This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT
90000
Digitized by Google

No 66

Digitized by Google

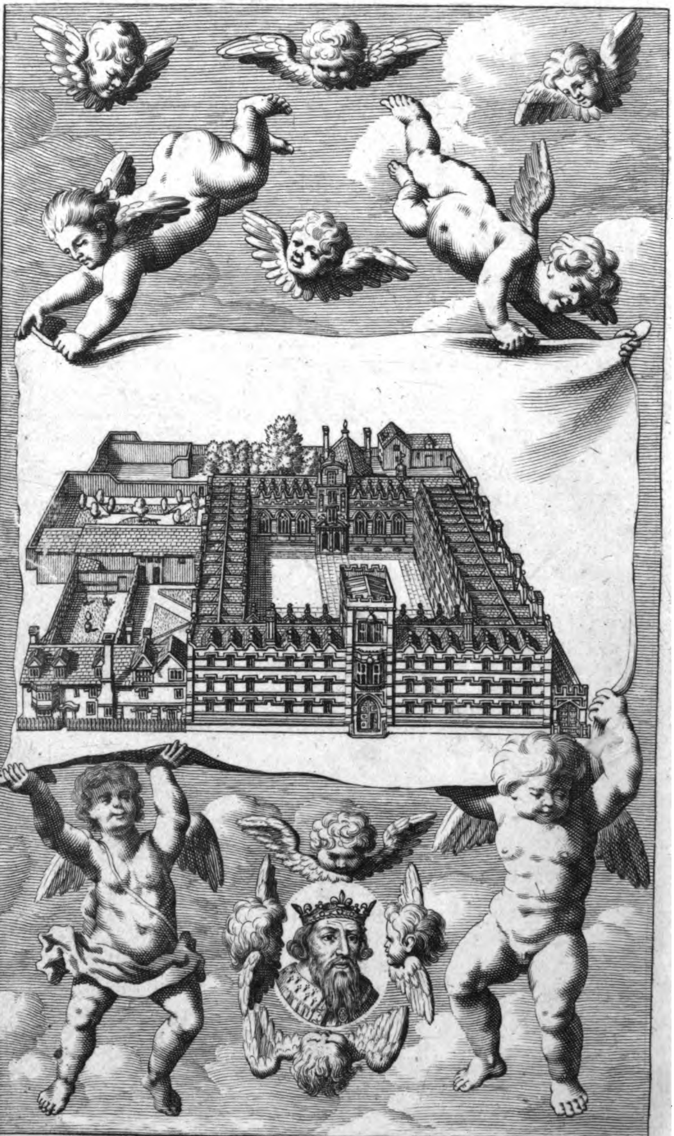
Digitized by Google

Abraham Wieling e-
mit Hage in Bata-
vis — 1716.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

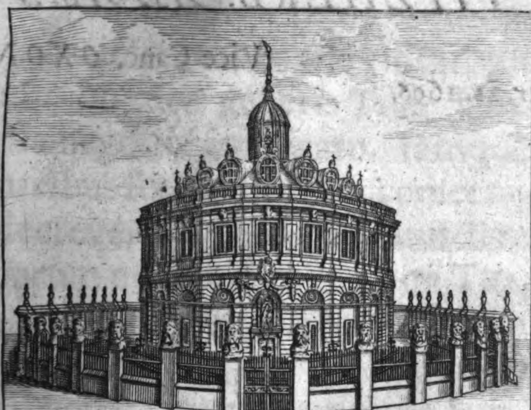

Digitized by Google

M. TULLIUS CICERO
DE
ORATORE
AD
Q. FRATREM.

Ex MSS. recenſuit THO. COCKMAN
è Coll. Univ. A. B.

EDITIO SECUNDA.

OXONIÆ,
E THEATRO SHELDONIANO,
Impenſis JO. STEPHENS; & proſtant venales apud
JA. KNAPTON ad Inſigne *Coronæ in Cœmeterio
D. Pauli* LOND. 1706.

Digitized by Google

Imprimatur,

FITZHERB. ADAMS

Vice-Canc. *OXON.*

Apr. 21. 1696.

Digitized by Google

DOMINO

Dno JOANNI RADCLIFFE M.D.

Coll. Univ. olim Socio,

Nunc patrono munificentiſſimo.

NON dubito fore pleroſque, Vir Inſigniſſime, quibus importunus eſſe videar, qui munus hujuſce generis Tibi, Viro tantis negotiis implicato, tamque diſparibus ſtudiis dedito, conſecrare decreverim. Sed hi erunt fere ex eorum numero, quibus vita Tua, morumque ſuavitas nondum ſatis explorata ſunt: qui neſciunt otio quali utaris, quoties animum laxare ſoles; cum poſita Medici ſolicitudine, gravioribuſque curis omiſſis, ad ſales Tuos & elegantias, quales olim *Tullius* amabat, & quo-

rum in his libris præcepta tradidit, animum liberum revocaſti. Hi, ſi didicerint quam ſingulari affectu litteras noſtras ames, quamque eleganter aſperioribus Artis Tuæ ſtudiis illarum gratiores amœnitates interponas; ſi ſciverint quantus ſis, non Medicinæ ſolum, (cujus gloria cunctis præluces) ſed aliorum liberalium ſtudiorum, omniſque politioris doctrinæ & fautor, & admirator; una mecum ſentient, Te, ſi quis alius, digniſſimum videri, cui *Ciceronis* illud opus, quod præ cæteris politum, perfectumque reddidit, inſcriberetur. Sed quamquam illa quæ dixi, Vir Colendiſſime, talia ſint, ut vere magna eſſe nemo non fateatur: tamen alia quædam nobis propiora ſunt, quibus ad hoc officium, vel potius pietatem, prorſus impulſi ſumus; nempe tot illa, tamque præclara beneficia liberalitate Tua

hunc

Digitized by Google

hunc in locum collata; quem, ſicut olim ſuaviſſima Tua præſentia ornaſti, ita nunc ſingulari munificentia pergis ornare. Quantum Tibi debeat hæc Muſarum ſedes, abunde teſtantur æterna pleniſſimæ Tuæ benignitatis, propenſique in meliores diſciplinas animi monumenta, quibus eam non minus ſplendide, quam libenter excoluiſti; quæque uſque adeo ubique apparent, ut quoties ad ipſam domum, quoties ad ejus Alumnos oculos convertimus, toties Tua beneficia videamus. Cum vero plurima Tuæ erga nos voluntatis teſtimonia ſint, tum nulla magis re cunctos Tibi conciliaſti, quam *Patronatu Beneficiorum*, quo noſtrum Collegium tam ſtudioſe exauges. Hoc omnes ordines & ætates ſimul pleniſſime demereris: *Sociis* enim (peracto diſciplinæ Academicæ ſtudio) receſſum paras,

eccleſiæ

eccleſiæ utilem, illis jucundum; adeoque nobis adoleſcentibus emolumenta Collegii relinquuntur, quibus otium hoc litterarium honeſtius tueamur. Hunc igitur librum Tibi, Vir Ornatiſſime, inprimis dico, qualemcumque meæ, noſtrumque omnium gratitudinis teſtem; quem ſi ſolito, hoc eſt benigno vultu accipere dignaberis, novo beneficio devinctiorem Tibi reddes

Tui obſervantiſſimum

OXON. è Coll. Univ.
II. KAL. Maii 1696.

THO. COCKMAN.

Digitized by Google

LECTORI
S.

HABES hic, amice Lector, alteram M. Tullii Ciceronis operum partem, mea qualicumque cura recenſitam, & ad MSS. Codd. fidem diligenter recognitam. Quid ſit nobis in his libris edendis præcipue propoſitum, non eſt ut nunc te pluribus doceam; cum id ſatis (ut arbitror) fecerim in præfatione libro De Officiis præmiſſa, quem non ita pridem in publicum emiſi; quod conſilium in hoc etiam opere viſum eſt ſequi. Ne tamen prorſus inſalutatus abeas, quibus adjumentis in hac editione adornanda uſus ſim, non abs re duxi paucis exponere. Textum igitur (quem vocant) exhibui nuperæ Leidenſis editionis, quam recognovit & accuravit vir orbi litterario notiſſimus Jacobus Gronovius J. Fr. F. Ex notis eidem ſubjectis omnes MSS. Codicum variationes excerpſi, rejecta illa reliqua, plerumque inani, verborum farragine; & Criticiſmis, ſi non ſæpe ineptis, at à noſtro tamen inſtituto quam

maxime alienis: quippe enim id præcipue ſpectabamus, ut de genuina Ciceronis *lectione quam pauciſſimis verbis conſtaret. Sex præterea Manuſcriptos Codd. cum ſumma cura & diligentia perlegi; quibus cum prædicta* Gronovii *editione collatis, omnes vel minutiſſimas varietates, præſertim ſi plurium librorum auctoritate niterentur, fideliter & religioſe exinde depromſi: quod ſi cui nimis delicatulo & faſtidioſo lectori minus arrideant hujuſmodi minutiæ, illas prorſus negligere licebit; nec eſt ut mihi ſuccenſeat, ſi ego meo labore fruar, ille ſuis deliciis. Quatuor codices mihi, cum primum huic operi me accingerem, noſtrum ſuppeditabat* Oxonium: *quorum unum, nempe* Joan. *uſque ad ſexageſimum caput libri ſecundi, cum* Oxonii *degeret, evolvit* Cl. Gronovius; *in quo tamen revolvendo me non omnino operam luſiſſe, facile deprehendet non oſcitans lector: alios tres adhibui ex Bibliothecis Bodleiana, Balliolenſi, Magdalenſi. Reliqui duo codices, quorum alterum præbuit Bibliotheca Coll. Nov. alterum mecum perhumaniter communicavit vir ornatiſſimus* D. Wagſtaffe, *non niſi opere jam longius provecto manus in meas pervenerunt: quare brevem appendicem libro ſubjicere coactus ſum, in qua variantes quædam horum codd. lectiones ad ſuum quæque locum referuntur. Denique, ne quid deſit elegantiſſimo libello, novum Rerum & Verborum Indicem locupletiſſimum, non ſine*

magno

magno labore, forſan inexpertis dulci, concinnandum curavi; qui quanto tibi adjumento ſit futurus, penes te judicium eſto. Hæc habui, lector benevole, de hac noſtra editione dicenda; in qua ſi quid recte præſtitum ſit, ejus gratia præcipue debetur illi ſummo liberalium ſtudiorum, omniſque politioris doctrinæ fautori, D. Arthuro Charletto, S. Th. P. *digniſſimo Coll. Univ. Magiſtro; quo hortante primò ſuſceptum eſt hoc opus, quoque adjuvante provectum, tandemque pro mea virili abſolutum. Si tandem noſtros conatus tyronibus utiles eſſe conſtiterit, nec doctioribus interim diſplicere; forſan ſummis viris, quibus auctoribus hæc ſuſcepimus, alia videbuntur edenda; certe nobis ad ea diligentius exſequenda addetur animus. Vale.*

M. T.

Digitized by Google

Digitized by Google

M. T. CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

DIALOGUS, ſeu LIBER I.

1. COGITANTI mihi ſæpenumerò, & memoria vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolent, qui in optima Republica, [1] cum & honoribus, & rerum geſtarum gloria florerent, eum vitæ curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent. [2] Ac fuit tempus illud, cum mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrum præclara ſtudia referendi, fore juſtum, & propè ab omnibus conceſſum, arbitrarer; ſi [3] infinitus forenſium rerum labor,

1. *Quoquomodo* Pall. aliquot, & Mem. *quomodo* Pith. Joan. & alii. *quoru* Mag. pro *quum*. 2 *Ac fuit cum mihi*, Pal. pr. nec aliter ſec & tert. à prima manu, cum Joan. probatque Gruter *Ac mihi fuit quoque*, Pith. *Ac nunc quidem quoque mihi*, Pal. nonus, cum ed. Venetâ anni 478. *Ac fuit temp. cum* Bal. 3 *Finitus* Lambin. contra MSS.

Digitized by Google

bor, [1] & ambitionis occupatio, [2] decurſu honorum, etiam ætatis [3] flexu conſtitiſſet. Quam ſpem cogitationum & conſiliorum meorum, cum graves [4] communium temporum, tum varii noſtri caſus fefellerunt. Nam, qui locus quietis, & tranquillitatis [5] pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ [6] moles moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates exſtiterunt. Neque verò nobis cupientibus atque exoptantibus, fructus otii datus eſt ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, interque nos recolendas. Nam prima ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ veteris: & conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen, atque diſcrimen: & hoc tempus omne poſt conſulatum objecimus iis fluctibus, qui per nos [7] à communi peſte depulſi, in noſmetipſos redundarunt. Sed tamen in his vel aſperitatibus rerum, vel anguſtiis temporis, obſequar ſtudiis noſtris: & quantum mihi vel fraus inimicorum, vel cauſæ amicorum, vel Reſp. tribuet otii, ad ſcribendum potiſſimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quiſquam apud me plus te valere poteſt, neque voluntate.

2. Ac mihi repetenda eſt veteris cujuſdam memoriæ non ſanè ſatis explicata recordatio, ſed, ut arbitror, apta ad id quod requiris, ut cognoſcas, quæ viri omnium eloquentiſſimi, clariſſimique ſenſerint de omni ratione dicendi. Vis enim, ut mihi ſæpè dixiſti; quoniam [8] quæ pueris, aut adoleſcentulis

1 *Ut ambit.* emendat Hotoman. l. 2. obſerv. c. 5. placebatq; Guliel. 2 *Curſu* Pal. pr. & ſec. item Pith. & Mem. cum Joan. & Mag. 3 *Fluxu* Bod. à prima manu. 4 *Omnium* Bal. 5 *Plenus* Pal. pr. & ſec. Pith. Mem. cum C. Gulielmii & Mag. 6 *Moles* abeſt à plurimis MSS. & edd. eſt in Bal. & Bod. 7 *A communi pectore dep.* aut ſimile quid, reponendum cenſet Gruter. vel potiùs totum eradicandum, ut volebat Lambin. 8 *Quædam pueris* Victor, quem Lambin. ſequitur.

Digitized by Google

tulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata, ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis, quas diximus, tot, tantiſque conſecuti ſumus; aliquid iiſdem de rebus politius à nobis, perfectiuſque proferri: ſoleſque nonnumquam hac de re à me in diſputationibus noſtris diſſentire: quod ego [1] prudentiſſimorum hominum artibus eloquentiam contineri ſtatuam; tu autem illam ab elegantia doctrinæ ſegregandam putes, & in quodam ingenii, atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem ſæpenumero in ſummos homines, ac ſummis ingeniis præditos intuenti, quærendum eſſe viſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus [2] rebus, quam in dicendo admirabiles exſtitiſſent. Nam quocumque te animo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, ſed prope maximarum. Quis enim eſt, qui, ſi clarorum hominum ſcientiam rerum geſtarum vel utilitate, vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præſtantiſſimos penè innumerabiles; in dicendo autem excellentes vix paucos proferre poſſimus? Jam vero conſilio, [3] ac ſapientia qui regere, ac gubernare Remp. poſſent, multi noſtra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exſtiterunt: cum boni perdiu nulli, vix autem ſingulis ætatibus ſinguli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis fortè cum aliis ſtudiis, quæ reconditis in artibus, atque in quadam varietate literarum verſentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude, aut cum boni ſenato-

1 *Eruditiſſimorum* Bal. & Bod. in textu, cum vulgg. 2 *Artibus* Bal. Bod. Mag. 3 *Ac ſententiâ* Pall. aliquot, placuitque Wouverio.

1 *Compa-*

Digitized by Google

ris prudentia [1] comparandam putet; [2] convertat animum ad ea ipſa artium genera, circumſpiciatque qui in iis floruerint, quamque multi; ſic facillimè quanta oratorum ſit, ſemperque fuerit paucitas, judicabit.

3. Neque enim te fugit laudatarum artium omnium procreatricem quandam, & quaſi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, [3] ab hominibus doctiſſimis judicari; in qua difficile eſt enumerare quot viri, quanta ſcientia, quantaque [4] in ſuis ſtudiis varietate, & copia fuerint, qui non una aliqua in re ſeparatim elaborarint, ſed omnia, [5] quæcumque poſſent, vel ſcientiæ perveſtigatione, vel [6] diſſerendi ratione comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, & quam recondita in arte, & multiplici, ſubtilique verſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exſtiterunt, ut nemo ferè ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehementius videatur, quin, quod voluerit, conſecutus ſit. [1] Quis muſicis, quis huic ſtudio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium penè infinitam vim, & materiam [7] ſcientiæ cogitatione comprehenderit? Verè mihi hoc videor eſſe dicturus; ex omnibus iis, qui in harum artium ſtudiis liberaliſſimis ſint, doctrinisque verſati, minimam copiam poëtarum egregiorum exſtitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, ſi diligenter, & ex noſtrorum, & ex Græcorum copia comparare voles,

1 *Comparandum* ed Gruteri. 2 *Qui con. an.* &c. *quamque multi ſint. facillime.* Bal *con. ini. & ad ea* &c. *circumſpiciat, quique in iis* Bod. 3 *Ab omnibus doctiſſ.* Bod. Joan 4 *In hiis ſtudiis* Joan. 5 *Quacumque eſſent* Bod cum vulgg quod retinendum putabat Guliel. 6 *Deſcribendi* Bal & Bod in textu Mag. 7 *Scientia & cogitat.* Bal. *& cognitione* edd *Scientiam, cognitionem* olim Bod.

1 *Solet*

Digitized by Google

voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poëtæ boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius [1] debet videri, quia cæterarum artium ſtudia ferè reconditis, atque abditis è fontibus hauriuntur: dicendi autem omnis ratio in medio poſita, [2] communi quodam in uſu, atque in hominum more & ſermone verſatur: ut in cæteris id maxime excellat, quod longiſſimè ſit ab imperitorum intelligentia, ſenſuque disjunctum: in dicendo autem vitium vel maximum eſt à vulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere.

4. Ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures cæteris [3] artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque ut omittam Græciam, quæ ſemper [4] eloquentiæ princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi [5] vis, & inventa eſt, & perfecta: in hac ipſa civitate [6] profecto nulla umquam vehementius, quàm eloquentiæ ſtudia viguerunt. Nam poſteaquam, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo ferè laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis [7] ullam viam, neque aliquod præceptum artis eſſe arbitrarentur; tantum, quantum ingenio, & cogitatione poterant conſequebantur. Poſt autem, auditis oratoribus Græcis, [8] cognitiſque eorum literis, adhibitiſque doctoribus, incredibili

1 *Solet videri* Bod. 2 *Com. quodammodo in uſu* Bod. 3 *Artibus* abeſt à Ioan. cum melioribus Pall. & Pith. 4 *Eloquentiâ* Joan. Mem 5 *Vis* à librar. eſſe putabat Guliel. 6 *Profecto eloquentia*, intermediis omiſſis, Joan. Mag. 7 *Ullam vim* Joan. Mag. 8 *Cognitiſque doctoribus, incred.* Joan.

1 *Conſe-*

Digitized by Google

dibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagrarunt. Excitabat eos magnitudo, & varietas, multitudoque in omni genere cauſarum; ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio [1] aſſecutus eſſet, adjungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, [2] expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero (ut multis rebus poſſumus judicare) noſtrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Quibus de cauſis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus eſt hoc quiddam, quam homines opinantur, & pluribus ex artibus, ſtudiiſque collectum.

5. [3] Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, præſtantiſſimis hominum ingeniis, infinita cauſarum varietate, ampliſſimis eloquentiæ propoſitis præmiis, eſſe cauſæ putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Eſt enim & ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, ſine qua verborum volubilitas inanis, atque irridenda eſt: & ipſa oratio conformanda non ſolum electione, ſed etiam conſtructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut ſedandis, aut excitandis exprimenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiæque, & eruditio libero digna, celeritaſque & brevitas, & reſpondendi,

&

1 *Conſecutus eſſet* vulgati. 2 *Propoſita* al. 3 *Quid enim quis aliud* Cotan. Pith. Mem. Pall. pr. & ſec. Bod. Joan. Mag.

1 *Conce-*

Digitized by Google

& laceſſendi, ſubtili venuſtate, atque urbanitate conjuncta. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut juris civilis ſcientia[1] negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda eſt: quæ ſola per ſe ipſa quanta ſit, hiſtrionum levis ars, & ſcena declarat: in qua cum omnes in oris & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci ſint, fuerintque, quos animo æquo ſpectare poſſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria? quæ niſi cuſtos inventis,[2] cogitatiſque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiamſi[3] præclariſſima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari deſinamus, quæ cauſa ſit eloquentium paucitatis: cum ex illis rebus univerſis eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt: hortemurque potius liberos noſtros, cæteroſque quorum gloria nobis, & dignitas chara eſt, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis, aut præceptis, aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed aliis quibuſdam,[4] ſe id, quod expetunt conſequi poſſe confidant.

6. Ac mea quidem ſententia nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus. Etenim ex rerum cognitione efflореſcat, & redundet oportet oratio;[5] quæ, niſi ſubeſt res ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet elocutionem, & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, noſtris præſertim oratoribus

1 *Concedenda eſt* lib. Langii. 2 *Cognitiſque* Bal. 3 *Præclariſſ fuerint memorare, peritura* Joan. 4 *Se id* deſunt in Joan ſuprà nuperâ manu in Bod. 5 *Quæ niſi ſit ab*, Joan. Pall. aliquot. Pith. Mem

1 *Poſita*

bus in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere neſcire: quamquam vis oratoris profeſſioque ipſa bene dicendi, hoc ſuſcipere, ac polliceri videtur, ut omni de re, quæcumque ſit [1] propoſita, ab eo ornatè, copioſeque dicatur. Sed quia non dubito, quin hoc pleriſque immenſum, infinitumque videatur, & quod Græcos, homines non ſolum ingenio & doctrina, ſed etiam otio, ſtudioque abundantes, partitionem quandam artium feciſſe video; neque in univerſo genere ſingulos elaboraſſe, ſed ſepoſuiſſe à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forenſibus diſceptationibus judiciorum, aut deliberationum verſaretur; & id unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in his libris amplius, quam quod huic [2] generi, re quæſita, & multum diſputata, ſummorum hominum propè conſenſu eſt tributum: repetamque non ab incunabulis noſtræ veteris puerilíſque doctrinæ quendam ordinem præceptorum; ſed ea, quæ quondam accepi in noſtrorum hominum eloquentiſſimorum, & omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: [3] non quod illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices, & doctores reliquerunt; ſed, cum illa pateant, in promptuque ſint omnibus, neque ea interpretatione mea, aut ornatius explicari, aut planius exprimi poſſint; [4] dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus à noſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Græcis anteponam.

7. Cum igitur vehementius inveheretur in cauſam principum conſul Philippus, Druſique tribunatus pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi jam, debili-

1 *Poſita* Gallicani duo, quod placuit Guliel. 2 *Generi requiſitum & multum diſputatum* Bal. M.g. 3 *Non quo illa* Bod. Joan. 4 *Ergo dabis hanc* Joan. nec improbat Gronov.

Digitized by Google

debilitarique videretur, [1] dici memini, ludorum Romanorum diebus L. Craſſum, quaſi colligendi ſui cauſa, ſe in Tuſculanum contuliſſe; veniſſe [2] eodem, ſocer ejus qui fuerat, Q. Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo & conſiliorum in Rep. ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipſo Craſſo adoleſcentes, & Druſi maximè familiares, & in quibus magnam tum ſpem majores natu dignitatis ſuæ collocarant, C. Cotta, qui tum [3] tribunatum pl. petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus illis, deque univerſa Rep. quam ob cauſam venerant, multum inter ſe uſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt; quo quidem in ſermone multa divinitus à tribus illis conſularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat; ut nihil incidiſſet poſtea civitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidiſſent. Eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, ut, cum lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis; eaque eſſet in homine jucunditas, & tantus in [4] jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuiſſe videretur, convivium Tuſculani. Poſtero autem die, cum illi majores natu ſatis quieſſent, & [5] in ambulationem ventum eſſet; dicebat tum Scævolam, duobus ſpatiis, tribuſve factis, dixiſſe, Cur non imitamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minus [6] ad opacandum hunc locum patulis

1 *Dici mihi mem.* noſt. omn. 2 *Eodem ſocerum ejus, qui fuiſſe Q. Mut.* Bal. *Socerum* Bod. 3 *Tribunus pleb. petebatur* Bal. Joan. 4 *Loquendo* Pall. duo, & Gall. duo, accedit Joan. 5 *In amb. ventum eſſe dicebat; tum*, omiſſo *&*, Bal. & Bod cum vulgg. 6 *Ad pacandum* Joan. *placandum* Pith. & Mem. *occupandum* al. *oppacandum* al.

eſt diffuſa ramis, quàm illa, cujus umbram ſecutus eſt Socrates, quæ mihi videtur non tam ipſa aquula, quæ deſcribitur, quàm Platonis oratione creviſſe: [1] & quod ille duriſſimis pedibus [2] fecit, ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur; id meis pedibus certè concedi eſt æquius. Tum Craſſum, Imo vero [3] commodius etiam; pulvinoſque popoſciſſe, & omnes in iis ſedibus, quæ erant ſub platano, conſediſſe dicebat.

8. Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. Qui cum ita eſſet exorſus, Non ſibi cohortandum Sulpicium, & Cottam, ſed magis utrumque collaudandum videri, quod [4] tantam jam eſſent facultatem adepti, ut non æqualibus ſuis ſolum anteponerentur, ſed cum majoribus natu compararentur. Neque vero mihi quidquam, inquit, præſtabilius videtur, quam poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quo velit; unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquilliſque civitatibus præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exſiſtere unum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis, gravibuſque verbis ornata oratio, & [5] polita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, ſenatus gravitatem,

1 *Sed quod* edd. 2 *Fecit* abeſt à Bal. 3 *Commodius; etiam pulvinos pop.* Bod. 4 *Tantum jam eſſent facultatem ad.* Bod. 5 *Perpolita* Bal.

Digitized by Google

tem, unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam neceſſarium, quam tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel provocare [1] integros, vel te ulciſci laceſſitus? Age vero, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere, quid eſſe poteſt in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quam ſermo facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præſtamus vel maximè feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, ſummeque in eo elaborandum eſſe arbitretur, ut [2] quo uno homines maximè beſtiis præſtent, in hoc hominibus ipſis antecellat? Ut vero jam ad illa ſumma veniamus; quæ vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare, aut à fera, agreſtique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut jam conſtitutis civitatibus, leges, judicia, jura deſcribere? Ac ne plura, quæ ſunt penè innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione, & ſapientia, non ſolum ipſius dignitatem, ſed & privatorum plurimorum, & univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes, atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis utilitati, & Reipublicæ emolumento eſſe poſſitis.

9. Tum Scævola comiter, ut ſolebat, Cætera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de C. Lælii ſoceri

 mei,

1 *Improbos* Bal. Bod. cum aliis MSS. 2 *Quo u. max. beſt. præſtat.* Bal.

3 Aut

Digitized by Google

mei, aut de hujus generi, aut arte, aut gloria detraham; ſed illa duo, Craſſe, vereor ut tibi poſſim concedere; Unum, quod ab oratoribus civitates, & ab initio conſtitutas, & ſæpè conſervatas eſſe dixiſti; Alterum, quod remoto foro, concione, judiciis, ſenatu, ſtatuiſti oratorem in omni genere ſermonis, & humanitatis eſſe perfectum. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus, ac ſylvis diſſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potius, quam diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis, mœnibuſque ſepſiſſe? aut vero reliquas utilitates, [1] aut inſtituendis, aut conſervandis civitatibus, non à ſapientibus, & fortibus viris, ſed à diſertis, & ornatè dicentibus, eſſe conſtitutas? An vero tibi Romulus ille, aut paſtores, & convenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia conjunxiſſe, aut finitimorum vim repreſſiſſe eloquentia videtur, non conſilio, & ſapientia ſingulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in Servio Tullio, quid? in cæteris regibus, quorum multa ſunt eximia ad conſtituendam Rempublicam, num [2] quod eloquentiæ veſtigium apparet? Quid? exactis regibus (tametſi ipſam exactionem mente, non lingua, perfectam L. Bruti eſſe cernimus) [3] ſed deinceps omnia, nonne plena conſiliorum, inania verborum videmus? Ego vero, ſi velim & noſtræ civitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quam adjumenta per homines eloquentiſſimos importata: ſed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Craſſe, vobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe T. & C. Sempronios; quorum pater homo prudens &

1 *Aut in conſtit. aut in conſerv.* Bal. Joan. Mag. 2 *Quod* non exſtat in Bal. nec Joan. niſi ad marg. nec requiri videtur Gronov. 3 *Sicut deinceps* Joan. quod Gronov. probat.

1 *Sed*

& gravis, haudquaquam eloquens, & ſæpè aliàs, & maximè cenſor, ſaluti Reipublicæ fuit; atque is non accurata quadam orationis copia, [1] ſed nutu atque verbo, libertinos in urbanas tribus tranſtulit; quod niſi feciſſet, Rempublicam, quam nunc vix tenemus, jam diu nullam haberemus. At vero ejus filii diſerti, & omnibus, vel naturæ, vel doctrinæ præſidiis ad dicendum parati, cum civitatem, vel paterno conſilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſta præclara gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentia, Remp. [2] diſſipaverunt.

10. Quid? leges veteres, moreſque majorum: quid? auſpicia, quibus & ego, & tu, Craſſe, cum magna Reipublicæ ſalute præſumus: quid? religiones, & ceremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jam pridem in noſtra familia ſine ulla eloquentiæ laude verſantur, num aut inventa ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem & Ser. Galbam, memoria teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & Cn. ipſum Carbonem, quem tu adoleſcentulus percuſiſti, ignarum legum, hæſitantem in majorum inſtitutis, rudem in jure civili: & hæc ætas noſtra, præter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quàm proprio munere aliquo diſertorum, jus [3] à nobis civile didiciſti, quod interdum pudeat, juris ignara eſt. Quod vero in extrema oratione quaſi tuo jure ſumſiſti, oratorem [4] in omnis ſermonis diſputatione copioſiſſimè poſſe verſari, id, niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque [5] præeſſem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex jure manu

1 *Sed nudâ* Bal. Joan Mag. 2 *Diſparuerunt* Pith. *diſperaverunt* conjicit Guliel. 3 *A noſtris* Bod. 4 *In omni ſermone* Lambin. 5 *Præiſſem* Bod. cum Pall. aliquot. *Præſto eſſem* legendum putavit J. Fr. Gronov.

1 *Lege*

manu conſertum vocarent, quod in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. Agerent enim tecum [1] lege primum Pythagorei omnes, atque Democritici, cæterique in [2] ſuo genere phyſici; [3] vindicarentque ornati homines in dicendo, & graves, quibuſcum tibi juſto ſacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philoſophorum greges, jam ab illo fonte, & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire convincerent; &, cum univerſi in te impetum feciſſent, tum ſingulæ familiæ litem tibi intenderent. Inſtaret Academia, quæ, quicquid dixiſſes, id [4] teipſum ſcire negaret. Stoici vero noſtri diſputationum ſuarum, atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipſa, quæ propria oratorum putas eſſe, adjumenta, atque ornamenta dicendi, ab ſe peti vincerent oportere; ac non ſolum meliora, ſed etiam multo plura Ariſtotelem, Theophraſtumque de his rebus, quam omnes dicendi magiſtros ſcripſiſſe oſtenderent. Miſſos facio Mathematicos, Grammaticos, Muſicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis, ne minima quidem ſocietate contingitur. Quamobrem iſta tanta, [6] tamque multa profitenda, Craſſe, non cenſeo: ſatis id eſt magnum, quod [7] potes præſtare, ut in judiciis, ea cauſa, quamcumque

1 *Lege* non reperitur in Bal. 2 Illud *genere* non agnoſcunt Bal. Bod. Joan. cum Pith. & ſex Pall. *jure ſuo* ed. Lamb. quomodo Pal. quint. ad marg. 3 Spernunt*que nati homines* Pal. pr. ac ſec. accedente Joan *vindicarent ornati omnes* mallet Gruter. ut eſt ad oram Pal. pr. 4 *Te ipſum negare cogeret* Bal. & Bod. nec aliter Pal. pr. Mem. & vett. edd. *id te ipſum necaret* Joan. ſed *te* duobus punctis, ut delendum, notatur. 5 *Conjungitur* Bal. Bod. Mag. & al. 6 *Tamque præclara* Bal. 7 *Poteſt* Joan. & alii MSS. nec ab eo abhorret Gruter.

1 *Ut*

Digitized by Google

cumque tum dicis, melior, & probabilior eſſe videatur: ut in concionibus, & ſententiis dicendis, ad perſuadendum tua plurimum valeat oratio: denique ut prudentibus diſerte, ſtultis etiam vere dicere videaris. Hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria, non communi oratorum facultate poſſe.

11. Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scævola, iſta inter Græcos dici, & diſceptari ſolere. Audivi enim ſummos homines, cum quæſtor ex Macedonia veniſſem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, quod eam Carneades, & Clitomachus, & Æſchines obtinebant: erat etiam Metrodorus, qui cum illis unà ipſum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo,[1] ut ferebant, acerrimum, & copioſiſſimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mneſarchus, & Peripatetici [2] Critolaus, & Diodorus: multi erant [3] præterea præclari in Philoſophia, & nobiles, à quibus omnibus una pene repelli voce oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerumque majorum ſcientia, ac tantum in judicia, & conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum, detrudi, & compingi videbam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inventori, & principi longe omnium in dicendo graviſſimo, & eloquentiſſimo Platoni, cujus tum Athenis cum Carneade diligentius legi Gorgiam: quo in libro, hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi [4] in oratoribus irridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur. Verbi enim controverſia jam diu torquet Græculos, homines contentionis cupidiores,

1 *Ut ferebatur* Bal. *ut ferebat* Joan. 2 *Critolai Diodorus* Pall. duo, tres Guliel. Joan. *Crit. & Diodorus* Mag. 3 *Praterea clari* Bal. & Joan. ut Lambin. 4 τὸ *in* non legitur in Joan. Pal. ſec. Pith.

pidiores, quàm veritatis. Nam ſi quis hunc ſtatuet eſſe oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis poſſi‑, aut apud populum, aut in ſenatu copioſe loqui; tamen huic ipſi multa tribuat, & concedat neceſſe eſt: neque enim ſine multa pertractatione omnium rerump. neque ſine legum, [1] morum, juris ſcientia, neque natura hominum incognita, ac moribus, in his ipſis rebus ſatis callide verſari, & perite poteſt: qui autem hæc cognoverit, ſine quibus ne illa quidem minima in cauſis quiſquam recte tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris nihil vis eſſe, niſi compoſite, ornate, copioſe eloqui; quæro, id ipſum quî poſſit [2] aſſequi ſine ea ſcientia, quam ei non conceditis? dicendi enim virtus, [3] niſi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta ſint, exſtare non poteſt. Quamobrem ſi ornate locutus eſt, [4] ſicut fertur, & mihi videtur, phyſicus ille Democritus; materies illa fuit [5] phyſici, de qua dixit; ornatus vero ipſe verborum, oratoris putandus eſt. Et ſi Plato de rebus à civilibus controverſiis remotiſſimis divinitus eſt locutus, quod ego concedo: ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus iis, de quibus diſputaverunt, eloquentes, & in dicendo ſuaves, atque ornati fuerunt: ſint hæ res, de quibus diſputant, in aliis quibuſdam ſtudiis; oratio quidem ipſa propria eſt hujus unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Etenim videmus iiſdem de rebus jejune quoſdam, & exiliter, ut eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum, diſputaviſſe, neque ob eam rem philoſophiæ non ſatisfeciſſe,

1 *Moris* vulgg. 2 *Aſſequi* non eſt in Joan. 3 *Niſi & qui dicet, & ea de q. dicet*, Joan. *dicet* etiam Bal. 4 *Sicut & fertur* (*& ferunt* Bal.) *& m. v.* Joan. 5 *Phyſica* Joan.

3 In

tisfeciſſe, quod non habuerit [1] hanc dicendi in arte aliena facultatem.

12. Quid ergo intereſt? aut quî diſcernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate, & elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ii,qui bene dicunt, afferunt [2] proprium; compoſitam orationem, & ornatam, & artificio quodam, [3] & expolitione diſtinctam. Hæc autem oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta,& cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborum vel optimorum, atque ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia, nec ſcientia? Quicquid erit igitur, quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, ſi, tamquam clientis cauſam, didicerit, dicet melius, & ornatius, quàm ille ipſe ejus rei inventor, atque artifex. Nam ſi quis erit, qui hoc dicat, Eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias atque cauſas, & certarum rerum forenſibus cancellis circumſcriptam ſcientiam; fatebor equidem in his magis aſſiduè verſari hanc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt, quæ iſti magiſtri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim neſcit [4] maximam vim exſiſtere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamque revocandis? [5] quæ, niſi qui naturas [6] hominum, vimque omnem humanitatis,

1 *In hac d. a. alienam fac.* Joan. *In hac a. alienam d. fac.* Mag. *hanc d. ex arte* (vel *in arte*) *alienam fac.* Pall. quomodo Bod. 2 *Propriam, comp.* Bal. Joan. Mag. 3 *Et diſpoſitione* Bal. 4 *Maximè vim* Bod. Joan. 5 *Quare niſi* Lambin. ex conjectura Paſſerat. 6 *Hominum* deeſt in Joan. probante Gronov.

1 *Philoſ.*

Digitized by Google

tatis, cauſaſque eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus [1] Philoſophorum proprius videtur, neque orator, me auctore, umquam repugnabit: ſed, cum illis cognitionem rerum conceſſerit, quod in ea ſolum illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quæ ſine illa [2] ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſæpe jam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum ſenſibus, ac mentibus accommodata.

13. Quibus de rebus Ariſtotelem, & Theophraſtum ſcripſiſſe fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum ſit à me. Nam ego, quæ ſunt [3] oratori cum illis communia, non mutuor ab illis; iſti, quæ de his rebus diſputant, [4] oratorum eſſe concedunt. Itaque ceteros libros, artis iſti ſuæ nomine, hos Rhetoricos & inſcribunt, & appellant. Etenim, cum illi in dicendo inciderint loci (quod perſæpè evenit) ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere ſit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnaſia, atque omnes Philoſophorum ſcholæ, ſua hæc eſſe omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere: quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis conſumendi otii cauſa diſſerant, cum conceſſero, illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam [5] exſanguique ſermone diſputant, hic cum omni gravitate, & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipſis Philoſophis tum Athenis

1 *Philoſ. proprius putatur* Bod. cum vulgatis. 2 *Scientiam nullam ſibi aſſ.* Joan. *ſcientiâ nullam habet, aſſ.* Mag. 3 *Oratoris* Bal. Bod 4 *Horum eſſe* Joan. Mag. 5 *Et exigue* noſt. omn, cum pluribus al.

1 *Tuendis*

Digitized by Google

nis diſſerebam : cogebat enim me Marcus Marcellus hic noſter, qui nunc Ædilis curulis eſt, & profecto, niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet ; ac jam tum erat adoleſcentulus his ſtudiis mirificè deditus. Jam vero de legibus [1] inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de jure civium generatim [2] in ordines, ætateſque deſcripto, dicant vel Græci, ſi volunt, Lycurgum, aut Solonem (quamquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe melius, quàm Hyperidem, aut Demoſthenem, perfectos jam homines in dicendo & perpolitos : vel noſtros decemviros, qui XII. tabulas perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant hoc genere, & Ser. Galbæ, & ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi gloria præſtitiſſe. Numquam enim negabo eſſe quaſdam artes proprias eorum, qui in his cognoſcendis, atque tractandis ſtudium ſuum omne [3] poſuerunt ; ſed oratorem plenum, atque perfectum [4] eſſe eum [5] dicam, qui de omnibus rebus poſſit variè, copioſeque dicere.

14. Etenim ſæpe in iis cauſis, quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forenſi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum, [6] & aſſumendum. Quæro enim, num poſſit aut contra imperatorem, aut pro imperatore dici, ſine rei militaris uſu, aut ſæpe etiam ſine regionum terreſtrium aut maritimarum ſcientia ; num apud populum de legibus jubendis, aut vetandis ; num in ſenatu de omni Reipublicæ genere dici, ſine ſumma rerum civilium cognitione & prudentia :

1 *Tuendis* Joan. & unus Lamb. 2 *In ordinem ætatis deſcrip.* Bal. 3 *Depoſuerunt* Bal. Joan. Mag. 4 *Eſſe* deeſt in Mag. 5 *Dicam* non agnoſcit Bal. nec Joan. 6 *Atque ſumendum* Bal. Joan. Mag.

1 *Dubi-*

tia; num admoveri poſſit oratio ad ſenſus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam exſtinguendos, (quod unum in oratore dominatur) ſine diligentiſſima perveſtigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis, ac motibus à Philoſophis explicantur? Atque haud ſcio an minus hoc vobis ſim probaturus; equidem non [1] dubitabo, quod ſentio dicere. Phyſica iſta [2] ipſa, quæ paulo ante, & Mathematica, & ceterarum artium propria poſuiſti, ſcientiæ ſunt eorum, qui illa profitentur. Illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas artes velit, ad oratoris ei confugiendum [3] eſt facultatem. Neque enim, ſi Philonem illum Architectum, qui Athenienſibus armamentarium fecit, conſtat perdiſertè populo rationem operis ſui reddidiſſe, exiſtimandum eſt Architecti potius artificio diſertum, [4] quam oratoris, fuiſſe. Nec, ſi huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de navalium [5] opera dicendum, non, cum ab illo cauſam didiciſſet, ipſe ornatè de alieno artificio, copioſeque dixiſſet. Neque verò Aſclepiades is, quo nos medico amicoque uſi ſumus, tum, cum eloquentia vincebat ceteros Medicos, in eo ipſo, quod ornatè dicebat, Medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud eſt probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere ſolebat, Omnes in eo quod ſcirent, ſatis eſſe eloquentes: illud verius, Neque quemquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat, neque, ſi ut optimè ſciat, ignaruſque ſit faciundæ ac poliundæ orationis, diſerte id [6] ipſum poſſe, de quo ſciat, dicere.

15. Quam-

1 *Dubito* vulg. 2 *Ipſa, & Mathematica, & quæ paulo ante cat.* Bal. 3 *Eſt, tamquam ad Architecti potius* (*alicujus* in marg Bod.) *fac.* Bod. Mag. 4 *Quam oratoris* fruſtrà quæras in Joan. 5 *Opere* Bod. Joan. 6 *Ipſum, de quo ſciat, non poſſe dicere* Mag.

1 *Qua-*

Digitized by Google

15. Quamobrem ſi quis univerſam & propriam oratoris vim definire complectique vult; is orator erit, mea ſententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, [1] quæcumque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda, prudenter, & compoſitè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam [2] actionis dignitate. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita [3] poſui, *quacumque de re*, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, ſi, quæ ceteris in artibus, aut ſtudiis ſita ſint, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ ſint in diſceptationibus, aut in uſu forenſi; tamen his de rebus ipſis ſi ſit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ ſint in quaque re, multò oratorem melius, quam ipſos illos, quorum eæ ſunt artes, eſſe dicturum. Ita ſi de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret à C. Mario affini noſtro, & cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipſi C. Mario pænè hic melius, quàm [4] ipſe ille, ſcire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, [5] teque hominem prudentiſſimum, & peritiſſimum, in iis ipſis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis [6] hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum ſit; forſitan, ſi ei ſit viſum (etſi hæc quidem noſſe debet orator) cum Sexto Pompeio, erudito homine in Philoſophia, communicabit. Hoc profecto efficiet, ut quamcumque rem à quoque [7] cognoverit, de ea multò dicat ornatius, quàm

1 *Quacumque inciderint* Bal. Joan. 2 *Actionis* deeſt Bal. 3 *Propoſui* Bal. Bod. Mag. 4 *Ipſe, ille ſcire* Joan. Mag. Pall. & Gall. 5 *Te hom.* Joan. ut *ſin de jure civili tecum communicabit, te hom.* legiſſe videatur Gronovio. 6 *Hominum* non eſt in Mag. 7 Gronovii fidem hîc valde deſidero, qui ſe in Oxon. MS. *à quoque cognorit* perſpicue legiſſe

Digitized by Google

quàm ille ipſe, unde cognorit. Sed ſi me audierit, quoniam Philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam, atque mores; duo illa [2] relinquamus, idque largiamur inertiæ noſtræ: tertium verò, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare hic locus de vita, & moribus, totus eſt oratori perdiſcendus; cetera, ſi non didicerit, tamen poterit, [3] ſi quando opus erit, ornare dicendo, [4] ſi modo erunt ad eum delata [5] & tradita.

16. Etenim ſi conſtat inter [6] doctos, hominem ignarum Aſtrologiæ, ornatiſſimis, atque optimis verſibus, Aratum, de cœlo, ſtelliſque dixiſſe; ſi de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum, Nicandrum Colophonium, [7] Poëtica quadam facultate, non ruſtica, ſcripſiſſe præclarè; quid eſt, cur non orator de rebus iis eloquentiſſimè dicat, quas ad certam cauſam, tempuſque cognorit? Eſt enim finitimus oratori Poëta, numeris adſtrictior paulò, verborum autem licentia liberior, multis verò ornandi generibus ſocius ac penè par; in hoc quidem certè propè idem, nullis ut terminis circumſcribat, aut definiat jus ſuum, quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia, vagari, qua velit. [8] Namque illud quare, Scævola, negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo regno eſſes; quod in omni genere ſermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum

giſſe ait, atque adeo ſic edere ſuſtinuit; cum tamen non *cognorit*, ſed *cognovit* manifeſte exhibeat iſte codex, nec aliter Mag. Mox idem MS. *Si me audiet*, non *audiat*, ut habet ejuſdem Gronovii ed Ne quid tamen diſſimulem, reperi *à quoque* (non *quoque*) *cognorit* in Bal. 2 *Relinq. atque largiamur* Bal. & Joan. 3 *Si quando volet*, *omn*. noſt. præter Joan. 4 *Cum erunt* vulgati: neque aliter Bod. 5 *Et ei tradita* Joan. 6 *Doctos homines, ignar.* Joan. Mag. 7 *Poetica ſcripſiſſe*, omiſſis mediis. Bod. 8 *Nam quod illud, Q. Scævola* Toſan.

1 *Libero*

Digitized by Google

ſectum eſſe debere? Numquam mehercule hoc dicerem, ſi eum, quem fingo, me ipſum eſſe arbitrarer: ſed, ut ſolebat C. Lucilius ſæpè dicere, homo tibi ſubiratus, mihi propter eam ipſam cauſam minus, quàm volebat, familiaris, ſed tamen & doctus, & perurbanus, ſic ſentio, Neminem eſſe in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus, quæ ſunt [1] libero dignæ, perpolitus: quibus ipſis ſi in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exſtat utrum ſimus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ, ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis judiciorum, concionum, ſenatus, etiamſi propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facilè declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

17. Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Craſſe, amplius: id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam es conſecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non eſſe oratoris, concederes, & ea ipſa, neſcio quomodo, rurſus detorqueres, atque oratori propria traderes. [2] Hæc, cum ego prætor Rhodum veniſſem, & cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinæ Apollonio, ea, quæ à Panætio acceperam, contuliſſem; irriſit ille quidem, ut ſolebat, Philoſophiam, atque contempſit, multaque non tam graviter dixit quam facetè: tua autem

1 *Libero homine* Bal. & Mag. cum vulgatis. 2 *Quæ cum ego* &c. Joan. & Mag. duo Memmii, Pall. Pith.

tem fuit oratio ejuſmodi, non ut ullam artem, doctrinamvè contemneres; ſed ut omnes, comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres; quas ego, ſi quis ſit unus complexus omnes, idemque ſi [1] ad eas facultates iſtam ornatiſſimæ orationis adjunxerit, non poſſum dicere, eum non egregium quendam hominem, [2] atque admirandum fore. Sed is, ſi quis eſſet, aut ſi etiam umquam fuiſſet, aut verò ſi eſſe poſſet, tu eſſes unus profectò, qui, & meo judicio, & omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti. [3] Verum ſi tibi ipſi nihil deeſt, quod in forenſibus rebus civilibuſque verſetur, quin ſcias; neque eam tamen ſcientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res, & veritas ipſa concedat. Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos, aut didicimus, aut ſcire potuimus? qui ante ad agendum, quàm ad cognoſcendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in Republicâ, quos in amicorum negotiis res ipſa ante confecit, quam poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari. Quod ſi tibi tantum in nobis videtur eſſe, quibus etiamſi ingenium, ut tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam ſtudium illud [4] diſcendi acerrimum defuit; quid cenſes, [5] ſi ad alicujus ingenium vel majus, illa, quæ ego non attigi, acceſſerint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

18. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta, Craſſe, quæ dicis; nec dubito, quin multò locupletior

1 *Ad eas facultatem ornat.* Bal. 2 *Atque mirandum* Bod. cum vulg. 3 *Unde ſi tibi* Joan. 4 Sic, non *dicendi*, Bal. Bod. Joan. cum pleriſque Pall. & libb. Suffridi: quomodo conjec. Hotoman. 5 *Si alic. ingen. vel majus ſit, vel illa* &c. Mag. *ad* abeſt etiam à Joan.

Digitized by Google

pletior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum, atque artium rationem, naturamque comprehenderit. Sed primùm id difficile eſt factu, præſertim in hac noſtra vita, noſtriſque occupationibus: deinde illud etiam verendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione, & conſuetudine dicendi populari, & forenſi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis eſſe videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixiſti, quamvis illi ornate & graviter, aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus eſt verborum & lætum; ſed [1] palæſtræ magis & olei, quàm hujus civilis turbæ ac fori. Namque egomet, qui ſero, ac leviter Græcas literas attigiſſem, tamen cum pro conſule in Ciliciam proficiſcens, Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter navigandi [2] difficultatem commoratus: ſed cum quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos ferè ipſos, qui abs te modo ſunt nominati, [3] cúmque hoc, neſcio quomodo, apud eos increbuiſſet, me in cauſis majoribus, ſicuti te, ſolere verſari; [4] pro ſe quiſque, ut poterat, de officio [5] & ratione oratoris diſputabat. Horum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quoſdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, [6] quòd ex bene dicendi ſcientia conſtaret, unam quandam eſſe virtutem; & qui unam virtutem haberet, omnes habere; eaſque ipſas eſſe inter ſe æquales

D &

1 *Et palaſtra* Joan. Mag. 2 *Facultatem* Toſan. 3 *Cum hoc* Joan. probatque Gronov. 4 *Pro ſe qua quiſque poterat* ed. vet. & priores Pall. *Pro ſe quiſque poterat;* ſine *ut,* Pal. tert. Memm. & olim Joan. *pro ſe quiſque eorum, quantum quiſque poterat* Pal. quart. quint. &c. Bod. *pro ſe quiſque, de offic.* ſufficere putabat Guliel. 5 *Et decoratione* Joan. unde *& de ratione* conjicit Gronov. 6 *Qua ex bene* Mag.

1 *Sed*

Digitized by Google

& pares: ita qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe ſapientem. Sed hæc erat ſpinoſa quædam & exilis oratio, longeque à noſtris ſenſibus abhorrebat. Carneades verò multo uberius iiſdem de rebus loquebatur; non quò aperiret ſententiam ſuam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adverſari ſemper omnibus in diſputando) [1] ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat, eos, qui Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere; neque poſſe quemquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui Philoſophorum inventa didiciſſet.

19. Diſputabant contrà diſerti homines, Athenienſes, & in Republica cauſiſque verſati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hoſpes meus; qui cum diceret eſſe quandam prudentiam, quæ verſaretur in perſpiciendis rationibus conſtituendarum [2] & regendarum rerum publicarum, [3] excitabatur homo promtus ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipſius prudentiæ petendas eſſe à Philoſophia [4] docebat, neque ea, quæ ſtatuerentur in Republica de diis immortalibus, de diſciplina juventutis, de juſtitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraque, ſine quibus civitates aut eſſe, aut bene moratæ eſſe non poſſent, uſquam in [5] eorum inveniri libellis. Quòd ſi tantam vim rerum maximarum arte ſua Rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de procemiis, & de epilogis, & de ejuſmodi nugis (ſic enim appellabat) referti eſſent

1 *Sed cum max.* Joan. quod probandum putat Gronov. 2 *Augendarum* Guliel. ſed præter MSS. 3 *Excipiebatur* Hotoman. l. 2. Obſerv. c. 6. quod arripuit Lambin. *exagitabatur* conjicit Guliel. 4 *Dicebat* Mag. 5 *Eorum libris inveniri* Bal. & Bod. cum vulgg.

1 Illa

Digitized by Google

eſſent eorum libri: de civitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de æquitate, de juſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera [1] in eorum libris nulla inveniretur. Ipſa vero præcepta ſic illudere ſolebat, ut oſtenderet, non modo eos illius expertes eſſe prudentiæ, quam ſibi adſciſcerent; ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem, ac viam noſſe. Caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, [2] ut & ipſis apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur; id fieri vitæ dignitate, de qua nihil Rhetorici iſti doctores in præceptis ſuis reliquiſſent: & [3] uti eorum, qui audirent, ſic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: quod item fieri nullo modo poſſe, niſi cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem eſſe penitus in media Philoſophia retruſa, atque abdita, quæ iſti Rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus [4] Demoſthenis præclare ſcripta pronuncians, docebat illum in animis, vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſequeretur, quæ negaret ille ſine Philoſophia quemquam [5] ſcire poſſe.

20. Huic reſpondebat, non ſe negare Demoſthenem ſummam prudentiam, ſummamque vim habuiſſe dicendi: ſed ſive ille hoc ingenio potuiſſet, ſive, id quod conſtaret, Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet; non quid ille potuiſſet, ſed quid iſti docerent,

 eſſe

2 Illa *in eorum libris* reſecanda putat Gruter. 2 Deeſſe aliquid, aut legendum, *& ut ipſis*, arbitratur Guliel. 3 *Uti ii, qui audirent ſic afficerentur animis* noſt. omn. præter Bal. qui, *Uti qui aud. ſic aff. animi*. 4 *Demoſtheni* Joan. à pr. manu, cum Pith. 5 *Noſſe poſſe* Joan. Mag.

1 Ut

Digitized by Google

eſſe quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, [1] ut omnino diſputaret, nullam artem eſſe dicendi: idque cùm argumentis docuerat, quod ita nati eſſemus, ut & [2] blandiri, & ſuppliciter inſinuare iis, à quibus eſſet petendum, & adverſarios minaciter terrere poſſemus, & rem geſtam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare, & id, quod contra diceretur, refellere, & ad extremum, deprecari aliquid, & conqueri, quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas: & quòd conſuetudo, exercitatioque, & [3] intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur. Nam primum, quaſi dedita opera, neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat, cum repeteret uſque à Corace neſcio quo, & Tyſia, quos artis illius inventores, & principes fuiſſe, conſtaret: eloquentiſſimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſciſſe curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat: in quibus etiam (ſive illi irridens, ſive quòd ita putaret, atque ita audiſſet) me in illo numero, qui illa non didiciſſem, & tamen (ut ipſe dicebat) poſſem aliquid in dicendo, proferebat: quorum illi alterum facilè aſſentiebar, nihil me didiciſſe; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. Artem vero negabat eſſe ullam, niſi quæ cognitis, penituſque perſpectis, & in unum exitum ſpectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus

1 *Ut omnimodis diſp.* Joan. quod non contemnendum putat Gronov. *omnimode* Mag. 2 *Bland. & ſubtiliter inſinuare* Pal. pr. & Mem. niſi quod *inſinuari. Et ſupplic. ſubtiliter his, à quo quid eſſet* al. *& ſuppliciter quibus*, omiſſis aliis, Pith. *blandiri ſupplic. iis à quibus* Pall. aliquot, Bod. ed. pr. nec nimis diſplicet Gtutero: *bland. & ſubtiliter quibus eſſet* Joan. *& ſupplic. iis, à quibus* Bal. 3 *Intellig. facultatem* Bal.

Digitized by Google

toribus, dubia eſſe, & incerta; cum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè tenerent, & audirentur ab iis, quibus non ſcientia eſſet tradenda, ſed exigui temporis, aut falſa, aut certe obſcura opinio. Quid multa? ſic mihi tum [1] perſuadere videbatur, neque artificium ullum [2] eſſe dicendi, neque quemquam poſſe, niſi qui illa quæ à doctiſſimis hominibus in Philoſophia dicerentur, cognoſſet, aut callide, aut copioſe dicere. [3] Quibus dicere Carneades ſolebat, ingenium tuum, Craſſe, vehementer admirans, me ſibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in diſputando eſſe viſum.

21. [4] Tumque ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, *Diſertos* me cognoſſe nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem: quod eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acute, atque dilucide, apud mediocres homines ex communi quadam [6] hominum opinione dicere; eloquentem vero, qui mirabilius, & magnificentius augere poſſet, atque ornare quæ vellet, omneſque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria [6] contineret. Id ſi eſt difficile nobis, [7] qui antè quam ad [8] diſcendum ingreſſi ſumus, obruimur ambitione & foro, ſit tamen in re poſitum, atque natura. [9] Ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in noſtris hominibus eſſe video, non deſpero fore aliquem aliquando, qui & ſtudio acriore quam nos ſumus, atque fuimus, & otio ac facul-

1 *Perſuaderi* Joan. 2 *Eſſe* omittit. ed. Gruteri. 3 *Quibus adjicere Carn.* Lambin. ex conject. Hotoman. *e quibus dicere Carn.* malebat Gulielm. 4 *Itaque ego* Joan. 5 *Op. hominum mirabili dic* Bud. Wag. 6 *Continere* Mag. 7 *Quod antequam* Bal. Joan. olim. Mag. Wag. 8 *Dicendum* vulgg. nec aliter Joan. à prima manu. 9 *Ego autem* Bal.

1 *Scri-*

facultate diſcendi majore, ac maturiore, & labore atque induſtria ſuperiore, cum ſe ad audiendum, legendum,[1] ſcribendumque dediderit, exſiſtat talis orator, qualem quærimus; qui jure non ſolum diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit; qui tamen mea ſententia, aut hic eſt jam Craſſus, aut, ſi quis pari fuerit ingenio, pluraque quam hic, & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit, paulum huic aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpitius, Inſperanti mihi, inquit, & Cottæ, ſed valde optanti utrique noſtrum cecidit, ut in iſtum ſermonem, Craſſe, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum ſatis fore videbatur, ſi, cum vos de rebus aliis [2] loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignum excipere poſſemus: ut vero penitus in eam ipſam totius hujus vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem penè intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, qui ab ineunte ætate incenſus eſſem ſtudio utriuſque veſtrûm, [3] Craſſi vero etiam amore; cum ab eo nuſquam diſcederem, verbum ex eo numquam elicere potui de [4] vi ac ratione dicendi, cum & per memetipſum [5] egiſſem, & per Druſum ſæpe tentaſſem: quo in genere, tu, Antoni, (vere loquar) numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuiſti, & perſæpe me, quæ ſoleres in dicendo obſervare, docuiſti. Nunc quoniam uterque veſtrum patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Craſſus ejus ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini.

1 *Scribendumque majore operâ dediderit* noſt. quatuor, cum vulgg. *ſcribendumque dederit* Joan. Pal. ſec. 2 *Eloqueremini* Wag. Idem mox *perveniretis*. 3 *Craſſe, tuo vero* Bod. Wag. 4 Forte *via* Guliel. 5 *Exegiſſem* Bod.

1 *Enim-*

quamini. Quod quidem ſi erit à vobis impetratum, magnum habebo, Craſſe, huic palæſtræ, & Tuſculano tuo gratiam, & longè Academiæ illi, ac Lyceo, tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam.

22. Tum ille, [1] Imo vero, inquit, Sulpiti, rogemus Antonium, qui & poteſt facere id quod requiris, & conſuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem ſemper à genere hoc toto ſermonis refugiſſe, & tibi cupienti atque inſtanti ſæpiſſime negaſſe, tute paulo ante dixiſti: quod ego non ſuperbia, neque inhumanitate faciebam, [2] neque quò tuo ſtudio rectiſſimo, atque optimo non obſequi vellem, præſertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumque cognoſſem; ſed mehercule iſtius diſputationis inſolentia, atque earum rerum, quæ quaſi [3] traduntur in arte, inſcitia. Tum Cotta, Quoniam, id quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Craſſe, [4] loquerere, aſſecuti ſumus; de reliquo jam noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia quæ percunctati erimus, explicaris, dimiſerimus. De his credo rebus, inquit Craſſus, ut in [5] cretionibus ſcribi ſolet, QUIBUS SCIAM, POTEROQUE. Tum ille, [6] Namque quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrûm tam impudens eſt, qui ſe ſcire aut poſſe poſtulet? Jam verò iſta conditione, dum mihi liceat negare poſſe, quod non potero, & fateri neſcire quod neſciam, licet,

1 *Enimvero* Bal. Bod. Mag. 2 *Neque quod* Wag. & al. *ne qui tuo*, & ex correct. *nec qui* Joan. quam unice veram lectionem putat Gronov. 3 *Traderentur* Pal. pr. *tradentur* ſec. *In arte* abeſt ab altero Mem. recte, ut vult Gruter. 4 *Eloquerere*, omiſſo *Craſſe*, Wag. 5 *Critionibus* Bal. & 4 Pall. *Certioribus* Bod. in textu, cum Pall. pr. & ſec. *ictionibus* Bod. ad marg. *cautionibus* Wag. *certionibus* Pith. *conditionibus* vulg. unde *condictionibus* fingebat Rob. Titius. Denique *cretionibus* aperte Joan. ſicut olim conjecit Fr. Duarenus, Diſput. Anniverſ. l. 2. c. 42. 6 *Nam qua tu* Joan.

Digitized by Google

licet, inquit Craſſus, veſtro arbitratu percunctemini. [1] Atque, inquit Sulpitius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius expoſuit, quid ſentias, quærimus, Exiſtiméſne artem aliquam eſſe dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Craſſus, tanquam alicui Græculo otioſo & loquaci, & fortaſſe docto atque erudito, quæſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, [2] ponitis? Quando enim me iſta curaſſe aut cogitaſſe arbitramini, & non ſemper irriſiſſe potius eorum hominum impudentiam, qui cum in ſchola aſſediſſent, ex magna hominum frequentia [3] dicere juberent, ſi quis quid quæreret. Quod primum ferunt Leontinum feciſſe Gorgiam, qui permagnum quiddam ſuſcipere ac profiteri videbatur, cum ſe ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denunciaret. Poſtea vero vulgò hoc facere cœperunt, hodiéque faciunt; ut nulla ſit res, neque tanta, neque tam improviſa, neque tam nova, de qua ſe non omnia, quæ dici [4] poſſunt, profiteantur eſſe dicturos. Quod ſi te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpiti, de iis rebus audire velle, adduxiſſem huc Græcum aliquem, qui nos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu eſt. Eſt enim apud M. Piſonem, adoleſcentem jam huic ſtudio deditum, ſummo [5] hominem ingenio, noſtrique cupidiſſimum, Peripateticus Staſeas, homo nobis ſanè familiaris, &, ut inter homines peritos conſtare video, in illo ſuo genere omnium princeps.

23. Quem

1 *Atqui inq. Sulp. hoc oſtendi quod modo Ant.* vet. ed. cum nonnullis MSS ſed, variante literâ, *oſtende* meliores. *Atqui, inq. hoc oſtende, quomodo* Pall. Mem. Bal. Wag. (ſed hi duo *Sulpicius* addunt) nec aliter nunc Joan. qui *inq. hoc os extende quomodo* habuit à prima manu. *Atqui, inq. Sulp. hoc primum extende, quod modo* Suffridi codd. nec diſplicet Gruter. 2 *Imponitis* Bal. Bod. Wag. 3 *Dicere auderent* Mag. 4 *Poſſent* Joan. Wag. 5 *Homo ing. n. cupidiſſimus* Joan. *cupidiſſimus* etiam Wag.

1 *Excel-*

Digitized by Google

23. Quem tu, inquit, mihi, Mucius, Staſeam, quem Peripateticum narras? Gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus, Craſſe, qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem ſine uſu, neque ex ſcholis cantilenam requirunt; ſed ex homine omnium ſapientiſſimo atque eloquentiſſimo, atque ex eo, qui non in libellis, ſed in maximis cauſis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, ſit conſilio linguaque princeps; cujus veſtigia qui perſequi cupiunt, ejus ſententiam ſciſcitantur. Equidem te cum in dicendo ſemper putavi deum, tum vero tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quam humanitatis; qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo [1] excellentis ingenii adoleſcentes cupiunt accedere. Ego vero, inquit, iſtis obſequi ſtudeo, neque gravabor breviter, meo more, quid quaque de re ſentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo, Mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos in verbi controverſia poſitam. Nam ſi ars ita definitur, ut paulo ante [2] expoſuit Antonius, Ex rebus penitus perſpectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſejunctis, ſcientiaque comprehenſis; non mihi videtur ars oratoris eſſe ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque ſenſum accommodata, omnia genera hujus forenſis noſtræ dictionis. Sin autem ea, quæ obſervata ſunt in uſu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadverſa ac notata, [3] verbis de-

E ſignata,

1 *Excellentes ingeniis adol.* Pall. pr. ſec. Pith. Memmii duo, Joan. probante Gronov. 2 *Depoſuit* Joan. 3 *Verbis definita* Joan. Mag.

1 *Aſſentiri*

ſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt, (id quod fieri potuiſſe video) non intelligo quamobrem non, ſi minus illa ſubtili definitione, at hac vulgari opinione, ars eſſe videatur. Sed ſive eſt ars, ſive artis quædam ſimilitudo, non eſt quidem ea negligenda; verum intelligendum eſt, alia quædam ad conſequendam eloquentiam eſſe majora.

24. Tum Antonius vehementer ſe [1] aſſentire Craſſo dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te his, Craſſe, facturum, ſi iſta expoſueris, quæ putas ad dicendum plus quam ipſam artem poſſe prodeſſe. Dicam equidem, quoniam inſtitui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipſe, ne, ut quidam magiſter atque artifex, ſed quaſi [2] unus è togatorum numero, atque ex forenſi uſu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipſe aliquid à me [3] promſiſſe, ſed fortuito in ſermonem veſtrum incidiſſe. Equidem cum peterem magiſtratus, ſolebam in prenſando dimittere à me Scævolam, cum ei ita dicerem, Me velle eſſe ineptum: [4] id erat petere blandius; quod, niſi inepte fieret, bene non poſſet fieri: hunc autem eſſe unum hominem ex omnibus, quo præſente ego ineptus eſſe minime vellem; quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem, & ſpectatorem fortuna conſtituit. Nam quid eſt ineptius, quam de dicendo dicere, [5] cum id ipſum, dicere, nunquam ſit non

1 *Aſſentiri* al. 2 *Unus oratorum num.* Wag. *ex oratorum* Joan. 3 *Promiſiſſe* Bal. Joan Wag. & veriſſimum exiſtimat Gronov. 4 Duodecem ſequentes voces uncis incluſit Guliel. & abeſſe poſſe putat Gruter. 5 *Cum ipſum dic.* quod legitur in Joan. & Wag. multo lenius, ſuaviusque videtur Gronovio.

Digitized by Google

non ineptum, niſi cum eſt neceſſarium? Perge vero, Craſſe, inquit Mucius: iſtam enim culpam, quam vereris, ego præſtabo.

25. Sic igitur ſentio, inquit Craſſus, Naturam primum, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero iſtis, de quibus paulo ante dixit Antonius, ſcriptoribus artis, rationem dicendi, & viam, ſed naturam defuiſſe. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent, qui [1] & ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque ſint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. Et ſi quis eſt, qui hæc putet arte [2] accipi poſſe, quod falſum eſt, (præclare enim ſe res habeat, ſi hæc accendi, aut commoveri arte poſſint; inſeri quidem, & donari ab arte non poſſunt [3] omnia; ſunt enim illa dona naturæ) quid de illis [4] dicet, quæ certe cum ipſo homine naſcuntur? linguæ ſolutio, vocis ſonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis? Neque hæc ita dico, ut ars [5] aliquid limare non poſſit; (neque enim ignoro, & quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi poſſe) ſed ſunt quidam, aut ita lingua hæſitantes, aut ita voce abſoni, aut ita vultu motuque corporis vaſti atque agreſtes, ut, etiamſi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint. Sunt autem quidam [6] ita naturæ muneribus in iiſdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe videantur. Magnum quoddam

1 *Et ad cogitandum* Joan. Mag. 2 *Arte percipi* Wag. *perrecipi* Mag. 3 *Illa omnia poſſint &c.* à gloſſa eſſe ſuſpicatur Gruter. 4 *Dicent* Palli plures, ed. pr. Bal. Joan. Weg. non male, judicio Gruteri. 5 [illegible] Joan. 6 *deo in iiſdem rebus habiles, ita natura muneribus ornati* Bal. Joan. Mag. Wag. quod in marg. Lambin. notatum habet. [illegible]

1 *Munus*,

eſt onus atque [1] munus, ſuſcipere atque profiteri, ſe eſſe, omnibus ſilentibus, unum [2] maximis de rebus, magno in conventu hominum audiendum. Adeſt enim fere nemo, quin acutius atque acrius [3] vitia in dicente, quam recta videat. Ita quicquid eſt in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit. Neque hæc in eam ſententiam diſputo, ut homines adoleſcentes, ſiquid naturale forte non habeant, omnino à dicendi ſtudio deterream. Quis enim non videat, C. Cælio, æquali meo, magno [4] honori fuiſſe, homini novo, illam ipſam, quamcunque aſſequi potuerit, in dicendo mediocritatem? Quis veſtrum æqualem meum, Q. Varium, vaſtum hominem atque fœdum, non intelligit illa ipſa facultate, quamcunque habet, magnam eſſe in civitate gratiam conſecutum?

26. Sed quia de oratore quærimus, fingendus eſt nobis oratione noſtra detractis omnibus vitiis orator, atque omni laude [5] cumulatus. Neque enim, ſi multitudo litium, ſi varietas cauſarum, ſi hæc turba, & barbaria forenſis, dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur neceſſaria, ſed animi libera quædam oblectatio, quam [6] diligenter, & quam prope faſtidioſe judicamus? Nullæ enim lites, neque controverſiæ ſunt, quæ cogant homines, ſicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter providendum, non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt, ſed ut iis ipſis admirabilis eſſe videatur, quibus libere liceat

1 *Munus, profiteri ſe* &c. Bod. 2 *Max. de rebus* ſunt tantum in marg. Bod. 3 *Vitia judicet, quam* [illegible] præter Bod. 4 *Honori fuiſſe* [illegible] Joan. quod pro veriſſimo amplectitur [illegible]. 5 Ita Bod. Mag. [illegible] Bod. [illegible]

1 *Mihi*

ceat judicare. Ac, ſi quæritis plane quid ſentiam, enunciabo apud homines familiariſſimos, quod adhuc ſemper tacui, & tacendum putavi, [1] Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillime atque ornatiſſime facere poſſunt, tamen, niſi timide ad dicendum [2] accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, pene impudentes videntur: tametſi id accidere non poteſt. Ut enim quiſque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, exſpectationemque hominum pertimeſcit. Qui vero nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamſi [3] commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. [4] Non enim pudendo, ſed non faciendo id quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem vero non pudet (id quod in pleriſque video) hunc ego non reprehenſione ſolum, ſed etiam pœna dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere ſoleo, & in me ipſo ſæpiſſime experior, ut exalbeſcam in principiis dicendi, & tota mente, atque omnibus artubus contremiſcam. Adoleſcentulus vero ſic initio accuſationis exanimatus ſum, ut hoc ſummum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo concilium dimiſerit, ſimul ac me fractum ac debilitatum metu [5] viderit. Hic omnes aſſenſi, ſignificare inter ſeſe, & colloqui cœperunt. Fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor, qui tamen [6] non modo non obeſſet ejus orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet.

27. Tum

1 *Mihi etiam quoque qui opt.* Wag. *etiam quoque opt.* Joan. 2 *Accedant*, & ſtatim *perturbentur* Wag. 3 *Commoveretur* Joan. *commoveantur* Wag. 4 *Non enim faciendo* Joan. 5 *Vidit* Pighius ex MSS. adprobante Gruter. 6 Illud *non modo* non agnoſcunt Pall. pr ſec. Pith. accedentibus Joan. & Wag. Alterum vero *non* reſpuunt Memm.

3 *Eventus*

27. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Craſſe, & te, & cæteros ſummos oratores, quamquam tibi par, mea ſententia, nemo unquam fuit, in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cum cauſam quærerem, quidnam eſſet, cur, ut in quoque oratore plurimum eſſet, ita maxime is pertimeſceret, has cauſas inveniebam duas: Unam, quod intelligerent ii, quos uſus ac natura docuiſſet, nonnumquam ſummis oratoribus non ſatis ex ſententia [1] eventum dicendi procedere: ita non injuria quotieſcumque dicerent, id quod aliquando poſſet accidere, [2] ne tum accideret, timere: Altera eſt hæc, de qua queri ſæpe ſoleo; [3] cæterarum homines artium ſpectati & probati, ſi quando aliquid minus bene fecerunt, quam ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi, id quod ſcirent, putantur: Noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius; aut, Crudior fuit: oratoris peccatum, [4] ſi quod eſt animadverſum, ſtultitiæ peccatum videtur. Stultitia autem excuſationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, ſtultus fuiſſe. Quo etiam gravius judicium in dicendo ſubimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: & qui ſemel in geſtu peccavit, non continuo exiſtimatur neſcire geſtum; [5] cujus in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certe diuturna, valet opinio tarditatis.

28. Illud vero, quod à te dictum eſt, Eſſe permulta, quæ orator niſi à natura haberet, non multum

1 *Eventum dicendi* ſine exitio ſententiæ exterminari poſſe poſt Gothof. putat Gruter. 2 *Ne tum illud ipſum acc.* Bod. quod in ora Camb. & ex eo Gothofred. olim notarat. nec aliter Mag. niſi quod omittit *tum*. *Ne illo ipſo acc.* Joan. 3 *De cæteris, hom. art. ſpectanti & probanti* Joan. *probati de cætu hominum*, ſignif. Wag. 4 *Si quidem eſt* Joan. 5 *Qui autem in dic. quid reprehenſi eſt* Joan.

1 *Quamque*

tum à magiſtro adjuvaretur, valde tibi aſſentior; inque eo vel maxime probavi ſummum illum doctorem, Alabandenſem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non poſſe oratores evadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebatque; & ad [1] quamcumque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere atque hortari ſolebat. [2] Satis eſt enim cæteris artificiis [3] percipiendis, tantummodo ſimilem eſſe hominis, & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, ſiquis forte ſit tardior, poſſe percipere animo, & memoria cuſtodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum, [4] verba prope poetarum, memoria juriſconſultorum, vox tragœdorum, geſtus pene ſummorum actorum, eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri poteſt: quæ enim ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probantur, ea, niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt. Tum Craſſus, Atqui vide, inquit, in [5] artificio perquam tenui & levi, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quam in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Sæpe enim ſoleo audire Roſcium, cum ita dicat, Se adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo non eſſent quidam probabiles, ſed quia ſi aliquid modo eſſet vitii, [6] id ferre ipſe non poſſet. Nihil eſt enim

tam

1 *Quamque artem* Joan. Bod. Pall. priores. *quam quamque art.* maluerunt Lambin. & Manut. 2 *Satis eſſe enim* Joan. 3 *Perficiendis* Joan. Mag. 4 *Verba prudentium poetarum* Joan. Wag. *verba prope prud. poet.* Bal. 5 *Artif. & operâ quam* vulg. *artif. operâ* Bal. Bod. Mag. *artif. operam* Wag. In Joan. lacuna eſt uſque ad Sect. 34. 6 *Id facere ipſe poſſet* Bod. à pr. manu.

tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quam id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc ſimilitudinem hujus hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus, videtiſne, quam nihil ab eo niſi perfecte, nihil niſi cum ſumma venuſtate fiat? nihil niſi ita ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc jamdiu eſt conſecutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem perfectionemque in oratore deſiderans, à qua ipſe longe abſum, facio impudenter: mihi enim volo ignoſci, cæteris ipſe non ignoſco. Nam qui non poteſt, qui vitioſe facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere poſſit, detrudendum puto.

29. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem, jubes diſcere? nam quis ad iſta ſumma, atque in omni genere perfecta, poteſt pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod in vobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognovi, idcirco hæc expoſui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non poſſent, quam ad vos, qui poſſetis, exacuendos, accommodavi orationem meam. Et quamquam in utroque veſtrum ſummum eſſe ingenium, ſtudiumque perſpexi; tamen hæc, quæ ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quam ſolent Græci dicere, in te, Sulpici, divina ſunt. Ego enim neminem, nec motu coporis, neque ipſo habitu atque forma aptiorem, nec voce pleniorem, aut ſuaviorem, mihi videor audiſſe; quæ quibus à natura minora data ſunt, [1] tamen illud aſſequi poſſunt, ut iis, quæ habeant, modice

&

[1] Tamen qui illud Bal. Bod. Wag.

Adhortandos

& ſcienter utantur, & ut ne dedeceat. Id enim eſt maxime vitandum, & de hoc uno minime eſt facile præcipere, non mihi modo, qui ſicut unus paterfamilias his de rebus loquor, ſed etiam ipſi illi Roſcio, quem ſæpe audio dicere, Caput eſſe artis, decere: quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſſit. Sed, ſi placet, ſermonem alio transferamus, & noſtro more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minime vero, inquit Cotta: nunc enim te jam exoremus neceſſe eſt, (quoniam retines nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem,) ut nobis explices, quicquid eſt, iſtud, quod tu in dicendo potes. Neque enim ſumus nimis avidi; iſtâ tuâ mediocri eloquentia contenti ſumus; idque ex te quærimus, (ut ne plus nos aſſequamur, quàm quantulum tu in dicendo aſſecutus es,) quoniam, quæ à natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis, quid præterea eſſe aſſumendum putes?

30. Tum Craſſus arridens, Quid cenſes, inquit, Cotta, niſi ſtudium, & ardorem quendam amoris? ſine quo, cum in vita nihil quicquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam aſſequetur. Neque vero vos ad eam rem video eſſe [1] cohortandos, quos, cum mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profecto ſtudia nihil proſunt perveniendi aliquo, niſi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacumque eſt, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem conſuetudinis meæ, qua quondam ſolitus ſum

[1] *Adhortandos* noſt. quatuor.

[2] *Ingenuo*

uti, cum mihi in iſto ſtudio verſari adoleſcenti licebat. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus umquam, nec inſidiando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut quid Craſſus ageret, meditandi, aut dicendi cauſa, non modo videri mihi, ſed ex ejus ſcriptore, & lectore Diphilo, ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaque jam ex ipſo, quæ diu cupimus, cognituros.

31. Tum Craſſus, Atqui Arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quam exiſtimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, cauſam, cur cuperes, non fuiſſe. Nihil enim dicam reconditum, nihil exſpectatione veſtra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod eſt homine [1] ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo, me iſta omnium communia & contrita præcepta didiciſſe; Primum oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadendum accommodate: deinde eſſe omnem orationem, aut de infinitæ rei quæſtione, ſine deſignatione perſonarum, & temporum; aut de re certis in perſonis, ac temporibus locata. In utraque autem re, quicquid in controverſiam veniat, in eo quæri ſolere, aut factumne ſit; aut, ſi eſt factum, quale ſit; aut etiam, quo nomine vocetur; aut, quod nonnulli addunt, rectene factum eſſe videatur. Exſiſtere autem controverſias etiam ex ſcripti interpretatione, in quo, aut ambigue quid ſit ſcriptum, aut contrarie, aut ita, ut à ſententia [2] ſcriptum diſſideat: his autem omnibus partibus ſubjecta quædam eſſe argumenta propria. Sed cauſarum,

1 *Ingenuo liberaliter educ.* Nov. 2 *Scriptura diſſentiat*; *his* Bal. Nov. Wag. *Scriptum diſſentiat quæritur*: *his* Bod. Mag. *quæritur* eſt etiam in Nov. ut & *ſcriptum*, ſed à nup. manu.

3 *Cæteroſque*

ſarum, quæ ſint à communi quæſtione ſejunctæ, partim in judiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: [1] certoſque eſſe locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas quæritur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, [2] quibus conſilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur. Cumque eſſet omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes diſtributa; ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde [3] inventa, non ſolum ordine, ſed etiam momento quodam, atque judicio diſpenſare, atque [4] componere; tum ea denique veſtire, atque ornare oratione; poſt, memoria [5] ſepire; ad extremum, agere cum dignitate, & venuſtate. Etiam illa cognoram & acceperam, ante quam de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent; deinde rem demonſtrandam; poſtea controverſiam conſtituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; poſt, quæ contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis eſſent, amplificanda & augenda, quæque [6] eſſent pro adverſariis, infirmanda atque frangenda.

32. Audieram etiam quæ de orationis ipſius ornamentis traderentur; in qua præcipitur primum, ut [7] pure & latine loquamur; deinde ut plane, & dilucide; tum ut ornate; poſt ad rerum dignitatem apte, & quaſi decore; ſingularumque rerum præcepta cognoram. Quinetiam, quæ maxime propria eſſent naturæ, tamen his ipſis artem adhiberi

 videram:

1 *Cæteroſque etiam locos* Mag. 2 *Quibus conſuleretur* Mag. 3 *Rem inventam non* Mag. 4 *Diſponere* vulgg. 5 *Sepelire* Wag. 6 *Eſſent* non legitur in Bod. 7 *Pure, Latine* Bal.

8 *Prepa-*

Digitized by Google

videram: nam de actione, & de memoria, quædam brevia, ſed magna cum exercitatione, præcepta guſtaram. In his enim fere rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur, quam ego ſi nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quaſi ad commonendum oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque ſibi [1] propoſuerit, minus aberret. Verum ego hanc vim intelligo eſſe in præceptis omnibus, non ut ea ſecuti oratores eloquentiæ laudem ſint adepti; ſed, quæ ſua ſponte homines eloquentes facerent, ea quoſdam obſervaſſe, atque id egiſſe: ſic eſſe, non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: eſt enim, etiamſi minus neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcendum non illiberale. [2] Ea exercitatio [3] quædam ſuſcipienda vobis eſt; quamquam vos quidem jampridem eſtis in curſu; ſed iis, qui ingrediuntur [4] in ſtadium, quique ea, quæ agenda ſunt in foro, tamquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicra prædiſcere, ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sulpicius, noſſe volumus: attamen iſta, quæ abs te breviter de arte decurſa ſunt, audire cupimus, quamquam ſunt nobis quoque non inaudita: verum illa mox; nunc de ipſa exercitatione quid ſentias, quærimus.

33. Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quæ vos facere ſoletis, ut cauſa aliqua poſita, conſimili cauſarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accommodate. Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam ſcienter, & vires

1 *Propoſuerat, minus aberit* Mag. 2 *Præterea exercitatio* ed. Lambini: *ejus exerc.* ed. Manut. & *exerc.* conjectura Guliel. 3 *Quidem* al. 4 *Ad ſtudium* noſtri, cum Pall. omn.

1 *Verum*

Digitized by Google

vires exercent ſuas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in quo fallit eos quod audierunt, Dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere. Vere enim etiam illud dicitur, PERVERSE DICERE HOMINES, PERVERSE DICENDO, FACILLIME CONSEQUI. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi utile eſt etiam ſubito ſæpe dicere, tamen illud utilius, ſumto ſpatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. Caput autem eſt, quod (ut [1] vere dicam) minime facimus, (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimum ſcribere. STILUS OPTIMUS [2] ET PRÆSTANTISSIMUS DICENDI EFFECTOR AC MAGISTER; neque injuria: nam ſi ſubitam, & fortuitam orationem, commentatio, & cogitatio facile vincit; hanc ipſam profecto aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim ſive artis ſunt loci, ſive ingenii cujuſdam, atque prudentiæ, qui modo inſunt in ea re, de qua ſcribimus, [3] anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus, oſtendunt ſe & occurrunt; omneſque ſententiæ, verbaque omnia, quæ ſunt [4] cujuſque generis [5] maxime illuſtria, ſub acumen ſtili ſubeant & ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poetico, ſed quodam oratorio, numero & modo. Hæc ſunt quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quiſquam, niſi diu multumque ſcriptitarit, etiam ſi vehementiſſime ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur; & qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem,

1 *Verum* alter Mem. quod præpoſuerit Gruter. 2 *Eſt præſtant.* Mag. 3 *Inquirentibus* noſt. omn. 4 *Uniuſcujuſque* Mag. 5 *Maximeque illuſt.* Bod.

1 *Suſtinuerunt*

Digitized by Google

tem, ut etiam ſubito ſi dicat, tamen illa, quæ dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur; atque etiam, ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur. Ut concitato navigio, cum remiges [1] inhibuerunt, retinet tamen ipſa navis motum & curſum ſuum, intermiſſo impetu pulſuque remorum: ſic in oratione [2] perpetua, cum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine, & vi concitata.

34. In quotidianis autem [3] cogitationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem, noſtrum illum inimicum, ſolitum eſſe uti ſciebam, ut aut verſibus propoſitis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria poſſem comprehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, verbis aliis quam maxime poſſem lectis pronunciarem. Sed poſt animadverti hoc eſſe in hoc vitii, quod ea verba, quæ maxime cujuſque rei propria, quæque eſſent ornatiſſima atque optima, occupaſſet aut Ennius, ſi ad ejus verſus me exercerem, aut Gracchus, ſi ejus orationem mihi forte [4] propoſuiſſem: ita, ſi iiſdem verbis uterer, nihil prodeſſe; ſi aliis, etiam obeſſe, cum minus idoneis uti conſueſcerem. Poſtea mihi placuit, eoque ſum uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc aſſequebar, ut, cum ea, [5] quæ legerem Græce, Latine redderem, non ſolum optimis verbis uterer, & tamen uſitatis, ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ

1 *Suſtinuerunt* Lambin. 2 *Perpetua* fruſtra quæras in Mag. 3 *Concitationibus* noſt. & Pall. omn. cum ed. vet. nec aliter in notis Gruter. *commentationibus* ed. P. Manut. 4 *Poſuiſſem* Bod. Wag. 5 *Quæ legeram* Bod. Wag.

1 *Cognoſcenda*

quæ nova noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. Jam vocis, & ſpiritus, & totius corporis, & ipſius linguæ motus & exercitationes, non tam artis indigent, quam laboris: quibus in rebus habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quorum ſimiles velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non ſolum oratores, ſed etiam actores, ne mala conſuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda eſt etiam memoria ediſcendis ad verbum quamplurimis & noſtris ſcriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non ſane mihi diſplicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam locorum ſimulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione, & umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra, atque aciem forenſem: ſubeundus uſus omnium, & periclitandæ vires ingenii, & illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam poetæ, [1] cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores, ac doctores, & legendi, & pervolutandi, & exercitationis cauſa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſputandumque de omni re in contrarias partes; &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri poſſit, [2] eliciendum, [3] atque dicendum. Perdiſcendum jus civile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ, jura ſociorum, fœdera, pactiones, cauſa imperii [4] cognoſcenda eſt. [5] Libandus etiam ex omni genere urbanitatis

1 *Cognoſcenda hiſtoria* Joan. Mag. Wag. 2 *Eligendum* Joan. Pall. pr. & ſec. Pith. Mem. 3. *Atque diſcendum jus &c.* Pall. ſext. & oct. *atque perdiſcendum jus* tert. quint. ſept. accedunt noſt. Bod. & Wag. 4 *Cognoſcenda* deeſt in Bal. 5 *Liberandus etiam* Pal. unus. Lambini quatuor. *Libandum eſt etiam* Mag. τὸ *eſt* habent noſt. omn. quorum Bal. Joan. Mag. omittunt *etiam*.

Spargitur

Digitized by Google

banitatis facetiarum quidam lepos, quo, tamquam ſale, [1] perſpergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ ſentiebam; quæ fortaſſe, [2] quemcumque patrem familias arripuiſſetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus reſpondiſſet.

35. Hæc cum Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt conſecutum. Sed quamquam ſatis iis, qui aderant, ad id, quod erat propoſitum, dictum videbatur, tamen ſentiebant celerius eſſe multo, quam ipſi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid eſt, Cotta? inquit, quid tacetis? [3] nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Craſſo requiratis? [4] Immo id mehercule, inquit, ipſum attendo: tantus enim curſus verborum fuit, & ſic evolavit oratio, ut ejus vim & incitationem adſpexerim; veſtigia ingreſſumque vix viderim. Et tamquam in aliquam locupletem, ac refertam domum venerim, non explicata veſte, neque propoſito argento, neque tabulis & ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis, magnificiſque rebus [5] conſtructis ac reconditis; ſic modo in oratione Craſſi divitias, ac ornamenta ejus ingenii per quædam involucra atque integumenta perſpexi; ſed ea cum contemplari cuperem, vix adſpiciendi poteſtas fuit: [6] ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare quid poſſideat, neque plane noſſe ac [7] vidiſſe. Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, ſi in aliquam domum plenam ornamentorum, [8] villamque veniſſes?

1 *Spargitur* Wag. 2 *Si quemcumque* Bal. Mag. Nov. Wag. 3 *Et nihilne* Joan. 4 *Immo* abeſt à Joan. Mag. Nov. Wag. 5 *Conſtrictis* Lambin. 6 *Itaque nec hoc ipſum dic. poſ. me* Wag. *Itaque nec hoc ipſum, nec omn.* cum *poſſum* ſupra à nup. man. Joan. 7 *Invidiſſe* Joan. Pith. Mem. Pal. pr & probat Gruter. *introvidiſſe* Guliel. 8 *Vel villam* ed pr. & Nov. in marg. *illam* al. *ullam* noſt. fere. cum al. quomodo Lambin. applaudente Gronov. *dom. & pl. orn. villam* olim Joan. Sed copulativa, & *v* in *vill.* punctis, ut inſiticia, ſubnotantur.

Digitized by Google

veniſſes? Si ea ſepoſita, ut dicis, eſſent, [1] tuque valde ſpectandi cupidus eſſes, non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, præſertim ſi [2] eſſet familiaris: ſimiliter nunc petis à Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco, quaſi per tranſennam, prætereuntes ſtrictim aſpeximus, in lucem proferat, & ſuo quidque loco collocet. Ego vero, inquit Cotta, à te peto, Scævola (me enim, & hunc Sulpicium impedit pudor, ab homine omnium graviſſimo, qui genus hujuſmodi diſputationis ſemper contemſerit, hæc, quæ iſti forſitan puerorum elementa videantur, exquirere:) ſed tu [3] hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Craſſus hæc, quæ coarctavit, & peranguſte [4] referſit in oratione ſua, dilatet nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mucius, antea veſtra magis hoc cauſa volebam, quàm mea. Neque enim tantopere hanc à Craſſo diſputationem deſiderabam, quantopere ejus in cauſis oratione delector. Nunc vero, Craſſe, mea quoque etiam cauſa rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum jam diu nobis non contigit, [5] ne graveris [6] exædificare id opus, quod inſtituiſti. Formam enim totius negotii opinione majorem melioremque video, quam vehementer probo.

36. [7] Enimvero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam te hæc, Scævola, deſiderare, quæ neque ego teneo, uti ii qui docent; neque ſunt ejus generis, ut, ſi optime tenerem, digna eſſent iſta ſa-

1 *Tu, qui valde* Joan. Nov. Wag. nec improbat Gronov. 2 *Eſſes fam.* Bod. Nov. Wag. edd. vett. ſtatim *petes* Wag. edd. 3 *Hanc nobis veniam, Scævola, perfice* Joan. Pall. pr. & ſec. Mem. Pith nec diſplicet Grutero. 4 *Referſit, id in orat.* Bod. *ref. in orationem ſuam* Joan. 5 *Ne gravare* (*gravere* Gruter. & al.) *exæd.* vulg. 6 *Exædificari* Joan. Pall. duo priores, Gall. duo; omittuntque *id*, quod deeſt etiam in aliis. 7 *Tum vero* Mag.

Digitized by Google

pientia, ac tuis auribus. [1] An tu, inquit ille, ſi de iſtis communibus & pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti, [2] de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione reipublicæ, denique de noſtro ipſo jure civili? [3] Hanc enim ego omnem ſcientiam, & copiam rerum, in tua prudentia ſciebam ineſſe; in oratoris vero inſtrumento tam lautam ſupellectilem numquam videram. Potes igitur, inquit Craſſus, (ut alia [4] omittam innumerabilia & immenſa, & ad ipſum tuum jus civile veniam) oratores putare eos, quos multas horas [5] exſpectavit, cum in campum properaret, & ridens, & ſtomachans Scævola, cum Hypſeus maxima voce, plurimis verbis à M. Craſſo prætore contenderet, ut ei quem defendebat cauſa cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo conſularis, non minus longa oratione recuſaret, ne adverſarius cauſa caderet, ac ne is, pro quo ipſe diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni moleſtia, [6] ſtultitiâ adverſarii, liberaretur. [7] Ego vero iſtos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non modo oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarim.

1 *Ain tu? inquit* Lambin. Pal. ſept. *quin tu* Pal. oct. 2 *De naturis; quomodo hominum mentes & incitarentur* &c. Mem. Pall. pr. & ſec. nec abeunt Joan. & Wag. niſi quod hic omittit *quomodo*. 3 *Hanc ego an* (*ante* conjicit Guliel.) *omnem* Mem. *hanc enim ego meam omnem* Pal. oct. 4 *Omittam, quæ innum. &c. & ut ad ipſum* al. *ut* pro *&* habet unus Mem. & Pith. *omittam, quæ ſunt immenſa, & ut ad* noſtrî ferè, cum vulgatis. *omittam innum. & immenſa, & ut ad* Nov. 5 *Exſpectavi* & mox *properarem* noſt. quinque. *ſpectavi* al. 6 *Stultitia* abeſt à Bal. 7 *Ego vero iſtos inquit,* (*oratores* addit Wag.) *non puto.* noſt. omn. præter Nov. Statim *ſed foro quidem dig. vix putari* Joan. Mag. *vix putare* Bod. *vix putarem* Nov. Wag. *Ego vero iſtos, inquit, (memini enim &c. dignos) vix putarim.* conjectura Gronov.

1 *Scientia*

Digitized by Google

putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, ſed juris civilis [1] prudentia: quod alter plus, lege agendo, petebat, quam quantum lex in duodecem tabulis permiſerat; quod cum impetraſſet, [2] cauſa caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quam quod erat in actione; neque intelligebat, ſi ita eſſet actum, litem adverſarium perditurum.

37. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris noſtri, ſedentibus, homo ex numero diſertorum poſtulabat, ut [3] illi, unde peteretur, [4] vetus atque uſitata exceptio daretur, CUJUS PECUNIÆ DIES FUISSET? quod petitoris cauſa comparatum eſſe non intelligebat: ut ſi ille infitiator [5] probaſſet judici, ante petitam eſſe pecuniam, [6] quam eſſet cœpta deberi, petitor, rurſus cum peteret, [7] exceptione excluderetur, QUOD EA RES IN JUDICIUM ANTEA VENISSET. Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici poteſt, quam eum, qui hanc perſonam ſuſceperit, ut amicorum controverſias cauſaſque tueatur, laborantibus ſuccurrat, ægris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuiſſimiſque rebus ita labi, ut aliis miſerandus, aliis irridendus eſſe videatur? Equidem propinquum noſtrum P. Craſſum illum Divitem, cum multis aliis rebus elegantem hominem & ornatum, præcipue in hoc [8] ferendum & laudandum puto, quod,

1 *Scientia* Joan. Pal. pr. ſec. Toſ. Pith. Mem. & in marg. Nov. 2 *Cauſa caderet* Joan. Nov. Wag. 3 *Illud* Joan. Pal. pr. & ſec. Toſ. Pith. Mem. 4 *Proventus atque exceptio dar.* Pith. *tempus atque except.* Mem. & Pal. pr. *locus atque exemptio dar.* Toſ. *vetus atque except.* Joan. 5 *Negaſſet* Mag. Statim *judicia ante pet. pec. eſſe* Bod. & ad oram Nov. 6 *Qua eſſet* Bod. 7 *Ne except.* noſt. omn. præter Joan. cum vulg. Iidem mox *Antea non veniſſet.* 8 *Efferendum* Bod.

Digitized by Google

cum [1] P. Scævola frater eſſet, ſolitus ei perſæpe dicere, Neque illum in jure civili ſatis illi arti facere poſſe, niſi dicendi copiam aſſumſiſſet: (quod quidem hic, qui mecum conſul fuit, filius ejus eſt conſecutus:) neque ſe ante cauſas amicorum tractare atque agere cœpiſſe, quam jus civile didiciſſet. Quid vero ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, [2] quantam illa tempora, atque illa ætas in hac civitate [3] ferre maximam potuit, & juris civilis omnium peritiſſimus? Verecundius hac de re jamdudum loquor, quod adeſt vir in dicendo ſummus, quem ego unum oratorem maxime admiror: ſed tamen [4] idem hoc ſemper jus civile contemſit. Verum, quoniam ſententiæ atque opinionis meæ voluiſtis eſſe participes, nihil occultabo; &, quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re ſentiam.

38. Antonii incredibilis quædam, & prope ſingularis, & divina vis ingenii, videtur, etiam ſi hac ſcientia juris nudata ſit, [5] poſſe ſe facile ceteris armis prudentiæ cauſas tueri atque defendere: quamobrem hic nobis ſit exceptus: ceteros vero non dubitabo primum inertiæ condemnare ſententia mea, poſt etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate ac jure certetur, jactare ſe in cauſis centumviralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum,

1 *P. Scævola frater* noſt. præter Joan. cum aliis. *P. Scævola eſſet* Pal. ſec. *P. Scævola ſupereſſet* Toſan. 2 *Quanta*, item *maxime*. Pal. pr. & ſec. Pith. Mem. Joan. placuitque Guliel. 3 *Efferre* Bod. & Toſan. 4 *Idem hic ſemper jus* maluit Guliel. quam *idem ſemper hoc jus*, quomodo Lambin. 5 *Se* abeſt à Joan. & mox *cauſas* à noſt. omn. præter Mag.

Digitized by Google

mancipiorum, parietum, [1] luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum [2] ruptorum, ceterarumque rerum innumerabilium jura verſentur, cum omnino, quid ſuum, quid alienum, [3] quare denique civis an peregrinus, ſervus an liber quiſpiam ſit, ignoret, inſignis eſt [4] impudentiæ. Illa vero deridenda arrogantia eſt, in minoribus navigiis rudem eſſe ſe confiteri; quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didiciſſe. [5] Tu mihi cum in circulo decipiare adverſarii ſtipulatiuncula; cum obſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam cauſam majorem committendam putem? Citius hercule is, qui duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid ſi ne parvæ quidem cauſæ ſunt, [6] ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili; [7] quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine ulla ſcientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſa major, quam illius militis, de cujus morte cum domum falſus ab exercitu nuncius veniſſet, & pater ejus, re credita, teſtamentum mutaſſet, & quem ei viſum eſſet feciſſet hæredem, eſſetque ipſe mortuus; [8] res delata eſt ad centumviros, cum miles domum reveniſſet, egiſſetque lege in hæreditatem paternam teſtamento exhæres filius. [9] Nempe in ea cauſa quæſitum eſt de jure

1 *Fluminum* Bal. Joan. Nov. Mag. 2 *Ruptorum* (*raptorum* Nov.) *aut ratorum* Bal. Bod. Mag. & ad oram Nov. cum vulgatis *rupt. aut raptorum* Joan. Wag. Pal. pr. Toſan. Mem. Solum *teſtament. raptorum* Pal. ſec. *aut nuptiarum* conjicit Schelius 3 *Quare demum* Joan. Gall. & Pall. duo priores. *quare* abjecit Lambin. 4 Ita noſt. omn. cum aliis MSS. & edd. *Imprudentia* al. 5 In Nov. notatur alias legi *Tum mihi eſt idcirco deſtipulari, adverſari ſtipulatiuncula; cum enim obſignes* &c. 6 *Si ſæpe* Joan. 7 *Qui tandem mos* Wag. *mos* etiam Joan. 8 *Res*, & *eſt* non reperiuntur in Joan. 9 *Nempe* non apparet in Joan. Pall. & Gall. duobus; & gloſſam reſipere videtur Grutero.

1 *Jus*

Digitized by Google

jure civili, Poſſetne paternorum bonorum exhæres eſſe filius, quem pater teſtamento neque hæredem, neque exhæredem ſcripſiſſet nominatim.

39. Quid? qua de re inter Marcellos & Claudios patricios centumviri judicarunt, cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudii patricii ejuſdem nominis hæreditatem gente, ad ſe rediiſſe dicerent; nonne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis, ac gentilitatis jure dicendum? Quid quod item in centumvirali judicio certatum eſſe accepimus? qui Romam in exilium veniſſet, cui Romæ exulare jus eſſet, ſi ſe ad aliquem quaſi patronum applicaviſſet, inteſtatoque eſſet mortuus; nonne in ea cauſa [1] jus applicationis, obſcurum ſane & ignotum, patefactum [2] in judicio atque illuſtratum eſt à patrono? Quid? nuper cum ego C. Sergii [3] Auratæ contra hunc noſtrum Antonium [4] judicio privato cauſam defenderem, nonne omnis noſtra in jure verſata defenſio eſt? Cum enim [5] Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidiſſet, neque ſervire quandam earum ædium partem in mancipii lege dixiſſet, defendebamus, quicquid fuiſſet incommodi in mancipio, id, ſi venditor ſciſſet, neque declaraſſet, præſtare [6] debere. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo judicio ſtultus, & ſuo valde ſapiens, & à juris ſtudio non abhorrens, [7] ſimili in re quodammodo nuper erravit. Nam cum ædes [8] L. Fuſio venderet, in mancipio lumina, uti tum eſſent, ita recepit. Fuſius autem, ſimul atque ædificari cœptum eſt in quadam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus

1 *Jus appellationis* Joan. Mag. 2 *In dicendo* Nov. 3 *Orata* Wag. & Nov. ad marg. 4 *Judici priv.* Joan. 5 *Varius Gaditanus* Joan. 6 *Deberet* Bal. Bod. 7 *Simili quodam modo* Bod. *ſim. jure in re quodammodo* Wag. 8 *Fuſio* noſt. tres. *Furſio* unus.

1 *Officeretur*

Digitized by Google

ædibus conſpici poſſet, egit ſtatim cum Bucculeio, quod cuicunque particulæ cœli [1] officeretur, quamvis eſſet procul, [2] mutari lumina putabat. Quid vero? clariſſima M' Curii cauſa, [3] M. que Coponii nuper apud centumviros, quo concurſu hominum, qua exſpectatione defenſa eſt? cum Q. Scævola, æqualis & [4] collega meus, homo omnium & diſciplina juris civilis eruditiſſimus, & ingenio prudentiaque acutiſſimus, & oratione maxime limatus atque ſubtilis, atque (ut ego ſoleo dicere) juris peritorum eloquentiſſimus, eloquentium juris peritiſſimus, ex ſcripto teſtamentorum jura defenderet, negaretque, niſi poſthumus & natus, &, ante quam in ſuam tutelam veniret, mortuus eſſet, hæredem eum [5] eſſe poſſe, qui eſſet ſecundum poſthumum & natum & mortuum hæres inſtitutus: [6] ego voluntatem defenderem; hac eum tum mente fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ut, ſi filius non eſſet, [7] qui in tutelam veniret, M' Curius eſſet hæres. [8] Num deſtitit uterque noſtrum in ea cauſa, in auctoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt, in medio jure civili verſari?

40. Omitto jam plura exempla cauſarum ampliſſimarum, quæ ſunt innumerabilia. Capitis noſtri ſæpe poteſt accidere ut cauſæ verſentur in jure. Etenim ſic C. Mancinum, nobiliſſimum atque

1 *Officeretur via* (*illa* Camerar. *ita* ed. victor.) *quamvis* Wag. ed. pr. *Officeret via* (*ſua* Pal. pr.) *quamv.* Joan. Pall. aliquot. 2 *Mutata lum.* Bod. cum edd. aliquot. 3 *M. que Coii* Pall. pr. *M. que Capii* ſec. *M. que Capi* Pith. *& M. Quinti Caponii* Memmii alter. *Marci Q. Copi* Joan. 4 *Collega ejus* Pall. priores & Gall. cum Joan. & Nov. in marg. 5 *Eſſe non poſſe* noſt. quatuor, cum Pall. aliquot. nec aliter ed. Victor. ſi Camerario fides; qui etiam ratione Græcæ linguæ defendi poſſe putat. 6 *Ego autem def.* Bod. Mag. Joan. *Ego licet def.* Wag. Nov. & Bal. quorum hic, *def. eum captum tum mente.* Conſulatur Camerar. 7 *Qui in tut. ven.* abſunt à Joan. 8 *Non deſtitit* Joan. Wag.

que optimum virum, ac conſularem; cum [1] eum propter invidiam Numantini fœderis paterpatratus ex ſenatuſconſulto Numantinis [2] dedidiſſet, eumque illi non recepiſſent, poſteaque Mancinus domum reveniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet; [3] P. Rutilius M. filius, tribunus plebis, [4] de ſenatu juſſit educi, quod eum civem negaret eſſe; quia memoria ſic eſſet proditum, Quem pater ſuus, aut populus vendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe poſtliminium. Quam poſſumus reperire ex omnibus rebus [5] civilibus cauſam contentionemque majorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis conſularis? præſertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille poſſet infitiari, ſed in civili jure conſiſteret. Similique in genere, inferiore ordine, ſi quis apud nos ſerviſſet ex populo fœderato, ſeſeque liberaſſet, ac poſtea domum reveniſſet, quæſitum eſt apud majores noſtros, num is ad ſuos poſtliminiò rediiſſet & amiſiſſet hanc civitatem. Quid? de libertate, quo judicium gravius eſſe nullum poteſt, nonne ex jure civili poteſt eſſe contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate cenſus ſit, [6] continuone, an ubi luſtrum conditum, liber ſit? Quid? quod uſu memoria patrum venit, ut paterfamiliâs, qui ex Hiſpania Romam veniſſet, cum uxorem prægnantem in provincia reliquiſſet, Romæque al-

teram

1 *Eum* deeſt in noſtris. 2 *Dediſſet* Wag. Joan. & ad oram Nov. ut etiam infra. 3 *P. Rupilius* Bal. Bod. Mag. Nov. 4 *De ſenatu* non legitur in Bal. Joan. & Mag. ut nec in Bod. & Nov. niſi à nupera manu additum. 5 *Civilibus* rejicit Bod. 6 Ita reſtituit Cujacius ex vett. ut ait, membrann. Obſerv. l. 17. c. 20. *continuone, an ubi luſtrum conditum, liber ſit*, Joan. Pith. *an ubi jam ter luſtrum conditum, liber ſit*, unus Memmii. *an tribus luſtris conditis, (conditum Bal.) liber ſit* Bal. alter Mem. Pall. pr. ſec. tert. oct. *ſi non ſit conditum luſtrum, ſitne liber*, Bod. Mag. cum vulgatis: item Nov. & Wag. niſi quod hi ſubjungunt *continuone an tribus luſtris conditis, liber ſit*, cum Pal. nono, & ed. pr.

1 *Inteſtatus*

Digitized by Google

teram duxiſſet, neque nuncium priori remiſiſſet, mortuuſque eſſet [1] inteſtato, & ex utraque filius natus eſſet, mediocriſne res in [2] controverſiam adducta eſt, cum quæreretur de duobus civium capitibus, & de [3] puero, qui ex poſteriore natus erat, & de ejus matre? quæ, ſi judicaretur certis quibuſdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinæ locum duceretur. Hæc igitur, & horum ſimilia jura ſuæ civitatis ignorantem, erectum & celſum, alacri & promto ore, ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, præſidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis civibus lucem ingenii, & conſilii ſui porrigentem, atque tendentem, nonne in primis flagitioſum putandum eſt?

41. Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam [4] ſegnitiem hominum, atque inertiam. Nam ſi eſſet iſta cognitio juris magna, ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed, ô dii immortales, non dicerem hoc audiente Scævola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius artis faciliorem ſibi cognitionem videri. Quod quidem certis de cauſis à pleriſque [5] aliter exiſtimatur: primum, quia veteres illi, qui huic ſcientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ ſuæ cauſa, pervulgari artem ſuam noluerunt: deinde, poſteaquam eſt editum, expoſitis à [6] Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificioſe digeſta [7] generatim componerent. Nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius, qui illa tenet, quorum

 artem

1 *Inteſtatus* Nov. in margine. 2 *Contentionem* Joan. *contentionibus* Wag. 3 *Pueri* Bod. necnon Nov. à prima manu 4 *Segnitatem* Nonius in eclog. 5 *Aliter nominatur* Joan. Pal. pr. & ſec. Mem. ac Pith. 6 *Cn. Fabio* Bal. Joan. 7 *Generata* Bod. & Mag. Deeſt in Joan.

1 *In*

Digitized by Google

artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum à me eſſe paulo obſcurius: ſed experiar, & dicam, ſi potero, planius.

42. Omnia fere, quæ ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa & diſſipata quondam fuerunt: ut in Muſicis, numeri, & voces, & modi: in Geometria, lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines: [1] in Aſtrologia, cœli converſio, ortus, obitus, motuſque ſiderum: in Grammaticis, poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam ſonus: in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quondam omnibus, & [2] diffuſa late videbantur. Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam, divulſamque conglutinaret, & ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in jure civili [3] finis hic, legitimæ atque uſitatæ, in rebus, cauſiſque civium, [4] æquabilitatis conſervatio. Tum ſunt notanda genera, & ad certum numerum, paucitatemque revocanda. Genus autem eſt id, [5] quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas, aut plures, complectitur partes. Partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubjiciuntur. Omniaque, quæ ſunt vel generum, vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, eſt exprimendum. Eſt enim definitio,

1 *In cœli Aſtrologiâ, converſio,* &c. Joan. Mag. 2 *Diffuſa lata* Mem. *diffuſe latere* Pith. Pal. ſec. unde *omnibus diffuſe latere vid.* conjicit Guliel. *omnibus diffuſe late vid.* Bal. Joan. 3 *Fons* ad oram Nov. 4 *Æqualitatis* Bod. Mag. Nov. Wag. 5 Aliter legi *quod ſimili communione quadam* adnotatum eſt in Nov.

Digitized by Google

tio, Earum rerum, quæ ſunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis, & circumſcripta quædam explicatio. Hiſce ego rebus exempla adjungerem, niſi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem; nunc complectar quod propoſui, [1] brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod jam diu cogito, aut alius quiſpiam, aut me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera [2] digerat, quæ perpauca ſunt; deinde eorum generum quaſi quædam membra diſpertiat; tum propriam cujuſque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam, atque uberem, quam difficilem, atque obſcuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ diſperſa ſunt, [3] coguntur, vel paſſim licet carpentem, & colligentem undique, repleri [4] juſta juris civilis ſcientia.

43. Nonne videtis, equitem Romanum, hominem [5] acutiſſimo omnium ingenio, ſed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit, ſemperque vixit, ita tenere jus civile, [6] ut ei, cum ab hoc diſceſſeritis, nemo de iis, qui peritiſſimi ſunt, anteponatur? Omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in congreſſione hominum, atque in foro; neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur: [7] eadem enim ſunt elata primum à pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſæpius. Accedit vero, quo facilius

 percipi

1 *Brevius enim id mihi fac.* Nov. 2 *Dividat* al. 3 *Colliguntur* Nov. ad marg. 4 *Iſta juris civilis ſcientia* noſt. tres, cum Pall. poſterioribus, & ed. vet. *replere iſtam jur. civ. ſcientiam*, Joan. Wag. priores Pall. Pith. Mem. nec diſplicuit Guliel. 5 *Acutiſſimum omnium ingen.* Joan. Wag. 6 Sic Joan. Nov. Wag. *uti cum* vulgo. 7 *Eadem enim clara ſunt primum plurib.* Joan. unde *eadem enim ſunt, elata primum pluribus, deinde paucis verbis, comm. etiam ab iiſdem &c.* legit, & interpungit Cl. Gronov.

1 *Vetuſtate*

Digitized by Google

percipi cognoſcique jus civile poſſit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuavitas & delectatio. Nam, ſive quem aliena ſtudia delectant, plurima eſt & in omni jure civili, & in Pontificum libris, & in duodecèm tabulis antiquitatis effigies, quod & verborum [1] priſca vetuſtas cognoſcitur, & actionum genera quædam majorum conſuetudinem vitamque declarant: [2] ſive quis civilem ſcientiam contempletur, (quam Scævola non putat oratoris eſſe propriam, ſed cujuſdam ex alio genere prudentiæ,) totam hanc deſcriptis [3] omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, duodecèm tabulis contineri [4] videbitis: ſive quem iſta præpotens & glorioſa philoſophia delectat (dicam audacius) hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui jure civili & legibus continentur: ex hìs enim & dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, juſtus, atque honeſtus labor, honoribus, [5] præmiis, atque ſplendore decoratur; vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte mulctantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate nutuque legum, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.

44. Fremant omnes licet, dicam quod ſentio; Bibliothecas

1 *Vetuſtate priſca* Pith. & alteri præpoſuerit Gruter. 2 *Sive quis* (*quid* Pall. aliquot. *quod* Mag.) *civilem ſcientiam, quam*, omiſſo *contempletur*, Bal. Mag. Wag. Pall. omn. *civili ſcientia, qua &c.* Joan. *contempletur* eſt in Nov. ſed à recentiori manu. Hæc Codd. variatio facit, ut hæc, cum præcedentibus, pro inquinatis habeat Gruter. 3 Illud *omnibus civitatis* non exhibent Joan. Pith. Mem. Pall. pr. & ſec. 4 *Videbit* Joan. quod recipiendum putat Gronov. qui diſſimulat in eodem legi *continere*, &, ſaltem à correctore, *tabulas*. Accedit Bal. niſi quod is *tabulis*. 5 *Præmiis, ſplendore* noſt. quatuor.

1 *Hominibus*

Digitized by Google

Bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi videtur duodecim tabularum libellus, ſi quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare. Ac ſi nos, id quod maxime debet, noſtra patria delectat, cujus rei tanta eſt vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tamquam nidulum, affixam ſapientiſſimus vir immortalitati anteponeret; quo amore tandem inflammati eſſe debemus in ejuſmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primum nobis mens, mos, diſciplina nota eſſe debet; vel quia eſt patria, parens omnium noſtrûm; vel quia tanta ſapientia fuiſſe in jure conſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam & voluptatem, quod, quantum præſtiterint noſtri majores prudentia cæteris gentibus, tum facillime intelligetis, ſi cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim, quam ſit omne jus civile, præter hoc noſtrum, inconditum ac pene ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cum hominum noſtrorum prudentiam ceteris [1] omnibus, & maxime Græcis, antepono. His ego de cauſis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, juris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.

45. Jam vero ipſa per ſeſe quantum afferat iis, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? [2] Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, miniſtros ſe præbent in judiciis oratoribus,

1 *Hominibus* Nov. cum vulg. 2 *Itaque non apud* Mag. *Itaque non, ut apud* Bal. Nov. Reliqua hujus primi libri, cum initio ſecundi, deſiderantur in Joan.

1 *Sibi*

Digitized by Google

oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur; ſic in noſtra civitate contra ampliſſimus quiſque & clariſſimus vir, ut ille qui propter hanc juris civilis ſcientiam ſic appellatus à ſummo poeta eſt,

Egregie cordatus homo catus Æliu' Sextus;

multique præterea, qui cum ingenio [1] ſibi auctore dignitatem reperiſſent, perfecerunt ut in reſpondendo jure, auctoritate plus etiam, quam ipſo ingenio valerent. Senectuti vero celebrandæ & ornandæ quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quam juris [2] interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium jam ab adoleſcentia comparavi, non ſolum ad cauſarum uſum forenſem, ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis, ut, cum me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpiſſent, iſta ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim præclarius, quam honoribus & reipublicæ muneribus perfunctum ſenem poſſe ſuo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se eſſe eum, unde ſibi, ſi non populi & reges, at omnes ſui cives conſilium expetant?

[3] *Suarum rerum incerti? quos ego mea ope ex*
Incertis certos, compoteſque conſili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

Eſt enim ſine dubio domus juriſconſulti, totius oraculum civitatis. Teſtis eſt hujuſce Q. Mucii janua & veſtibulum, quod in ejus infirmiſſima valitudine, affectaque jam ætate, [4] maxima quotidie frequentia civium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur.

46. [5] Jam vero illa non longam orationem deſiderant, quamobrem exiſtimem publica quoque jura, quæ

1 *Sibi auctoritatem reper.* ad marginem Nov. *Sibi auctore veritatem reper.* Bal. 2 *Interpretatio* non eſt in Bod. niſi à correctore. 3 *Suarum ſummarum rerum* Bal. Bod. Nov. Wag. 4 *Maxime quotidie* Bal. Bod. Wag. 5 *Jam illa non* plerique noſt.

Digitized by Google

quæ ſunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, & vetuſtatis exempla, oratori nota eſſe debere. Nam ut in rerum privatarum cauſis, atque judiciis, depromenda ſæpe oratio eſt ex jure civili, & idcirco (ut ante diximus) oratori juris civilis ſcientia neceſſaria eſt; [1] ſic in cauſis publicis judiciorum, concionum, ſenatus, [2] omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio ac ſcientia, tamquam aliqua materies iis oratoribus, qui verſantur in republica, ſubjecta eſſe debent. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam, hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum virum, qui primùm ſit ejus artis antiſtes, cujus cum ipſa natura magnam homini facultatem daret, tamen eſſe deus putatur; ut & ipſum quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui poſſit non tam caduceo, quam nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hoſtium tela verſari: tum qui ſcelus fraudemque nocentis poſſit dicendo ſubjicere odio civium, ſupplicioque conſtringere: idemque, [3] ingenii præſidio, innocentiam judiciorum pœna liberare: idemque languentem labentemque populum, aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, eum dicendo vel excitare poſſit, vel ſedare. Hanc vim ſi quis exiſtimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione ſcripſerunt, expoſitam eſſe, aut à me poſſe exponi tam brevi, vehementer

1 *Sic hic in* Bod. & Wag. 2 *Omnis hac reipublica ratio*, intermediis omiſſis, Mag. 3 *Ingenio præſidio* Wag.

1 *Si*

menter errat; neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. Equidem vobis, quoniam ita voluiſtis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipſa, ita putavi eſſe demonſtranda; non ut ipſe dux eſſem (quod & infinitum eſt, & non neceſſarium:) ſed ut commonſtrarem tantum viam, &, ut fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem.

47. Mihi vero, inquit Mucius, ſatis ſuperque abs te videtur iſtorum ſtudiis, ſi modo ſunt ſtudioſi, eſſe factum: nam, ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, Perfectum ſibi opus eſſe, [1] ſiquis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſua ad ſtudium cognoſcendæ percipiendæque virtutis (quibus enim id perſuaſum eſſet, ut nihil mallent ſe eſſe quam bonos viros, iis reliquam facilem eſſe doctrinam) ſic ego intelligo, ſi in hæc, quæ patefecit oratione ſua Craſſus, intrare volueritis, facillime vos ad ea, [2] quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu januaque patefacta. Nobis vero, inquit Sulpicius, iſta ſunt pergrata, perque jucunda; ſed pauca etiam requirimus, inprimiſque ea, quæ valde breviter à te, Craſſe, de ipſa arte percurſa ſunt, cum illa te & non contemnere, & didiciſſe confiterere. Ea ſi paulo latius dixeris, expleris omnem [3] exſpectationem diuturni deſiderii noſtri. Nam nunc quibus ſtudendum rebus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamen magnum; ſed vias earum rerum, rationemque cupimus cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, veſtræ potius obſecutus ſum voluntati, quam aut conſuetudini aut naturæ meæ, petimus ab Antonio,

1 *Si cui ſatis eſſet concitari cohort* Bod. ſed ad oram notatur aliàs legi *quis* & *concitatus*. 2 *Quæ vultis* Wag. 3 *Delectationem* al.

1 *Studio*

Digitized by Google

nio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum ſibi excidiſſe jamdudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi myſteria enunciet? Ut videtur, inquit Sulpicius: nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, ſentiemus. Peto igitur, inquit Craſſus, à te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab horum adoleſcentium ſtudiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, ſentias.

48. Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, plane video atque ſentio; non ſolum quod ea requiruntur à me, quorum ſum ignarus atque inſolens; ſed quia, quod in cauſis valde fugere ſoleo, ne tibi, Craſſe, ſuccedam, id me nunc iſti vitare non ſinunt. Verum hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audacius, quod idem mihi ſpero uſu eſſe venturum in hac diſputatione, quod in dicendo ſolet, ut nulla exſpectetur ornata oratio. Neque enim ſum de arte dicturus, quam numquam didici, ſed de mea conſuetudine: ipſaque illa, quæ in commentarium meum retuli, ſunt ejuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum uſu, cauſiſque tractata; quæ ſi vobis, hominibus eruditiſſimis, non probabuntur, veſtram iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quæſieritis, quæ ego neſcirem; meam facilitatem laudatote, cum vobis, non meo judicio, ſed veſtro [1] ſtudio inductus, non gravate reſpondero. Tum Craſſus, Perge modo, inquit, Antoni; nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita prudenter, ut neminem noſtrum pœniteat ad hunc te ſermonem [2] impuliſſe. Ego vero, inquit, pergam, & id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere

1 *Studio* non reperitur in Wag. 2 *Impulſum* Wag.

3 *Qui*

cenſeo, ut quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, ſi ii, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, quo de agitur, intelligent. Nam ſi forte quæreretur, quæ eſſet ars imperatoris, conſtituendum putarem principio, [1] quis eſſet imperator; qui cum eſſet conſtitutus, Adminiſtrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum [2] collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi; quarum qui eſſent animo & ſcientia compotes, eos eſſe imperatores dicerem: utererque exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Annibalem, atque ejus generis homines nominarem. Sin autem [3] quæreremus, quis eſſet is, qui ad rempublicam [4] moderandam, uſum, & ſcientiam, & ſtudium ſuum contuliſſet, definirem hoc modo; Qui quibus rebus utilitas reipublicæ pararetur, augereturque, [5] teneret, iiſque uteretur, hunc reipublicæ rectorem, & conſilii publici auctorem eſſe habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Ti. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios cum ex noſtra civitate, tum ex ceteris. Sin autem quæreretur, quiſnam juriſconſultus vere nominaretur, eum dicerem, Qui legum, & conſuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad reſpondendum, [6] & ad agendum, & ad cavendum peritus eſſet: & ex eo genere

1 *Qui eſſet imp.* Bal. Wag. 2 *Collocationibus* Nov. ſed alterum eſt ad marg. 3 *Quæremus* ed. Gruteri. Lambini, & al. 4 *Morandam* Bal Mag. Wag. & ad marg. Bod. 5 *Teneretur*, noſt. omn. 6 *Et agendum, & cav.* Bal.

1 *Et*

genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mucium nominarem.

49. Atque, ut jam ad leviora artium ſtudia veniam, ſi muſicus, ſi grammaticus, ſi poeta quæratur, poſſim ſimiliter explicare, quid eorum quiſque profiteatur, & quo non amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi denique ipſius, qui de ſua vi ac ſapientia unus omnia pene profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio, ut is, Qui ſtudeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam, cauſaſque noſſe, & omnem bene vivendi rationem tenere, [1] & perſequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Craſſus, qui mihi viſus eſt omnem omnium rerum atque artium ſcientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine; atque eum puto eſſe, [2] Qui verbis ad audiendum jucundis, & ſententiis ad probandum accommodatis, uti poſſit in cauſis forenſibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem; eumque eſſe præterea inſtructum voce, & actione, & lepore quodam volo. Craſſus vero mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus, immenſis pæne, deſcribere: nam & civitatum regendarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit: in quo per mihi mirum viſum eſt, Scævola, te hoc illi concedere, cum ſæpiſſime tibi ſenatus breviter impoliteque dicenti maximis ſit de rebus aſſenſus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud ſe eſſe audio, vir regendæ [3] reipublicæ ſcientiſſimus, ſi audierit hanc auctoritatem gravitatis & conſilii ſui vindicari à te, Craſſe, quod

 eam

1 *Et proſequi* Wag. 2 *Qui & verbis* noſtri fere, cum ed. Victorii Stephanica, & al. 3 *Reipublica ſapientiſſimus* Mag.

1 *Illam*

eam oratoris propriam eſſe dicas, jam credo huc veniat, & hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo aſpectuque conterreat: qui quamquam eſt in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quam dicendi arte, nititur. Neque vero, ſi quis utrumque poteſt, aut ille conſilii publici auctor, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator eſt; aut hic diſertus atque eloquens, ſi eſt idem in procuratione civitatis egregius, [1] aliquam ſcientiam dicendi copia eſt conſecutus. Multum inter ſe diſtant iſtæ facultates, longeque ſunt diverſæ atque ſejunctæ; neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, & reipublicæ dignitatem exornabant.

50. Neque enim eſt interdictum, aut à rerum natura, aut à lege aliqua atque more, ut ſingulis hominibus ne amplius quam ſingulas artes noſſe liceat. Quare non, etſi eloquentiſſimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate [2] plurimos annos princeps conſilii publici fuit, idcirco ejuſdem hominis, atque artis, utraque facultas exiſtimanda eſt; nec, ſi P. Craſſus idem fuit eloquens, & juris peritus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicendi [3] juris civilis ſcientia. [4] Nam ſi quiſque, ut in aliqua arte & facultate excellens, aliam quoque artem ſibi aſſumſerit, is perficiet, ut, quod præterea ſciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam eſſe videatur; licet iſta ratione dicamus, pila bene & duodecim [5] ſcriptis ludere proprium eſſe juris civilis, quoniam

1 *Illam ſcientiam* Lambin. contra MSS. *aliquam ſcientiā* (*ſcientiam* Nov.) *dicendi copiam eſt conſec.* noſt. quatuor, cum Codd. Gruteri.
2 Illa *plurimos annos* non agnoſcit Bal. 3 *Juris civ. peritia* Wag.
4 *Non, ſi quiſquam, ut* Bod. *nam ſi quis, ut* Nov. 5 Non aliter noſt. omn. cum Pall. & aliis. *ſcrupis* vulgati.

1 *Græci*

Digitized by Google

quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit: eademque ratione dicantur & quos φυσικοὺς [1] Græci nominant iidem poetæ, quoniam Empedocles phyſicus egregium poema fecerit. [2] At hoc ne philoſophi quidem ipſi, qui omnia, ſicut propria, ſua eſſe atque à ſe poſſideri volunt, dicere audent, geometriam, aut muſicam [3] philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in illis artibus præſtantiſſimum fuiſſe fateantur. Ac, ſi jam placet omnes artes oratori ſubjungere, tolerabilius eſt ſic potius dicere, Ut, quoniam dicendi facultas non debeat eſſe jejuna atque nuda, ſed aſperſa atque diſtincta multarum rerum jucunda quadam varietate, ſit boni oratoris multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe; neque ea ut ſua poſſediſſe, ſed ut aliena libaſſe. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hoſpitem in agendo, eſſe debere.

51. Neque vero iſtis tragœdiis tuis, quibus uti philoſophi maxime ſolent, Craſſe, perturbor; quod ita dixiſti, Neminem poſſe eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, cum eo maxime vis oratoris magnitudoque cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perſpexerit; in quo philoſophia ſit oratori neceſſario percipienda; quo in ſtudio hominum quoque ingenioſiſſimorum, otioſiſſimorumque, totas ætates videmus eſſe contritas; quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis, atque artis, non modo non contemno, ſed etiam vehementer admiror: nobis tamen,

1 *Græci vocant* Mag. 2 *Ad hoc* Bal. Nov. Wag. 3 *Philoſophia eſſe* Bod. Mag.

1 Qui

tamen, qui in hoc populo foroque verſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum & ſcire, & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim umquam orator magnus & gravis, cum iratum adverſario judicem facere vellet, hæſitavit ob eam cauſam, quod neſciret quid eſſet iracundia, fervorne mentis, an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut judicibus, aut populo, dicendo miſcere atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philoſophis dici ſolent? qui partim omnino motus negant in animis ullos eſſe debere, [1] quique eos in judicum mentibus concitent, ſcelus eos nefarium facere: partim, qui tolerabiliores volunt eſſe, & [2] ad veritatem vitæ propius accedere, permediocres, ac potius leves motus debere eſſe dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ conſuetudine mala, ac moleſta, & fugienda, multo majora & acerbiora verbis facit; itemque ea, quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita ſapiens inter ſtultos videri, uti qui audiant, aut illum ineptum, aut Græculum putent; aut, etiamſi valde probent ingenium oratoris, ſapientiam admirentur, ſe eſſe ſtultos moleſte ferant: ſed ita [3] peragrat per animos hominum, ita [4] ſenſus menteſque pertractat, ut non deſideret philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in animone ſit, an in corpore; virtute, an voluptate definiatur; An hæc inter ſe jungi copularique poſſint; An vero (ut quibuſdam viſum) nihil certum ſciri, nihil plane cognoſci & percipi poſſit; quarum rerum fateor magnam,

1 *Qui cum eos* noſt. omn. 2 *Ad varietatem vita* Wag. 3 *Peragrat animos* Lambin. 4 *Senſus hominum* Bal. Bod. Nov. Wag.

1 *Orationes*

Digitized by Google

magnam, multiplicemque eſſe diſciplinam, & multas, copioſas, variaſque [1] rationes. Sed aliud quiddam, longe aliud, Craſſe, quærimus: acuto homine nobis opus eſt, & [2] natura uſuque callido, qui ſagaciter perveſtiget, quid ſui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo perſuadere velit, cogitent, ſentiant, opinentur, [3] exſpectent.

52. Teneat oportet venas cujuſque generis, ætatis, ordinis: & eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mentes ſenſuſque deguſtet. Philoſophorum autem libros reſervet ſibi ad hujuſcemodi Tuſculani requiem atque otium, ne, ſiquando ei dicendum erit de juſtitia & fide, mutuetur à Platone; qui, cum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem; uſque eo illa, quæ dicenda de juſtitia putabat, à vitæ conſuetudine, & à civitatum moribus abhorrebant. Quod ſi ea probarentur in populis, atque in civitatibus, quis tibi, Craſſe, [4] conceſſiſſet, clariſſimo viro, & ampliſſimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixiſti? ERIPITE NOS EX MISERIIS; [5] ERIPITE NOS EX FAUCIBUS EORUM, QUORUM CRUDELITAS NOSTRO SANGUINE NON POTEST EXPLERI: NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERVIRE, NISI VOBIS UNIVERSIS, QUIBUS ET POSSUMUS, ET DEBEMUS. Omitto *miſerias*, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: omitto *fauces*, ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exſorbeatur ſanguis tuus; quod ſapienti negant accidere poſſe: *ſervire* vero non modo te, ſed univerſum ſenatum, cujus tum cauſam agebas,

1 *Orationes* Mag. 2 *Naturâ uſquequaque callido* Bod. à pr. manu. 3 *Expetent* al. 4 *Conſenſiſſet* Wag. 5 *Eripite ex faucibus* Bod. Nov. Wag.

agebas, auſus es dicere? Poteſtne virtus, Craſſe, ſervire, iſtis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & ſemper, & ſola, libera eſt; quæque, etiam ſi corpora capta ſint armis, aut conſtricta vinculis, tamen ſuum jus, atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ vero addidiſti, Non modo ſenatum ſervire *poſſe* populo, ſed etiam *debere*, quis hoc philoſophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare poſſet? Senatum *ſervire* populo, cui populus ipſe moderandi & regendi ſui poteſtatem, quaſi quaſdam habenas, tradidiſſet?

53. Itaque hæc cum à te divinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philoſophiæ [1] deditus, non modo parum commode, ſed etiam turpiter & flagitioſe dicta eſſe dicebat. [2] Idemque Ser. Galbam, quem hominem probe [3] noſſe & commeminiſſe ſe aiebat, pergraviter reprehendere ſolebat, quod is, L. Scribonio quæſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet, cum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aſpere [4] apud populum Romanum, & vehementer eſſet locutus; quam orationem in Originibus ſuis expoſuit ipſe. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii Galli, propinqui ſui, Q. pupillum filium ipſe pæne in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione & memoria fletum populo moveret; & duos filios ſuos parvos tutelæ populi commendaſſet, ac ſe, tamquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra atque tabulis, populum Romanum [5] tutorem inſtituere dixiſſet

1 *Deditus* reſpuit Mag. 2 *Idem Q. Ser.* Bal. Wag. 3 *Noſſe &* non reperio in noſt. MSS. accedunt Pall. & unus Mem. cum aliquot edd. 4 *Apud prætorem* Bal. 5 *Tutorem* abeſt à Bal.

Digitized by Google

ſet illorum orbitati. Itaque cum & invidia, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video, Niſi pueris, & lachrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe. Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exſilium fuiſſe vel mortem anteponendam. Neque vero hoc ſolum dixit, ſed ipſe & ſenſit, & fecit: nam cum eſſet ille vir exemplum, ut ſcitis, innocentiæ, cumque illo [1] nemo neque integrior eſſet in civitate, neque ſanctior; non modo ſupplex judicibus eſſe noluit, ſed ne ornatius quidem, aut liberius cauſam dici ſuam, quam [2] ſimplex oratio veritatis ferebat. Paullum huic Cottæ tribuit partium, diſertiſſimo adoleſcenti, ſororis ſuæ filio. Dixit item cauſam illam quadam ex parte Q. Mucius, more ſuo, nullo apparatu, pure & dilucide. [3] Quid ſi tu tunc, Craſſe, dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus philoſophi utuntur, ad dicendi copiam [4] petendum eſſe paullo ante dicebas; &, ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere? quamvis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt peſtiferi cives ſupplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evelliſſet vis orationis tuæ. Nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, ut ſi in illa commentitia Platonis civitate res ageretur: nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo rempublicam imploravit, nemo ſupplicavit. Quid multa? pedem nemo

1 *Nemo* non eſt in Bod. 2 *Simplex ratio veritatis* vulg. *veritatis* deſideratur in tert. Pal. 3 *Quid ſi tu*, vel *tum*, vel *tunc*, *Craſſe*, noſt. omn. 4 *Parandum* Bod. ſed ad oram pro varia lectione *petendum*.

1 Qui

mo in illo judicio ſupploſit; credo, ne Stoicis renunciaretur.

54. Imitatus eſt homo Romanus, & conſularis, veterem illum Socratem, qui, quum omnium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſimeque vixiſſet, ita in judicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe judicum. [1] Quinetiam, quum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei videretur, ediſceret, ut ea pro ſe in judicio uteretur, non invitus legit, & commode ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, ut, ſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles; ſic illam orationem diſertam ſibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus eſt, neque ſolum primis ſententiis, quibus tantum ſtatuebant judices, damnarent, an abſolverent; ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, ſi fraus capitalis non eſſet, quaſi [2] pœnæ æſtimatio. Ex ſententia, [3] cum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtimationem commeruiſſe ſe maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates eſſet, reſpondit, Seſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur. Cujus reſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent; qui quidem ſi abſolutus eſſet, (quod mehercule, etiamſi nihil ad nos pertinet, tamen propter

1 *Qui etiam* Mag. 2 *Pœna aut pœna ea æſtimatio: ex ſent.* Bal. Nov. Wag. cum aliis. *pœna deſtinatio* unus. *pœna: ea æſtimatio, & ſent.* ed. pr. *pœna æſtimatio: hac ſent.* Lambin. 3 *Cum vindicibus* malebat Gronov. ex patris ſui conjectura. *non judicibus* Wag.

propter ejus ingenii magnitudinem vellem) quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, cum ille damnatus eſt nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi inſcientiam, tamen à ſe oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuſcum ego non pugno, utrum ſit melius, aut verius; tantum dico, & aliud illud eſſe atque hoc, & hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe.

55. Nam quod jus civile, Craſſe, tam vehementer amplexus es, video quid egeris; tum, quum dicebas, videbam. Primum Scævolæ te dedidiſti, quem omnes amare meritiſſimo pro ejus eximia ſuavitate debemus: cujus artem cum indotatam eſſe [1] atque incomitatam, & incomtam videres, verborum eam dote locupletaſti, & ornaſti. Deinde, quod in ea tu plus operæ laboriſque conſumſeras, cum ejus ſtudii tibi & hortator & magiſter eſſet domi; veritus es, niſi iſtam artem oratione exageraſſes, ne operam perdidiſſes. Sed ego ne cum iſta quidem arte pugno: ſit ſane [2] tanta, quantam tu illam eſſe vis: etenim ſine controverſia & magna eſt, & late patet, & ad multos pertinet, & ſummo in honore ſemper fuit, & clariſſimi cives ei [3] ſtudio etiam hodie præſunt. Sed vide, Craſſe, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis ſcientiam, ſuo quoque eam, conceſſo & tradito, ſpolies atque denudes. Nam ſi ita diceres, Qui juriſconſultus [4] eſſet, eſſe eum oratorem; itemque qui eſſet orator, juris eundem eſſe conſultum; præclaras duas artes conſtitueres, atque inter ſe pares,

1 *Atque incomitatam* hic alienum putant quidam docti, minime probante Grutero. 2 *Tanti, quantam* Mag. 3 *Studio & ſemper præfuerunt, & etiam hodie* duo MSS. Lambini, ed. P. Victor. & Phil. Melancth. ſic multo ſecus ed. pr. 4 *Eſſet, & eſſe eum* Bal. Nov. Wag.

res, [1] & ejuſdem ſocias dignitatis: nunc vero juris conſultum ſine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſeque plurimos; oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumſerit, eſſe poſſe. Ita & tibi juriſconſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cautus, & acutus præco actionum, [2] cantor formularum, auceps ſyllabarum. Sed quia ſæpe utitur orator ſubſidio juris in cauſis, idcirco iſtam juris ſcientiam eloquentiæ, tamquam ancillulam pediſſequamque, [3] adjunxiſti.

56. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva neſcirent, magna profiterentur; aut ea, quæ maxima eſſent in jure civili, tractare auderent in cauſis, cum ea neſcirent numquamque didiciſſent; utriuſque rei facilis eſt & prompta defenſio. Nam neque illud eſt mirandum, qui, quibus verbis coemtio fiat, neſciat, eundem ejus mulieris, quæ coemtionem fecerit, cauſam poſſe defendere. [4] Nec ſi parvi navigii & magni eadem eſt in gubernando ſcientia, idcirco qui, quibus verbis [5] erctum cieri oporteat, neſciat, idem herciſcundæ familiæ cauſam agere non poſſit. Nam quod maximas centumvirales cauſas in jure poſitas protuliſti; quæ tandem earum cauſa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatiſſime potuerit dici? quibus quidem in cauſis omnibus, ſicut in ipſa M'. Curii, quæ abs te nuper eſt dicta, & in [6] C. Hoſtilii Mancini controverſia, atque in eo puero,

1 *Et ejuſmodi ſocias dig.* noſt. tres. 2 Ita quatuor noſt. *cautor formularum* Nov. cum aliis nonnullis MSS. & edd. vett. *cator* emendat Bern. Martinius Var. lect. l. 4. c. 3. *prado actionum, captor formul.* maluiſſet Guliel. 3 *Adjunxiſſe* Bod. in ordine verborum; *adjunxiſti* ad marg. pro variante lectione. 4 *Nam, & ſi parvi navigii* (*ingenii* Wag.) *& mag.* noſt. omn. ſed in Nov. ſuperſcribitur *nec ſi &c.* 5 Ita emendat P. Victorius, Var. lect. lib. 35. cap. 11. alluduntque Pall. & plerique noſtri, *herciſcari* vulgati. 6 *T. Hoſtilii Mancini* noſt. quatuor.

1 *Video.*

Digitized by Google

ro, qui ex altera natus erat uxore, non remiſſo nuncio ſuperiori, fuit inter peritiſſimos homines ſumma de jure diſſenſio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his cauſis juris ſcientia, cum hic juriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, non juris ſcientia, ſed eloquentia, ſuſtentatus. Equidem hoc ſæpe audivi, cum ædilitatem P. Craſſus peteret, eumque major natu, etiam conſularis, Ser. Galba aſſectaretur, quod Craſſi filiam C. filio ſuo deſpondiſſet, acceſſiſſe ad Craſſum conſulendi cauſa quendam ruſticanum; qui cum Craſſum ſeduxiſſet, atque ad eum retuliſſet, reſponſumque ab eo verum magis, quam ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet; ut eum triſtem Galba vidit, nomine appellavit, quæſivitque, qua de re ad Craſſum retuliſſet: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suſpenſo, inquit, animo & occupato Craſſum tibi reſpondiſſe [1] video. Deinde ipſum Craſſum manu prehendit, &, Heus tu, inquit, [2] quid tibi in mentem venit ita reſpondere? Tum ille fidenter, homo peritiſſimus, confirmare, Ita ſe rem habere, ut reſpondiſſet, nec dubium eſſe poſſe. Galba autem alludens varie & copioſe, multas ſimilitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cum diſſerendo par eſſe non poſſet, (quamquam fuit Craſſus in numero diſertorum, ſed par Galbæ nullo modo) ad auctores confugiſſe, & id, quod ipſe diceret, & in P. Mucii fratris ſui libris, & in Sex. Ælii commentariis ſcriptum protuliſſe; ac tamen [3] conceſſiſſe, Galbæ diſputationem ſibi probabilem, & prope veram videri.

57. Attamen

1 *Video. & heus tu,* omiſſis mediis, Bod. 2 *Qui tibi* al. 3 *Conſenſiſſe* Wag.

1 *Juris*

Digitized by Google

57. Attamen quæ cauſæ ſunt ejuſmodi, ut de earum jure dubium eſſe non poſſit, omnino in judicium vocari non ſolent. Num quis eo teſtamento, quod paterfamiliâs ante fecit, quàm ei filius natus eſt, hæreditatem petit? nemo: quia conſtat, agnaſcendo rumpi teſtamentum. Ergo in hoc genere juris judicia nulla ſunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem juris [1] incontroverſi ignorare; [1] quæ pars ſine dubio multo maxima eſt. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritiſſimos, [2] non eſſe difficile oratori, ejus partis, quamcumque defendet, auctorem aliquem invenire; à quo cum amentatas haſtas acceperit, ipſe eas oratoris lacertis viribuſque torquebit. Niſi vero (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævolæ) tu libellis, aut præceptis ſoceri tui, cauſam M' Curii defendiſti. Nonne arripuiſti patrocinium æquitatis, & defenſionem teſtamentorum, ac voluntatis mortuorum? Ac mea quidem ſententia (frequens enim te audivi, atque affui) multo majorem partem ſententiarum ſale tuo, & lepore, & politiſſimis facetiis pellexiſti; cum & illud nimium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scævolæ, [3] qui excogitaſſet, Naſci prius oportere, quam emori, cumque multa [4] colligeres ex legibus, & ex ſenatuſconſultis, & ex vita ac ſermone communi, non modo acute, ſed etiam ridicule ac facete; ubi ſi verba, non rem ſequeremur, confici nil poſſet. Itaque hilaritatis plenum judicium

1 *Juris in controverſiis* noſt: cum Pal. & edd. omn. ante Lambinum. 2 *Non eſt* Lambin. accedit Wag. Orationem hic non eſſe plenam & integram vidit Gronov. jubetque legere, *Liquet igitur impune omnem h. p. q. i. ignorare, quæ pars ſine dubio multo maxima eſt: in eo autem jure, quod ambigitur inter peritiſſimos, non eſſe difficile oratori &c.* 3 *Quod excogitaſſet* Bal. Wag. 4 *Coll. & ex leg.* noſt. fere cum edd. quod Gronovium non obſervaſſe miror; præſertim cum hunc ipſum locum ita citet cap. 49.

1 *Vis*,

judicium ac lætitiæ fuit: in quo, quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi [1] vis egregia, ſumma feſtivitate & venuſtate conjuncta, profuit. Ipſe ille Mucius paterni juris defenſor, & quaſi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſa, cum contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromtum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio verſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes, cum in ejuſmodi cauſis aliâs ſcriptum, aliâs æquitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis cauſa, ſi tu aut hæredem, aut militem defendiſſes, ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contuliſſes. Tu vero vel ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres, ut omne omnium teſtamentorum jus in eo judicio poſitum videretur; vel ſi cauſam ageres militis, patrem ejus, ut ſoles, dicendo à mortuis excitaſſes; ſtatuiſſes ante oculos; complexus eſſet filium; flenſque eum centumviris commendaſſet; lapides mehercule omnes flere ac lamentari coegiſſet, ut totum illud, UTI LINGUA NUNCUPASSET, non in duodecim tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed [2] in magiſtri carmine ſcriptum videretur.

58. Nam quod inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primùm facillimam non ediſcant; (quæ quam ſit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, ita [3] ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem

1 *Vis, egregia forma, feſtiv.* Bal. 2 *Magiſtra carm.* Mag. *Magiſtratu* Bal. *Magico carm.* ed. Phil Melancth. Par. anni 1543. 3 *Subnexi* Mag.

1 *Tum*

facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſiquis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, [1] tum eſſe illam artem futuram:) deinde, quod ſit plena delectationis; in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, & ea ſe carere patiuntur, nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi jam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam [2] Manilianas venalium vendendorum leges ediſcere. Tum autem, quod amore patriæ cenſes nos noſtrorum majorum inventa noſſe debere, non vides, veteres leges [3] aut ipſas ſua vetuſtate conſenuiſſe, aut novis legibus eſſe ſublatas? Quod vero viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus & præmia propoſita ſint virtutibus, & ſupplicia vitiis; equidem putabam virrutem hominibus (ſi modo tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis & vi ac metu tradi. Nam ipſum quidem illud, etiam ſine cognitione juris, quam ſit bellum cavere [4] malum, ſcire poſſumus. De me autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla juris ſcientia tamen cauſis ſatiſfacere poſſim, tibi hoc, Craſſe, reſpondeo, Neque me umquam jus civile didiciſſe, neque tamen in iis cauſis, quas in jure poſſem defendere, umquam [5] iſtam ſcientiam deſideraſſe. Aliud eſt enim eſſe artificem cujuſdam generis atque artis, aliud in communi vita, & vulgari hominum conſuetudine, nec hebetem nec rudem. Cui noſtrum non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas vel fructus cauſa vel delectationis inviſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut quid ſit ſementis,

1 *Tum eſſe illam artem futuram* non leguntur in Bal. 2 *Mamilianas* noſt. omn. Pall. aliquot, & Mem. *Manlianas* vulg. alii alias. 3 *Aut ipſa ſua* noſt. quatuor. 4 *Malo* conjicit Lambin. *malum civem* Guliel. 5 *Iſtam ſententiam* Bod.

1 *Ter-*

Digitized by Google

mentis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi? an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non iidem in jure civili, præſertim cum in cauſis, & in negotiis, & in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſumus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini atque advenæ eſſe videamur? Ac ſi jam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile, credo, ſit cum hoc Scævola communicare; quamquam ipſi omnia, quorum negotium eſt, conſulta ad nos, & exquiſita deferunt. An vero, ſi de re ipſa, ſi de finibus, cum in rem præſentem non venimus, ſi de tabulis & [1] præſcriptionibus controverſia eſt, contortas res & ſæpe difficiles neceſſario perdiſcimus: ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia juri civili minus ſtuduerimus, non queamus cognoſcere?

59. Nihilne igitur prodeſt oratori juris civilis ſcientia? Non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei præſertim, cujus eloquentia copia rerum debeat eſſe ornata; ſed multa, & magna, & difficilia ſunt ea, quæ ſunt oratori neceſſaria, [2] ut ejus induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim. Quis neget opus eſſe oratori, in hoc oratorio motu ſtatuque, Roſcii geſtum & venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus, in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt

L oratori

1 *Perſcriptionibus* Lambin. quomodo Bod. Nov. Wag. 2 *At ejus induſtriam*, Bal. Bod. Wag.

2 ri

Digitized by Google

oratori tam neceſſarium, quam vox? tamen me auctore nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more, [1] & tragœdorum, voci ſerviet; qui & annos complures ſedentes declamitant, & quotidie, antequam pronuncient, vocem cubantes ſenſim excitant, eandemque, cum egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono uſque ad graviſſimum ſonum recipiunt, & quaſi quodam modo colligunt. Hoc nos ſi facere velimus, ante condemnentur ii, quorum cauſas recepe- rimus, quam toties, quoties perſcribitur, Pæanem aut [2] Munionem citarimus. Quod ſi in geſtu, qui multum oratorem adjuvat, & in voce, quæ una maxime eloquentiam vel commendat, vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque aſſequi poſſumus, quantum in hac acie quotidiani muneris ſpatii nobis datur: quanto minus eſt ad juris civilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod & ſummatim percipi ſine doctrina poteſt, & hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quod vox & geſtus ſubito ſumi & aliunde arripi non poteſt: juris utilitas [3] ad quamque cauſam, quamvis repente, vel à peritis, vel de libris depromi poteſt. Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſis juris peritos, cum ipſi ſint [4] peritiſſimi, & qui, ut abs te paulo ante dictum eſt, pragmatici vocantur. In quo noſtri omnino melius multo, quod clariſſimorum hominum auctoritate leges & jura [5] tecta eſſe [6] voluerunt. Sed tamen non fugiſſet hoc Græcos homines, ſi ita neceſſe eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adjutorem dare.

60. Nam

1 τὸ *&* delevit Lamb. fide trium MSS. *aut* Pal. ſeptimus. 2 *Enionem* Mag. *minuritionem* conjicit Turneb. l. 1. Adverſ. c. 12. *nomionem* al. 3 *Ad quamcumque cauſam* Bod. Mag. Nov. in marg. 4 *Imperitiſſimi* ed. Lambini. 5 *Certa eſſe* Wag. 6 *Noluerunt* ad oram Nov.

60. Nam quod dicis ſenectutem à ſolitudine vindicari juris civilis ſcientia; fortaſſe etiam pecuniæ magnitudine: ſed nos non quid nobis utile, verum quid oratori neceſſarium ſit, quærimus: quamquam, quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, Sç, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, & cantus remiſſiores eſſe facturum. Quod ſi ille, adſtrictus certa quadam numerorum [1] moderatione & pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat; quantò faciliùs nos non laxare [2] modos, ſed totos mutare poſſumus? Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quam multa ſint, & quam varia genera dicendi, & quod haud ſciam an tu primus oſtenderis, qui jam diu multò dicis remiſſiùs, & leniùs, quam ſolebas; neque minùs hæc tamen tua graviſſimi ſermonis lenitas, quam illa ſumma vis & contentio, [3] probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus & Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quod ſi jam hoc facere non poteris, aut noles; vereris ne tua domus, talis & viri & civis, ſi à litigioſis hominibus non colatur, à ceteris deſeratur? Equidem tantum abſum ab iſta ſententia, ut non modo non arbitrer ſubſidium ſenectutis in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum; ſed tamquam portum aliquem, exſpectem iſtam, quam tu times, ſolitudinem. Subſidium enim belliſſimum exiſtimo eſſe ſenectuti, otium. Reliqua vero, etiamſi adjuvant, hiſtoriam dico, & prudentiam juris publici,

1 *Modulatione* ad oram Bal. 2 *Modos, ſed* (*&* Bod.) *totos multa poſſumus* Bal. Bod. Mag. *mod. & totos in vita poſſ.* Wag. *modò, &* (*ſed ſupra*) *totos multa poſſ.* Nov. 3 *Probabatur* Mag. Wag. Pall. plures.

4 *Longe*

Digitized by Google

publici, & antiquitatis iter, & exemplorum copiam, ſiquando opus erit, à viro optimo, & iſtis rebus inſtructiſſimo, familiari meo, [1] Longino mutuabor. Neque repugnabo quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio, atque humanitate verſentur: ſed mehercule non ita multum ſpatii [2] mihi videtur, ſi modo ea facere & perſequi volent, quæ à te, Craſſe, præcepta ſunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere viſus es huic ætati; ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum prope neceſſarias. Nam & ſubitæ ad propoſitas cauſas exercitationes, & accuratæ [3] & meditatæ [4] commentationes, ac ſtilus ille tuus, quem tu vere dixiſti, Perfectorem dicendi eſſe ac magiſtrum, multi ſudoris eſt; & illa orationis [5] ſuæ cum ſcriptis alienis comparatio, & de alieno ſcripto ſubita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi cauſa diſputatio, non mediocris contentionis eſt, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

61. Illud vero fuit horribile, quod mehercule vereor ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum: Voluiſti enim in ſuo genere unumquemque noſtrûm quaſi quendam eſſe Roſcium; dixiſtique, Non tam ea, quæ recta eſſent, [6] probari, quam quæ prava ſunt, faſtidiis adhæreſcere: quod ego non tam faſtidioſe in nobis, quam in hiſtrionibus ſpectari puto. Itaque nos raucos ſæpe attentiſſime audiri video; tenet enim res ipſa, atque cauſa; at Æſopum, ſi paulum [7] irrauſerit, explodi. A quibus

1 *Longo* noſt. cum pluribus aliis MSS. & edd. 2 *Mihi habere videntur* Wag. 3 *Ac moderata* Nov. 4 *Commendationes* Wag. & Nov. in marg. 5 *Tua* Bod. & ad latus Nov. 6 Illa *probari, quam quæ prava ſunt* reſpuunt Bod. Nov. & Wag. cum omn. Pall. quorum octavo adſcriptum eſt aliter legi, *quam quæ faſtidiis adh.* In Nov. habetur *eſſent, quam ea, quæ faſtidiis adhær.* ſed *quam ea, quæ* punctis, ut delenda, notantur. 7 *Irrancuerit* noſt. omn. cum vulgg. 8 *Re-*

Digitized by Google

bus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, ſimulatque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa ſunt quæ teneant, quæ ſi omnia ſumma non ſunt, (& pleraque tamen magna ſunt,) neceſſe eſt ea ipſa, quæ ſunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud [1] revertar, ſit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripſit, accommodate ad perſuadendum poſſit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ ſunt in uſu civitatum vulgari, ac forenſi; remotiſque ceteris ſtudiis, quamvis ea ſunt ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur; imiteturque illum, cui ſine dubio ſumma vis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem, in quo tantum ſtudium fuiſſe, tantuſque labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ diligentia induſtriaque ſuperaret; cumque ita balbus eſſet, ut ejus ipſius artis, cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. Deinde cum ſpiritus ejus eſſet anguſtior, tantum continenda anima in dicendo eſt aſſecutus, ut una continuatione verborum (id quod ejus ſcripta declarant) binæ ei contentiones vocis, & remiſſiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum eſt) conjectis in os calculis, ſumma voce verſus multos uno ſpiritu pronuntiare conſueſcebat; neque is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque aſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudium & ad laborem incitandos [2] juvenes vehementer aſſentior: cetera, quæ collegiſti ex variis & diverſis ſtudiis & artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſejuncta eſſe arbitror.

62. Hæc

1 *Revertatur* Wag. 2 *Homines* Nov.

1 *Conſti-*

62. Hæc cum Antonius dixiſſet, ſane dubitare viſus eſt Sulpicius & Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud ſcio an aliter ſentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum conſuetudine, qua tibi nemo umquam præſtitit: cujus quidem ipſius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed jam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximeque eorum, qui de omni re propoſita in utramque partem ſolent copioſiſſime dicere. Verum ego non ſolùm arbitrabar, his præſertim audientibus, à me informari oportere, qualis eſſe poſſet is, qui habitaret in ſubſelliis, neque quidquam amplius afferret, quam quod cauſarum neceſſitas poſtularet; ſed majus quiddam videbam, cum cenſebam oratorem, præſertim in noſtra republica, nullius ornamenti expertem eſſe oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circumdediſti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te de officiis præceptiſque oratoris quæſita ſunt; ſed, opinor, ſecundum hunc diem: ſatis enim multa à nobis hodie dicta ſunt. Nunc & Scævola, quoniam in Tuſculanum ire conſtituit, paulum requieſcet, dum ſe calor frangat; & nos ipſi, quoniam id temporis eſt, valetudini demus operam. Placuit ſic omnibus. Tum Scævola, Sane, inquit, vellem non [1] conſtituiſſem in Tuſculanum me hodie venturum eſſe Lælio: libenter audirem Antonium: &, cum exſurgeret, ſimul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quod jus noſtrum civile pervellit, quam jucundus, quod ſe id neſcire confeſſus eſt.

1 *Conſtituiſſe* vulgg. *conſtituiſſem in Tuſc. hodie Lælio*, cæteris omiſſis, Lipſius; non applaudente Gronov.

M. T.

Digitized by Google

M. T. CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

DIALOGUS, ſeu LIBER II.

1 MAGNA nobis pueris, Quinte frater, ſi memoria tenes, opinio fuit, L. Craſſum non plus attigiſſe doctrinæ, quam quantum prima illa [1] puerili inſtitutione potuiſſet; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuiſſe: erantque multi, [2] qui, quamquam ita ſe rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incenſos ſtudio diſcendi à doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, ſi homines non eruditi ſummam eſſent prudentiam, atque incredibilem eloquentiam conſecuti, inanis omnis noſter eſſet labor, & ſtultum in nobis erudiendis patris noſtri, optimi

1 *Puerili* fruſtra quæritur in Mag. 2 *Qui quamquam non ita* unus Mem. edd. vett. Manut. ac Lambin. ſed non placet Grutero.

1 *Domeſticis*,

mi ac prudentiſſimi viri, ſtudium videretur. Quos tum, ut pueri, refutare [1] domeſticis teſtibus, patre, & C. Aculeone propinquo noſtro, & L. Cicerone patruo, ſolebamus; quod de Craſſo pater, & Aculeo, quocum erat noſtra matertera, quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimum, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà deceſſerat, multa nobis [2] de ejus ſtudio doctrinaque ſæpe narravit: cumque nos cum conſobrinis noſtris, Aculeonis filiis, & ea diſceremus, quæ Craſſo placerent, & ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud ſæpe intelleximus, ([3] cum eſſemus ejuſmodi) quod vel pueri ſentire poteramus, illum & Græce ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam videretur, & doctoribus noſtris ea ponere in percunctando, eaque ipſum omni in ſermone tractare, ut nihil eſſe ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quamquam ſæpe ex humaniſſimo homine, patruo noſtro, acceperamus, quemadmodum ille, vel Athenis, vel Rhodi, ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus dediſſet; tamen ipſe adoleſcentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo ſæpe quæſivi. Non erit profecto tibi, quod ſcribo, hoc novum, (nam jam tum ex me audiebas) Mihi illum ex multis variiſque ſermonibus, nullius rei, quæ quidem eſſet in iis artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem aut ignarum eſſe viſum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quam illa deſpicere, & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius

1 *Domeſticis, patre & Mag.* 2 *De eo ſtud.* Bal. 3 Totum illud delet Lambin. *Ejus domi*, pro *ejuſmodi* reponit Guliel.

Digitized by Google

Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe numquam putaretur: atque ita ſe uterque graviorem fore, ſi alter contemnere, alter ne noſſe quidem Græcos videretur. Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſane [1] ad hoc tempus: illud autem eſt hujus inſtitutæ ſcriptionis ac temporis, Neminem eloquentia, non modo ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapientia, florere umquam & præſtare potuiſſe.

2. Etenim ceteræ fere artes ſe ipſæ per ſe tuentur ſingulæ; bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur. Omnia, quæcumque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum eſt. Quare equidem, & in noſtra civitate, & in ipſa Græcia, quæ ſemper hæc ſumma duxit, multos, & ingeniis, & magna laude dicendi, ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor; talem vero exſiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ in tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſſe confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum ſermonem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ ſemper fuiſſet, tolleretur, Alterum non doctiſſimum, alterum [2] plane indoctum fuiſſe; vel ut ea, quæ exiſtimarem à ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſſe dicta, cuſtodirem literis, ſi ullo modo aſſequi complectique potuiſſem; vel mehercule etiam,

1 *Ad hoc Opus* Wag. 2 *Sane* Nov.

ut laudem eorum jam prope ſeneſcentem, quantum ego poſſem, ab oblivione hominum, atque à ſilentio vindicarem. Nam ſi ex ſcriptis cognoſci [1] ipſi ſuis potuiſſent, minus hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum: ſed cum alter non multum, (quod quidem exſtaret,) & id ipſum adoleſcens; alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet; deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, [2] ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. Quod hoc etiam ſpe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, ſiquid velim, nullius memoria [3] jam refellente; ſed [4] edo hæc iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierunt; ut duos ſummos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, vivorum & præſentium memoria teſte commendemus.

3. Nec vero te, cariſſime frater atque optime, Rhetoricis nunc quibuſdam libris, quos tu agreſtes putas, inſequor ut erudiam: (quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius eſſe?) ſed quoniam, ſive judicio, ut ſoles dicere; ſive, ut ille pater eloquentiæ de ſe Iſocrates ſcripſit [5] ipſe, pudore, à dicendo, & timiditate ingenua quadam refugiſti; ſive, ut ipſe jocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modo in una familia rhetorem, ſed pæne in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, jejunitatem bonarum artium, poſſit illudi. Nihil enim

mihi

1 *Ipſi à ſuis* Wag. 2 *Ut, quo etiam* noſt. quatuor. 3 *Jam me refellente* Nov. 4 *Sed dedo hæc* Wag. 5 *Ipſo pudore* Wag.

mihi quidem videtur in Craſſi & Antonii ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optima doctrina, maximo uſu, cognoſci ac percipi potuiſſe arbitraretur: quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipſum; uſum autem per nos percipere voluiſti. Sed, quo citius hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus, conficere poſſimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem diſputationemque veniamus. Poſtero igitur die quam illa erant acta, hora fere ſecunda, cum etiam tum in lecto Craſſus eſſet, & apud eum Sulpicius ſederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus ſenex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Craſſus ſurrexit, omneſque admirati, majorem aliquam eſſe cauſam eorum adventus ſuſpicati ſunt. Qui cum inter ſe, ut ipſorum uſus ferebat, amiciſſime conſalutaſſent, Quid vos tandem? Craſſus, Num quidnam, inquit, novi? Nihil ſane, inquit Catulus: etenim vides eſſe ludos: ſed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel moleſtos putes: Cum ad me in Tuſculanum, inquit, heri veſperi veniſſet Cæſar de Tuſculano ſuo, dixit mihi à ſe Scævolam, hinc euntem, eſſe conventum, ex quo mira quædam ſe audiſſe dicebat, Te, quem ego toties omni ratione tentans ad diſputandum elicere non potuiſſem, permulta de eloquentia cum Antonio diſſeruiſſe, &, tamquam in ſchola, prope ad Græcorum conſuetudinem diſputaſſe. [1] Ita frater exoravit me ipſum non quidem à ſtudio audiendi nimis abhorrentem, ſed

 meher-

1 *Ita me frat. excitavit, ne ipſi quidem &c.* Pall. probatque Gruter. *& ipſi* mutetur in *ipſum*. *Ita me frat. exoravit*, (*exoravit* Bal. Nov.) *meipſum non &c.* noſt. omn.

2 *Etenim*

mehercule verentem tamen, ne moleſti vobis interveniremus, ut huc ſecum venirem. [1] Scævolam enim ita dicere aiebat, Bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe dilatam. Hoc ſi tu cupidius factum exiſtimas, Cæſari attribues; ſi familiarius, utrique noſtrum: nos quidem, niſi forte moleſti intervenimus, veniſſe delectat.

4. Tum Craſſus, Equidem quæcumque cauſa vos huc attuliſſet, lætarer, [2] cum apud me viderem homines mihi cariſſimos [3] & amiciſſimos; ſed tamen (vere dicam) quævis mallem fuiſſet, quam iſta quam dicis. Ego enim (ut quemadmodum ſentio loquar) numquam mihi minus, quam heſterno die, placui: magis adeo id facilitate, quam alia ulla culpa mea contigit: qui, dum obſequor adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus; fecique id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina [4] aliqua continerentur, diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, tranſactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum veniſtis. Tum Cæſar, Equidem inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te in illa longiore ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minus contingat, vel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta plus quam ego apud te valere videantur: & te exorabo profecto, ut mihi quoque, & Catulo, tuæ ſuavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo, neque committam ut, dum vereare tu ne ſis ineptus, me eſſe judices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæſar, ex omnibus Latinis

1. Etenim Scæv. ita Bal. Mag. 2. Quoniam apud Nov. 3. Et amiciſſimos non reperiuntur in Bal. nec in Bod. niſi ad oram nupera manu. 4. Antiqua al.

1 Quam

nis verbis hujus verbi vim vel maximam ſemper putavi: quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, *quod non ſit aptus*: idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlate patet. Nam qui aut tempus quid poſtulet non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibuſcum eſt vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus eſt, is *ineptus* eſſe dicitur. Hoc vitio cumulata eſt eruditiſſima illa Græcorum natio: itaque, quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum quæ ſunt innumerabiles, haud ſcio an ulla ſit major, [1] quam (ut illi ſolent) quocumque in loco, [2] quoſcumque inter homines viſum eſt, de rebus aut difficillimis aut non neceſſariis argutiſſime diſputare. Hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere, inviti & recuſantes, heri coacti ſumus.

5. Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Craſſe, qui in civitatibus ſuis clari & magni fuerunt, ſicuti tu es, noſque omnes in noſtra republica volumus eſſe, horum Græcorum, qui ſe inculcant auribus [3] noſtris, ſimiles fuerunt; nec tamen in otio ſermones hujuſmodi diſputationeſque fugiebant. Ac ſi tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, ſicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipſa, [4] ubi ambulamus, & palæſtra, & tot locis ſeſſiones, gymnaſiorum & Græcarum diſputationum memoriam quodammodo

1 *Quam, quod illi ſol.* Pal. quart. *quam illorum, qui ſol.* vulgo.
2 *Quoſque inter* Nov. 3 *Noſtris* non eſt in Joan. probatque Gronov.
4 *Ubi inambul.* noſt. quinque, cum edd. *ubi nunc ambul.* Joan.

quodammodo commovent? aut importunum tempus, in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni? qui omnes hi ſumus, ut ſine his ſtudiis nullam vitam eſſe ducamus? Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo interpretor, qui primum palæſtram, & ſedes, & porticus, etiam ipſos, Catule, Græcos [1] exercitationis & delectationis cauſa, non diſputationis inveniſſe arbitror; nam & ſæculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quam in his philoſophi garrire cœperunt; & hoc ipſo tempore, cum omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quam [2] philoſophum malunt; qui ſimul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſa relinquunt: ita leviſſimam delectationem graviſſimæ, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis eſſe, aſſentior; verum otii fructus eſt, non [3] contentio animi, ſed relaxatio.

6. Sæpe ex ſocero meo audivi, cum is diceret, Socerum ſuum Lælium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter [4] repuereſcere eſſe ſolitos, cum his ex urbe, tamquam e vinculis, evolaviſſent. Non audeo dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scævola, Conchas eos & umbilicos ad Caietam & ad [5] Laurentum legere conſueſſe, & ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere. Sic enim ſe res habet,

1 *Exercit. cauſa inveniſſe arbitr.* cet. omiſſis, Joan. *non diſputationis* [illegible] eſtque à correctore tantùm in Nov. 2 *Philoſophiam* Mag. 3 *Contractio animi* Bod. 4 *Repuereſcere* Joan. cum codd. Lambini: *repueſcere* Pal. pr. & Menr. 5 *Lucrinum* P. Victor. & Manut. *Laurentium* Pal. tert. *Lavernium* quart. & noſter Bod. *Laurentum* membran. Mem. quod ſecutus eſt Lambin.

1 *Effingere*

habet, ut, quemadmodum volucres videmus procreationis, atque utilitatis ſuæ cauſa [1] fingere & conſtruere nidos; eaſdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris ſui cauſa, paſſim ac libere ſolutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus negotiis, atque urbano opere defeſſi, geſtiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego in cauſa Curiana Scævolæ dixi, non dixi ſecus, ac ſentiebam: Nam ſi, inquam, Scævola, nullum erit teſtamentum recte factum, niſi quod tu ſcripſeris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium teſtamenta tu ſcribes unus: quid igitur? inquam; quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi, Mihi enim liber eſſe non videtur, qui non aliquando nihil agit: in qua permaneo, Catule, ſententia; meque, cum huc veni, hoc ipſum nihil agere, & plane ceſſare delectat. Nam, quod addidiſti tertium, Vos eos eſſe, qui vitam inſuavem ſine his ſtudiis putaretis, id me non modo non hortatur ad diſputandum, ſed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo [2] doctus & perurbanus, dicere ſolebat, Ea quæ ſcriberet, [3] neque ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, [4] alteri plus fortaſſe, [5] quam ipſe de ſe: quo etiam ſcripſit, *Perſium non curo legere*; (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere noſtrorum hominum doctiſſimus) *Lælium*, [6] *Decimum volo*;

1 *Effingere* Joan. Wag. Pith. Gall. Pall. pr. & tert. Iidem Pall. præterea *conſtituere*, cum Bal. Joan. & Nov. 2 *Doctus &* non adeſt membran. Mem. Pith. Pall. pr. Joan. ut nec mox *ea quæ ſcriberet*, probante Grutero. 3 *Neque ſe ab* noſt. MSS. cum vett. edd. 4 *Alteri aliud* memb. Mem. *alium* Pith. *aliter* Pal. pr. quod placet Grutero. 5 *Quam ipſe: de quo* noſt. quatuor, Mem. Pith. Pal. pr. ed. pr. quod reſcribendum cenſet Gruter. 6 Non *Decimum* hic exhibet Joan. quod

volo; (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, ſed nihil ad Perſium) ſic ego, ſi jam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos, ſed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi.

7. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navaſſe operam, quod huc venerim: nam hæc ipſa recuſatio [1] diſputationis, diſputatio quædam fuit, mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque jamdudum [2] Cotta & Sulpicius exſpectant? Ego vero, inquit Craſſus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipſe obmuteſcam, niſi prius à vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic ſitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Julius, pro utroque reſpondeo, Sic faciemus: atque iſta quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hic Catulus arriſit; & ſimul, Præciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam neque domi imperaram, & hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facile promiſit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; & ille, Audite vero, audite, inquit; hominem enim audietis de ſchola atque à magiſtro, & Græcis literis eruditum: & eo quidem loquor confidentius, quod Catulus auditor acceſſit, cui non ſolum nos Latini ſermonis, ſed etiam Græci ipſi ſolent ſuæ linguæ ſubtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid eſt, ſive artificium, ſive ſtudium dicendi, niſi acceſſit os, nullum poteſt eſſe;

quod ait Cl. Gronov. ſed plane *Decumum*. *Decimum* Wag. 1 *Diſputationis* abeſt à Joan. 2 *Et Cotta, & Sulp. exſpectat.* Joan.

3 *Genere*

eſſe; docebo vos, diſcipuli, id quod ipſe non didici, quid de omni [1] genere dicendi ſentiam. Hic poſteaquam arriſerunt, Res mihi videtur eſſe, inquit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum eſt, quæ ſciuntur: oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui neſciunt; & ea dicimus, quæ neſcimus ipſi: itaque & illi aliâs aliud iiſdem de rebus & ſentiunt & judicant, & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus, non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum; cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere; ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re alias aliud defendat; cum plus uno verum eſſe non poſſit. Ut igitur in ejuſmodi re, quæ mendacio nixa ſit, quæ ad ſcientiam non ſæpe perveniat, quæ opiniones hominum, & ſæpe errores aucupetur, ita dicam, ſi cauſam putatis eſſe, cur audiatis.

8. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quod nulla mihi oſtentatione videris eſſe uſurus: exorſus es enim non glorioſe magis, ut tu putas, à veritate, quam à neſcio qua dignitate. Ut igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, Artem eſſe non maximam; ſic illud affirmo, Præcepta poſſe quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad [2] excipiendas eorum voluntates. Hujus rei ſcientiam ſi quis volet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere, ac nulla ratione, cauſas in foro dicant; nonnulli [3] autem propter exercitationem, aut

N propter

1 *Genere ſentiam*, omiſſo *dicendi*, Joan. 2 *Explendas* Joan. Nov. ad marg. Wag. Pal. pr. necnon Pith. & memb. Mem. qui etiam ſtatim *voluptates*. *Captandas* al. 3 *Autem propter conſuet.* omiſſis mediis, Pal. pr. Pith. Mem. Joan.

1 *Poſſum*

Digitized by Google

volo; (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, ſed nihil ad Perſium) ſic ego, ſi jam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos, ſed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi.

7. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navaſſe operam, quod huc venerim: nam hæc ipſa recuſatio [1] diſputationis, diſputatio quædam fuit, mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque jamdudum [2] Cotta & Sulpicius exſpectant? Ego vero, inquit Craſſus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipſe obmuteſcam, niſi prius à vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hîc ſitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Julius, pro utroque reſpondeo, Sic faciemus: atque iſta quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hîc Catulus arriſit; & ſimul, Præciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam neque domi imperaram, & hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facile promiſit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; & ille, Audite vero, audite, inquit; hominem enim audietis de ſchola atque à magiſtro, & Græcis literis eruditum: & eo quidem loquor confidentius, quod Catulus auditor acceſſit, cui non ſolum nos Latini ſermonis, ſed etiam Græci ipſi ſolent ſuæ linguæ ſubtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid eſt, ſive artificium, ſive ſtudium dicendi, niſi acceſſit os, nullum poteſt eſſe;

quod ait Cl. Gronov. ſed plane *Decumum*. *Decimum* Wag. 1 *Diſputationis* abeſt à Joan. 2 *Et Cotta, & Sulp. exſpectat.* Joan.

3 Genere

eſſe; docebo vos, diſcipuli, id quod ipſe non didici, quid de omni [1] genere dicendi ſentiam. Hic poſteaquam arriſerunt, Res mihi videtur eſſe, inquit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum eſt, quæ ſciuntur: oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui neſciunt; & ea dicimus, quæ neſcimus ipſi: itaque & illi aliâs aliud iiſdem de rebus & ſentiunt & judicant, & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus, non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum; cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere; ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re alias aliud defendat; cum plus uno verum eſſe non poſſit. Ut igitur in ejuſmodi re, quæ mendacio nixa ſit, quæ ad ſcientiam non ſæpe perveniat, quæ opiniones hominum, & ſæpe errores aucupetur, ita dicam, ſi cauſam putatis eſſe, cur audiatis.

8. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quod nulla mihi oſtentatione videris eſſe uſurus: exorſus es enim non glorioſe magis, ut tu putas, à veritate, quam à neſcio qua dignitate. Ut igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, Artem eſſe non maximam; ſic illud affirmo, Præcepta poſſe quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad [2] excipiendas eorum voluntates. Hujus rei ſcientiam ſi quis volet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere, ac nulla ratione, cauſas in foro dicant; nonnulli [3] autem propter exercitationem, aut

N propter

1 *Genere ſentiam*, omiſſo *dicendi*, Joan. 2 *Explendas* Joan. Nov. ad marg. Wag. Pal. pr. necnon Pith. & memb. Mem. qui etiam ſtatim *voluptates*. *Captandas* al. 3 *Autem propter conſuet.* omiſſis mediis, Pal. pr. Pith. Mem. Joan.

1 *Poſſum*

Digitized by Google

propter conſuetudinem aliquam, callidius id faciant; non eſt dubium quin ſi quis animadverterit, quid ſit, quare alii melius quam alii dicant, id poſſit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is, ſi non plane artem, at quaſi artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro, atque in cauſis; ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, [1] poſſem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi perſuaſi, Quamvis ars non ſit, tamen nihil eſſe perfecto oratore præclarius. Nam, ut uſum dicendi omittam, qui in omni pacata & libera civitate dominatur, tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut nihil hominum, aut auribus, aut mentibus jucundius [2] percipi poſſit. Qui enim cantus [3] moderatæ orationis pronunciatione dulcior inveniri poteſt? quod carmen artificioſa verborum [4] concluſione aptius? qui actor [5] in imitanda, quam orator in ſuſcipienda veritate, jucundior? Quid autem ſubtilius, quam acutæ crebræque ſententiæ? quid admirabilius, quam res ſplendore illuſtrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris eſt res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.

9. Hujus eſt in dando conſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia; ejuſdem & languentis populi incitatio; & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, &

1 *Poſſum vobis exquirere* Joan. Pal. pr. Pith. Mem. 2 *Eſſe poſſit* Bal. 3 *Moderata oratione (pronunciatione* Wag.*) dulcior*, iidem quatuor. *moderata orationis dulcior*, ſine verbo altero, Pal. tert. 4 *Confuſione* Bal. Joan Nov ad marg. Wag *Quid artif. verborum compoſitione ornatius? qui actor &c.* habet Bod. 5 τὸ *in* hic, & ſtatim poſt *orator*, omittunt Pal. pr. Pith. Mem. Joan. ſecutuſque id eſt Lambin. *in re imitandâ* Bod.

1 *Dicit*

Digitized by Google

& integritas ad ſalutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitiis acrius revocare? quis vituperare improbos aſperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accuſando poteſt? quis mœrorem levare mitius conſolando? Hiſtoria vero, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuncia vetuſtatis, qua voce alia, niſi oratoris, immortalitati commendatur? Nam ſi qua eſt ars alia, quæ verborum aut faciendorum, aut deligendorum ſcientiam profiteatur; ſi quiſquam [1] dicitur, niſi orator, formare orationem, eamque variare & diſtinguere quaſi quibuſdam verborum ſententiarumque inſignibus; aut ſi via ulla, niſi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut ſententiarum, aut denique deſcriptionis atque ordinis; [2] fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum eſſe, aut cum aliqua alia arte eſſe commune. Sed ſi in hac una [3] eſt ea ratio atque [4] doctrina, non, ſi qui aliarum artium bene loquuti ſunt, eo minus id eſt hujus unius [5] proprium: ſed ut orator de iis rebus, quæ ceterarum artium ſunt, ſi modo eas [6] cognorit (ut heri Craſſus dicebat) optime poteſt dicere; ſic ceterarum artium homines ornatius illa ſua dicunt, ſi quid ab hac arte didicerunt. Neque enim, ſi de ruſticis rebus agricola quiſpiam, aut etiam (id quod [7] multi) medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis, diſerte dixerit aut ſcripſerit, idcirco illius artis putanda ſit eloquentia: in qua quia vis magna eſt in hominum ingeniis, eo multi, etiam ſine doctrina, ali-

1 *Dicit* vel *dicat* noſt. omn. 2 *Fateamur alienum eſſe*, rejecto *aut hoc, quod &c.* Bod. 3 *Eſt oratio, atque* Joan. 4 *Doctrina dicendi*: non Wag. 5 *Proprium* non eſt in Bod. nec Mag. niſi ad oram, cum edd. vulgg. 6 *Cognovit* noſt. omn. 7 *Multi medici de* noſt. omn.

quid, omnium generum atque artium, conſequuntur: ſed quid cujuſque ſit proprium, etſi ex eo judicari poteſt, cum videris quid quæque doceant, tamen hoc certius nihil eſſe poteſt, quam quod omnes artes aliæ ſine eloquentia ſuum munus præſtare poſſunt, orator ſine ea nomen ſuum obtinere non poteſt: ut ceteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant; hic, niſi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit.

10. Tum Catulus, Etſi, inquit, Antoni, minime impediendus eſt interpellatione iſte curſus orationis tuæ, patiere tamen, mihique ignoſces. Non enim poſſum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo; ita mihi vim oratoris cum exprimere ſubtiliter viſus es, tum laudare copioſiſſime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam, ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro; tibi enim aſſentior, Veſtrum eſſe hoc totum diſerte dicere; [1] idque ſi quis in alia [2] arte faciat, eum aſſumto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo. Et Craſſus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit hominemque reddidit: nam heſterno ſermone unius cujuſdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem aut bajulum, nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis atque [3] inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram, ut, ſi te refelliſſem, hos à te diſcipulos abducerem: nunc, Catulo audiente & Cæſare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipſe ſentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis eſt hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis

1 *Itaque ſi quis* Bod. 2 *In alia re* Nov. 3 *Urbanum* Pal. pr. membran. Mem. cum codd. Lambini, retinetque Guliel.

1 *Petendine*

Digitized by Google

oculis civium conſtituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus eſſe præpoſitum. Nam Craſſus heri, cum vos, Catule & Cæſar, non adeſſetis, poſuit breviter in artis diſtributione idem, quod Græci plerique poſuerunt: neque ſane quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis diceretur, oſtendit; Duo prima genera quæſtionum eſſe, in quibus eloquentia verſaretur; unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo; Expetendane eſſet eloquentia; [1] expetendine honores. Certum autem, in quo quid in perſonis, & in conſtituta re [2] & definita, quæreretur; cujuſmodi ſunt, quæ in foro, atque in civium cauſis diſceptationibuſque verſantur. Ea mihi videntur aut in lite [3] ordinanda, aut in conſilio dando, eſſe poſita: nam illud tertium, quod & à Craſſo [4] tactum eſt, &, ut audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui hæc maxime illuſtravit, adjunxit, etiamſi opus eſt, tamen minus eſt neceſſarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI. Ita, inquit Antonius; & in eo quidem genere ſcio & me, & omnes qui affuerunt, delectatos eſſe vehementer, cum abs te eſt Popilia, mater veſtra, laudata; cui primum mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto: ſed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta eſſe revocanda. Ex his enim fontibus, [5] unde omnia ornate dicendi præcepta ſumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque

1 *Petendine hon.* Bod. deeſt in Bal. 2 *Et definitâ* reſpuit Bod. 3 *Ornandâ* Joan. Pal. pr. Pith. Mem. *orandâ* Guliel. 4 *Tractatum eſt* Bod. Joan. *tacitum eſt* Bal. Nov. Wag. 5 *Unde ad omnia ornamenta dicendi præcepta* Bal. Joan. Nov.

1 *Patienter*

Digitized by Google

que illa elementa deſiderare, quæ ut nemo tradat, quis eſt, qui neſciat, quæ ſint in homine laudanda? Poſitis enim iis rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuæ, quam contra collegam cenſor habuit, principio dixit, *Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus ſe vinci poſſe animo æquo pati; quæ ipſi ſibi homines parare poſſent, in iis rebus ſe pati vinci non poſſe*; qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda ſibi eſſe fortunæ bona. Ea ſunt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ ſunt aut corporis, aut extraneæ; ſi habuerit, bene his uſum; ſi non habuerit, [1] ſapienter caruiſſe; ſi amiſerit, moderate tuliſſe. Deinde quid ſapienter is quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juſte, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute, aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ ſint ejus generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam; & qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam ineſt in ratione rerum? non enim, ſi eſt facilius, eò de numero quoque eſt excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua ſint, ea ſic tractare, quaſi nihil poſſit dici ſine præceptis ſuis. Nam & teſtimonium ſæpe dicendum eſt, ac nonnumquam etiam accuratius; ut mihi neceſſe fuit in Sext. Titium, ſeditioſum civem & turbulentum. Explicavi in eo teſtimonio dicendo omnia conſilia conſulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica reſtitiſſem; quæque ab eo contra rempublicam facta

1 *Patienter* Lambin.

2 *Inſtituenda*

Digitized by Google

ĉta arbitrarer, expoſui: diu retentus ſum, multa audivi, multa reſpondi. Num igitur placet, cum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de teſtimoniis dicendis, quaſi in arte, tradere? Nihil ſane, inquit Catulus, neceſſe eſt.

12. Quid ſi (quod ſæpe ſummis viris accidit) mandata ſint exponenda, aut in ſenatu ab imperatore aut ad imperatorem, aut ad regem aut ad populum aliquem à ſenatu? num quia genere orationis in hujuſmodi cauſis accuratiore eſt utendum, idcirco pars etiam hæc cauſarum numeranda videtur, aut propriis præceptis [1] inſtruenda? Minime vero, inquit Catulus: non enim deerit homini diſerto in ejuſmodi rebus facultas, ex ceteris [2] rebus & cauſis comparata. Ergo item, inquit, illa, quæ ſæpe diſerte agenda ſunt, & quæ ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris eſſe, neque habent ſuum locum ullum in diviſione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda ſunt non minus diſerte, quam quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, conſolatio; quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta deſideret; ſed ex artificio res iſtæ præcepta non quærunt. Plane, inquit Catulus, aſſentior. Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo putas eſſe hiſtoriam ſcribere? [3] Si, ut Græci ſcripſerunt, ſummi, inquit Catulus: ſi, ut noſtri, nihil opus eſt oratore: ſatis eſt non eſſe mendacem. Atqui, ne noſtros contemnas, inquit Antonius; [4] Græci quoque ſic initio ſcriptitarunt, ut noſter Cato, ut Pictor, ut Piſo. Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio; cujus rei,

1 *Inſtituenda* Nov. in ordine verborum, illo *inſtruenda* margini adſcripto. 2 *Rebus, & comparata cauſis oratio* Wag. 3 *Sicut Græci* Pall priores. cum vulgg. 4 *Græci ipſi ſic* noſt. omn.

Digitized by Google

rei, memoriæque publicæ retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum, uſque ad [1] P. Mucium pontificem maximum, res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque [2] in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi; ii, qui etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine ullis ornamentis monumenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, Acuſilas fuit, aliique permulti; talis noſter Cato, & Pictor, & Piſo; qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modo enim huc iſta ſunt importata) &, dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe, brevitatem. Paululum ſe erexit, & addidit hiſtoriæ [3] majorem ſonum vocis vir optimus, Craſſi familiaris, Antipater; ceteri non exornatores rerum, ſed tantummodo narratores fuerunt.

13. Eſt, inquit Catulus, ut dicis: ſed iſte ipſe Cœlius, neque diſtinxit hiſtoriam varietate locorum, neque verborum collocatione, & tractu orationis leni & æquabili, perpolivit illud opus; ſed, ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, ſicut potuit, dolavit: [4] vicit tamen, ut dicis, ſuperiores. Minime mirum, inquit Antonius, ſi iſta res adhuc noſtra lingua illuſtrata non eſt. Nemo enim ſtudet eloquentiæ noſtrorum hominum, niſi ut in cauſis, atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentiſſimi homines, remoti à cauſis forenſibus, cum ad ceteras res illuſtres,

1 *C. P. Mucium* Mag Wag 2 *In altum* Bod. 3 *Meliorem ſonum* excerpta Nov. 4 *Vicit tantum, ut dic.* Bal.

Digitized by Google

luſtres, tum [1] ad ſcribendam hiſtoriam maxime ſe applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in cauſis nihil omnino verſatum eſſe accepimus: atqui tanta eſt eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce [2] ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. Et poſt illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea ſententia, facile vicit; qui ita creber eſt rerum frequentia, ut verborum prope numerum ſententiarum numero [3] conſequatur; ita porro verbis aptus & preſſus, ut neſcias utrum res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam eſt in republica verſatus, ex numero accepimus eorum, qui cauſas dictitarunt; & hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, cum à republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitum eſt, in exſilium pulſus eſſet. Hunc conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus, qui, cum Dionyſii tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumſit in hiſtoria ſcribenda, maximeque Thucydidem eſt, ſicut mihi videtur, imitatus. Poſtea vero, quaſi ex clariſſima rhetoris officina, duo præſtantes ingenio, Theopompus & Ephorus, ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt; cauſas omnino numquam attigerunt.

14. Denique etiam à philoſophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; poſt ab Ariſtotele Calliſthenes, comes Alexandri, ſcripſit hiſtoriam; & hic quidem rhetorico pæne more; ille autem ſuperior leniore quodam ſono eſt uſus, & qui illum [4] impetum oratoris non habeat; vehemens fortaſſe minus, ſed aliquanto tamen eſt, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu

O horum

1 *Ad ſcribendum hiſtoriam* Nov. Wag. 2 *Scripta* non eſt in Bod. 3 *Sequatur* Bal. Wag. 4 *Impetum oratoris non habebat* Nov.

1 *Inquit*

horum omnium Timæus, quantum autem judicare poſſum, longe eruditiſſimus, & rerum copia, & ſententiarum varietate abundantiſſimus, & ipſa compoſitione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum uſum forenſem. Hæc cum ille dixiſſet, Quid eſt, [1] inquit, Catule, Cæſar? ubi ſunt, qui Antonium Græce negant ſcire? quot hiſtoricos nominavit? quam ſcienter? quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari deſino, quod multo magis ante mirabar, Hunc, cum hæc neſciret, in dicendo poſſe tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, ſed delectationis cauſa, cum eſt otium, legere ſoleo. Quid ergo eſt? fatebor; aliquid tamen: ut, cum in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſam ambulem, fieri natura tamen ut colorer; ſic, cum iſtos libros ad Miſenum (nam Romæ vix licet) ſtudioſius [2] legerim, ſentio orationem meam illorum [3] cantu quaſi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipſi, qui ſcripſerunt, voluerunt à vulgo intelligi. In philoſophos veſtros ſi quando incidi, deceptus indicibus librorum, [4] quod ſunt fere inſcripti de rebus notis & illuſtribus, de virtute, [5] de juſtitia, de honeſtate, [6] de voluptate; verbum prorſus nullum intelligo; ita ſunt anguſtis, & conciſis diſputationibus illigati. Poetas omnino, quaſi alia quadam lingua locutos, non conor attingere: cum his me, (ut dixi) [illegible] obleƈto,
[illegible]

1 *Inquit Catule Cæſar*, Bal. Bod. 2 *Legero* Bal. Nov. Wag. & al. *legerem* al. *legere* al. 3 *Cantum* Pal. pr. *cantu q. colorari* omittit Pal. quint. 4 *Qui ſunt* Bal. Wag. 5 *De induſtria* Bod. excerp. Nov. 6 *Voluptate verborum, prorſus* Bod. Mag. [illegible]

Prudens

oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluiſſe eſſe nobis, qui non ſumus [1] eruditiſſimi, familiares. Sed illuc redeo.

15. Videtiſne quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio an flumine orationis & varietate maximum: neque tamen eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum præceptis: ſita ſunt enim ante oculos. Nam quis neſcit, primam eſſe hiſtoriæ legem, Ne quid falſi dicere audeat? deinde, Ne quid [2] veri non audeat? Ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo? [3] Ne qua ſimultatis? Hæc ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus. Ipſa autem exædificatio poſita eſt in rebus, & verbis. Rerum [4] ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis, conſilia primum, deinde acta, poſtea eventus exſpectantur, & de conſiliis ſignificari quid ſcriptor probet, & in rebus geſtis declarari non ſolum quid actum aut dictum ſit, ſed etiam quomodo; & cum de eventu dicatur, ut cauſæ explicentur omnes, vel caſus, vel ſapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipſorum non ſolum res geſtæ, ſed etiam, qui fama ac nomine excellant, de cujuſque vita atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis fuſum atque tractum, & cum lenitate quadam [5] æquabili profluens, ſine hac judiciali aſperitate, & ſine ſententiarum forenſium aculeis, perſequendum eſt. Harum tot, tantarumque rerum videtiſne nulla eſſe præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem ſilentio multa alia oratorum offi-

1 *Prudentiſſimi* Joan. excerp. Nov. 2 Ita Bal. Bod. Joan. *vere* al. 3 *Neque ſimultates* Bal. Mag. 4 *Narratio* Bod. 5 *Æquabiliter* Joan. excerp. Nov.

cia [1] jacuerunt, cohortationes, conſolationes, præcepta, [2] admonita, quæ tractanda ſunt omnia diſertiſſime; ſed locum ſuum in illis artibus, quæ traditæ ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita ſilva, quod oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa definitaque cauſa, quales ſunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus verſantur: addat, ſi quis volet, etiam [3] laudationis; Alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore & [4] ſine perſona quæſtionem: hoc quid, & quantum ſit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim eſt oratoris, quæcumque res infinite poſita ſit, de ea poſſe dicere, dicendum erit ei, quanta ſit ſolis [5] magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc [6] onere ſuſcepto, recuſare. Denique ei, qui profitetur eſſe ſuum, non ſolum de iis controverſiis, quæ temporibus & perſonis [7] notæ ſunt, hoc eſt, de omnibus forenſibus; ſed etiam de generum infinitis quæſtionibus dicere, nullum poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptum.

16. Sed ſi illam quoque partem quæſtionum [8] oratori volumus adjungere, vagam, & liberam, & late patentem; ut de rebus bonis, aut malis; expetendis, aut fugiendis; honeſtis, aut turpibus; utilibus, aut inutilibus; de virtute, de juſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi,

1 *Tacuerunt* noſt. quinque. 2 *Monita* ed. Lambin. *aut monita* conjicit Guliel. 3 *Laudationes* Bod. Mag. Wag. 4 *Sine propria quæſtione:* *hoc quidem quantum* Bal. 5 *Plenitudo* Pal. pr. Memmii membr. Pith. Joan. 6 *Honore* Bod. Mag. *genere* Joan. 7 *Notata* Lambin. 8 *Oratoris eſſe volumus, adjungemus* Pal. pr. Illud *adjungemus* extat item in Pal. ſec. & Pith. *adjungamus* Mem. *adjungimus* Joan.

1 Illa

Digitized by Google

mi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariiſque vitiis, dicendum oratori putemus; itemque de republica, de imperio, de re militari, de diſciplina civitatis, de hominum moribus; aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circumſcripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad uſum civium, morem hominum, quæ verſantur in conſuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac ſocietate civili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda eſſe oratori puto; ſi minus ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat, at certe, ut in cauſa prudenter poſſit intexere: hiſce autem ipſis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates conſtituerunt, locuti ſunt, ſimpliciter, & ſplendide, [1] ſine ulla ſerie diſputationum, & ſine jejuna [2] concertatione verborum. Hoc loco, ne qua ſit admiratio, ſi tot, tantarumque rerum nulla à me præcepta ponentur, ſic ſtatuo; Ut in ceteris artibus, cum tradita ſunt cujuſque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut ſimilia ſunt, tradi non neceſſe eſt: ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdidicerit, [3] poſſe eum cujuſvis vel formæ, vel ætatis, etiam ſi non didicerit, pingere; neque eſſe periculum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non poſſit: neque eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici poſſunt, à doctore tradantur; ſed qui primarum, [4] & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua non

1 Illa *ſine ulla ſ. diſp.* & rejicit Joan. cum Pall. duobus illis, & Gall. Idem mox *pracepta putentur*, cum iiſdem. 2 *Diſputatione verb.* Bod. *contractione* al. 3 *Poteſt* Lambin. 4 *Et ceterarum rerum* Bod. Joan. Wag. qui mox omittunt *non incommode*, cum aliquot edd.

1 *Arbitror*

Digitized by Google

non incommode perſequuntur: ſimiliter [1] arbitror, in hac, ſive ratione, ſive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus ſit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de [2] ipſius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua ſtatuendi poteſtate [3] audiant, ad ſuum arbitrium movere poſſit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæſiturum eſſe quid dicat, quam Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum pellem, aut Hydram fingeret, etiamſi hæc numquam ſeparatim facere didiciſſet.

17. Tum Catulus, Præclare mihi videris, Antoni, poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, qui orator eſſet futurus; quid, etiamſi non didiciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumeret: deduxiſti enim totum hominem in duo ſolum genera cauſarum, cetera innumerabilia exercitationi & ſimilitudini reliquiſti. Sed videto, ne in iſtis duobus generibus Hydra tibi ſit, [4] & pellis; Hercules autem, & alia opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur. Non enim mihi minus operis videtur de univerſis generibus rerum, quam de ſingulorum cauſis, ac multo etiam majus de natura deorum, quam de hominum litibus, dicere. Non eſt ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam (id quod eſt majus) expertus. [5] Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politioris humanitatis experti: in cauſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam an de humanis operibus longe maximum;

1 *Arbitror* abeſt à Mem. chartaceo, volente Guliel. 2 *Ipſis rebus* Nov. 3 *Audiatur* Bal. 4 *Et pellis Herculis; & alia op.* Nov. *pellis; Hercules, & alia* Bal. Bod. 5 *Omn. rerum exterarum* Mag.

1 *Sit*

Digitized by Google

mum; in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu & victoria judicatur. Ubi adeſt armatus adverſarius, qui [1] ſit & feriendus, & repellendus; ubi ſæpe is, qui rei dominus futurus eſt, alienus atque iratus, aut etiam amicus adverſario, & inimicus tibi eſt; cum aut docendus is eſt, aut dedocendus, [2] aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad cauſam, oratione moderandus; in quo ſæpe [3] benivolentia ad odium, odium autem ad benivolentiam deducendum eſt; qui, tamquam machinatione aliqua, tum ad ſeveritatem, tum ad remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad lætitiam eſt contorquendus; omnium ſententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus eſt utendum. Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena ſpiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus ſi quis illam artem comprehenderit, ut, tamquam Phidias, Minervæ ſignum efficere poſſit; non ſane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit.

18. Tum Catulus, Quo iſta majora ac mirabiliora feciſti, eo me major exſpectatio tenet, quibuſnam rationibus, quibuſve præceptis ea tanta vis comparetur; [4] non quo mea quidem jam interſit (neque enim ætas id mea deſiderat, & aliud quoddam genus dicendi nos ſecuti ſumus, qui numquam ſententias de manibus judicum vi quadam orationis extorſimus; ac potius placatis eorum animis, tantum, quantum ipſi patiebantur, accepimus) ſed tamen iſta tua, nullum ad uſum meum, tantum cognoſcendi ſtudio adductus, requiro. Nec mihi opus eſt Græco aliquo doctore, qui mihi per-
[illegible]
[illegible] vulgata

1 *Sit efferendus* Bal. Joan. 2 *Aut imprimendus* Bal. *immittendus* Joan.
3 *Benivolentiam* Joan. 4 *Non quod mea* Nov.

1 *Imperiti*

vulgata præcepta decantet, cum ipſe numquam forum, numquam ullum judicium adſpexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio, cum Annibal Carthagine expulſus Epheſum ad Antiochum veniſſet exſul, proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut eum, quem dixi, ſi vellet, audiret; cumque ſe non nolle dixiſſet, locutus eſſe dicitur homo copioſus aliquot horas de [1] imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer eſſent delectati, quærebant ab Annibale, quidnam ipſe de illo philoſopho judicaret: hic Pœnus, non optime Græce, ſed tamen libere reſpondiſſe fertur, Multos ſe [2] deliros ſenes ſæpe vidiſſe; ſed, qui magis quam Phormio [3] deliraret, vidiſſe neminem. Neque mehercule injuria: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Annibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certaſſet, Græcum hominem, qui [4] numquam hoſtem, numquam caſtra vidiſſet, numquam denique minimam partem [5] ullius publici muneris attigiſſet, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi præcipiunt, videntur: quod enim ipſi experti non ſunt, id docent ceteros: ſed hoc minus fortaſſe errant, quod non te, [6] ut Annibalem; ſed pueros, aut adoleſcentulos docere conantur.

19. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim eſt illorum Græcorum, qui quemquam noſtrum

quidquam

1 *Imperii officio* Bal. Joan. & probat Gronov. 2 *Deliros homines* Mag. 3 *Delectaret* Joan. Pall. duo, Pith. Mem. 4 *Numquam hoſtem non conſpicitur in* Joan. 5 *Minus publ. muneris* Nov. 6 *Ut ille Annibalem* Nov.

quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita moleſti ſunt; facile omnes perpetior & perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat, aut efficiunt, ut me non didiciſſe minus pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumelioſe, quam philoſophum illum Annibal, & eo fortaſſe plus habeo etiam negotii: ſed tamen eſt eorum doctrina, quantum ego judicare poſſum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, in cauſæ controverſiam, & in quæſtionis. Cauſam appellant, rem poſitam in diſceptatione rerum & controverſia: Quæſtionem autem, [1] rem poſitam in infinita dubitatione. De cauſa præcepta dant: de altera parte dicendi mirum ſilentium [2] eſt. Denique quinque faciunt quaſi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, poſt memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronunciare: rem ſane non reconditam. Quis enim hoc non ſua ſponte viderit, Neminem poſſe apte dicere, niſi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminiſſet? Atque hæc ego non reprehendo; ſed ante oculos poſita eſſe dico: ut eas item quatuor, quinque, ſexve partes, vel etiam ſeptem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas eſt [3] ab his omnis oratio diſtributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benivolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: [4] Deinde rem narrare ita, ut veriſimilis narratio ſit, ut aperta, ut brevis: Poſt autem

P dividere

1 *Rem poſitam infinitam* (*in infinita* Bod. Pal. pr.) *diviſionis* (*dictionis* Mem.) *dubitatione.* Bod. Joan. Pall. pr. & ſec. Pith. Mem. *Diviſionis* eſt item in Nov. ſed à nup. manu. *rem poſita infinita diviſionis dub.* Wag. *in diſceptatione finita rerum controverſarum* ed. Lambin. 2 *Eſt* abeſt à pleriſque noſt. cum aliquot edd. *Silentium dant* Nov. 3 *Ab his omnibus ratio diſtr.* Nov. 4 *Deinde narrare, ita* Bod.

1 *Vera*

dividere cauſam, aut proponere: Noſtra confirmare argumentis, ac rationibus: Deinde contraria refutare: Tum autem alii concluſionem orationis, & quaſi perorationem collocant; alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi cauſa digredi; deinde concludere ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo: ſunt enim concinne diſtributa; ſed tamen (id quod neceſſe fuit hominibus expertibus veritatis) non perite. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum eſſe voluerunt, ea in totis orationibus ſunt conſervanda. Nam ego mihi benivolum judicem facilius facere poſſum in curſu orationis, quam cum omnia ſunt inaudita: docilem autem, non cum polliceor me demonſtraturum, ſed tum cum doceo & explano: attentum [1] vero, crebro tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denunciatione, efficere poſſumus. Jam vero narrationem quod jubent veriſimilem eſſe, & apertam, & brevem, recte nos admonent: [2] quod hæc narrationis magis putant eſſe propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis eſt error, quod exiſtimant, artificium eſſe hoc quoddam non diſſimile ceterorum; cujuſmodi de ipſo jure civili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat: ut genera rerum primum exponerentur; in quo vitium eſt, ſi genus ullum prætermittatur: deinde ſingulorum generum partes; in quo & deeſſe aliquam partem, & ſuperare, mendoſum eſt: tum verborum omnium definitiones; in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare.

20. Sed hoc ſi in jure civili, ſi etiam in parvis aut mediocribus rebus, [3] doctiores aſſequi poſſunt, non

1 *Vero, credo, tota* Bal. Jogn. Wag. 2 *Quo autem hac* Bal. 3 *Doctores* noſt. omn.

non idem ſentio tanta hac in re, tamque immenſa, poſſe fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi ſunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata, & perpolita aſſequentur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obſcuri. Sed videant quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum, arma ſint ſumturi. Aliud enim [1] pugna & acies; aliud ludus campuſque noſter deſiderat. Attamen ars ipſa ludicra armorum, & gladiatori, & militi prodeſt aliquid; ſed animus acer, & præſens, & acutus idem atque verſutus, invictos viros efficit, non difficilius arte conjuncta. Quare ego tibi oratorem ſic jam inſtituam, ſi potuero, ut quid efficere poſſit, ante perſpiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid, legerit, iſta ipſa præcepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid lingua, efficere poſſit. Si intelligam poſſe ad ſummos pervenire, non ſolum hortabor, ut elaboret; ſed etiam, ſi vir quoque mihi bonus videbitur, obſecrabo: tantum ego in excellente oratore, & eodem viro bono, pono eſſe ornamenti univerſæ civitati. Sin videbitur, cum omnia [2] ſumma fecerit, [3] tamen ad mediocres oratores eſſe venturus; permittam ipſi quid velit, moleſtus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, & erit abſurdus; ut ſe contineat, aut ad aliud ſtudium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optime poteſt, [4] deſerendus ullo modo eſt à cohortatione noſtra; neque is, qui aliquid poteſt, deterrendus: quod alterum, divinitatis mihi cujuſdam videtur: alterum, vel non facere quod non optime poſſis, vel facere quod non peſſime fa-

 cias,

1 *Pugna facies* Joan. 2 *Summe fecerit* Joan. Wag. quod præfert Gronov. *ſin videb. impar ei, qui omn. ſummus* Bod. 3 *Tamen & mediocris orator eſſe venturus* Bal. Bod. Nov. Wag. 4 *Differendus* Joan.

1 *Clamatore*

Digitized by Google

ciæ, humanitatis: tertium vero illud, clamare contra quam deceat & quam poſſit, hominis eſt, ut tu, Catule, de quodam [1] declamatore dixiſti, ſtultitiæ ſuæ [2] quamplurimos teſtes domeſtico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus [3] adjuvanduſque ſit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos uſus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo ſine duce ipſi pervenimus, quoniam meliora docere non poſſumus.

21. Atque ut à familiari noſtro exordiar, Hunc ego, Catule, Sulpicium, primum in cauſa parvula adoleſcentulum audivi, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus, [4] aptum ad hoc munus, de quo quærimus; oratione autem celeri, & concitata, (quod erat ingenii:) [5] & verbis efferveſcentibus, & paulo nimium redundantibus, (quod erat ætatis:) non ſum aſpernatus. Volo enim ſe efferat in adoleſcente fœcunditas: nam facilius, ſicut in vitibus, [6] revocantur ea, quæ ſeſe [7] nimium profuderunt, quam, ſi nihil valet materies, nova ſarmenta cultura excitantur: [8] ita volo eſſe in adoleſcente unde aliquid amputem. Non enim poteſt in eo eſſe ſuccus diuturnus, quod nimis celeriter eſt [9] maturitatem aſſecutum. Vidi ſtatim indolem, neque dimiſi tempus; & eum ſum cohortatus, ut forum ſibi ludum putaret eſſe [10] ad diſcendum; magiſtrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem ſi audiret, L. Craſſum: quod iſte arripuit, & ita ſeſe facturum confirmavit; atque etiam addidit,

gratiæ

1 *Clamatore* Bod. Nov. Wag. Pal. aliquot, & chart. Mem. *clamore* olim Joan. & à correctore *clamoſo*. 2 *Quamplurimos domeſticos præconio omiſſo teſtes*, Bal. Wag. Tantum *dixiſti, domeſticos præconio collig.* Joan. 3 *Admiranduſque* al. 4 *Aptis* noſt. omn. præter Wag. cum multis edd. 5 *Sed verbis* Bal. Joan. Nov. Wag. 6 *Reſecantur* codices Lambin. 7 *Nimium prodiderunt* Joan. Wag. 8 *Item volo* Joan. 9 *Maturitatem conſecutum* Joan. Wag. 10 *Ad diſcendum* noſtri quinque.

1 *Inter-*

gratiæ ſcilicet cauſa, me quoque ſibi magiſtrum futurum. Vix annus intercesſerat ab hoc ſermone cohortationis meæ, cum iſte accuſavit C. Norbanum, defendente me. Non eſt credibile, quid intereſſe mihi ſit viſum inter eum, qui tum erat, & qui anno ante fuerat: omnino in illud genus eum Craſſi magnificum atque præclarum natura ipſa ducebat; ſed ea non ſatis proficere potuiſſet, niſi eodem, ſtudio, atque imitatione [1] incidiſſet, atque ita dicere conſueſſet, ut tota mente Craſſum, atque omni animo, [2] intueretur.

22. Ergo hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus, quem imitetur, atque ita, ut, quæ maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentiſſime perſequatur: tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat; [3] atque ita exprimat, non ut multos imitatores ſæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia ſunt, aut etiam illa, quæ inſignia, ac pæne vitioſa, conſectentur imitando. Nihil eſt facilius, quam amictum imitari alicujus, aut ſtatum, aut motum. Si vero etiam vitioſe aliquid eſt, id ſumere, & in eo vitioſum eſſe, non magnum eſt; ut ille, qui nunc etiam, amiſſa voce, furit in republica, [4] Fuſius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non aſſequitur; oris pravitatem, & verborum latitudinem imitatur: ſed tamen ille nec deligere ſcivit, cujus potiſſimum ſimilis eſſet; & in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maxime excellent, ea diligentiſſime perſequatur.

1 *Intendiſſet* Lambin. ut quidem ait, ex MSS. eſtque ad marg. ed. Phil. Melancth. Pariſ. 1543. 2 *Uteretur* Nov. 3 *Atque ita exprimat, ut multos &c.* Nov. 4 *Fuſius* multi MSS. & edd.

Digitized by Google

quatur. Quid enim cauſæ cenſetis eſſe, cur ætates extulerint ſingulæ ſingula prope genera dicendi? quod non tam facile in noſtris oratoribus poſſumus judicare; quia ſcripta, ex quibus judicium fieri poſſet, non multa ſane reliquerunt; quam in Græcis, ex quorum ſcriptis, cujuſque ætatis quæ dicendi ratio voluntaſque fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſſimi fere ſunt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides; ſubtiles, acuti, breves, ſententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias: multa Lyſiæ ſcripta ſunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum [1] Pericli ſuccum, ſed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium, cujus è ludo, tamquam ex equo Trojano, [2] meri principes exierunt: ſed eorum partim in pompa, partim in acie, illuſtres eſſe voluerunt.

23. Itaque & illi, Theopompi, Ephori, Philiſti, Naucratæ, multique alii, naturis differunt; voluntate autem ſimiles [3] ſunt, & inter ſeſe magiſtri; & ii, qui ſe ad cauſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Æſchines, Dinarchus, aliique complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem [4] veritatis imitandæ genere verſati; quorum quamdiu manſit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, ſtudiumque vixit.

1 *Periclis* vulg. 2 Hoc primum produxit P. Victorius, qui videatur l. 18. c. 6. & erat ad oram Pall. quart. cum nihil ejus loco haberet. *Gruter.* Certe *innumeri principes* exhibent noſt. omn. cum aliis MSS. & edd. 3 *Sunt, & inter ſeſe, & mag.* Bal. Bod. Nov. Wag. cum aliis. *ſunt inter ſeſe, & mag.* ed. Victorii, Steph. Melancth. & al. nec improbat Gronov. 4 *Virtutis imitandæ* Mag.

Digitized by Google

vixit. Poſteaquam, exſtinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt & evanuit; alia quædam dicendi molliora ac remiſſiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe [1] Demoſtheni; tum Phalereus ille Demetrius, omnium iſtorum, mea ſententia, politiſſimus, aliique eorum ſimiles exſtiterunt: quæ ſi volemus uſque ad hoc tempus perſequi, intelligemus, [2] ut hodie Alabandenſem illum Meneclem, & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota imitetur Aſia; ſic ſemper fuiſſe aliquem, cujus ſe ſimiles plerique eſſe vellent. Hanc igitur ſimilitudinem qui imitatione aſſequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maxime perſequatur: quod ſi hic noſter Sulpicius faceret, multo ejus oratio eſſet preſſior; in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt luxuries quædam, quæ ſtilo depaſcenda eſt. Hic Sulpicius, Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum eſt; [3] ſed ne te quidem, Antoni, multum ſcriptitaſſe arbitror. Tum ille, Quaſi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipſi deſunt: ſed tamen ne tabulas quidem conficere exiſtimor: verum & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo quod dico, quantulum id cumque eſt, quid faciam judicari poteſt. Atque eſſe tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & ſuapte natura, quod velint, ſine cujuſquam ſimilitudine, conſequantur; quod & in vobis [4] animadverti recte

1 Ita quidem Joan. & olim Nov. *Demoſthenis* al. 2 *Ut etiam Alab.* (*Amalab.* Joan. quod fuiſſe pro *jam Alab.* conjicit Gronov. *Analab.* Bal. Wag.) *illum* noſt. omn. Pall. priores & Gall. placuitque Guliel. *tamen* poſt *etiam* addit Mag. 3 *Sed vero te, Ant.* Nov. cujus marg. notatur, hæc Ironice dici. 4 *Animum adverti* Joan. quod Ciceronis eſſe putat Gronov.

recte poteſt, Cæſar & Cotta, quorum alter inuſitatum quidem noſtris oratoribus leporem quendam & ſalem; alter acutiſſimum & ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus. Neque vero [1] veſter æqualis [2] Curio, patre, mea ſententia, vel eloquentiſſimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate, & elegantia, & [3] copia, ſuam quandam expreſſit quaſi formam figuramque dicendi: quod ego maxime potui judicare in ea cauſa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus [4] Coſſis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet.

24. Verum, ut aliquando ad cauſas deducamus illum, quem conſtituimus, & eas quidem, in quibus pluſculum negotii eſt, judiciorum atque litium (riſerit aliquis fortaſſe hoc præceptum: eſt enim non tam acutum, quam neceſſarium, magiſque monitoris non fatui, quam eruditi magiſtri) [5] hoc ei primum præcipiemus, [6] Quaſcumque cauſas erit acturus, ut eas diligenter penituſque [7] cognoſcat. Hoc in ludo non præcipitur; faciles enim cauſæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adſcendere: adſcendit: hoſtes repulit: accuſatur. Nihil eſt negotii hujuſmodi cauſam cognoſcere. Recte igitur nihil de cauſa [8] diſcenda præcipiunt: hæc eſt enim in ludo cauſarum fere formula. At vero in foro, tabulæ, teſtimonia, pacta, conventa, ſtipulationes, cognationes,

1 *Noſter æqualis* Nov. 2 *Curio pater* Mag. Wag. quorum iſte mox *eloquentiſſimus*. 3 *Copia ſuâ* Nov. 4 *Roſciis* Pal. pr. *conſciis* ſec. *Roſiis* memb. Mem. Nov. ad marg. *Coſiis* Pith. *Coſtis* Joan. *Ceſis* al. denique *Coſſii* Wag. 5 *Hoc enim primum* plerique noſt. cum edd. vulgg. 6 *Quaſcumque cauſas erit tractaturus* Joan. 7 *Agnoſcat* Bod. & mox *agnoſcenda*. 8 *Dicenda* ed. Gruter. Lambin. Gothofred.

1 *Dum*

Digitized by Google

tiones, affinitates, decreta, reſponſa, vita denique eorum, qui in cauſa verſantur, tota cognoſcenda eſt: quarum rerum negligentia pleraſque cauſas, & maxime privatas (ſunt enim multo ſæpe obſcuriores) videmus amitti. Ita nonnulli, [1] dum operam ſuam multam exiſtimari volunt, ut toto foro volitare, & à cauſa ad cauſam ire videantur, [2] cauſas dicunt incognitas: in quo eſt illa quidem magna offenſio, vel negligentiæ, ſuſceptis rebus; vel perfidiæ, [3] receptis: ſed etiam illa major opinione, quod nemo poteſt de ea re, quam non novit, non turpiſſime dicere: ita dum inertiæ vituperationem, quæ major eſt, contemnunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipſi fugiunt, tarditatis. Equidem ſoleo dare operam, ut de ſua quiſque re me ipſe doceat, &, ut nequis alius adſit, quo liberius loquatur; & agere adverſarii cauſam, ut ille agat ſuam, &, quidquid [4] de ſua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille diſceſſit, tres perſonas unus ſuſtineo ſumma animi æquitate, meam, adverſarii, judicis. Qui locus eſt talis, ut plus habeat adjumenti, quam incommodi, hunc judico eſſe dicendum: ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abjudico atque [5] ejicio: ita aſſequor, ut [6] alio tempore cogitem quid dicam, & alio dicam; quæ duo plerique, ingenio freti, ſimul faciunt: ſed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus [7] ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus cauſamque cognovi, ſtatim occurrit animo,

1 *Dum operam ſuam multi exiſtimari volunt* alias. 2 *Cauſas ſciunt incognitas* Joan. ita etiam, (vel *ſumunt incog.*) Pall. duo, & Gallic. 3 *Rejectis* al. 4 *De ſua cogitaverit*, ſine *re*, Nov. 5 Ita noſt. omn. cum Pall. & Gall. *rejicio* vulg. 6 *Alio tempore quæram quod dicam* Pall. duo, & Gall. alluditque Joan. nec diſplicet Gruttero. 7 *Ad excogitandum* Wag.

mo, quæ ſit cauſa [1] ambigui. Nihil eſt enim, quod inter homines ambigatur, ſive ex crimine cauſa conſtet, ut facinoris: ſive ex controverſia, ut hæreditatis: ſive ex deliberatione, ut belli: ſive ex perſona, ut laudis: ſive ex diſputatione, ut de ratione vivendi: in quo non, aut Quid factum ſit, aut fiat, futurumve ſit, quæratur; aut Quale ſit, aut Quid vocetur.

25. Ac noſtræ fere cauſæ, quæ quidem ſunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ ſunt, neganda fere ſunt omnia: & de ambitu raro illud datur, ut poſſis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione ſejungere: de ſicariis, de veneficiis, de peculatu, infitiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus primum cauſarum in judiciis, ex controverſia Facti. In deliberationibus plerumque ex Futuri, [2] raro etiam ex Inſtantis, aut Facti. [3] Sæpe autem res non, Sit, necne, ſed Qualis ſit, quæritur; ut cum L. Opimii cauſam defendebat apud populum, [4] audiente me, C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat; ſed id jure, pro ſalute patriæ, factum eſſe dicebat; ut eidem Carboni tribuno plebis, alia tum mente rempublicam capeſſenti, P. Africanus de Tib. Graccho interroganti, reſponderat, Jure cæſum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ ſunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe fuerit, aut imprudentia, aut caſu facta eſſe videantur. [5] Jam Quid vocetur, quæritur, cum, quo verbo quid appellandum ſit, contenditur; ut mihi ipſi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani cauſa ſumma

1 *Ambigendi* Joan. 2 *Raro ex inſtantis* Joan. 3 *Sæpe etiam res* Joan. Wag. 4 *Audiente C. Carbone Conſul.* Bod. 5 *Tum quid* Bod. *Jam tum quid* Joan.

ſumma contentio: pleraque enim de iis, quæ ab iſto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo [1] majeſtatem imminutam negabam: ex quo verbo [2] lege Apuleia tota illa cauſa pendebat. Atque in hoc genere cauſarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod cauſam facit, [3] lucide breviterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri ſolet: alia eſt enim, cum inter doctos homines de iis ipſis rebus quæ verſantur in artibus diſputatur, [4] verborum definitio; ut cum quæritur, quid ſit ars, quid ſit lex, quid ſit civitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam [5] definias, ſic exprimatur, ut neque abſit quicquam, neque ſuperſit: quod quidem in illa cauſa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus ſum. Nam, quantum uterque noſtrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid eſſet *majeſtatem minuere*. Etenim definitio primum reprehenſo verbo uno, aut addito, aut demto, ſæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipſo doctrinam redolet, exercitationemque pæne puerilem: tum & [6] in ſenſum, & in mentem judicis intrare non poteſt; ante enim [7] præterlabitur, quam percepta eſt.

26. Sed in eo genere, in quo, Quale ſit quid, ambigitur, exſiſtit [8] etiam ex ſcripti interpretatione ſæpe contentio; in quo nulla poteſt eſſe, niſi ex ambiguo, controverſia. Nam illud ipſum, cum ſcriptum à ſententia diſcrepat, genus quoddam habet ambigui; quod tum explicatur, cum ea verba,

1 *Majeſtatem minutam* noſt. quatuor. 2 *Lege Appia* Nov. ex emendatore. *Aptia* Joan. 3 *Lucide breviterque uterque def.* vulgo. *Breviter uterque* (*breviterque* Joan.) *definiat*, noſt. omn. omiſſo *lucide*. *breviterque definiatur* al. 4 *Verborum* abeſt à Bod. 5 *Definiat* Joan. 6 *In ſenſu & in mente* Bod. 7 *Pralabitur* Joan. 8 *Etiam in reſcripti interpretatione* Joan.

quæ deſunt, ſuggeſta ſunt; quibus additis, defenditur, ſententiam ſcripti perſpicuam fuiſſe: & ex contrariis ſcriptis ſi quid ambigitur, non novum genus naſcitur, ſed ſuperioris generis cauſa duplicatur: [1] itaque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, [2] ut referendis præteritis verbis, id ſcriptum, quodcumque defendimus, ſuppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis cauſis, quæ propter ſcriptum ambiguntur, relinquatur, Si eſt ſcriptum aliquid ambigue. Ambiguorum autem complura genera ſunt, quæ mihi videntur ii melius noſſe, qui dialectici appellantur: hi autem noſtri ignorare, qui non minus noſſe debeant: tum illud eſt frequentiſſimum in omni conſuetudine vel ſermonis vel ſcripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum, aut verba ſint prætermiſſa. Iterum autem peccant, cum genus hoc cauſarum, quod in ſcripti interpretatione verſatur, ab illis cauſis, in quibus, Qualis quæque res ſit, diſceptatur, ſejungunt: nuſquam enim tam quæritur, quale ſit genus ipſum rei, quam in ſcripto, quod totum à facti controverſia ſeparatum eſt. Ita tria ſunt omnino genera, quæ in diſceptationem & controverſiam cadere poſſunt; Quid fiat, factum, futurumve ſit, aut Quale ſit, aut Quomodo nominetur: nam & illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, Rectene factum ſit, totum [3] in eo eſt, quod Quale ſit, quærimus.

27. Sed jam ad inſtitutum revertar meum. Cum igitur, accepto cauſæ [4] genere & cognito, rem tractare cœpi, nihil prius conſtituo, [5] quam, Quid ſit illud,

1 *Itaque aut* noſt. omn. cum edd. vett. 2 *Ut de referendis*, & mox *defendemus*, Joan. Mag. 3 *In eo eſt, Quale ſit. Sed &c.* Joan. Mag. 4 *Genere, cognitam rem* Bod, Joan. Mag. & Nov. ad marg. unus MS. Lambini, cum ed Stephanica. 5 *Quam quid mihi ſit referenda verbis illa ratio* Joan. *Quam quo mihi referenda ſit omnis illa ratio* Mag.

1 *Comprehen-*

Digitized by Google

illud, quo mihi referenda ſit omnis illa oratio, quæ ſit propria quæſtionis & judicii: deinde illa duo diligentiſſime conſidero: quorum alterum [1] commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus; alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut Probemus vera eſſe ea, quæ defendimus; ut Concilie-mus nobis eos, qui audiunt; ut Animos eorum, ad quemcumque cauſa poſtulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex eſt oratori ſubjecta materies: Una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, ſed, in re poſitæ, ratione tractantur; ut tabulæ, teſtimonia, pacta, conventa, quæſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res judicatæ, decreta, reſponſa, & reliqua, ſi quæ ſunt, quæ non [2] reperiuntur ab oratore, ſed ad oratorem à cauſa, [3] atque à reis deferuntur: Altera eſt, quæ tota in diſputatione [4] & argumentatione oratoris collocata eſt. Ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis, cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, cum cauſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum copiam ſuggerunt: quod etiamſi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, ſimul ac poſita ſit cauſa, habeant quo ſe referant, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii eſt, rivulos conſectari, fontes rerum non videre: & jam ætatis eſt, uſuſque noſtri, à capite, quod velimus, arceſſere, & unde omnia manant videre. Et primum genus illud

1 *Commemorationem* Joan. 2 Ita etiam Joan. cum Pall. pr. ſec. Mem. Pith. cet. noſt. *pariuntur* cum vulgatis. *periuntur* ed. pr. 3 *Atque à re deferuntur* Joan. Wag. 4 *Et in argumentat.* Joan. Nov.

1 Nam

illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum ſimilium rerum eſſe debebit. [1] Nam pro tabulis, & contra tabulas; pro teſtibus, & contra teſtes; pro quæſtionibus, & contra quæſtiones; & item de ceteris rebus ejuſdem generis, vel ſeparatim dicere ſolemus de genere univerſo, vel definite de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta & Sulpici, dico) multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. Longum eſt enim nunc me explicare, [2] qua ratione aut confirmare, aut infirmare teſtes, tabulas, quæſtiones oportet. Hæc ſunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem & præcepta duntaxat hactenus requirunt, [3] ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quæ ſunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illuſtrem perpolitamque deſiderant. Itaque cum hæc duo nobis quærenda ſunt in cauſis; primum, Quid; deinde, Quomodo dicamus: alterum, quod totum [4] arte tinctum videtur, tametſi artem requirit, tamen prudentiæ eſt pæne mediocris, Quid dicendum ſit, videre: alterum eſt, in quo oratoris vis illa divina virtuſque cernitur, Ea, quæ dicenda ſunt, ornate, copioſe, varieque dicere.

28. [5] Quare illam partem ſuperiorem, quoniam ſemel ita vobis placuit, non recuſabo quo minus perpoliam atque conficiam, (quantum conſequar,

vos

1 *Nam & pro tab. &c. & pro teſt. &c. & pro quaſt. &c. & item* noſt. omn. nonnullæque edd. 2 *Qua oratione* Bal. Joan. Nov. Wag. iidem ſtatim *oportent.* 3 *Ut ceteris dic.* Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. 4 *Arte intinctum videtur, tamenetſi artem* Nov. 5 *Quarum illam partem* al.

1 *Numer*

vos judicabitis) Quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam ſolæ valent, ducatur oratio, ut & Concilientur animi, & Doceantur, & Moveantur: hæc ſunt enim tria [1] numero; ea vero quemadmodum illuſtrentur, præſto eſt qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maxime auxit, qui ſolus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem) neminem eſſe oratorem paulo illuſtriorem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas noſtra tulerit, quem non & [2] ſæpe, & diligenter audierim. Itaque, ſi quid eſt in me, quod jam ſperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo eſt, quod nihil quiſquam umquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus inſederit. Atque ego is, qui ſum, quantuſcumque ſum ad judicandum, omnibus [3] auditis oratoribus, ſine ulla dubitatione ſic ſtatuo & judico, Neminem omnium tot & tanta, quanta ſunt in Craſſo, habuiſſe ornamenta dicendi. Quamobrem ſi vos quoque hoc idem exiſtimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut inſtitui, crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Craſſo, & veſtiendum, & ornandum. Tum Craſſus, Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut inſtituiſti. Neque enim boni eſt, neque liberalis parentis, quem procrearit & eduxerit, eum non & veſtire, & ornare; præſertim cum te locupletem eſſe negare non poſſis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in cauſa peroranda non dubitavit excitare

1 *Numero* deeſt in Bod. Joan. Nov. Wag. 2 *Sæpe tulerim, & dilig.* Pal. Joan. Wag. 3 *Auditis rationibus* Bod.

1 *Reipublicæ*

Digitized by Google

citare reum conſularem, & ejus diloricare tunicam, & judicibus cicatrices adverſas ſenis imperatoris oſtendere? qui idem, hoc accuſante Sulpicio, cum hominem ſeditioſum furioſumque defenderet, non dubitavit ſeditiones ipſas ornare, & demonſtrare graviſſimis verbis, Multos ſæpe impetus populi non injuſtos eſſe, quos præſtare nemo poſſit? multas etiam [1] è republica ſeditiones ſæpe eſſe factas; ut cum reges eſſent exacti; ut cum tribunicia poteſtas eſſet conſtituta? illam Norbani ſeditionem, ex luctu civium, & ex Cæpionis odio, qui exercitum amiſerat, neque reprimi potuiſſe, & jure eſſe conflatam? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, ſine quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de [2] Cn. Manlii, quid de Q. Regis commiſeratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus hoc non maxime [3] enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam ſingulare; ſed hæc ipſa, quæ nunc ad me delegare vis, ea ſemper in te eximia & præſtantia fuerunt.

29. Tum Catulus, Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari ſoleo, quod, cum inter vos [4] in dicendo diſſimillimi ſitis, ita tamen uterque veſtrum dicat, ut ei nihil neque à natura denegatum, neque à doctrina non delatum eſſe videatur. Quare, Craſſe, neque tu tua ſuavitate nos privabis, ut, ſi quid ab Antonio aut prætermiſſum aut relictum ſit, non explices; neque te, Antoni, ſi quid non dixeris; exiſtimabimus non potuiſſe potius, quam à Craſſo dici maluiſſe. Hic Craſſus, Quin tu, inquit, Antoni, omittis iſta, quæ propoſuiſti,

1 *Reipublica ſeditiones* Bal. Joan. Wag. *in republica* Nov. 2 *Cn. Manlii* Nov: ſtatim *de Truſtiis regis* idem ad marg. 3 *Enituit* Bod. 4 *Dicendi diſſimiles ſitis* Wag.

Digitized by Google

ſuiſti, quæ nemo horum deſiderat, Quibus ex locis ea, quæ dicenda ſint in cauſis, reperiantur: quæ quamquam abs te novo quodam modo, præclareque dicuntur, ſunt tamen & re faciliora, & præceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas quæ ſæpiſſime tractas, ſemperque divinitus. Depromam equidem, inquit Antonius; &, quo facilius id à te exigam, quod peto, nihil tibi à me poſtulanti recuſabo. Meæ totius orationis, & iſtius ipſius [1] in dicendo facultatis, quam modo Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi; una Conciliandorum hominum, altera Docendorum, tertia Concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat: nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adjudicaturus ſit, [2] aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio, ac defenſio poſita eſt, videtur omnem hujus generis quaſi doctrinam continere, de ea primum loquemur, & pauca dicemus. Pauca enim ſunt, quæ uſu jam tractata, & animo quaſi habere notata videamur.

30. Ac tibi ſapienter monenti, L. Craſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam & orationem diſputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties ejus verbi literæ ſunt cogitatione [3] conquirendæ; nec quo-

1 *In dicendo* deeſt in Mag. *Mea totius in dicendo orationis, & iſtius ipſius facultatis* cet. noſtri. 2 *Inclinationis voluntatis* Bod. 3 *Perquirenda* Bod.

Digitized by Google

ties cauſa dicenda eſt, toties ad ejus cauſæ ſepoſita argumenta revolvi nos oportet; ſed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſam explicandam ſtatim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus [1] in rebus, vel uſu, quem ætas denique [2] affert; vel auditione & cogitatione, quæ ſtudio & diligentia præcurrit ætatem. Nam ſi tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, ſi erit idem in conſuetudine civitatis, in exemplis, in inſtitutis, in moribus [3] ac voluntatibus civium ſuorum hoſpes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: ſubacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed novato & iterato, quo meliores fœtus poſſit, & grandiores edere. Subactio autem eſt uſus, auditio, lectio, literæ. Ac primum naturam cauſæ videat, quæ numquam latet, Factumne ſit, quæratur, an Quale ſit, an Quod nomen habeat: quo perſpecto, ſtatim occurrit naturali quadam prudentia, non his ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cauſam, id eſt, quo ſublato controverſia ſtare non poſſit: deinde, quid veniat in judicium, quod iſti ſic jubent quærere: Interfecit Opimius Gracchum: quid facit cauſam? [4] quod reipublicæ cauſa, cum ex ſenatuſconſulto ad arma vocaſſet: hoc tolle, cauſa non erit. [5] At id ipſum negat contra leges [6] licuiſſe Decius. Veniet igitur in judicium, Licueritne ex ſenatuſconſulto ſervandæ reipublicæ cauſa? Perſpicua ſunt hæc quidem,

1 *In rerum vel* Joan. 2 *Afferet* Bod. Mag. 3 *Ac voluntatibus* non erat primitus in Nov. 4 *Quid reipublica cauſa cum ex ſenatuſconſulto* Nov. 5 *At ipſum negat* Joan. 6 *Licuiſſe, ſed aquius* Nov. ad marg.

2 *Ad*

quidem, & in vulgari prudentia ſita; ſed illa quærenda, quæ ab accuſatore & defenſore argumenta [1] ad id, quod in judicium venit, ſpectantia, debeant afferri.

31. Atque hic illud videndum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus; non quod hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut videatis, quam ſit genus hoc eorum, qui ſibi eruditi videntur, hebes atque impolitum. Conſtituunt enim in partiendis orationum modis duo genera cauſarum; Unum appellant, in quo ſine perſonis atque temporibus, de univerſo genere quæratur: Alterum, [2] quod perſonis certis, & temporibus definiatur: ignari, omnes controverſias ad univerſi [3] generis vim & naturam referri. Nam in ea ipſa cauſa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii: de ipſo enim univerſo genere infinita quæſtio eſt, Num pœna videatur eſſe afficiendus, qui civem ex ſenatuſconſulto patriæ conſervandæ cauſa [4] interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique eſt cauſa, in qua id, quod in judicium venit, ex reorum perſonis, non generum ipſorum univerſa [5] diſputatione quæratur. Quinetiam in iis ipſis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defenſionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam univerſam: quod ſumtuoſus,

1 *Ad id, quod in judicium venit, ſpectant, ea debent* noſt. aliquot. Solum *argumenta debeant afferri*, omiſſis illis *ad id, quod &c.* agnoſcit ed. Philippi Melanchthonis. 2 Quæ hic mutat, additque Lambin. ex uno (ut ait) optimo, & antiquiſſimo Memmiano, non comparent in noſt. MSS. nec (ſi credimus Grutero) in Pall. quos ipſe excuſſit, nec in Pith. aut Memm. quos Guliel. 3 *Generis* non erat in Nov. à prima manu. 4 *Interfecerit* MSS. & edd. aliquot. 5 *Dubitatione* Joan. Nov.

a *Pro*

tuoſus, de luxuria: quod alieni appetens, de avaritia: quod ſeditioſus, de turbulentis & malis civibus: quod à multis arguitur, de genere teſtium: contraque, quæ [1] pro reo dicentur, omnia neceſſario à tempore atque homine ad communes [2] rerum & generum ſummas revolventur. Atque hæc forſitan homini, non omnia, quæ ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in [3] judicium tum, cum de facto quæratur: ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum, aut locorum infinita.

32. Quæ vero, cum de facto non ambigitur, quæruntur, Qualia ſint, ea, ſi ex reis numeres, & innumerabilia ſunt & obſcura; ſi ex rebus, valde & modica & illuſtria. Nam ſi Mancini cauſam in uno Mancino ponimus, quotieſcumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa nova naſcetur. [4] Sin illa controverſia cauſam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, ſi is non ſit receptus, poſtliminium eſſe; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis, Mancini nomen pertinet. Ac, ſi quid affert [5] præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæſtionem eſt; & [6] ea tamen ipſa oratio ad univerſi generis diſputationem referatur neceſſe eſt. Hæc ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguam; quamquam reprehendendi ſunt, qui in genere definiendo iſtas cauſas

1 *Pro eo dic.* Mag. 2 *Hominum, & generum* Nov. 3 *Judicium. Tum quod de* (è Joan.) *facto* Bal. Joan. Nov. Wag Statim *ſi tamen*, ut & *defenſorum*, Joan. 4 *Sin illa cauſa controverſiam facit* Nov. 5 *Præterea aut hominis vita aut dignitas*, *extra* membr. Mem. Pal. pr. & ſec. Solum *præterea hominis aut dignitas extra* Joan. *adfert perſonæ hominis aut dignitas indignitasve* Pal. tert. ubi tamen *perſona* eſt à ſecunda manu ex veteri *præterea*. 6 *Ea tamen ipſa oratione referatur neceſſe eſt* Joan. *ipſa ratione refellantur neceſſe eſt* Mag.

Digitized by Google

cauſas deſcribunt in perſonis & in temporibus poſitas eſſe. Nam etſi incurrunt tempora & perſonæ, tamen intelligendum eſt, non ex iis, ſed ex genere quæſtionis pendere cauſas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet: tantum ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos conſecutos, quod in tanto otio etiam ſine hac forenſi exercitatione efficere potuerunt, Ut genera rerum diſcernerent, eaque paulo ſubtilius explicarent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noſter, & Sulpici. Quomodo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimiſcenda eſt multitudo cauſarum: eſt enim infinita. Si in perſonis ponitur; quot homines, tot cauſæ: ſin ad generum univerſas quæſtiones referuntur; ita modicæ & paucæ ſunt, ut omnes eas diligentes & memores & ſobrii oratores percurſas animo, [1] & prope decantatas habere debeant. Niſi forte exiſtimatis à M' Curio cauſam didiciſſe L. Craſſum, [2] & ea re multa attuliſſe, quamobrem poſthumo non nato, Curium tamen hæredem [3] Coponii eſſe oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad cauſæ vim ac naturam, nomen Coponii ac Curii pertinuit; in genere erat univerſo rei negotiique, non in tempore ac nominibus omnis quæſtio, cum ſcriptum ita ſit, SI MIHI FILIUS GENITUS, ISQUE PRIUS MORITUR, & cetera; TUM UT MIHI ILLE SIT HÆRES: Si natus filius non ſit, videaturne is, qui filio mortuo inſtitutus hæres ſit, hæres eſſe.

33. Perpetui juris, & univerſi generis quæſtio, non

1 *Et prope dicam decantatas* Joan. & Ciceronis genuinum eſſe putat Gronov. 2 *Et ex re multum al.* 3 *Pomponii* Nov. ut etiam infra.

1 *Sed*

non hominum nomina, [1] ſed rationem dicendi, & argumentorum fontes deſiderat. In quo etiam iſti nos juriſconſulti impediunt, à diſcendoque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure [2] viro ac mulieri reſponderint; credo, ut putaremus, in hominibus, [3] non in re, conſultationis, aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quod homines eſſent innumerabiles, debilitati à jure cognoſcendo, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abjiceremus. Sed hæc Craſſus aliquando nobis expediet, & exponet deſcripta generatim: eſt enim, ne forte neſcias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ſe jus civile, quod nunc diffuſum & diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id eſt difficile Craſſo, qui & quod diſci potuit de jure, didicit; & quod iis, [4] qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; ut, quæ ſint in jure, vel [5] apte deſcribere, vel ornate illuſtrare poſſit. Ergo iſta, inquit Antonius, tum à Craſſo diſcemus, cum ſe de turba, & à ſubſelliis, in otium, (ut cogitat) [6] ſoliumque contulerit. Jam id quidem ſæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, cum diceret, Sibi certum eſſe à judiciis, cauſiſque diſcedere; ſed, ut ipſi ſoleo dicere, non licebit: neque enim ipſe auxilium ſuum ſæpe à [7] viris bonis fruſtra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas; quæ, ſi voce L. Craſſi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, ſi hæc

1 *Sed* non eſt in tribus noſt. quorum unus *hominum genera*. 2 *Vir aut mulier reſp.* Bod. Nov. ad marg. 3 *Non in re conſulta, rationis aut dub.* Joan. 4 *Qui tum docuere* Bal. 5 *Acute deſcribere*, noſt. plerique, cum nonnullis edd. 6 Ita Joan. cum Pal. ſec. & Pith. *ſolitudinemque* ceteri noſt. cum vulg. 7 *Viris* abeſt à Bod.

1 *Eadem*

Digitized by Google

hæc vere à Catulo dicta ſunt, tibi mecum in [1] eodem eſt piſtrino, Craſſe, vivendum, & iſtam oſcitantem [2] & dormitantem ſapientiam, Scævolarum & [3] ceterorum beatorum otio concedamus. Arriſit hic Craſſus leviter, & Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorſus es: me tamen iſta oſcitans ſapientia, ſimul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

34. Hujus quidem loci, quem modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius; Quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum varietate, ſed in generum cauſis, atque naturis omnia ſita eſſe, quæ in dubium vocarentur; genera autem eſſe definita non ſolum numero, ſed etiam paucitate; ut eam materiem orationis, quæ cujuſque eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, inſtructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico, & ſententiis. [4] Eæ vi ſua verba parient, quæ ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, ſi ejuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur. Ac, ſi verum quæritis, [5] quod mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam & opinionem meam) hoc inſtrumentum cauſarum & generum univerſorum in forum deferre debemus; neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modo conſiderarint, ſtudio adhibito & [6] uſu, pertractata eſſe poſſunt: ſed tamen

1 *Eodem priſtino inſtituto, Craſſe,* Bal. Joan. Nov. Wag. 2 *Et dormitantem* non eſt in Joan. Pall pr. ſec. Mem. Pith. pro quo *& dormientem* Wag. 3 Cum *beatorum* non ſit in Gall. legendum *Cetegorum* conjiciebat Guliel. altera tamen hæret in noſt. & Pall. omn. 4 *Ea vi, ut ſua verba* Bal. Bod. Nov. Wag. ſtatim *rapient* pro *parient* Bod. 5 *Quid mihi quidem videatur* al. 6 *Uſu rerum, pertract.* Bod.

tamen animus referendus eſt ad ea capita, & ad illos, quos ſæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum eſt ſive artis, ſive animadverſionis, ſive conſuetudinis, noſſe regiones, [1] intra quas venere, & perveſtiges quod quæras. Ubi eum locum omnem cogitatione ſepſeris, ſi modo uſum rerum percallueris, nihil te effugiet; atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

35. Et ſic, cum ad inveniendum in dicendo tria ſint; acumen', deinde ratio', quam licet (ſi volumus) appellemus artem, tertium diligentia'; non poſſum equidem non ingenio primas concedere; ſed tamen ipſum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat. Diligentia, [2] inquam, cum omnibus in rebus, tum in cauſis defendendis plurimum valet. Hæc præcipue colenda eſt nobis; hæc ſemper adhibenda; hæc nihil eſt quod non aſſequatur. Cauſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, diligentia eſt: ut adverſarium [3] attente audiamus, atque ut ejus non ſolum ſententias, ſed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perſpiciamus omnes, qui ſenſus animi plerumque indicant, diligentia eſt. Id tamen diſſimulanter facere, ne ſibi ille aliquid proficere videatur, prudentia eſt. Deinde, ut in iis locis, quos proponam paulo poſt, [4] pervolvatur animus, ut [5] ſe penitus inſinuet in cauſam, ut ſit cura & cogitatione intentus, diligentia eſt: ut his rebus adhibeat,

1 *Intra quas venire debeas, ut perveſt.* vulg. *intra quas venire, & perveſtiges* noſt. omn. præter Nov. qui *inter quas veneres* (pro *venaris* gloſſat.) *& perveſtiges.* alii aliter. 2 *Inquam, quæ cum omnibus rebus &c.* Joan. Wag. nec aliter ex aliis notavit Lambin. probatque Gronov. *inquam ex omnibus rebus, tum in cauſis &c.* Nov. 3 *Attente aud.* Bod. 4 *Revolvatur* Bal. Joan. Nov. Wag. 5 Pronomen *ſe* non exſtat in ullo è noſt. MSS.

1 Tria

adhibeat, tamquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: [1] hæc magna ſunt. Inter ingenium quidem & diligentiam perpaullulum loci reliquum eſt arti: ars [2] demonſtrat tantum ubi quæras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas invenire: [3] reliqua ſunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore: complectar uno verbo, quo ſæpe jam uſi ſumus, diligentia: qua una virtute [4] omnes virtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copia videmus ut abundent philoſophi, qui, ut opinor, (ſed tu hæc, Catule, melius) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcumque res propoſita eſt, ſuſcipiunt, de qua copioſe & abundanter loquantur.

36. Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philoſophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Ariſtoteles, is, quem maxime ego admiror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis [5] argumenti via, non modo ad philoſophorum diſputationem, ſed etiam [6] ad hanc, qua in cauſis utimur, inveniretur; à quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua; ſive tu ſimilitudine illius divini ingenii in eadem incurris veſtigia; ſive etiam illa ipſa legiſti, atque didiciſti: quod quidem magis veriſimile videtur: plus enim te operæ Græcis dediſſe rebus video, quam [7] putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me

S

1 Tria hæc vocabula non leguntur in Joan. 2 *Demonſtratur tantum*, omiſſo *ars*, Mag. quam omittit etiam Joan. 3 *Reliqua, quæ ſunt in cura* al. 4 *Omnes* abeſt à Bal Nov. & Wag. Solum *qua una virtutes reliq. contin.* habet Joan. 5 *Argumentatio* Bod. Mag. Nov. inter lineas. Wag. cum vulg. *argumenti ratio* Bal. Nov in ordine verborum. *argumentandi ratio* Lambin. ex duob. MSS. Solum *argumenti* Joan. in textu; cujus margini nupera manus *vis & ratio* appoſuit. 6 *Ad hanc orationem, qua* Bal. Joan. excerp. Nov. Wag. *ad hanc diſputationem* Nov. in textu. 7 *Putaram* Bod. Mag. *putaremus* Joan. Wag. Palat. pr. ac tert. quod mutabat in *putarimus* Guliel

1 Numam

Digitized by Google

me audies, Catule; Semper ego exiſtimavi, jucundiorem & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quam minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret. Atque ego idem exiſtimavi, pecudis eſſe, non hominis, cum tantas res Græci ſuſciperent, profiterentur, agerent, ſeſeque & videndi res obſcuriſſimas, & bene vivendi, & copioſe dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere aurem; &, ſi palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, ſubauſcultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere: itaque feci, Catule, & iſtorum omnium ſummatim cauſas, & genera ipſa guſtavi.

37. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tamquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti, quam hæc civitas aſpernata numquam eſt. Nam & referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam [1] Numam Pompilium, regem noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quam ipſe Pythagoras; quo etiam major vir habendus eſt, cum illam ſapientiam conſtituendæ civitatis duobus prope ſæculis ante cognovit, quam eam Græci natam eſſe ſenſerunt. Et certe non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores, P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui ſecum erudítiſſimos homines ex Græcia palam ſemper habuerunt. [2] Atque ego ex iſtis ſæpe audivi, cum

1 *Numam Pompilium, illum regem* al. 2 *Atque ego hæc ex his ſæpe* Joan. Nev. Weg.

1 *Itaque*

cum dicerent, Pergratum Athenienſes & ſibi feciſſe, & multis principibus civitatis, quod, cum ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem: [1] itaque eos, dum Romæ eſſent, & à ſe, & ab aliis frequenter auditos: [2] quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror cur philoſophiæ, ſicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac ſic decrevi philoſophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis*: *nam omnino haud placet*. Sed tamen hæc eſt mea ſententia, quam videbar expoſuiſſe; Ego iſta ſtudia non improbo, moderata modo ſint: opinionem iſtorum ſtudiorum, & ſuſpicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adverſariam eſſe arbitror: imminuit enim & oratoris auctoritatem, & [3] orationis fidem.

38. Sed, ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, ex tribus iſtis clariſſimis philoſophis, quos Romam veniſſe dixiſti, videſne [4] Diogenem fuiſſe, qui diceret, Artem ſe tradere bene diſſerendi, & vera ac falſa dijudicandi, quam verbo Græco διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, ſi modo eſt hæc ars, nullum eſt præceptum, quo modo verum inveniatur, ſed tantum eſt, quo modo judicetur. Nam & omne, quod eloquimur, [5] ſic, ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe; & ſi ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut judicent, verumne ſit, an falſum: & ſi conjuncte ſit elatum,

1 *Itaque eos eſſe tum Romæ, & à ſe &c.* Bal. Bod. Nov. 2 *Quos tum* (*tu* Wag.) *cum haberes, Antoni,* omiſſo *auctores*, Bal. Joan. Wag. 3 *Orationis detrahit fidem* Bod. & Nov. ab emendatore. 4 *Diogenem eum fuiſſe* Joan. Nov. à ſecunda manu. Wag. 5 *Fit ut id aut &c.* Mag. Pal. pr. memb. Mem. & edd. vett. probabatque Camerar. *ſit, ut aut non eſſe id, aut eſſe dicamus, & ſi &c.* Nov.

1 *Quæ*

Digitized by Google

& adjuncta ſint alia, judicent, rectene adjuncta ſint, & verane ſumma ſit uniuſcujuſque rationis: & ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modo ea, quæ jam non poſſint ipſi diſſolvere, ſed etiam quibus ante exorſa, & potius detexta, prope retexantur. Hic nos igitur Stoicus iſte nihil adjuvat; quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit; quod & multa reperit, [1] quæ neget ullo modo poſſe diſſolvi, & genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum, ac profluens, ſed exile, aridum, conciſum, ac minutum: quod ſiquis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fateatur. Hæc enim noſtra oratio multitudinis eſt auribus [2] accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non [3] aurificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur. Quare iſtam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium eſt, in judicandis nimium loquax. Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene veniſſe commemoras, [4] puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe: erat enim ab iſto Ariſtotele, à cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare. Atque inter hunc Ariſtotelem, (cujus & illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, & illos, in quibus ipſe ſua quædam de eadem arte dixit) & hos germanos hujus artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe; quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque

1 *Quæ negat ullo modo* Nov. 2 *Accommodata* Nov. 3 *Artificis* Pall. aliquot. Memmii chartac. ſed alterum hæret in noſt. cum aliis multis MSS. & edd. 4 *Puto* abeſt à Joan. & Wag. quorum ille poſt *prodeſſe* habet *vides* ſuperſcriptum, ut ſit *prodeſſe vides potuiſſe.*

1 *Carneadi*

Digitized by Google

quoque adſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc ſolum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, ſed uſu in hoc uno genere, ſtudioque majore: [1] Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, & varietas perquam eſſet optanda nobis; qui nullam umquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc [2] majus eſt quiddam, quam ab iis, qui hæc tradunt & docent, poſtulandum ſit.

39. Ego autem, ſi quem nunc plane rudem inſtitui ad dicendum velim, his potius tradam aſſiduis, uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuiſſimas particulas, atque omnia minima manſa, [3] ut nutrices infantibus [4] pueris, in os inſerant. Sin ſit is, qui & doctrina mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo jam imbutus uſu, & ſatis [5] acri ingenio eſſe videatur, illuc eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde univerſum flumen erumpat: qui illi ſedes, & tamquam domicilia omnium argumentorum commonſtret, & ea breviter illuſtret, verbiſque definiat. Quid enim eſt, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi vi, atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, cum aut res, quæ ſit tota, quæratur, aut pars ejus, aut vocabulum, quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat. Extrinſecus autem,

1 *Carneadi* noſt. quatuor. 2 *Majus eſt quoddam, quam* Nov. 3 *Ut aiunt nutrices* noſt aliquot. 4 *Puris* Mem. memb. quod ſpernendum non putat Guliel. 5 *Acer ingenio* Bal. Nov.

1 *Neque*

rem, cum ea, quæ ſunt foris, [1] neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione univerſa vis explicanda eſt, ſic; Si majeſtas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id feciſſet, populi Romani poteſtati tradidit. Sin pars; partitione hoc modo; Aut ſenatui parendum de ſalute reipublicæ fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum: aliud conſilium, ſuperbum; ſuum, arrogans; utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo; Si conſul eſt, qui conſulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin [2] ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci: nam & conjuncta quæremus, & [3] genera, & partes generibus ſubjectas, & ſimilitudines, & diſſimilitudines, & contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quaſi præcurrentia, & repugnantia, & cauſas rerum [4] veſtigabimus, & ea, quæ ex cauſis orta ſunt, & majora, paria, minora quæremus.

40. Ex conjunctis ſic argumenta ducuntur; Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem; Si magiſtratus in populi Romani poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ eſt ſubjecta generi; Si omnes qui reipublicæ conſulunt, cari nobis eſſe debent, certe in primis imperatores, quorum conſiliis, virtute, periculis retinemus & noſtram ſalutem, & imperii dignitatem. Ex ſimilitudine autem; Si feræ

1 *Neque hærent in rei natura* Nov. 2 *Ab eo, quod rem attingit &c.* *ſine ſin*, Joan. 3 *Genera & omnia, & partes* Mag. 4 *Inveſtigabimus* Bal. Wag.

Digitized by Google

feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine; Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia [1] ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere, & ſimilitudinis & diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis: & fictæ narrationes ſæpe ponendæ. Jam ex contrario; Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex conſequentibus; Si & ferro interfectus ille, & tu [2] inimicus ejus cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi viſus eſt, & cauſa nemini, & tu ſemper audax, quid eſt quod de facinore dubitare poſſimus? Ex conſentaneis, [3] & præcurrentibus, & repugnantibus, ut [4] olim Craſſus adoleſcens; Non ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco te iſti bonum civem putabunt: ſimulaſſe te, & aliud quid quæſiſſe perſpicuum eſt, quod Ti. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, quod P. Africani necis ſocius fuiſti, [5] quod eam legem in tribunatu tuliſti, quod ſemper à bonis [6] diſſenſiſti. Ex cauſis autem rerum ſic; Avaritiam ſi tollere vultis, mater ejus eſt tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ ſunt orta de cauſis; Si ærarii copiis, & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus ſerviamus. Majora autem, & minora, & paria [7] comparabimus ſic. Ex majore; Si bona exiſtimatio divitiis præſtat, & pecunia tantopere expetitur,

1 *In ſempiternum tempus ſpectare* al. 2 *Inimicus, & cum* Bod. Nov. Wag. *inimicus ei cum* Joan. Mag. 3 *Et ex præcur. & ex repug.* Joan. Mag. Nov. Wag. 4 *Olim hic Craſſus* MS Pighii, quod probat, accedente Grutero. 5 *Quod legem* Joan. & al. *quidem legem* al. *ſolum legem* al. unde *quod C. Graccho dux & auctor repetendis per ſeditiones tribunitia poteſtate fuiſti*, vel ſimile quid, omiſſum putat Pighius in Faſt. ad an. v. c. DCXXXIV. 6 *Diſceſſiſti* MS Pighii, qui probat. *diſſediſti* Joan. Mem. Pith. meliſque Gruter. 7 *Comparabimus* ignorat Nov.

1 *Sic*

expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic;

— Hic parvæ conſuetudinis
Cauſa hujus mortem fert tam familiariter:
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari [1] ſic; Eſt ejuſdem & [2] eripere contra rempublicam, & largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſua vi, ſed extranea ſublevantur, ut hæc; Hoc verum eſt; dixit enim Q. Lutatius: hoc falſum eſt; [3] habita enim quæſtio eſt: hoc ſequi neceſſe eſt; recito enim tabulas: de quo genere toto paulo ante dixi. Hæc, ut breviſſime dici potuerunt, ita à me dicta ſunt.

41. Ut enim ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis, ille ſibi ipſe foderet, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret; ſic has ego argumentorum [4] novi notas, quæ illa mihi quærenti demonſtrant, ubi ſint; reliqua cura, & cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique cauſarum generi maxime conveniat, non eſt artis exquiſitæ præſcribere, ſed eſt mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, ſed ut doctiſſimis hominibus uſus noſtri quaſi quædam [5] monita tradamus. His igitur locis in mente, &

1 *Sic* abeſt à pleriſque noſtris. 2 *Erip. & contra remp. largiri* Mag. & Nov. ab emendatore, niſi quod hic *elargiri*. *Et eripere, & contra rem, & largiri* Joan. 3 *Habita enim quæſtione* Joan. Wag. 4 *Novi* (*erui* Pal. pr.) *notas, quærenti demonſtrant* (*demonſtravi* Pal. pr.) *ubi &c.* Joan. Pall. pr. ſec. Pith. *erui* item Wag. Pal. oct. ut *ſic has arg. notas quærenti demonſtravi ubi ſint: reliq.* reſtituendum putat Gruter. *arg. quas novi notas, quærenti demonſtravi ubi ſint: reliq.* Joan. à correctoria manu. 5 *Admonita* Bod. cum ed. Melancth. *munimenta* Bal.

& cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere poſſit, non modo in forenſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo genere dicendi. Si vero aſſequetur, ut talis videatur, qualem ſe videri velit, & animos eorum ita [1] afficiet, apud quos aget, ut eos quocumque velit, vel trahere, vel rapere poſſit, nihil profecto præterea ad dicendum requiret. Jam illud videmus, Nequaquam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inventum [2] tractare poſſis. Tractatio autem varia eſſe debet, ne aut cognoſcat artem qui audiat, aut defatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita ſit, oſtendere; & ex iiſdem illis locis interdum concludere, relinquere alias, [3] alioque tranſire: ſæpe non proponere, ac ratione ipſa [4] afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: ſi cui quid ſimile dicas, prius ut ſimile confirmes: deinde, [5] quod agitur, adjungas: [6] puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit; ut re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe videantur.

42. Hæc ut & properans, & apud doctos & ſemidoctus ipſe percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil eſt enim in dicendo, Catule, majus, quam ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipſe ſic moveatur, ut impetu quodam animi, & perturbatione magis, quam judicio, aut conſilio regatur. Plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore,

1 *Afficiat* noſt. omn. nec aliter nonnullæ edd. 2 *Tradere poſſis* al. 3 *Alioquin tranſire* Joan. *aliorſum* Pal. pr. & ſec. unde *relinq. alias, alias alterſum tranſire* vult Gruter. *relinquere alios, alioſque tranſire* Nov. à nupera manu. 4 *Deferenda* Nov. 5 *De quo agitur* conjicit Guliel. 6 *Interpuncta* noſt. quinque.

Digitized by Google

lore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, [1] aut errore, aut aliqua [2] permotione mentis, quam veritate, [3] aut præſcripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula, aut legibus. Quare, niſi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus. Paulum, inquit, Catulus, etiam nunc deeſſe videtur iis rebus, Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi ante explicandum, quam illuc proficiſcare, quo te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi [4] placet, inquit Catulus, & quæ diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles. Vide quam ſim in iſto genere, inquit, Catule, deus: non mehercule mihi, niſi admonito, veniſſet in mentem; ut poſſis exiſtimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, uſu ſolere in dicendo, vel caſu potius incurrere. Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, ſic, tamquam ignotum hominem præteribam, tantum poteſt in dicendo, ut ad vincendum nulla plus poſſit. Sed tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordinis, & diſponendarum rerum requiſiſſe. Nam ſi ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet jam de ordine argumentorum, [5] & de collocatione aliquid dicere. Sed cum tria ſint à me [6] propoſita, de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quærendum.

43. Valet igitur multum [7] ad vincendum, probari [8] mores, inſtituta, & facta, & vitam eorum, qui agent cauſas, & eorum, pro quibus; & item improbari

1 *Aut terrore* Mag. 2 *Perturbatione mentis* Bod. 3 *Aut perſcripto* Nov. 4 *Placent* noſt. quinque 5 *Et de collatione* noſt. omn. præter Bod. 6 *Poſita* Joan 7 *Ad dicendum* Nov. 8 *Mores & inſtituta eorum, qui agent cauſas,* omiſſis mediis, Joan. *& vit. & eorum* cet. noſt.

improbari adverſariorum: animoſque eorum, apud quos agitur, conciliari quam maxime ad benivolentiam, cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione vitæ; quæ facilius ornari poſſunt, ſi modo ſunt, quam fingi, ſi nulla ſunt. [1] Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris ſignificatio, verborum comitas: ſi quid perſequare acrius, ut invitus & coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi ſigna proferri perutile eſt; eaque omnia, [2] quæ proborum, demiſſorum, non acrium, non pertinacium, non litigioſorum, non acerborum ſunt, valde benivolentiam [3] conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non ſunt. Itaque eadem ſunt in adverſarios ex contrario [4] conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis cauſis excellet, in quibus minus poteſt inflammari animus judicis acri & vehementi quadam incitatione. Non enim ſemper fortis oratio quæritur, ſed ſæpe placida, ſummiſſa, lenis, quæ maxime commendat reos. Reos autem appello, non eos modo, qui arguuntur, ſed omnes, quorum de re diſceptatur: ſic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione, juſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet; & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in perorANDA tantam habet vim, ſi eſt ſuaviter, & [5] cum ſenſu tractatum, ut ſæpe plus, quam cauſa, valeat. Tantum autem

T 2 efficitur

1 *Similiter, adjuvant in oratore* Wag. 2 *Quæ verborum demiſſorum &c.* Nov. inter lineas. 3 *Concinnant* Pith. Pall. pr. ac ſec. & olim Joan. unde *concinnant* reponendum putabat Guliel. 4 *Referenda* Nov. ad marg. 5 Aut *ſenſim tractatum*, aut *cum jucundo ſenſu*, aut *cum ſenſu & ratione*, volebat Lambin.

1 Sic

efficitur ſenſu quodam ac ratione dicendi, ut quaſi mores oratoris effingat oratio. Genere enim quodam ſententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni, [1] facilitatemque ſignificanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri eſſe videantur.

44. Huic autem eſt illa diſpar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut ſalvum velint, aut metuant, [2] aut ſpernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœreant, aut miſereantur, aut punire velint, aut ad eos motus [3] abducantur, ſi qui finitimi ſunt, & propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſua ſponte ipſi afferant ad cauſam judices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius eſt enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obſcurius, ſicut medico diligenti, priuſquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolum morbus ejus, [4] cui mederi volet, ſed etiam conſuetudo valentis, & natura corporis cognoſcenda eſt: ſic equidem cum [5] aggredior ancipitem cauſam, & gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque verſor, ut odorer quam

1 Sic Joan. cum Pal. ſec. & Mem. membran. nec non Pal. pr. & Pith. niſi quod ille *ſignificati*, hic *facilitatem* ſine copula. *facilitateque ſignificandi* ceteri fere noſt. cum vulg. *facultateque ſignificandi* ed. Aldi Nepotis. *facilitatemque ſignificandi* Bal. 2 *Aut ſperent, aut cupiant* Bod. Mag. cum Lambinianis. Pall. quart. quint. oct. & edd. nonnullis. 3 *Adducantur* edd. vett. *Deducantur* vel *deducant*, noſt. omn. cum aliis MSS. 4 *Cui mederi volet* non habent Joan. Pall. pr. ſec. Pith. & Memmii membran. nec diſplicet Grutero. 5 *Aggredior in ancipiti cauſa, & gravi ad animos* Pall. pr. ſec. duo Gall. & Joan. nec Guliel. diſplicebat.

e Atque

Digitized by Google

quam ſagaciſſime poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid exſpectent, quid velint, quo deduci oratione facillime poſſe videantur. Si ſe dant, &, ut ante dixi, ſua ſponte, quo impellimus, inclinant atque propendent; accipio quod datur, & ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, vela do. Sin eſt integer quietuſque judex; plus eſt operis: ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quæ recte à bono poeta dicta eſt, *Flexanima*, [1] *atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modo [2] inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam adverſantem & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere poſſit.

45. Hæc ſunt illa, quæ me ludens Craſſus modo flagitabat, [3] quæ à me divinitus tractari ſolere diceret, & in cauſa M' Aquilii, C.que Norbani, nonnulliſque aliis, quaſi præclare acta, laudaret; quæ mehercule ego, Craſſe, cum à te tractantur in cauſis, horrere ſoleo; tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, geſtu, digito denique iſto tuo ſignificari ſolet: tantum eſt [4] flumen graviſſimorum, optimorumque verborum, tam integræ ſententiæ, [5] tam veræ, tam novæ, tam ſine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non ſolum tu incendere judicem, ſed ipſe ardere videaris. Neque fieri poteſt, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, [6] ut ad fletum miſericordiamque deducatur, niſi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impreſſi

1 *Atque* non exſtat in Lambinianis; neque in Mem. & Pith. *flos, atque anima omnium* Pal. pr. *lex, atque animi natura omnium* Pal. ſec. *flex, atque animina* (i. e. *animi natura*) *omnium* Joan. 2 *Inclin intem excipere* Pall. pr. ſec. Pith. Mem. & Joan. 3 *Cum à me* Bal. Bod. Nov. Wag. 4 *Fulmen graviſſimorum, optimorumque verborum* Wag. 5 *Tam varia* al. 6 *Ut affectus, miſericordiamque deducatur* Joan.

1 *Apud*

Digitized by Google

impreſſi eſſe, atque inuſti videbuntur. Quod ſi fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, & ſi in ejuſmodi genere orationis nihil eſſet, niſi falſum atque imitatione ſimulatum, major ars aliqua forſitan eſſet requirenda: nunc ego quid tibi, Craſſe, quid ceteris accidat, neſcio; de me autem cauſa nulla eſt cur apud homines prudentiſſimos atque amiciſſimos mentiar. Non mehercule umquam [1] apud judices aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui, quin ipſe in commovendis judicibus, iis ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer. Neque enim facile eſt perficere, ut [2] iraſcatur, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lente ferre videare; neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi teipſum flagrantem odio ante viderit; neque ad miſericordiam adducetur, [3] niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collachrymatione denique oſtenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit; ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens [4] acceſſeris.

46. Ac, ne forte hoc magnum, ac mirabile eſſe videatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præſertim in rebus alienis; magna vis eſt earum ſententiarum, atque eorum [5] locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus ſit ſimulatione & fallaciis: ipſa enim natura orationis ejus, quæ ſuſcipitur ad aliorum

1 *Apud judices* non habetur in Bal. & Wag. nec in Nov. niſi extra lineam, & à recentiori manu. 2 *Iraſcatur ei, cui* Bod. Joan. Nov. 3 *Niſi & tu* Bod. 4 *Acceſſerit* malit Gronov. quomodo Bod. Joan. Mag. Nov. cum nonnullis edd. 5 *Locorum, quæ agas* al.

1 *Quam*

Digitized by Google

aliorum animos permovendos, oratorem ipſum magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et ne hoc in cauſis, in judiciis, in amicorum periculis, in concurſu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur, non ſolum ingenii noſtri exiſtimatio (nam id eſſet levius: quamquam, cum profeſſus ſis, te id poſſe facere, quod pauci, ne id quidem negligendum eſt) ſed alia ſunt majora multo, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam cum alieniſſimos defendimus, tamen eos alienos, ſi ipſi viri boni volumus haberi, exiſtimare non poſſumus. Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe videatur, quid poteſt eſſe tam fictum, [1] quam verſus, quam ſcena, quam fabulæ? tamen in hoc genere ſæpe ipſe vidi, cum ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur [2] ſpondalia illa dicentis,

Segregare abs te auſus, aut ſine illo Salamina ingredi?
Neque paternum adſpectum es veritus?

Numquam illum *adſpectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexa ad miſerabilem ſonum voce,

— quem ætate exacta indigem
Liberum laceraſti, orbaſti, exſtinxſti: neque fratris necis,
Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam eſt traditus?

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ ſi ille hiſtrio,

1 *Quam verſus* deeſt in Bod. & Wag 2 *Spond. illi*, aut *ſpondali illa* Joan. Nov Pall. pr. & ſec. Pith & Mem In *Sophoclea illa* mutabat Auratus; *ſpondialia* Turneb. *ſpondaulia* Salmaſius.

1 *Ne,*

ſtrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere ſine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo, ac remiſſo fuiſſe? Fieri nullo modo potuit. Sæpe enim audivi, Poetam bonum neminem (id quod à Democrito, & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione animorum exſiſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris.

47. Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non heroum veteres caſus, fictoſque luctus vellem imitari, atque adumbrare dicendo; [1] neque actor eſſem alienæ perſonæ, ſed auctor meæ, cum mihi M' Aquilius in civitate retinendus eſſet, quæ in illa cauſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe. Quem enim ego conſulem fuiſſe, imperatorem ornatum à ſenatu, ovantem in Capitolium adſcendiſſe meminiſſem, hunc [2] cum afflictum, debilitatum, mœrentem, in ſummum diſcrimen adductum viderem, non prius ſum conatus miſericordiam aliis commovere, quam miſericordia ſum ipſe captus. Senſi equidem tum magnopere moveri judices, cum excitavi mœſtum, ac ſordidatum ſenem, & cum iſta feci, quæ tu, Craſſe, laudas, non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi, ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem; cum C. Marius mœrorem orationis meæ præſens, ac ſedens multum lachrymis ſuis adjuvaret; cumque ego illum crebro appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem. Non fuit

1 *Ne, qui actor ſim alienæ* Pal. *ſim* etiam Nov. & Wag. *ſum* Joan. *eſſe* al. 2 *Cum derelictum, debilitatum* Pall pr. ac ſec. Mem. & nunc Joan. & fere probet Gruter. *cum ad delictum debilitatum* Joan. à prima manu. *cum derelictum, afflictum, debilitatum* Wag.

Digitized by Google

hæc ſine meis lachrymis, non ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum, & hominum, & civium, & ſociorum imploratio; quibus omnibus verbis, quæ à me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modo non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet, atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere poſſitis. Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando ſodali [1] & quæſtore meo, tantum incendium non oratione ſolum, ſed multo etiam magis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id reſtinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in cauſa ſuperiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miſerabilique [2] caſu, in judicium vocabas: deinde principem & ſenatus & civitatis, M. Æmilium, lapide percuſſum eſſe conſtabat: vi pulſum ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

48. Accedebat, ut hæc tu adoleſcens pro republica queri ſumma cum dignitate exiſtimarere; ego, homo cenſorius, vix ſatis honeſte viderer ſeditioſum civem, & in hominis conſularis calamitate crudelem, poſſe defendere. Erant optimi cives judices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excuſationis; quod tamen eum defenderem, [3] qui mihi quæſtor fuiſſet. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo; ſi placuerit, vos meam defenſionem in aliquo artis loco repo-

U netis.

1 *Et quæſtore* abſunt à Memm. Pith. tribus Pall. Joan. & olim etiam à Nov. nec deſideret Gruter. 2 *Cauſa* Joan. 3 *Qui mihi legatus fuiſſet* Joan. duo Pall. totidemque Gall.

3 *Eam*

netis. Omnium ſeditionum genera, vitia, pericula collegi; [1] eamque orationem ex omni reipublicæ noſtræ temporum varietate repetivi; concluſique ita, ut dicerem, Etſi omnes moleſtæ ſemper ſeditiones fuiſſent, juſtas tamen fuiſſe nonnullas, & prope neceſſarias. Tum illa, quæ modo Craſſus commemorabat, egi, Neque reges ex hac civitate exigi, neque tribunos plebis creari, neque plebiſcitis toties conſularem poteſtatem minui, neque provocationem, patronam illam civitatis, ac vindicem libertatis, populo Romano dari, ſine nobilium diſſenſione potuiſſe; ac, ſi illæ ſeditiones ſaluti huic civitati fuiſſent, non continuo, ſi quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano [2] in nefario crimine, atque in fraude capitali eſſe ponendum. Quod ſi umquam populo Romano conceſſum eſſet, [3] ut jure concitatus videretur; id quod docebam ſæpe eſſe conceſſum; nullam illa cauſam juſtiorem fuiſſe. Tum omnem orationem traduxi, & converti in increpandam Cæpionis fugam, [4] in deplorandum interitum exercitus. [5] Sic & eorum dolorem, qui lugebant ſuos, oratione refricabam; & animos equitum Romanorum, apud quos tum judices cauſa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant ipſi propter judicia abalienati, renovabam [6] atque revocabam.

49. Quod ubi ſenſi me in [7] poſſeſſione judicii ac defenſionis meæ conſtitiſſe, quod & populi [8] benivolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam

[1] cum

1 *Eam rationem &c. temporum varia ætate repetivi* Bod. 2 Illa *in nefario crimine* omnino deſiderantur in Joan & Pal. ſec. quorum loco *in periculo* habent Pal. pr. & Mem. membran. 3 *Ut jure concitatus* Bod. Joan. Nov. cum edd. vett. probante Gronov. deſunt, una cum reliquis uſque ad *nullam illa*, in Bal & Wag. 4 *In deploratum* al. 5 *Sic ceterorum dolorem* Bod. 6 Illud *atque revocabam* non viſitur in noſt. quatuor, Pall. pr. ſec. tert. aut Mem. membran. 7 *Poſſeſſionem* Joan. Mag. Wag. Pal. ſec. & Pith. 8 *Benivolentiam jam mihi concil.* Nov.

1 Cum

Digitized by Google

[1] cum ſeditionis conjunctione defenderam, & judicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu ac deſiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem, ad cauſam noſtram converteram; tunc admiſcere huic generi orationis vehementi atque atroci, genus illud alterum, de quo ante diſputavi, lenitatis & manſuetudinis, cœpi; Me pro meo ſodali, qui mihi in liberum loco more majorum eſſe deberet, & pro mea omni fama prope, fortuniſque decernere: nihil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quam ſi is, qui ſæpe alieniſſimis à me, ſed meis tamen civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo auxilium ferre non potuiſſem. Petebam à judicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus geſtis, ſi juſto, ſi pio dolore me eſſe affectum viderent, concederent, præſertim ſi in aliis cauſis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil umquam pro me ipſo deprecatum. Sic in illa omni defenſione atque cauſa, quod eſſe in arte poſitum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere majeſtatem, explicarem, perquam breviter perſtrinxi atque attigi. His [2] duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minime præceptis artium ſunt perpolitæ, omnis eſt à me illa cauſa tractata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia [3] renovanda, & in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis manſuetiſſimus viderer. Ita magis affectis animis judicum, quam doctis, tua, Sulpici, eſt à nobis tum accuſatio victa.

50. His Sulpicius, Vere hercule, inquit, Antoni,

1 *Cum ſeditionis commendatione* al. 2 *Duabus orationibus* Joan. cum quatuor iſtis Germano-Gallicis. 3 *Revocanda* Wag.

Digitized by Google

toni, iſta commemoras: nam ego nihil umquam vidi, quod tam è manibus elaberetur, quam mihi tum eſt elapſa illa cauſa. Cum enim, quemadmodum dixiſti, tibi ego non judicium, ſed incendium tradidiſſem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quæ dubitatio? quanta hæſitatio, tractuſque verborum? [1] Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti, Te pro homine pernecelſario, quæſtore tuo, [2] dicere? quam tibi primum muniſti ad te audiendum viam. Ecce autem, cum te nihil aliud profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoſcendum propter neceſſitudinem arbitrarentur, ſerpere occulte cœpiſti, [3] nihildum aliis ſuſpicantibus, me vero jam pertimeſcente, [4] ut illam non Norbani ſeditionem, ſed [5] illam populi Romani iracundiam, neque eam injuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. Deinde, qui locus abs te prætermiſſus eſt in Cæpionem? Ut tu illa omnia odio, invidia, miſericordia miſcuiſti? Neque hæc ſolum in defenſione, ſed etiam in Scauro, ceteriſque meis teſtibus, quorum teſtimonia non refellendo, ſed ad eumdem impetum populi confugiendo, refutaſti. Quæ cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla præcepta deſiderabam: [6] iſtam enim ipſam demonſtrationem defenſionum tuarum abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto. Atqui, ſi ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos ſequi in dicendo, quæque maxime ſpectare ſolemus:

1 *Ut tuo illud* Bod. Nov. *ut tu illud* al. 2 *Dicere* non eſt in Joan. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. 3 *Nihil tum aliis* Nov. 4 *Ut jam non* Bal. 5 *Illam* ignorat Joan. quod de aliis etiam notavit Lambin. 6 *Ipſam tam* (*tum* Pall. ſec. *tamen iſtam* Joan.) *doctrinam eſſe*, ſine intermediis, Joan. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. membran.

Et

lemus: docuit enim jam nos longa vita, uſuſque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

51. [1] Equidem primum conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſa: nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas [2] proficere poſſimus, ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi aut tragœdias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt commoveri. Nam quoniam hæc fere maxime ſunt in judicum animis, [3] aut quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda; amor, odium, iracundia, invidia, miſericordia, ſpes, lætitia, timor, moleſtia; ſentimus amorem conciliari, ſi [4] id videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere; ſi aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni atque utiles ſint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, [5] illa virtutis defenſio caritatem; pluſque proficit, [6] ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio. Enitendum eſt, ut oſtendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices, nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. Invidetur enim commodis hominum ipſorum, ſtudiis autem [7] eorum ceteris commodandi favetur. Videndumque hoc

1 *Et equidem primum* Nov. 2 *Perficere poſſimus* al. deeſt *proficere* in Wag. 3 *Aut quarumque illi erit &c oratione movenda* Bal. 4 *Id velle videare* edd. vett. *id in re videamus* Bal. Joan. Mag. Wag. ſed in Joan. ſyllabæ *mus* à nupera manu inſcribitur *ris* idem *in* cum *re* conjungit, ut poſſit eſſe *jure*, quomodo citat Gronov *id videamus* Nov. 5 *Illa virtus defenſi caritatem* Wag. *illa inſtitutis defenſi* Joan. cui poſtremæ ſyllabæ ſuperſcriptum *dit*. 6 *Si ponetur* Joan. 7 *Eorum certe moderandis favetur* Wag. *eorum certe moderandi* Joan. *eorum in ceteros commodandis favetur* Nov.

1 *Videri*

Digitized by Google

hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime [1] invideri ſolet, nimis efferre videamur. Atque iiſdem his ex locis & odium in alios ſtruere diſcemus, & à nobis ac noſtris demovere. Eademque hæc genera tractanda ſunt in iracundia vel excitanda, vel ſedanda: nam ſi quod ipſis qui audiunt, pernicioſum, aut inutile ſit, id factum augeas; odium creatur: ſin, quod aut in bonos viros, aut in eos, in quos quiſque minime debuerit, aut in rempublicam, tum excitatur, ſi non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ, aut odii non diſſimilis offenſio. Item timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus: interior eſt ille [2] proprius; ſed hic quoque communis ad eamdem ſimilitudinem eſt perducendus.

52. Par, atque una ratio eſt ſpei, lætitiæ, moleſtiæ: ſed haud ſciam, an acerrimus longe ſit omnium motus invidiæ; nec minus virium opus ſit in ea comprimenda, quam in excitanda. [3] Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent evolaſſe: ſed etiam ſuperioribus invidetur ſæpe vehementer, & eo magis, ſi intolerantius ſe jactant, & æquabilitatem [4] communis juris præſtantia dignitatis, aut fortunæ ſuæ tranſeunt: quæ ſi inflammanda ſunt, maxime dicendum eſt, Non eſſe [5] virtute parta; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum ſi erunt honeſtiora atque graviora, tamen [6] non eſſe tanti ulla merita, quanta ſit inſolentia hominis, quantumque faſtidium. Ad ſedandum autem, Magno illa labore, magniſque periculis

1 *Videri* Bod. Mag. 2 *Proprius* non legitur in Mag. 3 *Invident autem hominibus ho ines maxime* Wag. 4 *Communis* abeſt à Bod. 5 *Virtute parata* al. 6 *Non eſſe tanta ulla merita, quanta* al.

1 *Tametſi*

periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata; ſeſeque ſi quam gloriam peperiſſe videatur, [1] tametſi ea non ſit [2] iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere atque deponere; omninoque perficiendum eſt, (quoniam plerique ſunt invidi, [3] maximeque eſt hoc commune vitium & perpetuum: invidetur autem præſtanti florentique fortunæ) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna, cum laboribus & miſeriis permiſta eſſe videatur. [4] Jam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat; aut intuens alium, crebro ad ſeipſum revertatur. Ita cum ſinguli caſus humanarum miſeriarum graviter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter, tum afflicta & proſtrata virtus maxime luctuoſa eſt; &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet ſpeciem tueri, lenis, (ut ſæpe jam dixi) atque ſummiſſa; ſic hæc, quæ ſuſcipitur ab oratore [5] ad commutandos animos, atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens eſſe debet.

53. Sed eſt quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens eſſe volumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam qua eoſdem excitamus, influat oportet aliquid, & ex hac vi nonnumquam animi

1 *Tametſi* vulg. 2 *Æqua* Nov. Pall aliquot, & Mem. membran. cum edd. Philip. Melancth. quod placebat Guliel. *in qua* Bal. Bod. Joan. 3 *In genereque eſt* Joan. Idem ſtatim *& perpetuum*, ſicut & Pall. pr. ſec. duæque membranæ Franciciæ, ubi *& pervagatum* cet. noſt cum vulgatis. 4 *Ad miſericordiam movetur, ſi is* Nov. 5 *Ad committendos animos* Mag.

S 1 *Influendum*

mi aliquid [1] inflammandum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quam illa, in qua aſperitas contentionis, oratoris ipſius humanitate conditur, remiſſio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quæritur, & hoc, quod ad vitam & mores accommodatur, & principia tarda ſunt, & exitus tamen ſpiſſi & producti eſſe debent. Nam neque aſſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis, (abeſt enim totum à cauſa; & homines prius ipſum illud, quod proprium ſui judicii eſt, audire deſiderant) nec, cum in èam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt. Non enim, ſicut argumentum, ſimulatque poſitum eſt, arripitur, alterumque, & tertium poſcitur; ita miſericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, ſimulatque intuleris, poſſis commovere. Argumentum enim ratio ipſa confirmat, quæ ſimulatque emiſſa eſt, adhæreſcit: illud autem genus orationis non cognitionem judicis, ſed magis perturbationem requirit; quam conſequi, niſi multa, & varia, [2] & copioſa oratione, & ſimili contentione actionis nemo poteſt. Quare qui aut breviter, aut ſummiſſe dicunt, docere judicem poſſunt, commovere non poſſunt; in quo ſunt omnia. Jam illud perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iiſdem ſuppeditari [3] locis. Sed argumento reſiſtendum eſt, aut iis, quæ comprobandi ejus cauſa ſumuntur, reprehendendis; aut demonſtrando, id, quod concludere illi velint, non effici

[1] ex

1 *Influendum* noſt. omn. præter Joan. qui *inflammandum* cum aliis optimis MSS. alterum tamen habet ad marg. *infundendum* volebat Lambin. *inflandum* Guliel. quomodo eſt ad marg. ed. Melancth.
2 *Et copioſa, & ſimili oratione & contentione* Joan. Wag. 3 *Locis* non agnoſcit Joan.

I. 1 Ex

[1] ex propoſitis, nec eſſe conſequens, aut, ſi ita non refellas, afferendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut gravius, aut æque grave. Illa autem, quæ aut conciliationis cauſa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus [2] inferenda ſunt, ut odio benivolentia, miſericordia invidia tollatur.

54. Suavis autem eſt, & vehementer ſæpe utilis jocus, & facetiæ: quæ, etiam ſi alia omnia tradi arte poſſunt, naturæ ſunt propria certe, neque ullam artem deſiderant; in quibus tu longe aliis, mea ſententia, Cæſar, excellis: quo magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis, aut ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimum [3] docebis. Ego vero, inquit Cæſar, omni de re [4] facetius puto poſſe ab homine non inurbano, quam de ipſis facetiis, diſputari. Itaque cum quoſdam Græcos inſcriptos libros eſſe vidiſſem de ridiculis, nonnullam in ſpem veneram, poſſe me aliquid de iſtis diſcere. Inveni autem ridicula & ſalſa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & præter ceteros, Attici excellunt: ſed qui ejus rei rationem quandam conati ſunt, artemque tradere, ſic inſulſi exſtiterunt, ut nihil aliud eorum, niſi ipſa inſulſitas, rideatur. Quare mihi nullo videtur modo doctrina iſta res poſſe tradi. Etenim cum duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum & breve; illa à veteribus ſuperior, cavillatio; hæc altera, dicacitas nominata eſt. Leve nomen habet utraque res: [5] quippe leve

X enim

1 *Ex poſitis* ſatisfaciebat Guliel. & Lambin. ſicut eſt in Mem. membran. 2 *Efferenda* Joan. & Nov. 3 *Docere* Joan. 4 *Facitius* Bod. Joan. cum quattuor illis Gallopalatinis, Pall. quint. & ſept. 5 *Quippe?* (i. e. *quid mirum?* Gloſſ.) *leve enim eſt hoc, riſum movere* Nov. *leve enim eſt hoc rei ſummovere* idem ad marg.

1 *Creat*

enim eſt totum hoc, riſum movere. Verumtamen, ut dicis, Antoni, multum in cauſis perſæpe lepore & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ feſtivitatis ars non deſideretur (natura enim fingit homines, & [1] creat imitatores, & narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce, & ipſo genere ſermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum emiſſum hærere debeat, quam cogitari potuiſſe videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cum à Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem ſe videre*, reſpondit? Quid in omni oratione Craſſus, vel apud centumviros contra Scævolam, vel contra accuſatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Craſſo eſt, omnium ſententia, concedendum. Non enim fere quiſquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, [2] & illo, qui in perpetuitate ſermonis, & hoc, qui in celeritate atque dicto eſt. Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defenſio, tota redundavit hilaritate quadam, & joco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adverſarii dignitati, [3] in quo ipſo ſervabat ſuam; quod eſt hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum ſalſiſſime dici poſſint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines, hoc ipſum non inſulſe interpretantur: Dicere [4] enim aiunt Ennium, *flammam à ſapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat*:

1 *Creat imitatores facetiarum, adjuvante & vultu &c.* Joan. cum quattuor Gallopalatinis. *imitatores, narratores, & facetos* Wag. 2 *Et illo, quod &c. & hoc, quod* noſt. aliquot. 3 *In quo ipſe ſervabat ſuam* Nov. 4 *Enim autupienti facilius* Pal. pr. *aut cupienti facilius* ſec. & Pith. *aiunt cupienti facil.* membran. Mem. *aut pienti* Joan.

Digitized by Google

teneat: hæc ſcilicet bona dicta, quæ ſalſa ſint: nam ea *dicta* appellantur proprio jam nomine.

55. Sed ut [1] in Scævolam continuit ea Craſſus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, cauſam illam diſputationemque luſit; ſic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat; quam multa de amiſſo patrimonio dixit? atque illa brevia, cum ille diceret, *ſe ſine cauſa ſudare*; *Minime* [2] *mirum*, inquit: *modo enim exiſti de balneis*. Innumerabilia hujuſcemodi fuerunt, ſed non minus illa jucunda perpetua: cum enim Brutus duos lectores excitaſſet, & alteri de colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam dediſſet, alteri de lege Servilia; & cum contraria inter ſeſe de republica capita contuliſſet; noſter hic facetiſſime tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. *Brute, teſtificatur pater, ſe tibi Privernatem fundum reliquiſſe.* Deinde ex libro ſecundo, IN ALBANO ERAMUS EGO, ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis noſtræ civitatis, norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem ſcribendi fecit (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, ſunt veri Bruti libri) IN TIBURTI FORTE ASSEDIMUS EGO, ET MARCUS FILIUS. *Ubi ſunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis conſignatos reliquit? Quod niſi puberem te*, inquit, *jam habe-*

 ret,

1 *In Scævola conticuit* Joan. *conticuit* item Bal. Mag. & Nov. 2 *Mirum* & *inquit* non inveniuntur in Joan. ut nec ſtatim *hujuſcemodi*.

3 Ita

ret, quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiam in balneis [1] *lotum cum filio, ſcriptum reliquiſſet.* Quis eſt igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum eſſe Brutum, quam illis tragœdiis, quas egit idem, cum caſu in eadem cauſa [2] cum funere efferretur anus Junia? pro dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quam inexſpectata? quam repentina? cum, conjectis oculis, geſtu omni imminenti, ſumma gravitate & celeritate verborum, *Brute, quid ſedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines* [3] *duci vides? quid majoribus tuis? quid* [4] *L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti ſtudere? Patrimoniene augendo? at id non eſt nobilitatis; ſed fac eſſe; nihil ſupereſt; libidines totum diſſipaverunt. An juri civili? eſt paternum: ſed dicet, te, cum ædes venderes, ne* [5] *in rutis quidem, & cæſis ſolium tibi paternum* [6] *recepiſſe. An rei militari? qui numquam caſtra videris. An eloquentiæ?* [7] *quæ nulla eſt in te; &, quidquid eſt vocis ac linguæ, omne in iſtum turpiſſimum calumniæ quæſtum contuliſti. Tu lucem adſpicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium eſſe conſpectu? Tu illam mortuam, tu imagines ipſas non perhorreſcis? quibus non modo imitandis, ſed ne* [8] *collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti.*

56. Sed

1 Ita Pall. quint. & ſext. à ſecunda manu, & tert. à prima; nec aliter ed. Melancthon. *lautum* noſt. omn. præter Joan. qui *locum*, cum Pall. pr. & ſec. 2 *Cum funere* abeſt à quattuor Palatinogallis: accedit Joan. qui ſtatim *ferretur* exhibet, cum Bal. & Wag. *Idem*; *quoniam, cum in eadem cauſa cum funere ferretur anus in via: Pro dii!* Nov. 3 *Duci vides majoribus tuis?* Wag. 4 *L. Junio* al. 5 *Irruptis* Bal. *in ruptis* Nov. Wag. iidem ſtatim *ſolum*. *In rupiis* Joan. 6 *Reliquiſſe* Nov. 7 *Quæ neque eſt* Joan. 8 *Conjungendis* al.

1 Ex

Digitized by Google

56. Sed hæc tragica atque divina; faceta autem & urbana innumerabilia [1] ex una concione meminiſtis; nec enim concio major umquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quam hujus contra collegam in cenſura nuper, neque lepore & feſtivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrumque aſſentior, & Multum facetias in dicendo prodeſſe ſæpe, & Eas arte nullo modo poſſe tradi: & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuiſſe tantum, & non hujus rei quoque palmam, [2] ut ceterarum, Craſſo detuliſſe. Tum Antonius, Ego vero ita feciſſem, inquit, niſi interdum in hoc Craſſo paulum inviderem: nam [3] eſſe quamvis facetum atque ſalſum, non nimis eſt per ſeipſum invidendum; ſed, cum omnium ſis venuſtiſſimus & urbaniſſimus, omnium graviſſimum & ſeveriſſimum & eſſe & videri, quod iſti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. Hic cum arriſiſſet [4] ipſe Craſſus, Attamen, inquit Antonius, cum [5] artem eſſe facetiarum, Juli, negares, aperuiſti quiddam, quod præcipiendum videretur. Haberi enim dixiſti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerperet: quod quidem in primis à Craſſo obſervari ſolet. Sed hoc præceptum prætermittendum eſt facetiarum, cum his nihil opus ſit: nos autem quomodo utamur, cum opus ſit, quærimus; ut in adverſarium, & maxime, ſi ejus ſtultitia poterit agitari; in teſtem ſtultum, cupidum, levem, ſi facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora ſunt, quæ laceſſiti dicimus, quam

quæ

1 *Ex una contentione* Bal. Joan. Wag. 2 *Ut ceterarum* deſiderantur in Joan. 3 *Eſſe quemvis facetum* Wag. 4 *Ipſe* abeſt à noſt. quinque, & aliquot edd. 5 *Artem eſſe facetiarum ullam* (vel *nullam*, vel *ullum*), *negares* noſt. omn.

1 *Conten-*

Digitized by Google

quæ priores: nam & ingenii celeritas major eſt, quæ apparet in reſpondendo, & humanitatis eſt reſponſio. Videmur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti: ut in iſta ipſa [1] concione nihil fere dictum eſt ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem [2] tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod eſſet ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.

57. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæſarem, qui quamquam Craſſo facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare totum nobis genus hoc jocandi, quale ſit, & unde [3] ducatur? præſertim cum tantam vim, & utilitatem ſalis, & urbanitatis eſſe [4] fateamur. Quid ſi, inquit Julius, aſſentior Antonio dicenti, Nullam artem eſſe ſalis? Hic cum Sulpicius reticuiſſet, Quaſi vero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius [5] tamdiu loquitur, ars ulla ſit: obſervatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ ſi eloquentes facere poſſit, quis eſſet non eloquens? Quis enim hæc vel non facile, vel certe aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum quid dicamus, arte ducamur, ſed ut ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda ſint, didicerimus. Quare, Cæſar, ego quoque

1 *Contentione* al. 2 *Tanta in Domitio gravitas, tanta &c.* Joan. Wag. *in Domitio tanta gravitas, tanta &c.* cet. noſtri. 3 *Deducatur* al. 4 *Fateatur* Joan. 5 *Jamdiu* retinet Guliel. quod eſt in Joan. & quattuor Palatinogallis.

Digitized by Google

quoque à te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto jocandi genere, quid ſentias, ne qua forte dicendi pars, quoniam ita voluiſtis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato ſermone, præterita eſſe videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam à conviva, Craſſe, exigis, non committam ut, [1] ſi defugerim, tibi cauſam aliquam dem recuſandi: quamquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum [2] ſpectante Roſcio: quis enim ſeſe commovere poteſt, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Craſſo audiente, primum loquar de facetiis, & docebo ſus (ut aiunt) oratorem eum, quem cum Catulus nuper audiſſet, *fœnum alios*, aiebat, *eſſe oportere*. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præſertim cum ita dicat ipſe, ut ambroſia alendus eſſe videatur. Verum te, Cæſar, audiamus, [3] ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed tamen defeſſus jam labore atque itinere diſputationis, requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diverſorio.

58. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale hoſpitium meum dices: nam te in viam, ſimulac perpaululum guſtaris, extrudam & ejiciam. Ac ne diutius vos demorer, de omni iſto genere quid ſentiam, perbreviter exponam. De riſu quinque ſunt, quæ quærantur: unum, quid ſit: alterum, unde ſit: tertium, ſitne oratoris velle riſum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ ſint genera ridiculi. Atque illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exſiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere

1 *Si refugerim* Mag. 2 *Inſpectante* Joan. duo Pall. & totidem Gall. 3 *Ut Antonii reliqua videamus* Joan.

Digitized by Google

quæ priores: nam & ingenii celeritas major eſt, quæ apparet in reſpondendo, & humanitatis eſt reſponſio. Videmur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti: ut in iſta ipſa [1] concione nihil fere dictum eſt ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem [2] tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod eſſet ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.

57. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæſarem, qui quamquam Craſſo facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare totum nobis genus hoc jocandi, quale ſit, & unde [3] ducatur? præſertim cum tantam vim, & utilitatem ſalis, & urbanitatis eſſe [4] fateamur. Quid ſi, inquit Julius, aſſentior Antonio dicenti, Nullam artem eſſe ſalis? Hic cum Sulpicius reticuiſſet, Quaſi vero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius [5] tamdiu loquitur, ars ulla ſit: obſervatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ ſi eloquentes facere poſſit, quis eſſet non eloquens? Quis enim hæc vel non facile, vel certe aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum quid dicamus, arte ducamur, ſed ut ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda ſint, didicerimus. Quare, Cæſar, ego quoque

1 *Contentione* al. 2 *Tanta in Domitio gravitas, tanta &c.* Joan. Wag. *in Domitio tanta gravitas, tanta &c.* cet. noſtri. 3 *Deducatur* al. 4 *Fateatur* Joan. 5 *Jamdiu* retinet Guliel. quod eſt in Joan. & quattuor Palatinogallis.

quoque à te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto jocandi genere, quid ſentias, ne qua forte dicendi pars, quoniam ita voluiſtis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato ſermone, præterita eſſe videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam à conviva, Craſſe, exigis, non committam ut, [1] ſi defugerim, tibi cauſam aliquam dem recuſandi: quamquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum [2] ſpectante Roſcio: quis enim ſeſe commovere poteſt, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Craſſo audiente, primum loquar de facetiis, & docebo ſus (ut aiunt) oratorem eum, quem cum Catulus nuper audiſſet, *fœnum alios*, aiebat, *eſſe oportere*. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præſertim cum ita dicat ipſe, ut ambroſia alendus eſſe videatur. Verum te, Cæſar, audiamus, [3] ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed tamen defeſſus jam labore atque itinere diſputationis, requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diverſorio.

58. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale hoſpitium meum dices: nam te in viam, ſimulac perpaululum guſtaris, extrudam & ejiciam. Ac ne diutius vos demorer, de omni iſto genere quid ſentiam, perbreviter exponam. De riſu quinque ſunt, quæ quærantur: unum, quid ſit: alterum, unde ſit: tertium, ſitne oratoris velle riſum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ ſint genera ridiculi. Atque illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exſiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere

1 *Si refugerim* Mag. 2 *Inſpectante* Joan. duo Pall. & totidem Gall. 3 *Ut Antonii reliqua videamus* Joan.

tenere nequeamus, & quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus: neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet; &, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicerentur. Locus autem, & regio quaſi ridiculi (nam id proxime quæritur) turpitudine & deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel ſola, vel maxime, quæ [1] notant, & deſignant turpitudinem aliquam non turpiter. Eſt autem, ut ad illud tertium veniam, eſt plane oratoris movere riſum; vel quod ipſa hilaritas benivolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt; vel quod admirantur omnes acumen uno ſæpe in verbo poſitum, maxime reſpondentis, nonnunquam etiam laceſſentis; vel quod frangit adverſarium, [2] quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat; vel quod ipſum oratorem politum eſſe hominem ſignificat, quod eruditum, quod urbanum; maximeque quod triſtitiam ac ſeveritatem mitigat & relaxat, odioſaſque res ſæpe, quas argumentis dilui non facile eſt, joco riſuque diſſolvit. Quatenus autem ſint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum eſt; id quod in quarto loco quærendi poſueramus: nam nec inſignis improbitas, & ſceleri juncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur: facinoroſos majori quadam vi, [3] quam ridiculi, vulnerari volunt; miſeros illudi nolunt, niſi ſi ſe forte jactant. Parcendum eſt autem maxime caritati hominum, ne temere in eos dicas, [4] qui diliguntur.

59. Hæc

1 *Notant, & ſignant* Joan. 2 *Quod impedit* non eſt in Joan. Idem ſtatim *quod delevat*, ubi *quod levat* habent cet. noſt. 3 *Quam ridiculi, illudi volunt, niſi &c.* Mag. *quam ridiculi, vulnerari volunt, niſi &c.* mediis omiſſis, Joan 4 *Qui diliguntur, aut qui in calamitate ſunt. Hæc igitur* excerp. Nov.

1 *Ad*

59. Hæc igitur adhibenda eſt primum in jocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, nec miſericordia maxima digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quæ ſunt in vita hominum, neque carorum, neque calamitoſorum, neque eorum, qui ob facinus [1] ad ſupplicium rapiendi videntur; [2] eaque belle agitata ridentur. Eſt etiam deformitatis, & corporis vitiorum ſatis bella materies ad jocandum. Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum eſt, Quatenus. In quo non modo illud præcipitur, Ne quid inſulſe, ſed etiam, ſi quid perridicule poſſis: vitandum eſt oratori utrumque, ne aut ſcurrilis jocus ſit, aut mimicus. Quæ cujuſmodi ſint, facilius jam intelligemus, cum ad ipſa ridiculorum genera [3] venerimus. Duo enim ſunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, ſi quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Craſſe, [4] in Memmium, *comediſſe eum lacertum Largii*, cum eſſet cum eo Tarracinæ de amicula rixatus: ſalſa, attamen à te ipſo ficta tota [5] oratio. Addidiſti clauſulam, Tota Tarracina tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe literas, tria L L L, duo M M. Cum quæreres, id quid eſſet, ſenem tibi quendam oppidanum dixiſſe, *Lacerat lacertum Largii mordax Memmius*. Perſpicitis hoc genus quam ſit facetum, quam elegans, quam oratorium; ſive habeas, vere quod narrare poſſis, quod tamen eſt [6] mendaciunculis adſpergendum; ſive fingas. [7] Eſt autem hæc hujus generis virtus, Ut ita facta

Y demonſtres,

1 *Ad ſupplicium capiendi;* *violenter* Mag. 2 *Eaque bella agitari videntur* Joan. 3 *Veniemus* noſt. quinque. *devenerimus* al. 4 *In Memmium commodiſſime, eam &c.* Nov. 5 *Narratio* noſt. omn. cum aliquot edd. 6 *Mendaculis* noſt. fere. 7 *Eſt enim hujus generis* Nov.

1 *Nobilitatem*,

Digitized by Google

demonſtres, ut mores ejus, de quo narres, ut ſermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa, fierique videantur. In re eſt item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione ſumi ſolet; ut idem Craſſus, *Per tuam* [1] *nobilitatem, per veſtram familiam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret, niſi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas ſtatuas* vero cum dixit, & extento brachio paulûlum etiam de geſtu addidit, vehementius riſimus. Ex hoc genere eſt illa Roſciana imitatio ſenis:

Tibi ego, Antipho, [2] *has ſero,* inquit:

ſenium eſt cum audio. Atque ita eſt totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautiſſime tractandum ſit. Mimorum eſt enim ethologorum, ſi nimia eſt imitatio, ſicut obſcœnitas: orator ſurripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quam videat. Præſtet idem ingenuitatem & ruborem ſuum, verborum turpitudine, & rerum [3] obſcœnitate vitanda.

60. Ergo hæc duo genera ſunt ejus ridiculi, quod in re poſitum eſt: quæ ſunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus deſcribuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales ſunt, intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo inſigni ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum eſt id, quod verbi, aut ſententiæ quodam acumine movetur: ſed, ut in illo ſuperiore genere, vel narrationis,

1 *Nobilitatem, per juramentum, per noſtram familiam* Wag. 2 *Aſſero* noſt. quinque cum vulg. Statim *te cum audio* Wag. 3 *Obſcœnitate. Vitanda ergo &c.* noſt. omn. præter Joan. in quo reſtat *vitando*, extrema litera in *turpit.* & *obſcœn.* eraſa; ut *turpitudinem, & rerum obſcœnitatem vitando* à prima manu habuiſſe videatur.

1 *Oratoris*

Digitized by Google

tionis, vel imitationis, vitanda eſt mimorum ethologorum ſimilitudo; ſic in hoc ſcurrilis [1] oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. Qui igitur diſtinguemus à Craſſo, à Catulo, à ceteris, familiarem veſtrum Granium, aut Vargulam, amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: ſunt enim dicaces: Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne quotieſcumque potuerit dictum dici, neceſſe habeamus dicere. Puſillus teſtis proceſſit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæſitor properans, *Modo breviter*. Hic ille, *Non accuſabis*: *perpuſillum rogabo*. Ridicule: ſed ſedebat judex L. Aurifex, brevior etiam, quam ipſe teſtis: omnis eſt riſus in judicem converſus: viſum eſt totum [2] ſcurrile judicium. Ergo hæc, quæ cadere poſſunt in quos nolis, quamvis ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia: ut iſte, qui ſe vult dicacem, & mehercule eſt, Appius, ſed nonnumquam in hoc vitium ſcurrile delabitur: *Cenabo*, inquit, *apud te*, huic luſco, familiari meo, C. Sextio: *uni enim locum eſſe video*. Eſt hoc ſcurrile, & quod ſine cauſa laceſſivit, & tamen id dixit, quod in omnes luſcos conveniret. [3] Ea, quia meditata putantur eſſe, minus ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, *Manus lava*, inquit, *& cena*. Temporis igitur ratio, & ipſius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum, diſtinguet oratorem à ſcurra: &, quod nos cum cauſa dicimus, non ut ridiculi videamur, ſed ut proficiamus aliquid; illi [4] totum diem, & ſine cauſa. Quid enim eſt Vargula aſſecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco ſuo

 fratre

1 *Oratoris* Joan. deeſt in Wag. 2 *Scurrile ridiculum* Joan. Mag. excerp. Nov. 3 *Ea quæ meditata* al. 4 *Totum diem*, *& &c.* Wag. *totum dicet* Bod.

1 *Naviæquo*

Digitized by Google

fratre complexus eſſet, *Puer abige muſcas?* Riſum quæſivit, qui eſt, mea ſententia, vel tenuiſſimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia, & gravitate moderabimur; quarum utinam artem aliquam haberemus! ſed domina natura eſt.

61. Nunc exponamus genera ipſa ſummatim, quæ riſum maxime moveant. Hæc igitur ſit prima partitio, Quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime autem homines delectari, ſi quando riſus conjuncte re, verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoſcumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iiſdem locis fere etiam graves ſententias poſſe duci: tantum intereſt, quod gravitas honeſtis in rebus ſevere, jocus in turpiculis, & quaſi deformibus ponitur: velut in iiſdem verbis & laudare frugi ſervum poſſumus, &, ſi eſt nequam, jocari. Ridiculum eſt illud [1] Neronianum vetus in furace ſervo, *Solum eſſe, cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec [2] occluſum*: quod idem in bono ſervo dici ſolet; ſed hoc iiſdem etiam verbis. Ex iiſdem autem locis omnia naſcuntur. Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rempublicam accepto, & ob eam cauſam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotieſcumque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*; præclarum & grave eſt. Quod Calvino Glaucia claudicanti, *Ubi eſt vetus illud? num [3] claudicat? at hic clodicat*: hoc ridiculum eſt: & utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, eſt ductum.

[1] *Quid*

1 *Nævianum* al. 2 *Concluſum* Bod. excerp. Nov. 3 *Claudicat? at id claudicat* excerp. Nov.

1 *Quid*

[1] *Quid hoc Nævio ignavius?* ſevere Scipio. At in male olentem, *Video me* [2] *à te circumveniri*, ſubridicule Philippus. At utrumque genus continet verbi ad literam immutati ſimilitudo. Ex ambiguo dicta, vel argutiſſima putantur; ſed non ſemper in joco, ſæpe etiam in gravitate verſantur. Africano illi majori, coronam ſibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea ſæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *ſi non convenit: caput enim magnum eſt*: laudabile & honeſtum. At ex eodem genere eſt, *Calvus ſatis eſt*, [3] *quod dicit parum.* Ne multa: nullum genus eſt joci, quo non ex eodem ſevera & gravia ſumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, Non eſſe omnia ridicula, faceta. Quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quam Sannio eſt? ſed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipſo: ſalſum hunc poſſum dicere, atque ita, non ut ejuſmodi oratorem eſſe velim, ſed ut mimum.

62. Quare primum genus hoc, quod riſum vel maxime movet, non eſt noſtrum, moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum: naturæ ridentur ipſæ, quas perſonas agitare ſolemus, non ſuſtinere. Alterum genus eſt imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantum licet furtim, ſi quando, & curſim. Alterum minime eſt liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obſcœnitas, non ſolum non foro digna, ſed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ ſunt, quæ aut in re, [4] ut ante diviſi, poſitæ videntur eſſe, aut

1 *Quid hoc nemo ignavus* Nov. *quid hic nemo ignarus* idem ad oram.
2 *A te non conveniri*, *ſed circumveniri* vulgo. Deficit hic Joan. ut & duo Pall. priores, & Gall. 3 *Quod dicit. Parumne multa?* al.
4 *Ut ante dixi* Bod.

Digitized by Google

aut in verbo. Nam quod, quibuſcumque verbis dixeris, facetum tamen eſt, re continetur: quod mutatis verbis ſalem amittit, in verbis habet leporem omnem. Ambigua ſunt in primis acuta, atque in verbo poſita, non in re: ſed non ſæpe magnum riſum movent, magis ut belle & literate dicta laudantur: ut in illum Titium, qui, cum ſtudioſe pila luderet, & idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregaleſque [1] eum in campum non veniſſe requirerent, excuſavit Veſpa Terentius, quod eum *brachium fregiſſe* diceret. Ut illud Africani, quod eſt apud Lucilium,

Quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Craſſe, Granius, *non eſſe ſextantis*. Et, ſi quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellit; ſed riſus movent alia majores. Ambiguum per ſe ipſum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingenioſi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, poſſe ducere: ſed admirationem magis, quam riſum movet, niſi ſi quando incidit in aliud genus ridiculi.

63. [2] Quæ genera percurram equidem: ſed ſcitis eſſe notiſſimum ridiculi genus, Cum aliud exſpectamus, aliud dicitur: hic nobiſmetipſis noſter error riſum movet. [3] Quod ſi admiſtum eſt etiam ambiguum, fit ſalſius: ut apud Nævium videtur eſſe miſericors ille, qui judicatum duci videt, [4] percunctatus ita,

Quanti

1 *Cum in campum non veniſſet, requirerent* Bal. & Wag. 2 *Quare genera* Wag. 3 *Quo ſi admixtum* Nov. 4 Eſt à J. Fr. Gronov. Obſerv. lib. 2. cap. 11. *percunctatur* vulg. *duci videns, percunctatur* edidit Phil. Melancthon. & poſt eum Lambin.

1 *Addito*

Digitized by Google

Quanti addictus? mille nummum.

Si addidiſſet tantummodo, *ducas licet*; eſſet illud genus ridiculi præter exſpectationem: ſed quia addidit,

—Nihil addo, ducas licet:

[1] addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, ſalſiſſimus. [2] Hoc tum eſt venuſtiſſimum, cum in altercatione arripitur ab adverſario verbum, & ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipſum aliquid, qui laceſſivit, infligitur. Sed cum plura ſint ambigui genera, de quibus eſt doctrina quædam ſubtilior, attendere, & aucupari verba oportebit: [3] in quo, ut ea, quæ ſunt frigidiora, vitemus (etenim cavendum eſt, ne arceſſitum dictum putetur) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus eſt, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera poſitum, Græci vocant παρονομασίαν, ut *Nobiliorem, mobiliorem* [4] Cato: aut, ut idem, cum cuidam dixiſſet, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit de?* *Immo vero*, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejuſdem reſponſio illa, *Si tu & adverſus, & averſus impudicus es.* Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium diviſorem, ut Neoptolemum ad Trojam, ſic illum in campo Martio nomen inveniſſe.

64. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam verſus facete interponitur, vel ut eſt, vel paululum immutatus; aut aliqua pars verſus, ut Statius Scauro ſtomachanti; ex quo ſunt nonnulli, qui

1 *Addito altero ambiguo, genere ridiculi* Bod. Mag. Wag. *addito altero ambiguo, altero &c.* Bal. 2 *Hoc totum eſt* Bod. Nov. 3 *In quibus eſt, ut ea &c.* Bal. Idem mox *acuta dicemus*, accedente Wag. 4 *Cato autem judicem cum quidam dix.* Bal.

qui tuam legem de civitate natam, Craſſe, dicant;

St, tacete, quid hoc clamoris? quibus nec mater, nec pater,
Tanta confidentia eſtis? [1] *auferte iſtam enim ſuperbiam.*

Nam in Cælio ſane etiam ad cauſam utile fuit tuum illud, Antoni, cum ille à ſe pecuniam profectam diceret teſtis, & haberet filium delicatiorem; abeunte jam illo,

Sentin' ſenem eſſe tactum [2] *triginta minis?*

In hoc genus conjiciuntur proverbia; ut illud Scipionis, cum Aſellus omnes provincias ſtipendia merentem ſe peragraſſe gloriaretur, *Agas aſellum*, & cetera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non poſſunt retinere eandem venuſtatem, non in re, ſed in verbis poſita ducantur. Eſt etiam in verbo poſitum non inſulſum genus, ex eo, cum ad verbum, non ad ſententiam rem accipere videare: ex quo uno genere totus eſt Tutor, mimus vetus, oppido ridiculus. Sed abeo à mimis; tantum genus hujus ridiculi inſigni aliqua, & nota re notari volo. Eſt autem ex hoc genere illud, quod tu, Craſſe, nuper ei, qui te rogaſſet, [3] Non tibi moleſtus eſſet futurus, ſi ad te [4] bene ante lucem veniſſet: *Tu vero*, inquiſti, *moleſtus non eris*: *Jubebis igitur te*, inquit, *ſuſcitari?* & tu, *Certe negaras te moleſtum futurum.* Ex eodem hoc vetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum M. Sci-

1 *Aufert iſtam Cn. ſuperbiam* Wag. *aufert iſta enim ſuperbia* Bod. *aufer iſtam &c.* Nov. 2 *Triginta nummis* Nov. 3 Ita ſcribendum cenſet Turneb. cum *non tibi* habeant MSS. 4 *Bene mane veniſſet* voluit Guliel.

Digitized by Google

M. Scipionem, cum ex centuria ſua renunciaret Acidinum conſulem, præcoque dixiſſet, *Dic de L. Manlio*: *Virum bonum*, inquit, *egregiumque civem eſſe arbitror*. Ridicule etiam illud L. Porcius Naſica cenſori Catoni, cum ille, *Ex tui animi ſententia tu uxorem habes*? *Non hercule*, inquit, [1] *ex mei animi ſententia*. [2] Hæc aut frigida ſunt, aut tum ſalſa, cum aliud eſt exſpectatum: natura enim nos (ut ante dixi) noſter delectat error, ex quo, cum quaſi decepti ſumus exſpectatione, ridemus.

65. In verbis etiam illa ſunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi tranſlatione, aut ex inverſione verborum. Ex immutatione; ut olim Ruſca cum legem ferret annalem, diſſuaſor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari*, *num*, *ſi contra te dixero*, *mihi male dicturus es*, *ut ceteris feciſti*? *Ut ſementem feceris*, *ita metes*, inquit. Ex tranſlatione autem; ut, cum Scipio ille major Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, *turmales* dixit *diſplicere*. Invertuntur autem verba; ut Craſſus apud M. Perpernam judicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano [3] L. Helvius Lamia, deformis, ut noſtis; qui cum interpellaret odioſe, *Audiamus*, inquit, [4] *pulcellum puerum*, Craſſus. Cum eſſet arriſum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipſe fingere*: *ingenium potui*. Tum hic, *Audiamus*, inquit, *diſertum*: multo etiam arriſum eſt vehementius. Sunt etiam illa venuſta, ut in gravibus ſententiis, ſic in [5] facetiis. [1] Dixi enim dudum, Materiam aliam eſſe joci, aliam

Z

1 *Ex animi tui ſententia* edd. recentiores. 2 *Hac autem frigida* Mag 3 *T. Ælius Lamia* mallet Pighius lib. XIII. Annal Roman. *L. Helius Lamia* Wag. 4 *Pulcellum purum* excerp. Nov. 5 *Facetu* Mag.

1 Illud

aliam ſeveritatis; gravium autem, & jocorum unam eſſe rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrarie: quod idem genus eſt ſæpe etiam facetum; ut Sergius ille Galba, cum judices L. Scribonio, tribuno plebis ferret familiares ſuos, & dixiſſet Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? Cum tu*, inquit, *de cubiculo alieno.* A quo genere ne illud quidem plurimum diſtat, [1] quod Glaucia Metello, *Villam in Tyburte habes, cortem in palatio.*

66. Ac verborum quidem genera quæ eſſent faceta, dixiſſe me puto: rerum plura ſunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur, in quibus eſt narratio; res ſane difficilis. Exprimenda enim ſunt, & ponenda ante oculos ea, quæ videantur & veriſimilia, quod eſt proprium narrationis; & quæ ſint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cujus exemplum, ut breviſſimum, ſit ſane illud, quod ante poſui, Craſſi de [2] Memmio. Et ad hoc genus adſcribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam aliquid ex hiſtoria; ut cum Sex. Titius ſe Caſſandram eſſe diceret, *Multos*, inquit Antonius, *poſſum tuos Ajaces Oileos nominare.* Eſt etiam ex ſimilitudine, quæ aut collationem habet, aut tamquam [3] imaginem. Collationem, ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, cum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixiſſet datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret, *Erras*, inquit, *Scaure: ego enim Magium non conſervaſſe dico, ſed tamquam nudus nuces legeret, in ventrem abſtuliſſe.* Ut illud M. Cicero ſenex, hujus viri optimi, noſtri familiaris, pater, *Noſtros homines* [4] *ſimiles eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optime Græce*

1 Illud *quod* non viſitur in noſt. MSS. 2 *Meminio* excerp. Nov. 3 *Imaginem collationis*; *ut ille* noſt. quinque. 4 *Similes eſſe* non adeſt Bal. Bod. Nov. Wag.

Digitized by Google

Græce ſciret, ita eſſe nequiſſimum. Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum ſimilitudine turpioris; ut meum illud in Helmium Manciam, *Jam oſtendam cujuſmodi ſis*: cum ille, *Oſtende quæſo*: demonſtravi digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico [1] ſub Novis diſtortum, ejecta lingua, buccis fluentibus. Riſus eſt commotus: nihil tam Manciæ ſimile viſum eſt; ut cum Teſtio Penario, mentum in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, ſi quid vellet, ſi nucem fregiſſet.* Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur; velut tu, Craſſe, in concione, *ita ſibi ipſum magnum videri Memmium, ut in forum deſcendens, caput ad fornicem Fabii demitteret.* Ex quo genere etiam illud eſt, quod Scipio apud Numantiam, cum ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur, *Si quintum pareret mater ejus, aſinum fuiſſe parituram.* Arguta etiam ſignificatio eſt, cum parva re, & ſæpe verbo, res obſcura & latens illuſtratur; ut cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, avarus & furax, ſed egregie fortis, & bonus imperator, gratias ageret, *quod ſe homo inimicus conſulem feciſſet, bello præſertim magno & gravi*: *Nihil eſt quod mihi gratias agas,* inquit, *ſi malui compilari, quam venire.* Ut Aſello Africanus objicienti luſtrum illud infœlix, *Noli*, inquit, *mirari: is enim, qui te ex ærariis exemit, luſtrum condidit, & taurum immolavit.* Tanta ſuſpicio eſt, ut religione civitatem obſtrinxiſſe videatur [2] Mummius, quod Aſellum ignominia levarit.

1 Ita Pighius Faſt. lib. 4. *ſub nodis* noſt. omn. cum aliis MSS. & edd. 2 *Nummius* Nov.

Digitized by Google

67. Urbana etiam diſſimulatio eſt, cum alia dicuntur ac ſentias; non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiæ Craſſus; ſed cum toto genere orationis ſevere ludas, cum aliter ſentias ac loquare; ut noſter Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. [1] Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, *ut ſe in Aſiam præfectum duceret*: *Quid tibi vis*, inquit, *inſane? tanta malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romæ manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe venturum.* In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Æmilianum dicit fuiſſe, & eum Græco verbo appellat εἴρωνα: ſed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia, diſſimulantiaque longe lepore & humanitate omnibus præſtitiſſe: genus eſt perelegans, & cum gravitate ſalſum, cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis ſermonibus accommodatum. Et hercule omnia hæc, quæ à me de facetiis diſputantur, non majora forenſium actionum, quam omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus à me exempli cauſa multa ponuntur, per mihi ſcitum videtur, C. Publicium ſolitum dicere, [2] *P. Mummium cuivis tempori hominem eſſe*: [3] ſic profecto res ſe habet, nullum ut ſit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque verſari. Sed redeo ad cetera. Eſt huic finitimum diſſimulationi, cum honeſto verbo vitioſa res appellatur; ut cum Africanus cenſor tribu movebat eum centurionem, qui in Paulli

1 *Gracchi morte* Bod. 2 *P. Nummium cuivis &c.* Nov. *P. Marium, quod turpis homo eſſet; ſic &c.* idem in marg. 3 *Sic profecto, ſic res ſe habet* Bod.

3 Solum

Digitized by Google

Paulli pugna non affuerat, cum ille ſe [1] cuſtodiæ cauſa diceret in caſtris remanſiſſe, quæreretque, cur ab eo notaretur; *Non amo*, inquit, *nimium diligentes*. Acutum etiam illud eſt, cum ex alterius oratione aliud excipias atque ille vult; ut Salinatori Maximus, cum, Tarento amiſſo, arcem tamen [2] Livius retinuiſſet, multaque ex ea prælia præclara feciſſet, cum aliquot poſt annos Maximus id oppidum recepiſſet, [3] rogaretque eum Salinator, ut meminiſſet, opera ſua ſe Tarentum recepiſſe, *Quidni*, inquit, *meminerim?* [4] *numquam enim recepiſſem, niſi tu perdidiſſes*. Sunt etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſæpe ridicula, non ſolum mimis perappoſita, ſed etiam quodammodo nobis:

— Homo fatuus,
Poſtquam rem habere cœpit, eſt mortuus.
— Quid eſt tibi
Iſta mulier? uxor. ſimilis medius fidius. &
Quamdiu ad aquas fuit, numquam eſt mortuus.

68. Genus hoc levius, &, ut dixi, [5] mimicum; ſed habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non ſtultus quaſi ſtulte cum ſale [6] dicat aliquid; ut tibi, Antoni, Mancia, cum audiſſet te cenſorem à M. Duronio de ambitu poſtulatum, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*. Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ à prudentibus, quaſi per diſſimulationem non intelligendi, ſubabſurde ſalſeque dicuntur. Ex quo

1 Solum *cuſtodia diceret &c.* Bod. cum quattuor Pall. *cuſtodem diceret* Wag. 2 *Livius Julius retinuiſſet* Mag. Nov Wag *arcem tamen illius retinuiſſet* excerp. Nov. 3 *Rogaretque tum Salinator* Nov. Wag. 4 *Numquam ego recepiſſem* edd. vett 5 *Inimicum* Nov. *minutum* al. *minimum* al. 6 *Dicat conditum quid* excerp. Nov.

1 *Exquilina*

Digitized by Google

quo genere eſt etiam, non videri intelligere, quod intelligas: ut Pontidius, *Qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum.* Ut ego, qui in delectu, Metello, cum excuſationem oculorum à me non acciperet, & dixiſſet, *Tu igitur nihil vides? Ego vero,* inquam, *à porta* [1] *Eſquilina video villam tuam.* Ut illud Naſicæ, qui cum ad poetam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſſet, Domi non eſſe; Naſica ſenſit, illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe: paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet Ennius, [2] & eum à janua quæreret, exclamat Naſica, Se domi non eſſe: tum Ennius, *Quid? ego non cognoſco vocem,* inquit, *tuam?* Hic Naſica, *Homo es impudens: ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?* Eſt bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, quod dixit; ut, cum Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus male audiſſet, feſtivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec eſſet, dixiſſet, *Quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu & lana? Non pol,* inquit, *audeo; nam me ad famoſas vetuit mater accedere.*

69. Salſa ſunt etiam, quæ habent ſuſpicionem ridiculi abſconditam; quo in genere eſt illud Siculi, cui cum familiaris quidam quereretur, quod diceret, uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, *Amabo te,* inquit, *da mihi ex iſta arbore quos ſeram ſurculos.* In eodem genere eſt, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui cum in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogavit hunc, videreturne miſericordiam moviſſe: *Ac magnam quidem,* inquit: *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio*

1 *Exquilina al.* 2 *Et eum à janua Weg.*

oratio tua [1] *miſeranda viſa ſit.* Me quidem hercule valde illa movent ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum à moroſo dicuntur; tum enim non ſal, ſed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, perſalſum illud eſt apud [2] Nævium;

—— Quid ploras pater?
Mirum, ni cantem: condemnatus ſum.

Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus patientis ac lenti; ut cum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Cave*: rogavit, *numquid aliud ferret præter arcam?* Etiam ſtultitiæ ſalſa reprehenſio; ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum cauſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum; *Quæſo*, inquit, *prætor, adverſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longe aliter atque ſunt, ſed acute atque concinne; ut cum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, & in ejus tabulis oſtenderet literas, A. F. P. R. idque diceret eſſe, *Actum fide P. Rutilii*; Rutilius autem, *Ante factum, poſt relatum*; C. Cannius eques Romanus, [3] cum Rufo adeſſet, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo?* inquit Scaurus. *AEmilius fecit, plectitur Rutilius.*

70. Ridentur etiam diſcrepantia; [4] *Quid huic abeſt, niſi res & virtus?* Bella etiam eſt familiaris reprehenſio, quaſi errantis; ut cum objurgavit [5] Albius Granium, [6] quod cum ejus tabulis quiddam

1 *Miſericordia digna viſa ſit* Nov. ad marg. 2 *Novium* noſt. MSS. 3 *Cum Ruffius adeſſet* Nov. ſed ad ejuſdem oram notatur, alias legi *cum Ruſſo*, alias *cum Rufo adeſſet.* 4 *Quid hic abeſt* noſt. quattuor. 5 *Albucium Granius* ad oram Nov. 6 *Quia cum ex iis tabulis quiddam* excerp. Nov.

Digitized by Google

dam [1] Albucio probatum videretur, & valde abſoluto Scævola gauderet, neque intelligeret, contra ſuas tabulas eſſe judicatum. Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris; ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimulac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero*: *Melius eſt*, inquit, *quam reum.* Bellum etiam eſt, cum, quod cuique ſit conſentaneum dicitur; ut cum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona ſine teſtamento poſſederat, ſederetque advocatus reo Beſtiæ, cum funus quoddam duceretur, accuſator C. Memmius, *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, ſi potes eſſe poſſeſſor.* Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod eſt præter exſpectationem; cujus innumerabilia ſunt exempla, vel Appii majoris illius, qui in ſenatu cum ageretur de agris publicis, & de lege [2] Thoria, [3] & premeretur Lucilius ab iis, qui à pecore ejus depaſci agros publicos dicerent, *Non eſt*, inquit, *Lucilii pecus illud*; *erratis*: (defendere Lucilium videbatur) *ego liberum puto eſſe*: [4] *qua lubet paſcitur.* Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui T. Gracchum perculit: [5] cum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium judicem tuliſſet, *Eiero*, inquit, *iniquus eſt*: cum eſſet admurmuratum, *Ah*, inquit, *Patres conſcripti, non ego mihi illum iniquum eiero, verum omnibus.* Ab hoc vero Craſſo nihil facetius; cum læſiſſet teſtis Silus Piſonem, quod ſe in eum audiſſe dixiſſet:

1 *Ab Albucio* Mag. Wag. 2 *Toria* Lambin. *agraria* al. 3 *Et peteretur Lucullus* Pighii MS. probante ipſo. *Lucullus* item Mag. nec aliter ed. Melanchthon. 4 *Qualibet paſcitur* al. 5 *Cum enim M. Flaccus* Bod.

Digitized by Google

iſſet: *Poteſt fieri*, [1] inquit, *Sile*, *ut is, unde te audiſſe dicis*, *iratus dixerit*: annuit Silus: *Poteſt etiam*, *ut tu non recte intellexeris*: id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret: *poteſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino*, *quod te audiſſe dicis numquam audieris*: hoc ita præter exſpectationem accidit, [2] ut teſtem omnium riſus obrueret. Hujus generis eſt plenus [3] Nævius, & jocus eſt familiaris,

— *Sapiens ſi algebis*, *tremes*.

& alia permulta.

71. Sæpe etiam facete concedas adverſario id ipſum, quod tibi ille detrahit; ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum eſſe ſuis moribus, *At hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam ſententioſe ridicula dicuntur; ut [4] M. Cincius quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodiiſſet, & ſatis contumelioſe, *Quid fers Cinciole*? quæſiſſet: *Ut emas*, inquit, *Cai*, *ſi uti velis*. Sæpe etiam ſalſe quæ fieri non poſſunt, optantur; ut M. Lepidus, cum, ceteris in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, *Vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare*. Salſum eſt etiam quærentibus, & quaſi percunctantibus, lente reſpondere quod nollent; ut cenſor Lepidus cum M. Antiſtio Pyrgenſi equum ademiſſet, amicique cum vociferarentur, & quærerent, quid ille patri ſuo reſponderet, [5] cur ademptum ſibi equum diceret, cum optimus colonus, parciſſimus, modeſtiſſimus, frugaliſſimus eſſet, *Me iſtorum*, inquit,

A a

1 *Inquit ille*, *ut* excerp. Nov. 2 *Ut teſtimonium* excerp. Nov. 3 *Nevius*; *eſt locus*, (*jocus* Pal. nonus) *eſt familiaris* Bod Wag Pall. omn. præter octavum. *Navius*, *eſt jocus*; *eſt familia*: *Sapiens ſi algebit tremet*, integro ſenario, MSS. Turnebi. *Navius*; *locus eſt* (*jocus* ad marg.) *familiaris &c* Nov. 4 *M. Ennius*, vel *Curtius* ad oram Nov. 5 *Quid ademptum &c.* Nov.

1 Qua

quit, *nihil credere*. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, exſecrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe: nam illa, [1] quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita ſunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis quam rideri ſolent. Hæc autem, quæ ſunt in re, & in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca. Exſpectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipſorum ridicule indicandis, & ſimilitudine turpioris, & diſſimulatione, & ſubabſurda dicendo, & ſtulta reprehendendo, riſus moventur. Itaque imbuendus eſt is, qui jocoſe vult dicere, quaſi natura quadam apta ad hæc genera, & moribus, ut ad cujuſque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur; qui quidem quo ſeverior eſt & triſtior, ut in te, Craſſe, hoc illa, quæ dicuntur, [2] ſalſiora videri ſolent. Sed jam tu, Antoni, qui hoc diverſorio ſermonis tui libenter acquieturum te eſſe dixiſti, [3] tamquam in Pomtinum deverteris, neque amœnum, neque ſalubrem locum, cenſeo ut ſatis diu te putes requieſſe, & iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem à te acceptus, inquit, & cum doctior per te, tum etiam [4] audacior factus ſum ad jocandum: non enim vereor, ne quis me in iſto genere leviorem jam putet, [5] quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed habetis ea, quæ voluiſtis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum, & cogitandum fuit:

1 *Quæ verbis, ratione, & vi continentur* Bod. Nov. Wag. 2 *Seſſiora* Joan Pall. pr. ſec. Pith. *ſeriora* Memmianus uterque. *ſerioſiora* Pal. pr. ad marg. 3 *Tamquam in Pompeianum Pomtinum deverteris* Bal. 4 *Audacior factus jam ad jocandum* Joan. 5 *Quando quidem* Wag.

Digitized by Google

fuit: nam cetera faciliora ſunt, atque ex iis, quæ jam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia.

72. Ego enim [1] cum ad cauſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus, [2] cum & argumenta cauſæ, & eos locos, quibus animi judicum conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi; tum conſtituo, [3] quid habeat quæque cauſa boni, quid mali: nulla enim fere res poteſt in dicendi diſceptationem, aut controverſiam vocari, quæ non habeat utrumque: ſed quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in dicendo hæc eſſe ſolet, ut Boni quod [4] habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem vitioque cauſæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, ſed ut totum bono illo ornando & augendo [5] diſſimulatum obruatur. Et, ſi cauſa eſt in argumentis, firmiſſima quæque maxime tueor, ſive plura ſunt, [6] ſive aliquod unum: ſin autem in conciliatione, aut in permotione cauſa eſt; ad eam me potiſſimum partem, quæ maxime commovere animos hominum poteſt, confero. Summa denique huius generis hæc eſt, ut, ſi in refellendo adverſario firmior eſſe oratio, quam in confirmandis noſtris rebus, poteſt, omnia in illum conferam tela: ſin noſtra facilius probari, quam illa redargui poſſunt, abducere animos à contraria defenſione, & ad noſtram conor traducere. [7] Duo denique illa, quæ facillima videntur, quoniam quæ difficiliora ſunt, non poſſum, mihi pro meo jure ſumo: Unum, ut moleſto, aut difficili argumento,

 aut

1 *Cum cauſam ſum aggr.* ſine *ad*, Nov. & al. 2 *Cum ad argumenta* Bal. Bod Wag 3 *Quid habeat quoque cauſa* Mag. 4 *Habeam* Joan. 5 Forte *diſſimulatim* Guliel. *diſſimulanter* Joan. à ſecunda manu. idem *obruant*. 6 *Sive aliquando unum* Bal. Bod. Nov. Wag. 7 Illud *duo* abeſt à Bal. & Bod. nec eſt in Nov. niſi à nupera manu.

1 *Acceſſiſſe*

Digitized by Google

aut loco nonnumquam omnino nihil reſpondeam; quod forſitan aliquis jure irriſerit: quis enim eſt, qui id facere non poſſit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo; confiteorque me, ſi quæ premat res vehementius, ita cedere ſolere, ut non modo non abjecto, ſed ne rejecto quidem ſcuto fugere videar; ſed adhibere quandam in dicendo ſpeciem, atque pompam, & pugnæ ſimilem fugam: conſiſtere vero in meo præſidio ſic, ut non fugiendi hoſtis, ſed capiendi loci cauſa [1] ceſſiſſe videar: Alterum eſt illud, quod ego oratori maxime cavendum & providendum puto, quodque me ſollicitare ſumme ſolet; Non tam ut proſim cauſis elaborare ſoleo, quam ut ne quid obſim: non quin enitendum ſit in utroque; ſed tamen multo eſt turpius oratori nocuiſſe videri cauſæ, quam non profuiſſe.

73. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut ſunt contemnenda, contemnitis? Minime, inquit ille, ſed Cæſar de iſto ipſo quiddam velle dicere videbatur. [2] Me vero lubente, inquit Antonius, dixerit, ſive refellendi cauſa, ſive quærendi. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, ſemper is fui, qui de te oratore ſic prædicarem, Unum te in dicendo mihi [3] videri rectiſſimum; propriumque hoc eſſe laudis tuæ, Nihil à te umquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi ſermo cum hoc ipſo Craſſo, multis audientibus, eſſet de te inſtitutus, Craſſuſque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixiſſe me, Cum ceteris tuis laudibus hanc eſſe vel maximam, quod non ſolum quod opus eſſet, diceres; ſed etiam quod non opus eſſet, non

1 *Acceſſiſſe videar* Joan. 2 *Me vero jubente* Mag. *libenter* Nov. 3 *Videri tectiſſimum* vel *lectiſſimum* poſt. omn. præter Wag.

1 *Tra*

Digitized by Google

non diceres. Tum illum mihi reſpondere memini, cetera in te ſumme eſſe laudanda, illud vero eſſe improbi hominis & perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, & nocere ei, [1] pro quo quiſque diceret: quare non ſibi eum diſertum, qui id non faceret, videri; ſed improbum, qui faceret. Nunc, ſi tibi videtur, Antoni, demonſtres velim, quare tu hoc ita magnum putes, [2] Nihil in cauſa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus eſſe videatur.

74. Dicam equidem, Cæſar, inquit, quid intelligam: ſed & tu, & vos omnes, hoc, inquit, mementote, Non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, ſed de exercitationis & conſuetudinis meæ mediocritate. Craſſi quidem reſponſum excellentis cujuſdam eſt ingenii, ac ſingularis; [3] cui quiddam portenti ſimile eſſe viſum eſt, poſſe aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetque ei, quem defenderet. Facit enim de ſe conjecturam, cujus tanta vis ingenii eſt, ut neminem, niſi conſulto, putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere: ſed ego non de præſtanti quadam & eximia, [4] ſed prope de vulgari & [5] communi prudentia diſputo. [6] Ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine conſilii atque ingenii, Athenienſis ille fuiſſe Themiſtocles; ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus acceſſiſſe dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitum eſſe ſe traditurum: cum ille quæſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, dixiſſe illum doctorem, Ut omnia meminiſſet; & ei Themiſtoclem reſpondiſſe, Gratius ſibi illum

1 *Pro quo quis diceret* Nov. 2 *Nihil cauſa mali facere* Joan. 3 *Cui quidem portenti* noſt. omn. 4 *Sed proprie de* excerp Nov 5 *(ommuni lingua diſpute* Joan. excerp. Nov. *communi prudentia lingua diſputo* Bal. 6 *Ut* non reperitur in Joan. & Wag.

illum eſſe facturum, ſi ſe oblivifci, quæ vellet, quam ſi meminiſſe, docuiſſet. Videſne quæ vis in homine acerrimi ingenii, quam potens, & quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut intelligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſemel eſſet infuſum, umquam effluere potuiſſe: cum quidem ei fuerit optabilius, oblivifci poſſe potius, quod meminiſſe nollet, quam quod ſemel audiſſet, vidiſſetve, meminiſſe. Sed neque propter hoc [1] Themiſtocli reſponſum, memoriæ nobis opera danda non eſt; neque illa mea cautio & timiditas in cauſis, propter præſtantem prudentiam Craſſi negligenda eſt. Uterque enim iſtorum non mihi attulit aliquam, ſed ſuam ſignificavit facultatem. Etenim permulta ſunt in cauſis, in omni parte orationis circumſpicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis teſtis aut non lædit, aut minus lædit, niſi laceſſatur: orat reus: urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non ſatisfacio, [2] neque tamen ullam aſſequor laudem: homines enim imperiti facilius quod ſtulte dixeris reprehendere, quam quod ſapienter tacueris laudare, poſſunt. Hic quantum ſit mali, [3] ſi iratum, ſi non ſtultum, ſi non levem teſtem læſeris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita: nec ſi hoc Craſſus non committit, ideo non multi, & ſæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil ſolet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, aut rogatu, ſermo ille ſequitur, *Occidit* [4] *ille: adverſariumne? immo*

1 Ita Bod. Joan. Mag. cum Pal. pr. & Pich. *Themiſtoclis* vulg. 2 *Neque tamen nullam* tres Pall. & tres Gall. accedit Joan. ſed ita, ut in eo litera *n* puncto deletili notetur: hæret utrum præferat Gruter. 3 *Sive iratum, ſive ſtultum, ſive levem teſtem* excerp. Nov. 4 *Ille* non legitur in pleriſque noſt.

1 *Sanari*

Digitized by Google

immo vero, aiunt, ſe, & eum quem defendit.

75. Hoc Craſſus non putat niſi perfidia accidere poſſe; ego autem ſæpiſſime video in cauſis aliquid mali facere homines minime malos. Quid? illud quod ſupra dixi, ſolere me cedere, & ut planius dicam, fugere ea, quæ valde cauſam meam prememerent, cum id non faciunt alii, verſanturque in hoſtium caſtris, ac ſua præſidia dimittunt, mediocriterne cauſis nocent, cum aut adverſariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ [1] ſanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum perſonarum, quas defendunt, rationem non habent? Si quæ ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando & efferendo invidioſiora faciunt, quantum in eo tandem mali? Quid? ſi in homines caros, judicibuſque jucundos, ſine ulla præmunitione orationis acerbius & contumelioſius invehare, nonne abs te judices [2] abalienes? Quid? ſi, quæ vitia aut incommoda ſunt in aliquo judice uno, aut pluribus, ea tu in adverſariis exprobrando, non intelligas te in judices invehi, mediocre peccatum eſt? Quid? ſi, cum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læſus efferare iracundia, cauſam relinquas, nihilne noceas? [3] In quo ego, non quo libenter male audiam, ſed quia ego cauſam non libenter relinquo, nimium patiens & lentus exiſtimor; ut cum te ipſum, Sulpici, objurgabam, [4] quod miniſtratorem peteres, non adverſarium. Ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſi quis mihi maledicat, petulans, aut plane inſanus eſſe videatur. In ipſis autem argumentis ſi quid poſueris aut aperte falſum, aut ei, quod dixeris, dicturuſve ſis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab uſu judiciorum,

ac

1 *Sanari nequeunt* Nov. 2 *Abalienabis* al. 3 *In quo ego libenter male audiam; ſed &c.* Joan. 4 *Quod me oratorem peteres* ad oram Nov.

1 *Ut*

ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper (dicam enim ſæpius) ſi poſſim, ut boni aliquid efficiam dicendo, ſin id minus, [1] ut certe ne quid mali.

76. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem [2] collocationumque rerum ac locorum, cujus ratio eſt duplex; altera, quam affert natura cauſarum; altera, quæ oratorum judicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde, ut rem exponamus; poſt, ut eam probemus noſtris præſidiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde, ut concludamus, atque ita peroremus: hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit. Ut vero ſtatuamus, ea, [3] quæ probandi, docendi, perſuadendi cauſa dicenda ſunt, quemadmodum componamus; id eſt vel maxime proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta; multa, quæ in dicendo profutura videantur; ſed eorum partim ita levia ſunt, ut contemnenda ſint; partim etiam, ſi quid habent adjumenti, ſunt nonnumquam ejuſmodi, ut inſit in iis aliquid vitii, neque tanti ſit illud, quod prodeſſe videatur, ut cum aliquo malo conjungatur. Quæ autem ſunt utilia atque firma, ſi ea tamen (ut ſæpe fit) valde multa ſunt; ea, quæ ex iis aut leviſſima ſunt, aut aliis gravioribus conſimilia, ſecerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cum colligo argumenta cauſarum, non tam ea numerare ſoleo, quam expendere.

77. Et quoniam, quod ſæpe jam dixi, tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus, aut

1 *Ut certe non illud. Itaque* Joan. 2 *Collationemque* Nov. 3 *Quæ de re probandi, & docendi cauſa &c.* Joan. ubi tamen *re* extra lineam eſt, & à recentiori manu. *quæ de probandi, docendi &c.* Bal.

1 *Permanere*

aut Docendo, aut Conciliando, aut Permovendo; una ex tribus his rebus res præ nobis eſt ferenda, ut nihil aliud, niſi docere velle videamur: reliquæ duæ, ſicuti ſanguis in corporibus, ſic illæ in perpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt. Nam & principia, & ceteræ partes orationis, de quibus paulo poſt pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas, [1] permanare poſſint. Sed his partibus orationis, quæ, etſi nihil docent argumentando, perſuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimum, quamquam maxime proprius eſt locus & in exordiendo, & in perorando; degredi tamen ab eo, quod propoſueris, atque agas, permovendorum animorum cauſa, ſæpe utile eſt. [2] Itaque vel narratione expoſita ſæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus, vel argumentis noſtris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, ſi habet eam cauſa dignitatem atque copiam, recte id fieri poteſt: eæque cauſæ ſunt ad agendum, [3] & ad ornandum graviſſimæ atque pleniſſimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejuſmodi degreſſionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur, aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui quæ minime firma ſunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, ſi quando (id quod mihi numquam placuit) plures adhibent patronos, [4] ut in quoque eorum minimum putant [illegible] eſſe,

1 *Permanere* Bod. Mag. Nov. Wag. cum ed. Gruter. *permovere* Bod. Joan. & ad oram Nov. ubi etiam *permanare* & *promovere*. 2 *Itaque vel re narrata atque expoſita* duo Ball. & totidem Gall. accedentibus Joan. & Mag. quomodo Lambin. 3 *Et ad orandum* Joan. 4 *Uti quemque eorum* Mag. *uti quoque* Joan. cui tamen emendator ſuperimpoſuit *quemque*.

eſſe, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc poſtulat, ut [1] eorum exſpectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur; cui ſi initio ſatis factum non ſit, multo plus ſit in reliqua cauſa laborandum. Male enim ſe res habet, quæ non ſtatim, ut dici cœpta eſt, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore optimus quiſque, ſic & in oratione firmiſſimum quodque ſit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut [2] ea, quæ excellant, ſerventur etiam ad perorandum: ſi quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem conjiciantur. Hiſce omnibus rebus conſideratis, tum denique id, quod primum eſt dicendum, poſtremum ſoleo cogitare, quo utar exordio. Nam [3] ſi quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, [4] atque commune.

78. Principia autem dicendi ſemper cum accurata, & acuta, & inſtructa ſententiis, apta verbis, tum vero cauſarum propria eſſe debent. Prima eſt enim [5] quaſi cognitio, & commendatio orationis in principio; quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari ſoleo non equidem iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt; ſed hominem in primis diſertum atque eruditum Philippum, qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut quod primum verbum habiturus ſit, neſciat: [6] & ait idem, Cum brachium concaleſecerit, tum ſe ſolere pugnare: neque attendit, eos ipſos, unde hoc ſimile ducat, illas primas haſtas

1 *Eorum expoſtulationi, qui audiunt, quam celerrime ſuccurratur* Joan. Illud *ſuccurratur* eſt etiam in aliquot edd. 2 *Ea, quæ æque excellant* exhibent plerique noſtri. 3 *Si aliquando* excerp. Nov. 4 *Aut commune* Bal. Joan. 5 *Quaſi notitia* al. 6 *Et ait idem, quod ii, quos Bacchus concaleſecerit, tum ſe aiunt optime pugnare* Nov. ad Marg.

ſtas ita jactare leniter, ut & venuſtati vel maxime ſerviant, & reliquis viribus ſuis conſulant. Neque eſt dubium, quin exordium dicendi vehemens & pugnax non ſæpe eſſe debeat: ſed ſi in ipſo illo gladiatorio vitæ certamine, [1] quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quæ non ad vulnus, ſed ad ſpeciem valere videantur; quanto hoc magis in oratione exſpectandum, in qua [2] non vis potius, ſed delectatio poſtulatur. [3] Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe univerſum profundat, & quod totum repente [4] evolet: ſic omnia quæ fiunt, quæque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipſa prætexuit. Hæc autem in dicendo non extrinſecus alicunde quærenda, ſed ex ipſis viſceribus cauſæ ſumenda ſunt. Idcirco tota cauſa pertentata atque perſpecta, locis omnibus inventis atque inſtructis, conſiderandum eſt, quo principio ſit utendum: ſic & facile reperietur. Sumentur enim ex iis rebus quæ erunt uberrimæ, vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi ſæpe oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum erunt pene ex intima [5] defenſione depromptæ: & apparebit eas non modo non eſſe communes, nec in alias cauſas poſſe transferri; ſed penitus ex ea cauſa, [6] quæ tum agatur, [7] effloruiſſe.

79. Omne autem principium, aut rei totius, [1] quæ

1 *Quod ferro decernitur* Mag. & al. 2 *Non vis potius, quam delectatio* Joan. Mag. Wag. cum duobus illis Pall. & Gall. 3 *Nihil eſt enim in natura* Wag. 4 *Evolvat* Mem. & Pal. pr. nec aliter excerp. Nov. *revolvat* Pal. ſec. *evulvat* Pith. ſolum *ulvat* Joan. & ad oram à recentiori manu *exiliat.* 5 *Defenſione dempta* Joan. 6 Illa *quæ tum agatur* non comparent in Pall. pr. & ſec. & abeſſe poſſe putat Gruter. Eorum loco *qua quæritur* habet Joan. ubi tamen *qua* eſt tantum à ſecunda manu. 7 Ita noſtri fere, cum Pall. omn. & ed. Victorii. *defluxiſſe* Wag. cum vulg. & *floruiſſe* Gall. quomodo olim videtur fuiſſe in Joan.

1 *De*

[1] quæ agetur, ſignificationem habere debebit, aut aditum ad cauſam, [2] & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis veſtibula & aditus, ſic cauſis principia proportione rerum [3] præponere. Itaque in parvis, [4] atque infrequentibus cauſis ab ipſa re eſt exordiri ſæpe commodius. Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adverſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, [5] ſententias duci licebit. Ex reo (reos appello, quorum res eſt) quæ ſignificent virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitoſum, quæ miſericordia dignum, quæ valeant contra falſam criminationem. Ex adverſario, iiſdem ex locis fere contraria. Ex re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi præter opinionem, ſi immerito, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi nova, ſi quæ reſtitui ſanarique [6] non poſſit. Ex iis autem, apud quos agetur, ut benivolos, beneque exiſtimantes efficiamus; quod agendo efficitur melius, quam rogando. Eſt id quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam; ſed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. Nam & attentum monent Græci ut principio faciamus judicem, & docilem; quæ ſunt utilia, ſed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quod & attenti tum maxime ſunt, cum omnia exſpectant; & dociles magis initiis eſſe poſſunt: illuſtriora enim ſunt quæ in principiis, quam quæ in mediis cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Maxima autem copia principiorum ad judicem

1 *De qua agetur* Wag. *que agitur* al. 2 *Et ad commutationem* Joan. Mag. *& commutationem* Mag. 3 *Præpollere* conjectura Anonymi. 4 *Atque frequentibus* Bal. 5 *Sententias duci decebit* al. 6 Particula negativa non reperitur in Mag. ut neque mox *efficiamus*.

1 *Explicare*

Digitized by Google

dicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in cauſa: quos tamen totos in principio [1] explicari non oportebit, [2] ſed tantum impelli primo judicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

80. Connexum autem ita ſit principium conſequenti orationi, ut non, tamquam [3] citharœdi procemium, affictum aliquod, ſed cohærens cum omni corpore membrum eſſe videatur. Nam nonnulli cum illud [4] meditati ediderunt, ſic ad reliqua tranſeunt, ut audientiam ſibi fieri [5] velle videantur. Atque hujuſmodi [6] illa proluſio debet eſſe, non ut Samnitum, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipſis ſententiis, quibus proluſerunt, vel pugnare poſſint. Narrare vero rem quod breviter jubent, ſi brevitas appellanda eſt, cum verbum nullum redundet, brevis eſt L. Craſſi oratio: [7] ſi tum eſt brevitas, cum tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt, aliquando id opus eſt; ſed ſæpe obeſt vel maxime in narrando; non ſolum quod obſcuritatem affert, ſed etiam quod eam virtutem, quæ narrationis eſt maxima, ut jucunda, & ad perſuadendum accommodata ſit, [8] tollit: ut illa,

Nam

1 *Explicare* noſt. quatuor. 2 *Sed tamen impelli* Nov. 3 *Citharœdi principium* Nov. 4 *Meditatum* Bod. 5 *Nolle* reſtare in Pall. quint. ſext. nono, & Mem. monet Gruter. eſtque ad oram Nov. 6 *Illa, propulſio* Nov. *preluſio* & *præluſio* idem ad marg. 7 *Sin tum* Joan. *ſi tamen* excerp. Nov. 8 *tolli vident illa* Bal. Bod. Nov. ad marg. Wag. *tollit: videlicet illa* Mag. Pal. pr. cum vulg. *ad perſuadendum occupata ſit, pollit. vident illa* Joan. *vident illam* Pall. tert. quart. quint. emendatumque in altero, *viden' illam. Videant illa* aut *illam* Pall. ſext. ſept. oct. emendatumque in uno *tollere videtur: Nam poſtquam. Tolluit;* [*videant illam*] *Nam* Nov. *tollit videri illam* idem ad marg. Inde natum errorem putat Gruter. quod extrema litera τῦ *ut* ambigue ſcribatur, ut aliis *x*, aliis *r* videri queat: ideoque factum *videlicet* ſive *videtur.*

1 His

Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis.

Quam longa eſt narratio? mores adoleſcentis ipſius, & ſervilis percunctatio, mors Chryſidis, vultus, & forma, & lamentatio ſororis: reliqua pervarie, jucundeque narrantur. Quod ſi hanc brevitatem quæſiſſet,

Effertur, imus, ad ſepulcbrum venimus,
In ignem poſita eſt —

[1] fere decem verſiculis totum conficere potuiſſet: quamquam hoc ipſum, *Effertur, imus*, conciſum eſt ita, ut non brevitati ſervitum ſit, ſed magis venuſtati. Quod ſi nihil fuiſſet, niſi, *In ignem poſita eſt*; tamen res tota cognoſci facile potuiſſet. Sed & feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis, & interpuncta ſermonibus: & eſt probabilius quod geſtum eſſe dicas, cum, quemadmodum actum ſit, exponas: & multo apertius ad intelligendum eſt, [2] ſi ſic conſiſtitur aliquando, ac non iſta brevitate percurritur. Apertam enim narrationem tam eſſe oportet, quam ceteras; ſed hoc magis in hac elaborandum eſt, quod & difficilius eſt non eſſe obſcurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: [3] & majore periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quam ceteræ: vel quia ſi quo alio in loco eſt dictum quid obſcurius, tantum id perit, quod ita dictum eſt; narratio obſcura totam [4] obcæcat

1 *His* vel *In his fere decem verſiculis* noſt. omn. præter Joan. qui ſolum *decem verſiculis* agnoſcit, cum Pal. pr. 2 *Si ſic conſtituitur aliquando* noſt. & Pall. omn. cum Pich. & Mem. niſi quod Pall. pr. & ſec. excludent *ſi*; Joan. Pich. & Mem. *ſic*. Lambinus *ſi hic conſiſtitur aliquandiu* è libris, ut quidem aſſerit, repoſuit. 3 *Et majore etiam periculo* Bal. Joan. Wag. cum nonnullis edd. *&* *majore etiam ridiculo* excerp. Nov. 4 *Obſcurat* Bod. *excæcat* Nov.

Nec

cæcat orationem: vel quod alia poſſis, ſemel ſi obſcurius dixeris, dicere alio loco planius; narrationis unus eſt in cauſa locus. Erit autem perſpicua narratio, ſi verbis uſitatis, ſi ordine temporum conſervato, ſi non interrupte narrabitur.

81. Sed quando utendum ſit, aut non ſit, narratione, id eſt conſilii. Neque enim ſi nota res eſt, [1] nec dubium quid geſtum ſit, [2] narrari oportet; nec [3] ſi adverſarius narravit, niſi ſi refellemus: ac ſi quando erit narrandum, ne illa, quæ ſuſpicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter perſequamur, & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Craſſus, ſi quando fiat, perfidia, non ſtultitia fieri putat, ut cauſæ noceamus, accidat: nam ad ſummam totius cauſæ pertinet, caute, an contra [4] demonſtrata res ſit, quod omnis orationis reliquæ fons eſt narratio. Sequitur, ut cauſa ponatur, in quo videndum eſt, quid in controverſiam veniat. Tum ſuggerenda ſunt [5] firmamenta cauſæ conjuncte, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis: namque una in cauſis ratio quædam eſt ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet. Ea autem & confirmationem, & reprehenſionem quærit: ſed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes; neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas; idcirco hæc & natura, & utilitate, & tractatione conjuncta ſunt. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando [6] judice, vel mitigando: omniaque cum ſuperioribus orationis locis, tum maxime extremo, [illegible] ad

1 *Nec ſi dubium ſit* Bod. Wag. cum vulg. *nec dubium ſit* edd. vett. nec aliter Nov. à prima manu. 2 *Narrare* plerique noſt. 3 *Si adverſarius ſic narraverit* excerp. Nov. 4 *Demonſtres; ſiquidem omnis &c.* Joan. 5 *Fundamenta* Bal. 6 *Judices* Mag. Nov. Wag.

1 *Videntur*

ad mentes judicum, quam maxime permovendas, & ad utilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt. Neque ſane jam cauſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea præcepta, quæ de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut laudationibus; ſunt enim pleraque communia; ſed tamen ſuadere aliquid, aut diſſuadere, graviſſimæ mihi [1] videtur eſſe perſonæ. Nam & ſapientis eſt conſilium explicare ſuum de maximis rebus; & honeſti, & diſerti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione perſuadere poſſit.

82. Atque hæc in ſenatu minore apparatu agenda ſunt. Sapiens enim eſt conſilium; multiſque aliis [2] dicendi relinquendus locus: vitanda etiam ingenii [3] oſtentationiſque ſuſpicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem varietatemque deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem [4] putat, non quid maxime velit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, videt. Nemo eſt enim, præſertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maxime dignitatem: ſed vincit utilitas plerumque, cum ſubeſt ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem poſſe retineri. Controverſia autem inter hominum ſententias, aut in illo eſt, Utrum ſit utilius; aut etiam, cum id convenit, certatur, Utrum honeſtati potius, an utilitati conſulendum ſit. Quæ quia pugnare ſæpe inter ſe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, [5] pecuniæ, vectigalium,

1 *Videntur eſſe* Bal. Joan. 2 *Dicendi* non eſt in Nov. à prima manu. *dicendi ac loquendi locus*, omiſſo *relinquendus* Joan. *dicendi ac loquendus locis* Wag. 3 *Oſtentationis ſuſpicio* Pall. pr. ſec. Mem. Pith. Joan. à quibus duo *ingeniis*, cui alludens Joan. *inoeniis* vel *moeniis* præ ſe fert. 4 *Petit* Joan. Mag. Nov. Wag. *putant*, ſtatimque *vident* Bod. 5 *Pecunia* non eſt in Joan. aut Pall. pr. ſec. Pith. Mem.

Digitized by Google

lium, præſidii, militum, utilitates ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo glorioſa, colliget; poſteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe conjunctam. Sed quid fieri poſſit, aut non poſſit; quidque etiam ſit neceſſe, aut non ſit, in utraque re maxime eſt quærendum. Inciditur enim omnis jam deliberatio, ſi intelligitur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas [1] affertur; & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad conſilium autem de republica dandum, caput eſt noſſe rempublicam: ad dicendum vero probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum: & quamquam una fere vis eſt eloquentiæ, tamen, quia ſumma dignitas eſt populi, graviſſima cauſa reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam & illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione, [2] aut commemoratione aliqua, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos: [3] ſæpe etiam à temeritate, iracundia, ſpe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

83. Fit autem, ut, quia maxima quaſi [4] oratori ſcena videatur concio, natura ipſa ad ornatius dicendi genus [5] excitetur. Habet enim multitudo

vim

1 *Affertur ei, qui id* Bal. Mag. Nov. Wag. 2 *Aut commotione aliqua* excerp. Nov. 3 *Sæpe etiam veritate ab iracundia, ſpe ab injuria, &c.* excerp. Nov. 4 *Oratoris ſcena videatur concionis, natura* Bal. Joan. Nov. Wag. *videatur eſſe concio, in iis natura* Nov. ad oram. 5 *Excitentur* Joan. Mag. excerp. Nov.

1 *Sine*

vim quandam talem, ut quemadmodum tibicen [1] ſine tibiis canere, ſic orator [2] ſine multitudine audiente eloquens eſſe non poſſit. Et cum ſint populares multi variique lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſpere, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordide, ſi quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur; aut hominum offenſione, vel invidia, quæ aut juſta eſt, aut ex criminatione atque fama; aut res ſi diſplicet; aut ſi eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis aut metus multitudo: hiſque quatuor cauſis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, ſi eſt auctoritas: tum admonitio, quaſi lenior objurgatio: tum promiſſio, ſi audierint, probaturos: tum deprecatio, quod eſt [3] infimum, ſed nonnumquam utile. Nullo autem loco plus facetiæ proſunt, & [4] celeritas, & breve aliquod dictum, nec ſine dignitate, & cum lepore: nihil enim tam facile, quam multitudo, à triſtitia, & ſæpe ab acerbitate, commode, ac breviter, & acute, & hilare dicto deducitur.

84. Expoſui fere, ut potui, vobis in utroque genere cauſarum quæ ſequi ſolerem, quæ fugere, quæ ſpectare, quaque omnino in cauſis ratione verſari. Nec illud tertium laudationum genus eſt difficile, quod ego initio quaſi à præceptis noſtris ſecreveram: ſed & quia multa ſunt orationum genera, & graviora, & majoris copiæ, de quibus nemo fere [5] præciperet; & quod nos laudationibus non ita multum uti ſoleremus, totum hunc ſegregabam locum. Ipſi enim Græci magis legendi, [6] & delectationis, aut hominis alicujus ornandi,

1 *Sine turbis* excerp. Nov. 2 *Niſi multitudine* Bod. cum vulg. 3 *Infirmum* Joan. *infirmiter* Mag. 4 *Celeritas ad breve* Joan. 5 *Præceperat* Nov. ad marg. 6 *Qui delectationis* vulgo. contra noſt. & Pall. omn. & Gall.

nandi, quam utilitatis hujus forenſis cauſa, laudationes ſcriptitaverunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, aliique laudantur. Noſtræ laudationes, quibus in foro utimur, aut teſtimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime accommodata eſt. Sed tamen, [1] quoniam eſt utendum aliquando, nonnumquam etiam ſcribendum, velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripſit C. Lælius, vel ut noſmetipſi, ornandi cauſa, Græcorum more, ſi quos velimus, laudare poſſimus; ſit à nobis quoque tractatus [2] is locus. Perſpicuum eſt igitur, alia eſſe in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, [3] divitiæ, ceteraque quæ fortuna det, aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe veram laudem, [4] quæ deberi virtuti uni putatur; ſed tamen, quod ipſa virtus in earum rerum uſu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc ſunt naturæ & fortunæ bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe prætuliſſe aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes & copiæ non ſuperbiæ videantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe. Virtus autem, [5] quæ eſt per ſe ipſa laudabilis, & ſine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures partes, quarum alia eſt ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, &

 quadam

1 *Quoniam ſtudendum* ad oram Nov. 2 *Hic locus* Bod. Joan. Nov. *iſte locus* Wag. 3 *Divitia, cetera, qua fert.* Nov. *divitia, quaque fert.* Mag. 4 *Qua dederit virtuti una laus putatur* Bod. *dederit* eſt etiam ad oram Nov. 5 *Qua eſt* abeſt à Joan.

6 *Ac*

quadam comitate [1] ac beneficentia poſitæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, juſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda eſt [2] auditu in laudationibus. Omnes enim hæ virtutes non tam ipſis, qui eas in ſe habent, quam generi hominum fructuoſæ putantur: ſapientia, & [3] magnitudo animi, qua omnes res humanæ geruntur, tenues, & pro nihilo putantur: & in excogitando vis quædam ingenii, & ipſa eloquentia, [4] admirationis habet non minus, jucunditatis minus. Ipſos enim magis videtur, quos laudamus, [5] quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri: ſed tamen in laudando jungenda ſunt etiam hæc genera virtutum: feriunt enim aures hominum, cum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia ſunt in virtute, laudari.

85. Et quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quædam officia ac munera, & ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude juſtitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, [6] fecerit; itemque in ceteris res geſtæ ad cujuſque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratiſſima autem laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta videntur à viris fortibus ſine emolumento ac præmio: quæ vero etiam cum labore & periculo ipſorum, hæc habent uberrimam

1 *Ac beneficio* Joan. & Mag. quorum ille omittit *poſita.* 2 *Anteire in laudationibus* excerp. Nov. 3 *Magnitudo animi, ſine qua omnes res humanæ tenues, ac prope nihilo putantur* excerp. Nov. hæc multo aliter Pall. pr. & ſec. Illud *geruntur* non magis viſitur in Joan. Pith. Memmii membran. & punctis ſubducitur in Pal. ſex. neglexitque Lambin. 4 *Admirationis habet multum, non minus vero jucunditatis* excerp. Nov. 5 Illa *quam illos, apud quos laudamus* non reperies in Joan. duobuſve illis Pall. totidemque Gall. & intelligi poſſe putat Gruter. 6 *Egerit* Wag. *gerit* Joan.

1 *Videritis,*

rimam copiam ad laudandum; quod & dici ornatiſſime poſſunt, & audiri facillime: ea enim denique virtus eſſe videtur præſtantis viri, quæ eſt fructuoſa aliis, ipſi autem laborioſa, aut periculoſa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri ſolet, tuliſſe caſus ſapienter adverſos, non fractum eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis præmia, res geſtæ judiciis hominum comprobatæ; in quibus etiam felicitatem ipſam deorum immortalium judicio tribui, laudationis eſt. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præſtabiles, aut novitate primæ, aut genere ipſo ſingulares. Neque enim parvæ, neque uſitatæ, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri ſolent. Eſt etiam cum ceteris præſtantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum eſt mihi paulo plura, quam oſtenderam, dicere, non tam propter uſum forenſem, qui eſt à me in omni hoc ſermone tractatus, quam ut hoc [1] videretis, Si laudationes eſſent in oratoris officiò, quòd nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis ſumenda eſſe perſpicuum eſt: ſimul eſt illud ante oculos, nec bonum virum proprie, & copioſe laudari ſine virtutum; nec improbum notari ac vituperari ſine vitiorum cognitione ſatis [2] inſignite atque aſpere poſſe. Atque his locis & laudandi, & vituperandi ſæpe nobis eſt utendum in omni genere cauſarum. Habetis de inveniendis rebus, diſponendiſque quid ſentiam. Adjungam

1 *Videritis, ſi laudationes eſſent in orationis officio* Nov. 2 *Inſigniter* al.

1 *Evolatum*

jungam etiam de memoria, ut labore Craſſum levem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus hæc exornentur.

86. Perge vero, inquit Craſſus: libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque [1] evolutum illis integumentis diſſimulationis tuæ, nudatumque perſpicio; & quod mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, eſtque mihi gratum. Jam iſtuc, quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate: ſi enim vere agere volueris, omnia tibi relinquo: ſin diſſimulare, tu quemadmodum his ſatisfacias, videris. Sed ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit, ut oblivionis artem, quam memoriæ malim: gratiamque habeo Simonidi illi [2] Ceio, quem primum ferunt artem memoriæ protuliſſe. Dicunt enim, cum cenaret Crannone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, ceciniſſetque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa, poetarum more, in Caſtorem ſcripta & Pollucem fuiſſent, nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe, Se dimidium ejus rei, quod pactus eſſet pro illo carmine, daturum: reliquum à ſuis Tyndaridis, quos æque laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt eſſe ferunt nunciatum Simonidi, ut prodiret, juvenes ſtare ad januam duos quoſdam, qui eum magnopere evocarent: ſurrexiſſe illum [3] ipſum, prodiſſe, vidiſſe neminem: hoc interim ſpatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidiſſe: [4] ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis

1 *Evolatum* Joan. *evelatum* excerp. Nov. 2 Ita emendavit Hadrian. Junius Centuria III. Adag. 71. *Chio* MSS. & edd. vett. 3 *Ipſum* non legitur in Joan. & Wag. 4 *Eumque ipſum cum cognatis oppreſſum ſuis extuliſſe* Joan. & Wag. niſi quod hic *ea ruina ipſum &c.*

1 *Effigianda*

Digitized by Google

ſuis interiſſe: quos cum humare vellent ſui, neque poſſent obtritos internoſcere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcujuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inveniſſe fertur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumen afferret: itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos eſſe capiendos, & ea, quæ memoria tenere vellent, [1] effingenda animo, atque in his locis collocanda: ſic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conſervaret: res autem ipſas rerum effigies notaret: atque ut locis pro cera, ſimulacris pro literis uteremur.

87. Qui ſit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda cauſa? quæ ipſe cogitaris? omnes fixas eſſe in animo ſententias? omnem deſcriptum verborum apparatum? ita audire [2] vel eum, unde dicas, vel eum, cui reſpondendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, ſed in animo videantur [3] inſcribere? Itaque ſoli, qui memoria vigent, ſciunt quid, & quatenus, & quomodo dicturi ſunt, quid reſponderint, quid ſuperſit: iidemque multa ex aliis cauſis aliquando à ſe acta, multa ab aliis audita meminerunt. Quare confiteor equidem hujus boni naturam eſſe principem; ſicut earum rerum de quibus ante locutus ſum, omnium; ſed hæc ars tota dicendi, ſive artis imago quædam eſt & ſimilitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis noſtris pars nulla ſit, pariat & procreet,

1 *Effigianda animo* Joan. ad Marg. 2 *Velle eum, unde diſcas* excerp. Nov. *diſcas* exſtat etiam in Joan. 3 Poſt *inſcribere* nupera manus ad marg. Nov. quaſi omiſſum eſſet, addidit, *non mediocris laus boni oratoris videtur. Itaque &c.*

Digitized by Google

procreet, verum ut ea, quæ ſunt orta jam in nobis, & procreata, educet atque confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria fere quiſquam eſt, ut non diſpoſitis notatiſque rebus, ordinem verborum, aut ſententiarum complectatur; neque vero tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter, ſive Simonides, [1] ſive alius quis invenit, ea maxime [2] animis effingi noſtris, quæ eſſent à ſenſu tradita atque impreſſa: acerrimum autem ex omnibus noſtris ſenſibus eſſe ſenſum videndi: quare facillime animo teneri [3] poſſe ea, quæ perciperentur auribus, aut cogitatione, ſi etiam [4] oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, & ab adſpectus judicio remotas, conformatio quædam, & imago, & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non poſſemus, intuendo quaſi teneremus. His autem formis, atque corporibus, [5] ſicut omnibus quæ ſub adſpectum veniunt, ſedes opus eſt: etenim corpus intelligi ſine loco non poteſt. Quare ne in re nota & pervulgata multus & inſolens ſim, locis eſt utendum multis, illuſtribus, explicatis, modicis intervallis. Imaginibus autem [6] agentibus, acribus, inſignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum poſſint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua conſuetudo gignitur, & ſimilium verborum [7] conversa, & immutata caſibus, aut traducta ex parte

ad

1 *Sive alius, quiſquis invenit* Bod. *ſive alius quiſquam invenit* Nov. ad marg. 2 *Animis affigi* excerp. Nov. 3 *Poſſe, ſi ea, quæ percip. &c. etiam oculorum* Joan. 4 *Oculorum contuitione manibus traderentur* Nov. in marg. 5 *Sicut omnibus, quæ ſub adſpectum veniunt, memoria noſtra admonetur, & excitatur. Sed locis opus eſt: etenim &c.* Nov. ab emendatore. 6 *Ingentibus* Bal. Wag. 7 Ita Joan. & excerp. Nov. cum Pall. illis duobus, & Gall. nec aliter Lambin. *conſervata* cet. noſt. cum vulgatis.

1 Eſt

ad genus notatio, & unius verbi imagine totius ſententiæ informatio, pictoris cujuſdam ſummi ratione & modo, formarum varietate locos diſtinguentis.

88. Sed verborum memoria, quæ minus eſt nobis neceſſaria, majore imaginum varietate diſtinguitur: multa enim ſunt verba, quæ, quaſi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari ſimilitudine nulla poſſunt: eorum fingendæ nobis ſunt imagines, quibus ſemper utamur. Rerum memoria propria eſt oratoris: eam ſingulis perſonis bene poſitis notare poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque verum eſt, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, & obſcurari etiam id, quod per ſe natura tenere potuiſſet. Vidi enim ego ſummos homines, & divina prope memoria, Athenis [1] Charmidem; in Aſia, quem vivere hodie aiunt, Sceptium Metrodorum; quorum uterque, tamquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminiſſe vellet, perſcribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria eſt, ſi eſt nulla naturalis: ſed certe, ſi latet, evocanda eſt. Habetis ſermonem bene longum hominis utinam non impudentis; illud quidem certe, non nimis verecundi; qui quidem cum te, Catule, tum etiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim: nam iſtorum ætas minus me fortaſſe movere debuit: ſed mihi ignoſcetis profecto, ſi modo quæ cauſa me ad hanc inſolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

89. Nos vero, inquit Catulus (etenim pro me

D d hoc,

1 Eſt à Jonſio in Hiſtoria Philoſoph. lib. 11. cap. 14. vel potius à Salmaſio in Diis Plinianis, pag. 50. *Carneadem* vulgo. *Carmadam* vel *Carmadem* vel *Charniadam* pleriqve noſt.

2 *Spondeo*

Digitized by Google

hoc, & pro meo fratre [1] reſpondeo) non modo tibi ignoſcimus, ſed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam; & cum humanitatem & facilitatem agnoſcimus tuam, tum admiramur iſtam ſcientiam & copiam. Equidem etiam hoc me aſſecutum puto, quod magno ſim levatus errore, & illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis ſemper admirari ſolebam, unde eſſet illa tanta tua in cauſis divinitas. Nec enim te iſta attigiſſe arbitrabar, quæ diligentiſſime cognoſſe, & undique collegiſſe, uſuque doctum partim correxiſſe video, partim comprobaſſe. Neque eo minus eloquentiam tuam, & multo magis virtutem & diligentiam admiror, & ſimul gaudeo judicium animi mei comprobari, quod ſemper ſtatui, Neminem ſapientiæ laudem, & eloquentiæ, ſine ſummo ſtudio, & labore, & doctrina conſequi poſſe. Sed tamen quidnam eſt id, quod dixiſti, fore ut tibi ignoſceremus, [2] ſi cognoſſemus, quæ te cauſa in ſermonem impuliſſet? Quæ eſt enim alia cauſa, niſi quod nobis, & horum adoleſcentium ſtudio, qui te attentiſſime audierunt, morem gerere voluiſti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo volui, quem ego [3] paulo ſciebam, vel pudentius, vel invitius, (nolo enim dicere de tam ſuavi homine, faſtidioſius) ad hoc genus ſermonis accedere. Quid enim poterit dicere? conſularem ſe eſſe hominem, & cenſorium? eadem noſtra cauſa eſt. An ætatem afferet? quadriennio minor eſt. An ſe neſcire? quæ ergo ſero, quæ curſim arripui, quæ [4] ſubſicivis operis, ut aiunt; iſte à puero ſummo ſtudio,

1 *Spondeo* Bal. Joan. Wag. 2 *Si cognoſceremus* Nov. 3 *Paulo ante ſciebam* Joan. Mag. Wag. 4 *Subſitivis* Pal. ſext. *ſibi ſe civi* Pall. pr. ſec. *ſubciſivi* Pith. & Memmii chartaceus. *ſub ſi civi* Joan. *quæ ſubſicivi* vel *ſubſicivis operis* Wag. *quæ ſubſtitui operis* Nov.

Digitized by Google

ſtudio, ſummis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit: etenim me dicentem qui audierit, nemo umquam tam ſui deſpiciens fuit, [1] quin ſperaret aut melius, aut eodem modo ſe poſſe dicere: Craſſo dicente, nemo tam arrogans, qui ſimiliter ſe umquam dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra hi tales viri venerint, te aliquando, Craſſe, audiamus.

90. Tum ille, Ut ita iſta eſſe concedam, inquit, Antoni, quæ ſunt longe ſecus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici poſſit, reliquiſti? Dicam enim vere, amiciſſimi homines, quod ſentio: ſæpe ego doctos homines, quid dico ſæpe? immo nonnumquam: ſæpe enim qui potui, [2] qui puer in forum venerim, neque inde umquam diutius, quam quæſtor abfuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, & Athenis cum eſſem, doctiſſimos viros, & in Aſia iſtum ipſum Scepſium Metrodorum, cum de his ipſis rebus diſputaret: neque vero mihi quiſquam copioſius umquam viſus eſt, neque ſubtilius in hoc genere dicendi, quam iſte hodie, eſſe verſatus: quod ſi eſſet aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermiſſum; non eſſem tam inurbanus, ac pene inhumanus, [3] uti eo gravarer, quod vos cupere ſentirem. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe inſtrumentum oratoris exponeret, tibi ejus diſtinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permiſit, [4] inquit, ut & partes faceret, & utram vellet prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego recte intellexi, cum valde

1 *Qui deſperaret* al. 2 *Qui quamprimum in forum venerim* excerp. Nov. 3 *Ut in eo gravarer* Bal. Joan. Nov. Wag. 4 *Inquit, ut meas partes faceret &c.* Nov. *inquit, mei partes facere? deinde &c.* mediis omiſſis, Joan.

Digitized by Google

libenter audirem, mihi conjuncte eſt viſus de utraque re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipſum invenit. Verba igitur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumſit. Tum Cæſar, Si, quod difficilius eſt, id tibi reliquit; eſt nobis, inquit, cauſa cur te audire cupiamus: ſin, quod facilius; tibi cauſa non eſt cur recuſes. Et Catulus, Quid? quod dixiſti, inquit, Craſſe, ſi hic hodie apud te maneremus, te morem nobis eſſe geſturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem tibi, inquit, Craſſe, concedere; [1] ſed vide ne quid Catulus attulerit religionis: opus hoc cenſorium eſt: id autem committere, [2] vide quam ſit homini turpe cenſorio. Agite vero, ille inquit, ut vultis: ſed nunc quidem, quoniam id temporis eſt, ſurgendum cenſeo, & requieſcendum: poſt meridiem, ſi ita vobis eſt commodum, loquemur aliquid, niſi [3] forte in craſtinum differre mavultis. Omnes ſe vel ſtatim, vel, ſi ipſe poſt meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

1 *Sed videſne quid* Bod. Nov. 2 *Vides quam ſit* Joan. Nov. Wag. 3 *Forte me in craſtinum* Bod. Mag. & Nov. à prima manu; cum aliquot edd.

Digitized by Google

M. T. CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

DIALOGUS, ſeu LIBER III.

1 INſtituenti mihi, Quinte frater, eum ſermonem referre, & mandare huic tertio libro, quem poſt Antonii diſputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſane recordatio veterem animi curam moleſtiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Craſſi, morte exſtincta [1] ſubita eſt, vix diebus decem poſt eum diem, qui hoc, & ſuperiore libro continetur. Ut enim Romam rediit [2] extremo ſcenicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita eſſe in concione à Philippo, quem dixiſſe conſtabat, Videndum ſibi aliud eſſe conſilium, illo ſenatu ſe rempublicam gerere non poſſe: mane idibus Septembris,

1 *Subito eſt* Bal. Bod. Nov. 2 *Extremo dierum ſcenicorum die* Bal.

1 *Separatum*

Digitized by Google

ptembris, & ille, & ſenatus frequens vocatu Druſi in curiam venit. Ibi cum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, retulit ad ſenatum de illo ipſo, quod conſul in eum ordinem tam graviter in concione eſſet invectus. Hic, ut ſæpe inter homines ſapientiſſimos conſtare vidi, quamquam hoc Craſſo, cum aliquid accuratius dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, ut numquam dixiſſe melius putaretur, tamen omnium conſenſu ſic eſſe tum judicatum, ceteros à Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum à ſeſe [1] ſuperatum. [2] Deploravit enim caſum atque orbitatem ſenatus; cujus ordinis, à conſule, qui quaſi parens bonus, aut tutor fidelis eſſe deberet, tamquam ab aliquo nefario prædone, diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero eſſe mirandum, ſi, cum ſuis conſiliis rempublicam [3] profligaſſet, conſilium ſenatus à [4] republica repudiaret. Hic cum homini, & vehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtendum, Philippo, quaſi quaſdam verborum faces admoviſſet, non tulit ille, & graviter exarſit, pignoribuſque [5] ablatis Craſſum inſtituit coercere. Quo quidem ipſo in loco multa à Craſſo divinitus dicta efferebantur, cum ſibi illum conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet: AN TU, QUUM OMNEM AUCTORITATEM UNIVERSI ORDINIS [6] PRO PIGNORE PUTARIS, EAMQUE IN CONSPECTU POPULI ROMANI CONCIDERIS, [7] MEIS PIGNORIBUS EXISITMAS POSSE TERRERI? NON TIBI ILLA SUNT CÆDENDA, SI CRAS-

SUM

1 *Separatum* Joan. & Nov. ita tamen, ut *ſuperatum* uterque adſcriptum habeat. 2 *Deploratum enim caſum* Joan. 3 *Profugiſſet* Mag. 4 *Republica* ſine præpoſitione, Joan. *reipublica* Bal. Wag. 5 *Allatis* Bal. Bod. Nov. Wag. *illatis* Joan. 6 *Propugnare puteris*, vel *putaris*, vel *putare* noſt. omn. præter Joan. cum aliis MSS. & edd. 7 *Me his pignoribus* Bal. Mag. Nov. Wag. cum vulgatis.

1 *Incidenda*

Digitized by Google

SUM VIS COERCERE: HÆC TIBI EST [1] EXCIDENDA LINGUA; QUA VEL EVULSA, SPIRITU IPSO LIBIDINEM TUAM LIBERTAS MEA REFUTABIT.

2. Permulta tum vehementiſſima [2] contentione animi, ingenii, virium, ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamque eam, [3] quam ſenatus frequens ſecutus eſt, ornatiſſimis & graviſſimis verbis, ut populo Romano [4] ſatisfieret, numquam ſenatus neque conſilium reipublicæ, neque fidem defuiſſe, [5] ab eo dictam; & eundem (id quod in auctoritatibus perſcriptis exſtat) ſcribendo adfuiſſe. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio, quam quaſi exſpectantes, poſt ejus interitum veniebamus in curiam; ut veſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremum inſtitiſſet, contueremur. [6] Namque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo cum [7] cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo lateris dolore conſumtus eſt. O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras [8] contentiones! quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur & corruunt, & ante in ipſo curſu obruuntur, quam portum conſpicere potuerunt. Nam quamdiu Craſſi fuit ambitionis labore vita [9] diſtricta, tamdiu privatis magis officiis, & ingenii laude floruit, quam fructu amplitudinis, aut reipublicæ dignitate. Qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, [10] omnium conceſſu,

1 *Incidenda* Pall. pr. ſec, Mem. memb. neque improbet Gruter. *cadenda* Nov. & ad marg. *concidenda*; quomodo Bal. 2 *Concitatione* excerpta Nov. 3 *Quam* non eſt in Wag. 4 *Satisfaceret* Mag. Wag. 5 *Ab eo dictum* Mag. Wag. *dictam* non omnino habent Bal. & Bod. nec primitus Nov. 6 *Namque dum latus ei doluiſſet*, Joan. & excerp. Nov. 7 *Corruiſſet* Bal. Mag. Nov. Wag. *chorruiſſet* Joan. 8 *Conſtitutiones, qua medioceri in &c.* Joan. Idem ſtatim *aut ante*. 9 *Diſtracta* Wag. & Nov. ad marg. 10 *Omnium conſenſu* Wag.

Digitized by Google

ceſſu, ad ſummam auctoritatem dabat, is ejus omnem ſpem, atque omnia vitæ conſilia, morte pervertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: ſed ii tamen rempublicam caſus [1] ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L. Craſſo à Diis immortalibus vita, ſed donata mors eſſe videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia ſenatum, non ſceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exſilium generi, non acerbiſſimam C. Marii fugam, non illam poſt reditum ejus cædem omnium crudeliſſimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, [2] in qua ipſe florentiſſima multum omnibus gloria præſtitiſſet.

3. [3] Sed quoniam attigi cogitatione vim varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longius, atque iis fere definietur viris, qui hoc ſermone, quem referre [4] cœpimus, continentur. Quis enim non jure beatam L. Craſſi mortem illam, quæ eſt à multis ſæpe defleta, dixerit, [5] cum horum ipſorum ſit, qui tum cum illo poſtremum fere collocuti ſunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum, virum omni laude præſtantem, cum ſibi non incolumem fortunam, [6] ſed exſilium & fugam deprecaretur, eſſe coactum, ut vita ſe ipſe privaret. Jam M. Antonii in his ipſis roſtris, in quibus ille rempublicam conſtantiſſime conſul defenderat, quæque cenſor imperatoriis manubiis ornarat, poſitum caput illud fuit, à quo erant multorum civium capita ſervata. Neque vero longe ab eo C. Julii caput, hoſpitis Etruſci ſcelere proditum,

1 *Conſecuti ſunt* al. 2 *In qua ipſa florentiſſima multum omnibus præſtitiſſet* Joan. 3 *Et quoniam* Bal. Joan. Mag. Wag. 4 *Suſcepimus* Joan. & ad oram Nov. 5 *Cum*, item *ſit*, abeſſe mallet Gruter. ut gloſſam reſipientia. 6 *Sed exitium & fugam* Joan. Mag. Iidem mox non agnoſcunt *civium*.

1 *Vidit*

ditum, cum L. Julii fratris capite jacuit; ut ille, qui hæc non vidit, & vixiſſe cum republica pariter, & cum illa ſimul exſtinctus eſſe videatur. Neque enim propinquum ſuum, maximi animi virum, P. Craſſum, ſuapte interfectum manu, neque collegæ ſui, pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtæ reſperſum eſſe [1] vidit: cui mœrori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet. Non vidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe dicarant, [2] horribiles, miſeroſque caſus; ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus ejectus eſt è civitate: Sulpicius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuiſſet, quibuſcum privatus conjunctiſſime vixerat, hos in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem ad ſummam gloriam eloquentiæ floreſcenti, ferro [3] erepta vita eſt, & pœna temeritatis non ſine magno reipublicæ malo conſtituta. Ego vero te, Craſſe, cum vitæ flore, tum mortis opportunitate, divino conſilio, & ortum, & exſtinctum eſſe arbitror. Nam tibi aut pro virtute animi, conſtantiaque tua, civilis ferri ſubeunda fuit crudelitas; aut, [4] ſi qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicaſſet, eadem eſſe te funerum patriæ ſpectatorem coegiſſet: neque ſolum tibi improborum dominatus, ſed etiam, propter admiſtam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuiſſet.

4. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum caſus, de quibus ante dixi, & ea, quæ noſmetipſi ob amo-

1 *Vidit* abeſt à Mag. & Joan. qui ſtatim etiam *quo mœrore, qua mente &c.* cum Bal. Nov. Wag. 2 *Horribiles miſerorum caſus* Mag. 3 *Excerpta* Pith. & Mem. *errepta* Pal. ſec. 4 *Si qua te fortuna &c. vindicaſſes* Mag.

rem in rempublicam incredibilem, & ſingularem pertulimus, ac ſenſimus, cogitanti, ſententia ſæpe tua vera, ac ſapiens videri ſolet, qui propter tot, tantos, tamque præcipites caſus clariſſimorum hominum, atque optimorum virorum, me ſemper ab omni contentione ac dimicatione revocaſti. Sed quoniam hæc jam neque in integro nobis eſſe poſſunt, & ſummi labores noſtri magna compenſati gloria mitigantur, pergamus ad ea ſolatia, quæ non modo ſedatis moleſtiis jucunda, ſed etiam hærentibus, [1] ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemque L. Craſſi reliquum, ac pene poſtremum memoriæ prodamus; atque ei, etſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio, meritam gratiam, debitamque referamus. Neque enim quiſquam noſtrûm, cum libros Platonis mirabiliter ſcriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, [2] non, quamquam illa ſcripta ſunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur: quod item nos poſtulamus, non à te quidem, qui nobis ſumma omnia tribuis, ſed à ceteris, qui hæc in manus ſument, [3] ut majus quiddam de L. Craſſo, quam quantum à nobis exprimetur, ſuſpicentur. Nos enim, qui ipſi ſermoni non interfuiſſemus, & quibus C. Cotta tantummodo locos ac ſententias hujus diſputationis tradidiſſet, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, id ipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. Quod ſi quis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium jejuniorem, aut Craſſum fuiſſe pleniorem putet, quam quomodo à nobis uterque inductus eſt; is erit ex iis, qui aut illos non audierit, aut judicare non poſſit.

1 *Salutaria nobis ſint* Joan. *ſalutaria non eſſe non poſſint* Mag. 2 *Non* deſideratur in Bal. Joan. Wag. 3 *Ut* non agnoſcit Bal. nec Joan.

Digitized by Google

ſit. Nam fuit uterque (ut expoſui antea) cum ſtudio, atque ingenio, & doctrina præſtans omnibus, tum in ſuo genere perfectus; ut neque in Antonio deeſſet hic ornatus orationis, neque in Craſſo redundaret.

5. [1] Ut igitur ante meridiem diſceſſerunt, paululumque requierunt, in primis hoc à ſe Cotta animadverſum eſſe dicebat, omne illud tempus meridianum Craſſum in acerrima, atque attentiſſima cogitatione poſuiſſe; ſeſeque, qui vultum ejus, cum ei dicendum eſſet, obtutumque oculorum in cogitando probe noſſet, atque in maximis cauſis ſæpe vidiſſet, cum dedita opera, quieſcentibus aliis, in eam exhedram [2] veniſſet, in qua Craſſus lectulo poſito recubuiſſet; cumque eum in cogitatione defixum eſſe ſenſiſſet, ſtatim receſſiſſe, atque in eo ſilentio duas horas fere eſſe conſumtas. Deinde cum omnes, inclinato jam in poſtmeridianum tempus die, veniſſent ad Craſſum, Quid eſt, Craſſe, inquit Julius, imuſne ſeſſum? etſi admonitum venimus te, non flagitatum. Tum Craſſus, An me tam impudentem eſſe exiſtimatis, ut vobis hoc præſertim munus putem diutius poſſe debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media ſilva placet? eſt enim is maxime & opacus, & frigidus. Sane, inquit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro [3] non inopportuna ſermoni. Cum placuiſſet idem ceteris, in ſilvam venitur, & ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur. Tum Craſſus, Cum auctoritas atque amicitia veſtra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſa libertatem recuſandi: quam-

1 *Tum igitur* Bod. 2 *Venisse* Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. 3 *Non importuna* Nov. Wag. Quæ ſequuntur uſque ad ſect. 18. deſiderantur in Joan.

1 *Reliquerat*

quam in partienda diſputatione noſtra, cum ſibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, ſumeret, mihi autem [1] relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret; ea diviſit, quæ ſejuncta eſſe non poſſunt. Nam cum omnis ex re, atque verbis conſtet oratio; neque verba [2] ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris; neque res lumen, ſi verba ſemoveris. Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo complexi, multo plus etiam vidiſſe videntur, quam quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt; qui omnia hæc, quæ ſupra & ſubter, unum eſſe, & una vi, [3] atque una conſenſione naturæ conſtricta eſſe dixerunt. Nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum à ceteris per ſe ipſum conſtare, aut quo cetera ſi careant, vim ſuam atque æternitatem conſervare poſſint.

6. [4] Sed hæc major eſſe ratio videtur, quam ut hominum poſſit ſenſu, aut cogitatione comprehendi: eſt etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certe non inaudita vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam ſocietatis vinculo contineri: ubi enim perſpecta vis eſt rationis ejus, qua cauſæ rerum, atque exitus cognoſcuntur, [5] mirus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum, concentuſque reperitur. Sed ſi hoc quoque videtur eſſe altius, quam ut id nos humi ſtrati [6] ſuſpicere poſſimus, illud certe tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe & tenere debemus. Una eſt enim, quod & ego heſterna die dixi, & aliquot locis [7] antemeridiano ſermone ſignificavit Antonius, eloquentia,

1 *Reliquerat* Nov. 2 *Fidem habere* al. 3 *Atque conſenſione* Bod. Bal. Wag. 4 *Sed ſi hæc* Bod. & al. 5 *Unus quidam* Nov. *rejecto mirus* ad marginem. 6 *Suſcipere* alias. 7 *Ante meridianos ſermones* Bod. Nov.

quentia, quaſcumque in [1] oras diſputationis, regioneſque delata eſt. Nam ſive de cœli natura loquitur, ſive de terræ, ſive de divina vi, ſive de humana, ſive ex inferiore loco, ſive ex æquo, ſive ex ſuperiore, ſive ut impellat homines, ſive ut doceat, ſive ut deterreat, ſive ut concitet, ſive ut reflectat, ſive ut incendat, ſive ut leniat, ſive ad paucos, ſive ad multos, ſive inter alienos, ſive cum ſuis, ſive ſecum, rivis eſt deducta oratio, non fontibus; & quocumque ingreditur, eodem eſt inſtructu ornatuque comitata. Sed quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus, non modo vulgi, verum etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, [2] hæc facilius divulſa, & quaſi diſcerpta contrectant; & qui, tamquam ab animo corpus, ſic à ſententiis verba ſejungunt, quorum ſine interitu fieri neutrum poteſt; non ſuſcipiam oratione mea plus, quam mihi imponitur: tantum ſignificabo brevi, neque verborum ornatum inveniri poſſe, non partitis expreſſiſque ſententiis, neque eſſe ullam ſententiam illuſtrem ſine luce verborum. Sed prius quam illa conor attingere, quibus orationem ornari, atque illuminari putem, proponam breviter quid ſentiam de univerſo genere dicendi.

7. Natura nulla eſt ([3] ut mihi videtur) quæ non habeat in ſuo genere res complures diſſimiles inter ſe, quæ tamen conſimili laude dignentur. Nam & auribus multa percipimus, quæ, etſi nos vocibus delectant, tamen ita ſunt varia ſæpe, ut id, quod proximum audias, jucundiſſimum eſſe videatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum ſenſum

1 *Oras, diſputationes, reg.* Wag. & al. 2 *Hae faciunt divulſa, &* Wag. 3 *Ut mihi quidem vid.* Bod.

1 *Ab*

Digitized by Google

ſum diſſimili genere delectent; & reliquos ſenſus voluptates oblectent diſpares, ut ſit difficile judicium excellentis maxime ſuavitatis. [1] At hoc idem, quod eſt in naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Una fingendi eſt ars, in qua præſtantes fuerunt Myro, Polycletus, Lyſippus; qui omnes inter ſe diſſimiles fuerunt, ſed ita tamen, ut neminem ſui velis eſſe diſſimilem. Una eſt ars, ratioque picturæ, diſſimillimique tamen inter ſe Zeuxis, Aglaophon, Apelles; neque eorum quiſquam eſt, [2] cui quidquam in arte ſua deeſſe videatur. Et ſi hoc in his [3] quaſi mutis artibus eſt mirandum, & tamen verum; quanto admirabilius in oratione, atque in lingua? quæ cum in iiſdem ſententiis verbiſque verſetur, ſummas habet diſſimilitudines; non ſic, ut alii vituperandi ſint, ſed ut ii, quos conſtet eſſe laudandos, in diſpari tamen genere laudentur. Atque id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum oratoribus, quam ſint inter ſeſe Ennius, Pacuvius, Acciuſque diſſimiles: quam apud Græcos Æſchylus, Sophocles, Euripides; [4] quamquam omnibus par pene laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur. Adſpicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus, quid interſit inter oratorum ſtudia atque naturas. Suavitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit: quis eorum non egregius? [5] tamen quis cujuſquam niſi ſui ſimilis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, aſperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo & canorum: quis horum non

1 *Ad hoc idem* Bod. Wag. 2 *Qui in arte ſua deeſſe videatur* Bal. 3 *Quaſi mixtis artibus* Mag. 4 *Quamque omnibus* Lambin. MSS. omnibus invitis. 5 *Tamen cujuſquam*, omiſſo *quis*, Bal. Bod. Nov.

1 *Aut*

non princeps temporibus illis fuit? & ſuo tamen quiſque in genere princeps.

8. Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti præſentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus noſtris umquam accidit hujus oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, ut Latine loqui pene ſolus videatur: ſic autem gravis ut in ſingulari dignitate omnis tamen adſit humanitas ac lepos. Quid multa? iſtum audiens equidem ſic judicare ſoleo, quidquid aut addideris, [1] aut mutaveris, aut detraxeris, vitioſius & deterius futurum. Quid noſter hic Cæſar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope ſingulare? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pene comice, triſtes remiſſe, ſeveras hilare, forenſes ſcenica prope venuſtate tractavit? atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur. Ecce præſentes duo prope æquales Sulpicius & Cotta: quid tam inter ſe diſſimile? quid tam in ſuo genere præſtans? limatus alter & ſubtilis, rem explicans propriis aptiſque verbis, hæret in cauſa ſemper, &, quid judici probandum ſit, cum acutiſſime vidit, omiſſis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima & maxima voce, ſumma contentione corporis & dignitate motus; verborum quoque [2] ea gravitate & copia eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſſimus à natura eſſe videatur.

9. Ad noſmetipſos jam revertor; (quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum ſermonibus quaſi in aliquod contentionis judicium vocaremur) quid

1 *Aut mutaveris* abeſt à Bal. ut & paulo ſupra *umquam.* 2 *Ea dignitate & copia* Bod.

1 Memet

quid tam diſſimile, quam ego in dicendo, & Antonius? cum ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe præſtantius: ego autem, quamquam [1] memet mei pœnitet, cum hoc maxime tamen in comparatione conjungar. Videtiſne genus hoc quod ſit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, & ex omni parte cauſæ ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeſte cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſumma orationis varietate, nulla noſtrarum aurium ſatietate. Nos autem, quicumque in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in numero vobis videmur) certe tamen [2] ab hujus multum genere diſtamus: quod quale ſit, non eſt meum dicere; propterea quod minime ſibi quiſque notus eſt, & difficillime de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſimilitudo intelligi poteſt, & ex motus mei mediocritate; & ex eo, quod quibus veſtigiis [3] primum inſtiti, in iis fere ſoleo perorare; & quod aliquanto me major in verbis, & in ſententiis [4] eligendis, quam eum, labor & cura torquet, verentem, ne, ſi paulo obſoletior fuerit oratio, non digna exſpectatione & ſilentio fuiſſe videatur. Quod ſi in nobis, qui adſumus, tantæ diſſimilitudines, tam certæ res cujuſque propriæ, & in ea varietate fere melius à deteriore, facultate magis, quam genere diſtinguitur, atque omne laudatur, quod in ſuo genere perfectum eſt; quid cenſetis, ſi omnes, qui ubique ſunt, aut fuerunt oratores, amplecti voluerimus: [5] num ne fore, ut quot oratores, totidem pene reperiantur genera dicendi?

1 *Memet* rejicit Bod. 2 *Ab hoc multum genere* Nov. 3 *Primum inſtituti mihi, his fere* Bal. 4 *Eligendis hinc labor* Nov. *quam labor*, ſine *eum*, Wag. Statim uterque *obſoletior*. *Quam eum* omnino omittit ed. Melanchon. 5 *Nonne fore* Mag. Wag.

1 *Uns*

dicendi? Ex qua mea diſputatione forſitan occurrat illud, ſi pene innumerabiles ſint quaſi formæ figuræque dicendi, ſpecie diſpares, genere laudabiles, non poſſe ea, quæ inter ſe diſcrepant, iiſdem præceptis, atque in [1] una inſtitutione formari. Quod non eſt ita; diligentiſſimeque hoc eſt eis, qui inſtituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo ſua quemque natura maxime ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quaſi ludo ſummorum in ſuo cujuſque genere artificum & magiſtrorum, exiſſe diſcipulos diſſimiles inter ſe, attamen laudandos; cum ad cujuſque naturam inſtitutio doctoris accommodaretur: cujus eſt vel maxime inſigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Iſocrates, doctor ſingularis, Se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti ſolere: alterum enim exſultantem verborum audacia, reprimebat: alterum cunctantem, & quaſi verecundantem incitabat. Neque eos ſimiles effecit inter ſe, ſed tantum alteri affinxit, de altero limavit, ut id [2] conformaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur.

10. Hæc eo mihi [3] prædicenda fuerunt, ut ſi non omnia, quæ proponerentur à me, ad omnium veſtrum ſtudium, & ad genus id, quod quiſque veſtrum in dicendo probaret, adhæreſcerent; id à me genus exprimi ſentiretis, quod maxime mihi ipſi probaretur. Ergo hæc & agenda ſunt ab oratore, quæ explicavit Antonius, & dicenda quodammodo. Quinam igitur dicendi eſt modus melior, (nam de actione poſt videro) quam ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agetur, apte, congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quæ duo

1 *Uno conſtitutione* Wag. 2 *Conſirmaret* Bal. Wag. 3 *Prædicunda* Bal. Mag. *prædicanda* Wag. & excerp. Nov.

Digitized by Google

prima dixi, rationem non arbitror exſpectari à me, puri, dilucidique ſermonis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui neſciat; nec ſperare, qui Latine non poſſit, hunc ornate eſſe dicturum; neque vero, qui non dicat, quod intelligamus, hunc poſſe, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur [1] hæc, quæ cognitionem habent facilem, uſum neceſſarium: nam alterum traditur literis, doctrinaque puerili; alterum adhibetur ob eam cauſam, ut intelligatur, quid quiſque dicat: quod videmus ita eſſe neceſſarium, ut tamen eo minus nihil eſſe poſſit. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur ſcientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, [2] omnes prope præclare locuti: quorum ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, niſi Latine. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam conſuetudo noſtra non utitur, niſi quando ornandi cauſa, parce, quod oſtendam; ſed uſitatis ita poterit uti, lectiſſimis [3] ut utatur is, qui in veteribus erit ſcriptis ſtudioſe & multum volutatus.

XI. Atque ut Latine loquamur, non ſolum videndum eſt, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat; & ea ſic & caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſervemus, ut ne quid perturbatum ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit; ſed etiam lingua, & ſpiritus, & vocis ſonus eſt ipſe moderandus. Nolo exprimi literas putidius, nolo obſcurari negligentius: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata, & quaſi [4] anhelata gravius:

1 *Hæc duo, quæ* Wag. 2 *Omnes quoque præclare* Nov. 3 *Ut utatur iis, quæ in veteribus* Nov. in textu, altera lectione margini adſcripta. 4 *Exhanelata* Bal.

1 *Aut*

gravius: nam de voce nondum ea dico, quæ ſunt actionis, ſed hoc, quod mihi cum ſermone quaſi conjunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo eſt, quin effugere cupiat, mollis vox, [1] ut muliebris, aut quaſi extra modum [2] abſona atque abſurda: eſt autem vitium, quod nonnulli de induſtria conſectantur. Ruſtica vox & agreſtis quoſdam delectat, quo magis antiquitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere videatur; ut tuus, Catule, ſodalis L. Cotta gaudere mihi videtur gravitate linguæ, ſonoque vocis agreſti; & illud, quod [3] loquitur, priſcum viſum iri putat, ſi plane fuerit ruſticanum. Me autem tuus ſonus, & [4] ſuavitas iſta delectat; omitto *verborum*, quamquam eſt caput: verum id affert ratio, docent literæ, confirmat conſuetudo & legendi, & loquendi: ſed hanc dico ſuavitatem, quæ exit ex ore; quæ quidem, ut apud Græcos Atticorum, ſic in Latino ſermone hujus eſt urbis maxime propria. Athenis jam diu doctrina ipſorum Athenienſium interiit, domicilium tantum in illa urbe [5] remanet ſtudiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis, & auctoritate: tamen eruditiſſimos homines Aſiaticos quivis Athenienſis indoctus, non verbis, ſed ſono vocis, nec tam bene, quam ſuaviter loquendo, facile ſuperabit. Noſtri minus ſtudent literis, [6] quam Latini: tamen ex iſtis, quos noſtis, urbanis, in quibus minimum eſt literarum, nemo eſt, quin literatiſſimum togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque ipſo oris preſſu, & ſono facile vincat.

1 *Aut muliebris* Bal. Nov. Wag. *aut mulieris* Bod. 2 *Obſona* al. 3 *Loquitur, ut priſcus viſum iri &c.* Mag. 4 *Subtilitas* noſt. omn. cum vett. edd. nec aliter Pall. ſeptem, aut Memmii chartaceus. 5 *Retinet* Nov. 6 *Latine* Bal. Bod. Mag. Nov. Wag.

1 *Sermonum*

12. Quare cum ſit quædam certa vox Romani generis urbiſque propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animadverti poſſit, nihil ſonare, aut olere peregrinum, hanc ſequamur; neque ſolum ruſticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam inſolentiam fugere diſcamus. Equidem cum audio ſocrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conſervant, quod multorum [1] ſermonis expertes, ea tenent ſemper, quæ prima didicerunt) ſed eam ſic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium videar audire: ſono ipſo vocis ita recto, & ſimplici eſt, ut nihil oſtentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo ſic locutum eſſe ejus patrem judico, ſic majores; non aſpere, ut ille, quem dixi; non vaſte, non ruſtice, non hiulce; ſed preſſe, & æquabiliter, & leniter. Quare Cotta noſter, cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut [2] Jota literam tollas, & E [3] pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores videris imitari. Hic cum arriſiſſet ipſe Sulpicius, Sic agam vobiſcum, inquit Craſſus, ut, quoniam me loqui voluiſtis, aliquid de veſtris vitiis audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id enim ipſum volumus; idque ſi feceris, multa (ut arbitror) hic hodie vitia ponemus. At enim non ſine meo periculo, Craſſus inquit, poſſum, Sulpici, te reprehendere; quoniam Antonius mihi te ſimillimum dixit ſibi videri. Tum ille, Tum quod monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima eſſent, imitaremur: ex quo vereor, ne nihil ſim tui, niſi ſupploſionem pedis imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, ſi forte, motum. Ergo iſta, inquit Craſſus, quæ habes

1 Sermonum Nov. 2 Jotam literam noſt. omn. 3 Planiſſime ad oram Nov.

1 Qua

bes à me, non reprehendo, ne me ipſum irrideam: (ſunt autem mea multo & plura, & majora quam dicis) quæ autem ſunt aut tua plane, aut imitatione ex aliquo expreſſa, de iis te, ſi qui me forte locus admonuerit, commonebo.

13. Prætereamus igitur præcepta Latine loquendi; [1] quæ puerilis doctrina tradit, & ſubtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani, ac domeſtici: libri confirmant, & lectio veterum oratorum & poetarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut diſputemus, quibus rebus aſſequi poſſimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur: Latine ſcilicet dicendo, verbis uſitatis, ac proprie demonſtrantibus ea, [2] quæ ſignificari ac declarari volemus, ſine ambiguo verbo, aut ſermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quæ ſimilitudinis [3] cauſa ex aliis rebus transferuntur, non diſcerptis ſententiis, non præpoſteris temporibus, non confuſis perſonis, non [4] perturbato ordine: quid multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſæpe videatur, cum difficilius intelligatur, quid patronus velit dicere, quam ſi ipſe ille, qui patronum adhibet, de re ſua diceret. Iſti enim, qui ad nos cauſas deferunt, ita nos plerumque ipſi docent, ut non deſideres planius dici: eaſdem res autem ſimul ac [5] Fuſius, aut veſter æqualis Pomponius agere cœpit, [6] non æque quid dicant, niſi admodum attendi, intelligo: ita confuſa eſt oratio, ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil ut ſecundum; tantaque inſolentia, ac

1 *Quæ pueris doctrina traditur* Bod. 2 *Quæ declarari ac ſignificare volemus* Mag. 3 *Cauſa, & ex aliis* Bod. 4 *Conturbato* Nov. 5 Ita noſt. omn. *Fuſius* Pall. quart. ſext. oct. & nonus. 6 *Neque quid* Bal. & Nov. ad marg.

1 Turba

ac [1] turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, [2] ea obſcuritatem & tenebras afferat, ut quodammodo ipſi ſibi in dicendo obſtrepere [3] videantur. Verum, ſi placet, quoniam hæc ſatis ſpero, vobis quidem certe majoribus, moleſta & putida videri, ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus.

14. Atqui vides, inquit Antonius, cum alias res agamus, [4] quam te inviti, qui adduci poſſumus (de me enim conjicio), relictis ut rebus [5] omnibus te ſectemur, te audiamus: ita de horridis rebus [6] nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam eſt oratio tua. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modo percucurri, vel potius pene præterii; Latine loquendi, planeque dicendi: reliquæ ſunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim umquam eſt oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus; ſi eſt aliter, irrident; neque eum oratorem tantummodo, ſed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, ut qui adeſſent, intelligerent quid diceret; ſed contempſit eum, qui minus id facere potuiſſet. In quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? qui diſtincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate, & rebus, & verbis dicunt, [7] & in ipſa oratione quaſi quendam

1 *Turbo verborum* Mag. 2 *Eam obſcuritatem* Nov. 3 *Videntur* Nov. 4 *Quam te inviti audiamus qui &c.* ed. Gruter. & al. ſed illud *audiamus* in nullis eſt noſtrorum, aut aliorum MSS. quibus omnibus adeſt *quam te in vitio, qui* (*qua* al.) *adduci* (*abduci* Bod.) *poſſumus &c. Quanta in vitia qui* Pal. octav. *quam abſque te, non inviti, quidem adduci* editio prima. 5 Illud *omnibus* tollit Lambin. at Gruter. *rebus* abeſſe malit, illo relicto. 6 *Mitia* Bod. 7 *Qui & ipſa oratione* Nov.

quendam numerum verſumque conficiunt: id eſt, quod dico *ornate*. [1] Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt, ii ſunt in eo genere laudandi laudis, [2] quod ego *aptum*, & [3] *congruens* nomino. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc ſe vidiſſe Antonius, & iis hoc nomen dixit *eloquentiæ* ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos, me auctore, deridete, atque contemnite, qui ſe iſtorum, qui nunc ita appellantur, Rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos eſſe arbitrantur; neque adhuc quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. [4] Verum enim oratori, quæ ſunt in hominum vita, quandoquidem [5] in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubjecta materies, omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent. Eſt enim eloquentia una quædam de ſummis virtutibus; quamquam ſunt omnes virtutes æquales & pares; ſed tamen eſt ſpecies alia magis alia formoſa & illuſtris: ſicut hæc vis, quæ ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis, & conſilia ſic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, poſſit impellere; [6] quæ quo major eſt vis, hoc eſt magis probitate jungenda, ſummaque prudentia: quarum virtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quædam arma dederimus.

15. [7] Hanc, inquam, cogitandi, pronunciandique rationem, vimque dicendi, veteres Græci ſapientiam nominabant: hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac ſimilitudine Coruncanii

1 *Quidem ita* Wag. *quod ita* Bod. 2 *Quo te ego* Bod. 3 *Congruens* (*congruum* al.) *nomine* Bod. Nov. 4 *Vero enim* edidit Lambin. *Rerum enim* faciebat Guliel. 5 *In vita verſatur* Bod. Statim *Oratio* Nov. 6 Illud *quo* punctis, ut delendum, notatur in Nov. 7 *Hanc quam cogitandi* Bod. Nov. Wag.

runcanii noſtri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, [1] non tam fortaſſe docti, ſed impetu mentis ſimili, & voluntate. Eadem autem alii prudentia, ſed conſilio ad vitæ ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti; ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regendis civitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, & propter ipſius ſcientiæ ſuavitatem, qua nihil eſt hominibus jucundius, plures, [2] quam utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei ſtudio ſe excellentiſſimis ingeniis homines dediderunt, ex ea ſumma facultate vacui, ac liberi temporis, multo plura, quam erat neceſſe, doctiſſimi homines, otio nimio, & ingeniis uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe, ac quærenda, & inveſtiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina, eadem videtur, & recte faciendi, & bene dicendi magiſtra; neque [3] disjuncti doctores, ſed iidem erant vivendi præceptores, atque dicendi; ut ille apud Homerum Phœnix, qui ſe à Peleo patre Achilli juveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Sed ut homines labore aſſiduo & quotidiano aſſueti, cum [4] tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum: ſic illi à negotiis publicis, tamquam ab opere, aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipſi ſtudium ludumque pepererunt; atque in iis artibus, quæ re-

pertæ

1 *Non tamen fortaſſe* Bal. Mag. Wag. 2 *Quam utile fuit, rebus publicis abdicavit* excerp. Nov. 3 *Dejuncti* Bod. 4 *Tempeſtate cauſa* Wag. *tempeſtate ea* Bod.

1 *Aut*

pertæ ſunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates ſuas conſumſerunt.

16. Sed quod erant quidam, iique multi, qui aut in republica propter ancipitem, quæ non poteſt eſſe ſejuncta, faciendi dicendique ſapientiam florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes; [1] aut, qui minus ipſi in republica verſarentur, ſed hujus tamen ejuſdem ſapientiæ doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſimachus, Iſocrates; inventi ſunt qui, cum [2] ipſi doctrina & ingeniis abundarent, à re autem civili, & à negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent: quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque judicio Græciæ, cum prudentia, & acumine, & venuſtate, & ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps. Is, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, *philoſophia* nominaretur, hoc commune nomen [3] eripuit, ſapienterque ſentiendi, & ornate dicendi ſcientiam, re cohærentes, diſputationibus ſuis ſeparavit: cujus ingenium, varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, cum ipſe literam Socrates nullam reliquiſſet. Hinc diſcidium illud extitit quaſi linguæ atque cordis, abſurdum ſane, & inutile, & reprehendendum, ut alii nos ſapere, alii dicere docerent. Nam cum eſſent plures orti fere à Socrate, quod ex illius variis, & diverſis, & in omnem

Gg partem

1 *Aut quique, qui doct.* [illegible] 2 *Ipſi doctrina, &c.* Weg. *ipſi doctrina ingeniis* Bod. 3 *eripuit* Nov. & *ſtatim re cohærentes* [illegible] ad marg.

2 [illegible]

partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat, proſeminatæ ſunt quaſi familiæ diſſentientes inter ſe, & multum disjunctæ, & diſpares, cum tamen omnes ſe philoſophi Socraticos, & dici vellent, & eſſe arbitrarentur.

17. Ac primo ab ipſo Platone Ariſtoteles & Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter [1] Academiæ nomen obtinuit. Deinde ab Antiſthene, qui patientiam & duritiam in Socratico ſermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde Stoici. Tum ab Ariſtippo, quem illæ magis voluptariæ diſputationes delectarant, Cyrenaica Philoſophia manavit, quam ille, & ejus poſteri ſimpliciter defenderant: ii, [2] qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundius id agunt, nec dignitati ſatisfaciunt, quam non aſpernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, fere qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant; Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum: ſed ea horum vi & diſputationibus ſunt jamdiu fracta, & exſtincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philoſophia, quæ ſuſcepit patrocinium voluptatis, etſi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici conſilii, & regendæ civitatis ducem, & ſententiæ, atque eloquentiæ principem in ſenatu, in populo, in cauſis publicis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiæ fiet injuria à nobis: non enim repelletur inde, quo aggredi cupiet, ſed in hortulis quieſcet ſuis, ubi vult; ubi etiam recubans molliter & delicate, nos avocat à roſtris, à judiciis, à curia, fortaſſe ſapienter, [3] hac præſertim republica.

1 *Academicorum* Wag. Idem mox *defenderunt*. 2 *Qui non voluptate* Mag. 3 Eſt à Lambinianis: aliæ edd. *ac præſertim à republica*, quod & in Pall: & in noſtris MSS.

Digitized by Google

blica. Verum ego non quæro nunc, quæ ſit philoſophia veriſſima, ſed quæ oratori conjuncta maxime. Quare iſtos ſine ulla contumelia dimittamus: ſunt enim & boni viri, &, quoniam ſibi ita videntur, beati: tantumque eos admoneamus, ut illud, etiam ſi eſt veriſſimum, tacitum tamen, tamquam myſterium, teneant, Quod negant verſari in republica eſſe ſapientis. Nam ſi hoc nobis, atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod maxime cupiunt, otioſi.

18. Stoicos autem, quos minime improbo, dimitto tamen; nec eos iratos vereor, quoniam omnino iraſci neſciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quod ſoli ex omnibus eloquentiam virtutem, ac ſapientiam eſſe dixerunt: ſed utrumque eſt in his, quod ab hoc, quem inſtruimus, oratore valde abhorreat, vel quod omnes, qui ſapientes non ſint, ſervos, latrones, hoſtes, inſanos eſſe dicunt; neque tamen quemquam eſſe ſapientem. Valde autem eſt abſurdum, ei concionem, aut ſenatum, aut ullum cœtum hominum committere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo civis, nemo liber eſſe videatur. Accedit, quod orationis etiam genus habent fortaſſe ſubtile, & certe acutum, ſed [1] ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, jejunum, attamen ejuſmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit. Alia enim & bona, & mala videntur Stoicis, & ceteris civibus, vel potius gentibus: alia vis honoris, ignominiæ, præmii, ſupplicii: vere, an ſecus, nihil ad hoc tempus: ſed ea ſi ſequamur, nullam umquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peripatetici & Academici:

 quamquam

1 *Ut in oratione al.*

1 *Nam*

quamquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiæ duæ: [1] nam Speuſippus Platonis ſororis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo, & Crantor nihil ab Ariſtotele, qui una audierat Platonem, magnópere [2] diſſenſit: copia fortaſſe, & varietate dicendi pares non fuerint. Arceſilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maxime arripuit, Nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo percipi póſſit: quem ferunt eximio quodam [3] uſum lepore dicendi, aſpernatum eſſe omne animi ſenſuſque judicium, primumque inſtituiſſe (quamquam id fuit Socraticum maxime) non quid ipſe ſentiret oſtendere; ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, [4] diſputare. Hinc hæc recentior Academia [5] emanavit, in qua exſtitit divina quadam celeritate ingenii, dicendique copia Carneades; cujus ego etſi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certiſſimos laudare poſſum, & ſocerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adoleſcens, & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clariſſimum virum, qui illum à ſe adoleſcente Athenis, jam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat.

19. [6] Hæc autem, ut ex Appennino fluminum, ſic ex communi ſapientium jugo ſunt doctrinarum facta divortia, ut philoſophi, tamquam in Superum mare Ionium defluerent, Græcum quoddam, & portuoſum: oratores autem in Inferum hoc Tuſcum, & barbarum, ſcopuloſum, atque infeſtum, laberentur, in quo etiam ipſe Ulyſſes erraſſet. Quare ſi hac eloquentia, atque hoc oratore contenti

1 *Nam Chryſippus* Bal. Bod. Novi Wag. 2 *Diſſenſi* Guliel. *diſſenſerunt* Lambin. 3 *Uſu, lepore* vel *leporeque* noſt. omn. 4 *Tutare* Bal. Bod. Mag. Nov. 5 *Manavit* noſt. omn. 6 *Hæc autem* Wag.

Aut

tenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere, quod arguare; aut, ſi id non poſſis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui inſimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut injuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut neceſſario, [1] aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur, aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit: &, ſi ſatis eſſe putatis, ea, quæ iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quæ multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, & uberius explicavit Antonius; ſed ſi his contenti eſtis, atque iis etiam, quæ dici voluiſtis à me, ex ingenti quodam [2] oratorem, immenſoque campo, in exiguum ſane gyrum compellitis. Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem, ſequi vultis, & ſi illam præclaram & eximiam ſpeciem oratoris perfecti, & pulcritudinem adamaſtis; aut vobis hæc Carneadia, aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt. Namque (ut ante dixi) veteres illi uſque ad [3] Iſocratem, omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad rempublicam pertinebant, cognitionem & ſcientiam, cum dicendi ratione jungebant: poſtea diſſociati (ut expoſui) à Socrate, [4] diſerti à doctis, & deinceps à Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, [5] oratores ſapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, niſi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur, ex quo promiſcue haurirent, ſi manere in priſtina communione voluiſſent. Sed, ut

1. *Aut in eo nomine* Nov. Wag. 2 *Oratore* noſt. omn. 3 *Socratem* Manut. & Lambin. & eſt in Nov. ad marg. ſed alterum hæret in oct. noſt. cum aliis MSS. & edd. 4 *Deſerti* pleriqne MSS. Lambinianum illud *diſſociatis à Socrate diſertis à doctis* non diſplicet Grutero. 5 *Oratores ſapientiam* caret Bod.

1 *Undeviginti*

ut pontifices veteres propter ſacrificiorum multitudinem treſviros epulones eſſe voluerunt, cum eſſent ipſi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti; ſic Socratici à ſe cauſarum actores, & à communi philoſophiæ nomine ſeparaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent.

20. Quæ cum ita ſint, paululum equidem de me deprecabor, & petam à vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui, cum ſummo ſtudio patris in pueritia doctus eſſem, & in forum ingenii tantum, quantum ipſe ſentio, non tantum, quantum ipſe forſitan vobis videar, detuliſſem, non poſſim dicere, me hæc, quæ nunc complector, perinde ut dicam diſcenda eſſe, didiciſſe: quippe qui omnium maturrime ad publicas cauſas acceſſerim, annoſque natus [1] unum & viginti, nobiliſſimum hominem, & eloquentiſſimum in judicium vocarim; cui diſciplina fuerit forum, magiſter uſus, & leges, & [2] inſtituta populi Romani, moſque majorum. Paulum, ſitiens iſtarum artium, de quibus loquor, guſtavi, quæſtor in Aſia cum eſſem, [3] æqualem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus memoria commemoravit Antonius: & inde decedens, Athenis: ubi ego diutius eſſem moratus, niſi Athenienſibus, quod myſteria non referrent, ad quæ biduo ſerius veneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quod complector tantam ſcientiam, vimque doctrinæ, non modo non pro me, ſed contra me eſt potius, (non enim quid ego, ſed quid orator poſſit, diſputo)

1 *Undeviginti* Lambin. Taciti auctoritate: ſed contra MSS. 2 *Inſtituta reipublica* Nov. ſed altera lectio viſitur in margine. 3 *Æqualem fere meum, & ex Academia* Bod.

1 Si

diſputo) atque hos omnes, qui artes Rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus. Illa vis autem eloquentiæ tanta eſt, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omniſque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim, mutationeſque teneat: eadem mores, leges, jura deſcribat, rempublicam regat, omnia, quæ ad quamcumque rem pertineant, ornate copioſeque dicat. In quo genere nos quidem verſamur tantum, quantum poſſumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum uſu valemus: neque tamen iſtis, qui in una philoſophia quaſi tabernaculum vitæ ſuæ collocarunt, multum ſane in diſputatione concedimus.

21. Quid enim meus familiaris C. Velleius afferre poteſt, quamobrem voluptas ſit ſummum bonum, quod ego non copioſius poſſim, vel tutari, [1] ſi velim, vel refellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſquiſque noſtrum verſatus? Quid eſt, quod aut Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius, de virtute hominum, Stoici, poſſint dicere, qua in diſputatione ego his debeam, aut veſtrum quiſquam concedere? Non eſt enim philoſophia ſimilis artium reliquarum: nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem judicetur. Hæc vero, quæ ſunt in philoſophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veriſimile eſt, eliciendum, acutis [2] atque acribus; eaque exercitata oratione poliuntur. Hic, hic noſter vulgaris orator,

1 *Si velim* deſunt in Bal. 2 *Atque acerbis* Bal.

tor, ſi minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſa exercitatione communi iſtos quidem noſtros verberabit, neque ſe ab iis contemni ac deſpici ſinet. Sin aliquis exſtiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus [1] in utramque ſententiam poſſit dicere, & in omni cauſa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arceſilæ modo, & [2] Carneadis, contra omne, quod propoſitum ſit, diſſerat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum uſum, moremque, exercitationemque dicendi; is ſit verus, is perfectus, is ſolus orator. Nam neque ſine forenſibus nervis ſatis vehemens & gravis; nec ſine varietate doctrinæ ſatis politus, & ſapiens eſſe orator poteſt. Quare Coracem iſtum veſtrum patiamur nos quidem pullos ſuos excludere in nido, qui evolent clamatores odioſi ac moleſti; Pamphilumque neſcio quem ſinamus in inſulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas depingere; noſque ipſi hac tam exigua diſputatione heſterni, & hodierni diei, totum oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, quos nemo oratorum iſtorum umquam attigit, comprehenſa eſſe videatur.

22. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe, mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi, vel vim, vel ſuavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non ſolum orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo viderere: nunc intelligo, illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quæ ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe: ſed tamen, cum

1 *In utramque partem ſententiam poſſit* Pal. tert. ac nonus Bal. *in utramque partem, abjecta ſententiam,* Lambin. 2 *Carneadi* noſtri fere.

1 *In*

cum omnes gradus ætatis recordor tuæ, cumque vitam tuam ac ſtudia conſidero; neque quo tempore iſta didiceris, video, nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris intelligo deditum; neque tamen poſſum ſtatuere, utrum magis mirer, te illa, quæ mihi perſuades maxima eſſe adjumenta, potuiſſe [1] in tuis tantis occupationibus perdiſcere; [2] an, ſi non potueris, poſſe iſto modo dicere. Hic Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule, primum perſuadeas velim, me non multo ſecus facere cum de oratore diſputem, ac facerem, ſi eſſet mihi de hiſtrione dicendum: negarem enim poſſe eum ſatisfacere in geſtu, niſi palæſtram, niſi ſaltare didiciſſet; neque, ea cum dicerem, me eſſe hiſtrionem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem. Similiter nunc de oratore, veſtro impulſu, loquor, ſummo ſcilicet: ſemper enim, quacumque de arte aut facultate quæritur, de abſoluta & perfecta quæri ſolet. Quare ſi jam me vultis eſſe oratorem, ſi etiam ſat bonum, [3] ſi bonum denique, non repugnabo: (quid enim nunc ſim ineptus? ita me exiſtimari ſcio) quod ſi ita eſt, ſummus tamen certe non ſum. Neque enim apud homines res eſt ulla difficilior, neque major, neque quæ plura adjumenta doctrinæ deſideret. Attamen quoniam de oratore nobis diſputandum eſt, de ſummo oratore dicam neceſſe eſt. Vis enim & natura rei niſi perfecta ante oculos ponitur, qualis & quanta ſit, intelligi non poteſt. Me autem, Catule, fateor, neque hodie in iſtis libris, & cum iſtis hominibus vivere; nec vero, id quod tu recte commeminiſti, ullum umquam

1 *In tantis his occupationibus* al. 2 *Ac, ſi non potueris* Mag. Nov. Statim *Huic Craſſus* Mag. & Wag. 3 Margini Nov. adſcribitur, alias deeſſe *ſi bonum.*

1 *Ad*

quam habuiſſe ſepoſitum tempus [1] ad diſcendum; ac tantum tribuiſſe doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forenſes feriæ [2] conceſſerint.

23. At, ſi quæris, Catule, de doctrina iſta quid ego ſentiam, Non tantum ingenioſo homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui cauſas, qui rempublicam ſpectet, opus eſſe arbitror temporis, quantum ſibi ii ſumſerunt, quos diſcentes vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad uſum transferunt; aliter ab iis, qui ipſarum artium tractatu delectati, nihil in vita ſunt aliud acturi. Magiſter hic Samnitium ſumma jam ſenectute eſt, & quotidie commentatur: nihil enim curat aliud: [3] at Q. Velocius puer addidicerat: ſed quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut eſt apud Lucilium,

——Quamvis bonus ipſe
Samnis in ludo, ac rudibus, [4] *civis ſatis aſper.*

ſed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat: erat enim ſcenicus: quid faceret aliud? at Numerius Furius, noſter familiaris, cum eſt commodum, cantat: eſt enim paterfamilias, eſt eques Romanus: puer didicit quod diſcendum fuit. Eadem ratio eſt harum artium maximarum: dies & [5] noctes virum ſumma virtute & prudentia videbamus philoſopho cum operam daret, Q. Tuberonem: at ejus avunculum

1 *Ad dicendum* Bod. Mag. 2 *Conceſſerunt* Bod. Wag. 3 Eſt à Victorio Var. Lect. l. 6. c. 21. ut & Turnebo, Adverſ. l. 25. c. 10. *atque velocius* plerique MSS. & edd. *Velocius* Bal. 4 Ita (aut *cujus*) plerique Pall. quomodo conjecerat Lipſius, quem vide l. 5. Antiq. lect. c. 2. *cauſis* edidere alii. *cuivis* Lambin. poſt Melanchon. cui accedunt noſt. omn. 5 *Noctes* abeſt à noſt. omn. qui *dieſces*, vel *dies &*, (*dices &* in marg. Nov.) *virum &c.* exhibent.

1 Illa

Digitized by Google

avunculum vix intelligeres id agere, cum ageret tamen, Africanum. Iſta diſcuntur facile, ſi & tantum ſumas, quantum opus ſit, & habeas qui docere fideliter poſſit, [1] & ſcias etiam ipſe diſcere. Sed ſi tota vita nihil velis aliud agere, ipſa tractatio & quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum deſidioſa delectatione veſtiges: ita fit, [2] ut agitatione rerum ſit infinita cognitio, facilis uſus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria ſtudiumque permaneat. Libet autem ſemper diſcere, ut ſi velim ego talis optime ludere, aut pilæ ſtudio tenear, etiam fortaſſe ſi aſſequi non poſſim: at alii, quia præclare faciunt, vehementius, quam cauſa poſtulat, delectantur; ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil eſt, quod quiſquam magnitudinem artium, ex eo, quod ſenes diſcunt, pertimeſcat. Namque aut ſenes ad eas acceſſerunt; aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis detinentur; aut ſunt tardiſſimi. Res quidem ſe mea ſententia ſic habet, ut, niſi quod quiſque cito potuerit, numquam omnino poſſit perdiſcere.

24. Jamjam, inquit Catulus, intelligo, Craſſe, quid dicas, & hercule aſſentior: ſatis video tibi, homini ad perdiſcendum acerrimo, ad ea cognoſcenda, quæ dicis, fuiſſe temporis. Pergiſne, inquit Craſſus, me, quæ dicam, de me, non de re, putare dicere? Sed jam, ſi placet, ad inſtituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit, placet. Tum Craſſus, Quorſum igitur hæc ſpectat, inquit, tam longa, & tam alte repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi ſuperſunt, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut

1 Illa *& ſcias &c.* deſunt in Bod. 2 *Ut à cogitatione rerum* excerp. Nov.

Digitized by Google

ſit quam maxime jucunda, [1] quam maxime in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, & quam plurimis ſit rebus inſtructa! Inſtrumentum autem hoc forenſe, [2] litigioſum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, [3] exiguum ſane atque mendicum eſt: illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non [4] multum eſt majus, quam illud vulgare ac forenſe. Apparatu nobis opus eſt, & [5] rebus exquiſitis undique, & collectis, arceſſitis, comportatis, ut tibi, Cæſar, faciendum eſt ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quod quotidianis & vernaculis rebus ſatisfacere me poſſe huic populo non putabam. Verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum facilis eſt vel ratio, vel ſine ratione, ipſa exercitatio. Rerum eſt ſilva magna; quam cum Græci jam non tenerent, ob eamque cauſam juventus noſtra dediſceret pene diſcendo, etiam Latini, ſi diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt: quos ego cenſor edicto meo ſuſtuleram, non quo (ut neſcio quos dicere aiebant) acui ingenia adoleſcentium nollem, ſed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam. Nam apud Græcos, qui [6] cujuſmodi eſſent videbam, tamen eſſe præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam & [7] humanitatem dignam ſcientia: hos vero novos magiſtros nihil intelligebam poſſe docere, niſi ut auderent; quod, etiam cum bonis rebus conjunctum, per ſeipſum eſt magnopere [8] fugiendum. Hoc cum unum traderetur, &

cum

1 *Qua maxime in ſenſus &c.* ſtatimque *& qua plurimis* Bod. 2 *Litigioſum ac retractatum ex vulgi opinionibus* Nov. *tractatum ex vulgi opinionibus* Mag. 3 *Exiguum, ſaneque mendicum eſt* noſt. om. 4 *Multo* vulgo. 5 *Rebus exquiſitis, undique collectis* Wag. 6 *Cujuſque modi eſſent* conjicit Guliel. *cuicuimodi eſſent* ed. Lambin. & P. Manut. 7 *Humanitate dignam ſcientiam* edidit Lambin. ex MSS. 8 *Intelligendum* Wag.

1 *Ut*

cum impudentiæ ludus eſſet; putavi eſſe cenſoris, ne longius id ſerperet, providere. Quamquam non hæc ita ſtatuo atque decerno, ut deſperem Latine ea, de quibus diſputavimus, tradi ac perpoliri: patitur enim & lingua noſtra, & natura rerum, veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum ad noſtrum uſum moremque transferri: ſed hominibus opus eſt eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere noſtri nulli fuerunt: ſin quando exſtiterint, etiam Græcis erunt anteponendi.

25. Ornatur igitur oratio genere primum, & quaſi colore quodam, & ſucco ſuo: nam ut gravis, ut ſuavis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut ſenſus, [1] ut dolores habeat quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc corpore. Ut porro conſperſa ſit quaſi verborum ſententiarumque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita [2] diſtinctum, ut ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia & lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maxime teneat eos qui audiant, & quod non ſolum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet. Non enim à me jam exſpectari puto ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta ſit veſtra oratio, ne vulgaris, ne obſoleta: aliud quiddam majus, & ingenia me hortantur veſtra, & ætates. Difficile enim dictu eſt, quænam cauſa ſit, cur ea, quæ maxime ſenſus noſtros impellunt voluptate, & ſpecie prima acerrime commovent, ab iis celerrime faſtidio quodam & ſatietate abalienemur. Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora ſunt in picturis novis pleraque, quam in

veteribus?

1 *Ut colores* Mag. 2 *Disjunctum* Nov.

1 *Falſa*

veteribus? quæ tamen, etiamſi primo adſpectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletoque teneamur. Quanto molliores ſunt & delicatiores in cantu flexiones & [1] falſæ voculæ, quam certæ & ſeveræ? quibus tamen non modo auſteri, ſed, ſi ſæpius fiunt, multitudo ipſa reclamat. Licet hoc videre in reliquis ſenſibus unguentis minus diu nos delectari ſumma & acerrima ſuavitate conditis, quam his moderatis; & magis laudari [2] quod ceram, quam quod crocum olere videatur: in ipſo tactu eſſe modum & mollitudinis & lævitatis. Quin etiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maxime voluptarius, quique [3] dulcitudine præter ceteros ſenſus commovetur, quam cito id, quod valde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit? Quis potione uti, aut cibo dulci diutius poteſt? [4] cum utroque in genere ea, quæ leviter ſenſum voluptate moveant, facillime fugiant ſatietatem. Sic omnibus in rebus voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt: quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poetis, vel oratoribus poſſumus judicare, concinnam, diſtinctam, ornatam, feſtivam, ſine intermiſſione, ſine [5] reprehenſione, ſine varietate, quamvis claris ſit coloribus picta vel poeſis, vel oratio, non poſſe in delectatione eſſe diuturna. Atque eo citius in oratoris, aut in poetæ, cincinnis ac fuco offenditur, quod ſenſus in nimia voluptate natura, non mente, ſatiantur: in ſcriptis, & in dictis, non aurium ſolum, ſed animi judicio etiam magis, infucata vitia noſcuntur.

26. Quare,

1 *Falſa notula* Nov. ſed *vocula* conſpicitur ad marg. 2 *Qua terram, quam qua crocum* Phil. Melanchon. & poſt eum Lambin. è Plinii l. 17. c. 5. *terram* etiam Nov. in ordine verborum, cum *ceram* habeat in excerpt. 3 *Dulcedine* alias. 4 *Quam utroque* noſt. omn. *quum* excerp. Nov. 5 *Reſpiratione* intruſit Lambin. contra MSS.

Digitized by Google

26. Quare, *bene* & *præclare*, quamvis nobis ſæpe dicatur; *belle* & *feſtive*, nimium ſæpe nolo: quamquam illa ipſa exclamatio, *Non poteſt melius*, ſit velim crebra; ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac ſumma laus, umbram aliquam & receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, exſtare, atque eminere videatur. Numquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu quo poteſt,

Nam ſapiens virtuti honorem, præmium, haud
prædam petit:

ſed abjicit prorſus, [1] ut in proximos,

Ecquid video? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras.

incidat, adſpiciat, admiretur, ſtupeſcat. Quid ille alter?

— Quid petam præſidii?

quam leniter? quam remiſſe? quam non actuoſe? inſtat enim,

O pater! o patria! o Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non poſſet, ſi eſſet conſumta ſuperiore motu, & exhauſta. Neque id actores prius viderunt, quam ipſi poetæ, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, à quibus utriſque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, diſtinguitur. Ita ſit nobis igitur ornatus & ſuavis orator, (nec tamen poteſt aliter eſſe) ut ſuavitatem habeat auſteram & ſolidam, non dulcem atque decoctam: nam ipſa ad ornandum præcepta, quæ dantur, ejuſmodi ſunt, ut ea [2] quamvis vitioſiſſimus orator explicare

1 *Ut* non eſt in textu Nov. Mox & *quid video?* Pall. & cum iis poſt. omn. ut Grutero videtur omnino legendum *ut in proxim.*, *Sed quid video?* 2 *Quivis vitioſiſſimus* Bal. Wag.

3 1 *Ea*

Digitized by Google

care poſſit. Quare, ut ante dixi, primum ſilva rerum ac ſententiarum comparanda eſt; qua de parte dixit Antonius: hæc formanda filo ipſo [1] & genere orationis, illuminanda verbis, varianda ſententiis. Summa autem laus eloquentiæ eſt amplificare rem ornando; quod valet non ſolum ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, ſed etiam ad extenuandum [2] atque abjiciendum.

27. Id deſideratur omnibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum explanamus aliquid, vel cum [3] conciliamus animos, vel cum concitamus. Sed in hoc, quod poſtremum dixi, amplificatio poteſt plurimum: eaque una laus oratoris eſt, & propria maximé. Etiam major eſt illa exercitatio, quam extremo ſermone inſtruxit Antonius, (primo rejiciebat) laudandi & vituperandi. Nihil eſt enim [4] ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quam utrumque horum cumulatiſſime facere poſſe. Conſequentur etiam illi loci, qui quamquam proprii cauſarum, & inhærentes in earum nervis eſſe debent, tamen, quia de univerſa re tractari ſolent, *communes* à veteribus nominati ſunt: quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incuſationem, aut querelam, contra quam dici nihil ſolet, nec poteſt; ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam, quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni ſunt atque inanes. Alii autem habent deprecationem, aut miſerationem: alii vero ancipites diſputationes, in quibus de univerſo genere in utramque partem diſſeri

1 *Et genere* non viſitur in Wag. 2 *Atque abjiciendum* deeſt in Bal. 3 *Conciliamus amicos* Bal. Mag. 4 *Ad exaggerandum & amplificandum orationem* Nov. Wag.

Digitized by Google

ſeri copioſe licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philoſophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud antiquos erat eorum, à quibus omnis de rebus forenſibus dicendi ratio, [1] & copia petebatur. De virtute enim, de officio, de æquo & bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præmio, pœna, ſimilibuſque de rebus in utramque partem dicendi animos, & vim, & artem habere debemus. Sed quoniam de noſtra poſſeſſione depulſi, in parvo, & eo litigioſo prædiolo relicti ſumus, & aliorum patroni, noſtra tenere, tuerique non potuimus, ab iis (quod indigniſſimum eſt) [2] qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod opus eſt nobis mutuemur.

28. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex particula parva urbis ac loci, nomen habent, & Peripatetici philoſophi, aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum ſcientiam, à Græcis [3] politici philoſophi appellati, univerſarum rerum publicarum nomine vocabantur; Omnem civilem orationem in horum alterutro genere verſari, aut [4] definita controverſia certis temporibus, [5] ac reis; hoc modo, Placeatne à Carthaginienſibus captivos noſtros, redditis ſuis, recuperari: aut infinite de univerſo genere quærentis, Quid omnino de captivo ſtatuendum ac ſentiendum ſit. Atque horum ſuperius illud genus, cauſam, aut controverſiam appellant, eamque tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæſtio infinita, & quaſi propoſita, conſultatio nominatur: atque hactenus [6] loquuntur. Etiam hac inſtituendo diviſione utuntur,

1 *Et copia videbatur* Bal. 2 *Qui noſtrum patrimonium irruperunt*, Bod. 3 *Politici* abeſt à Mag. 4 *Definita controverſia* excerp. Nov. 5 *Ac rebus* Nov. 6 *Loquantur* Bod. & Nov. ad oram.

1 Aut

tur, ſed ita, non ut jure, aut judicio, [1] ut denique recuperare amiſſam poſſeſſionem, ſed ut ex jure civili, ſurculo defringendo, uſurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis, [2] reis definitum, obtinent, atque id ipſum [3] lacinia. Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maxime vigere audio, etiam harum jam cauſarum cognitio, exercitatioque celebratur. Alterum vero tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris eſſe dicunt: ſed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt; ut præteriri omnino fuerit ſatius, quam [4] attentatum deſeri: nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

29. Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri & diſceptari poteſt, ſive in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſive in iis cauſis, quæ in civitate & in forenſi diſceptatione verſantur: [5] neque eſt ulla, quæ non aut ad cognoſcendi, aut ad agendi vim rationemque referatur. Nam aut ipſa cognitio rei, ſcientiaque perquiritur; ut, Virtus ſuamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi conſilium exquiritur; ut, Sitne ſapienti capeſſenda reſpublica. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, conſecutio. Nam, quid in re ſit, conjectura quæritur; ut illud, Sitne in humano genere ſapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat; ut ſi quæratur, Quid

ſit

1 *Aut vi denique recuperare* Lambin. quod nullus admiſerit Gruter. 2 *Rebus* al. 3 *Laſcivia* Mag. Nov. & ſumme placet Turnebo, quem adi Adverſ. l. 21. c. 14. non omnino legitur in Bod. 4 *Intractatum* Memmii membr. Pal. nonus. *ad tantum* Memm. chartac. Pall. tert. quart. ſept. *atractum* Pall. pr. ſec. *attrectatum* Pal. oct. & ad oram quart. Nov. *attactum* Pith. Joan. *ac tantum* cet. noſtri. 5 *Neque eſt ulla*, (*res ulla*, Nov. in marg.) *quæ aut ad cogn. aut ad ag. v. r. referantur* Wag. omnino reſpuit Joan.

a *Anquiritur*

ſit ſapientia. Conſecutio autem tractatur, cum, quid quamque rem ſequatur, [1] inquiritur; ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri. Redeunt rurſus ad conjecturam, eamque in quatuor genera diſpertiunt: nam aut quid ſit, quæritur, hoc modo; Naturane ſit jus inter homines, aut opinionibus: aut quæ ſit origo cujuſque rei; ut, Quod ſit initium legum, aut rerum publicarum: [2] aut cauſa & ratio; ut, ſi quæratur, Cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant: aut de immutatione; ut, ſi diſputetur, Num interire virtus in homine, aut num in vitium poſſit converti. Definitionis autem ſunt diſceptationes, ut, cum quæritur, Quid in communi mente quaſi impreſſum ſit; ut ſi diſſeratur, [3] Idne ſit jus, quod maximæ parti ſit utile: aut cum quid cujuſque ſit proprium exquiritur; ut, Ornate dicere, propriumne ſit oratoris; an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cum res diſtribuitur in partes; ut ſi quæratur, Quot ſint genera rerum expetendarum; aut, Sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum? aut cum quæ forma, & quaſi naturalis nota cujuſque ſit, deſcribitur; ut ſi quæratur avari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis autem [4] duo prima quæſtionum genera ponuntur: nam aut ſimplex eſt diſceptatio; ut ſi diſſeratur, Expetendane ſit gloria: aut ex comparatione; [5] Laus, an divitiæ magis expetendæ ſint. Simplicium autem ſunt tres modi: de expetendis, fugiendiſve

 rebus;

1 *Anquiritur* Joan. *an quaritur* Bal. Bod quorum Bal. & Joan. ſubjungunt *mentiri; ut illud, Sitne aliq. mentiri (mente in* Joan *) boni viri?* In marg. Nov notatur alias legi *inquiritur; ut illud, mentiri ſitne aliquando in mente boni viri?* 2 *Aut cauſa tractatio* noſt. quinque. 3 *Unde ſit jus, quod &c* Joan excerp. Nov. 4 *Duo contermina quaſtionum genera* excerp Nov cum Memmii membr. *duo crimina* Pal. pr. *criminina* ſec. *crumenia* Joan. *duo prima gemina quaſtionum,* Bal. Wag. 5 *Ut, laudes, an divitia* Wag.

1 *Quo*

rebus; ut, Expetendine honores ſint: Num fugienda paupertas. De æquo, aut iniquo; Æquumne ſit ulciſci injurias, etiam propinquorum. De honeſto, aut turpi; ut hoc, Sitne honeſtum gloriæ cauſa mortem obire. Comparationis autem duo ſunt modi: Unus, cum, idemne ſit, an aliquid interſit, quæritur; ut *metuere*, & *vereri*; ut *rex*, & *tyrannus*; ut *aſſentator*, & *amicus*: Alter, cum, quid præſtet aliud alii, quæritur; ut illud, Optimine cujuſque ſapientes, an populari laude ducantur. Atque eæ quidem diſceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, ſic fere à doctiſſimis hominibus deſcribuntur.

30. Quæ vero referuntur ad agendum, aut in officii diſceptatione verſantur, quo in genere, quid rectum faciendumque ſit, quæritur; [1] cui loco omnis virtutum & vitiorum [2] eſt ſilva ſubjecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut ſedanda, tollendave, tractantur. Huic generi ſubjectæ ſunt cohortationes, objurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſque ad omnem animi motum & impulſio, &, ſi ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus ac modis diſceptationum omnium, nihil ſane ad rem pertinet, ſi qua in re diſcrepavit ab Antonii diviſione noſtra partitio: eadem enim ſunt membra [3] in utriſque diſputationibus, ſed paulo ſecus à me, atque ab illo, partita, ac diſtributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus penſumque revocabo. Nam ex illis locis, quos expoſuit Antonius, omnia ſunt ad quæque genera quæſtionum

1 *Quo in loco* Joan. & ad marg. Nov. 2 *Eſt illa ſubjecta materia; aut &c.* Nov. ad marg. *eſt illa ſubjecta: aut &c.* Joan. 3 *In utriuſque diſputatione* Joan. Mag. Wag. & ad oram Nov. Iidem *ſectim ac tributa*, cum prioribus Pall. duobuſque Gall.

Digitized by Google

num argumenta ſumenda; ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum eſt, quam quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe. Ornatiſſimæ ſunt igitur orationes eæ, quæ latiſſime vagantur, & à privata [1] ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt & convertunt, ut ii qui audiant, [2] natura, & genere, & univerſa re cognita, de ſingulis [3] reis, & criminibus, & litibus, ſtatuere poſſint. Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque à minutis anguſtiſque concertationibus, ad omnem vim varietatemque vos diſſerendi traducendos putavit. Quare non eſt paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt; neque Tuſculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ, aut noſtræ pomeridianæ ſeſſionis. Non enim ſolum acuenda nobis, neque procudenda lingua eſt, [4] ſed onerandum complendumque pectus maximarum rerum, & plurimarum, ſuavitate, copia, varietate.

31. Noſtra eſt enim (ſi modo nos oratores ſumus, ſi in civium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis, adhibendi auctores & principes ſumus) noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſſio, [5] in quam homines, quaſi caducam atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt, atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille [6] in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis

1 *Et à ſingulari* Bal. Joan. Wag. 2 *Natura genere* Joan. Mag. Pall. pr. ſec. & bini Gall. 3 *Rei & criminibus, & litibus* Joan. 4 *Sed ornandum* Nov. cujus marg. adſcribitur *al. ſed metandum, exorandum, complendumque &c.* 5 *In quam homines, quaſi caduca, atque vacua, abundantes otio &c.* Joan. 6 *In Gorgia (Gorgiam* Wag.*) Socrates cavillatur* noſt. quatuor, cum edd. aliquot.

1 *Exſpoliati*

paucis præcipiunt libellis, eoſque Rhetoricos inſcribunt, quaſi non illa ſint propria rhetorum, quæ ab iiſdem de juſtitia, de officio, de civitatibus inſtituendis & regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione, dicuntur. Quæ quoniam jam aliunde non poſſumus, ſumenda ſunt nobis ab iis ipſis, à quibus [1] expilati ſumus; dummodo illa ad hanc civilem ſcientiam, quo pertinent, & quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his diſcendis rebus ætatem, ſed cum fontes viderimus, (quos niſi qui celeriter cognorit, numquam cognoſcet omnino) tum, quotieſcumque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriemus. [2] Nam neque tam eſt acris acies in naturis hominum & ingeniis, ut res tantas quiſquam, niſi monſtratas, poſſit videre: neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, ſi modo adſpexerit. In hoc igitur tanto, tamque immenſo campo, cum liceat oratori vagari libere, atque, ubicumque conſtiterit, [3] conſiſtere in ſuo, facile ſuppeditat omnis apparatus ornatuſque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit; &, ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exſiſtit [4] ex rei natura quidam ſplendor in verbis. Sit modo is, qui dicet aut ſcribet, [5] inſtitutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, & flagret ſtudio, & à natura adjuvetur, &, in univerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus, ornatiſſimos ſcriptores [6] oratoreſque ad cognoſcendum imitandumque

1 *Exſpoliati* Joan. *explicati* Wag. utrumque eſt in margine Nov. 2 *Nam neque quiſquam tam eſt acris, vel alacer, in naturis hominum* excerp Nov. *Nam neque tam eſt acris, ac alacer in naturis* Joan relicto ſpatio poſt *alacer*, octo literarum capaci. 3 *Conſiſtere* deeſt in Joan. & Mag. 4 *Ex rei naturalis quidam ſplendor* Nov. ad marg accedente Joan. 5 *Et inſtitutus* Joan. Wag. 6 *Oratoreſque cognoſcendos, imitandoſque*

dumque cognorit; næ ille haud ſane, quemadmodum verba ſtruat & illuminet, à magiſtris iſtis requiret: ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta, ſine duce, natura ipſa, ſi modo eſt exercitata, [1] labetur.

32. Hic Catulus, Dii immortales, inquit, quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Craſſe, complexus es! quantiſque ex anguſtiis oratorem educere auſus es, & in majorum ſuorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoreſque dicendi nullum genus diſputationis à ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperque eſſe in omni orationis ratione verſatos: ex quibus [2] Eleus Hippias, cum Olympiam veniſſet maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta pene audiente Græcia, Nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, muſicam, literarum cognitionem & poetarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebuſpublicis, [3] dicerentur; ſed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, ſoccos, quibus [4] indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. Scilicet nimis hic quidem eſt progreſſus, ſed ex eo ipſo eſt conjectura facilis, quantum ſibi illi ipſi oratores de præclariſſimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico [5] Chio? quid de Thraſymacho

tandeſque delegerit Nov. ad oram. Pal. pr. Pith. Mem. Sic quoque fere Pal. ſec. & Joan. & vulgato præponendum videtur Grutero.
1 *Delabitur* vel *dilabitur* vel *delabetur* vel *dilabetur* Joan. Mag. excerp. Nov. Weg. 2 *Helsrius* vel *Herilleus Hippias* plerique noſtri. 3 *Diſſerentur* Lambin. *ducerentur* Pal. octav. 4 *Inductus eſſet* Pall. duo, & Memmii chartaceus; quod non negligendum putat Gruter. 5 *Ceo* vel *Cèio* Bal. Bod. Mag. Nov.

1 *Victu*

ſymacho Chalcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unuſquiſque plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum, & diſſeruit, & ſcripſit. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) Philoſopho ſuccubuit orator; qui aut non eſt victus umquam à Socrate, neque ſermo ille Platonis verus eſt; aut, ſi eſt [1] victus, eloquentior videlicet fuit & diſertior Socrates, &, ut tu appellas, copioſior & melior orator: ſed hic in illo ipſo Platonis libro, de omni re, quæcumque [2] in diſceptationem quæſtionemque vocaretur, ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur; iſque princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quiſque vellet audire; cui tantus honos habitus eſt à Græcia, ſoli ut ex omnibus Delphis, non inaurata ſtatua, ſed aurea, ſtatueretur. [3] Atque ii, quos nominavi, [4] multique præterea ſummi dicendi doctores, uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu, Craſſe, dicis, oratoriſque nomen apud antiquos in Græcia, majore quadam, vel copia, vel gloria, floruiſſe. Quo quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græcis vituperationis, eſſe tribuendum ſtatuam: cum tu, in alia lingua ac moribus [5] natus, occupatiſſima in civitate, vel privatorum negotiis pene omnibus, vel orbis terræ procuratione, ac ſummi imperii gubernatione, diſtrictus, tantam vim rerum cogitationemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus, qui conſilio [6] & oratione in civitate valeat, ſcientia atque exercitatione ſociaris: illi, nati in literis, ardenteſque

1 *Victus* abeſt à Joan. 2 *In diſceptationem quæſtionemque revocetur*, vel *revocaretur* noſtri fere. 3 *Sed ii, quos* Joan. Nov Wag. 4 *Multique præterea, ſummique* Joan. Wag. 5 *Natis* primitus Joan. *notis* Pith. unde *ignotis* conjicit Guliel. reclamante Grutero. 6 *Et ratione* Wag.

denteſque his ſtudiis, otio vero diffluentes, non modo nihil acquiſierint, ſed ne relictum quidem, & traditum, & ſuum, conſervaverint.

33. Tum Craſſus, Non in hac, inquit, una, Catule, re, ſed in aliis etiam compluribus, diſtributione partium, ac ſeparatione, magnitudines ſunt artium diminutæ. An tu exiſtimas, cum eſſet Hippocrates ille Cous, fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, alios, [1] qui oculis, mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, [2] num muſicam Damone aut Ariſtoxeno, num ipſas literas Ariſtophane aut Callimacho, tractante, tam diſcerptas fuiſſe, ut nemo genus univerſum complecteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret? Equidem ſæpe hoc audivi de patre, & de ſocero meo, Noſtros quoque homines, qui excellere ſapientiæ gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant illi Sex. Ælium: M' vero [3] Manilium nos etiam vidimus tranſverſo ambulantem foro; quod erat inſigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus conſilii ſui copiam: ad quos olim, & ita ambulantes, & in ſolio ſedentes domi, ſic adibatur, non ſolum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio, referretur. Hæc fuit P. Craſſi illius veteris, hæc T. Coruncanii, hæc proavi, generi mei, Scipionis, prudentiſſimi hominis, ſapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis

1. *Qui auribus* edit. Lambini. 2 *Num Muſicam Damone, aut Ariſtoxeno, aut Callimacho tractante, tam diſcerptam fuiſſe* Joan. 3 *Manilium nos etiam vidimus: vidimus tranſverſo &c.* Joan.

1 *Repereretur*

atque humanis rebus [1] referretur: iidemque & in ſenatu, & apud populum, & in cauſis amicorum, & domi, & militiæ, conſilium ſuum fidemque præſtabant. Quid enim M. Catoni, præter hanc politiſſimam doctrinam tranſmarinam atque adventitiam, defuit? num, quia jus [2] civile didicerat, cauſas non dicebat? aut, quia poterat dicere, juris ſcientiam negligebat? [3] at utroque in genere & laboravit, & præſtitit. Num, propter hanc ex privatorum negotiis [4] collectam gratiam, tardior in republica capeſſenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator; idem facile optimus imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis ſciri diſcive potuit, quod ille non cum inveſtigarit & ſcierit, tum etiam conſcripſerit. Nunc contra plerique ad honores adipiſcendos, & ad rempublicam gerendam, nudi veniunt atque inermes; [5] nulla cognitione rerum, nulla ſcientia, ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert ſe, ſi unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut uſum aliquem militarem, (quæ ſane nunc quidem obſoleverunt) aut juris ſcientiam, (ne ejus quidem univerſi: [6] nam pontificium, quod eſt conjunctum, nemo diſcit) aut eloquentiam, quam in clamore, & in verborum curſu, poſitam putant: omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipſarum, ſocietatem cognationemque non norunt.

34. Sed, ut ad Græcos referam orationem, (quibus

1 *Repereretur* Joan. *recurreretur* excerp. Nov. ſtatim hi *denique & in ſenatu* Bal. 2 *Civile non didicerat* Bod. Joan. Mag Wag. Pall. ſeptem. Gall. tres. quod in *civile condidicerat* mutabat Guliel. 3 *Aut utroque* Wag. *Utroque in genere elaboravit*, omiſſo *at*, Joan. 4 *Conjectam* Bal. Bod. Nov. *collatam* Joan. 5 *Nulla cognitione rerum* non ſunt in Bod. nec olim erant in Nov. 6 *Nam pontificium jus, quod &c.* ad oram Nov.

bus carere in hoc quidem ſermonis genere non poſſumus: nam [1] ut virtutis à noſtris, ſic doctrinæ ſunt ab illis, exempla repetenda) ſeptem fuiſſe dicuntur uno tempore, qui ſapientes & haberentur, & vocarentur: hi omnes, præter Mileſium Thalen, civitatibus ſuis præfuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis inſtructior, fuiſſe traditur, quam Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis utilis, ſed ita eloquentia floruit, ut literis doctrinaque præſtaret. Quid Pericles? de cujus [2] dicendi copia ſic accepimus, [3] ut, cùm contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, ſeverius tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus & jucundum videretur; cujus in labris veteres comici, etiam cum illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat) Leporem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. At hunc non [4] clamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrina, conſilio, eloquentia excellens, quadraginta annos præfuit Athenis, & urbanis eodem tempore, & bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem non boni, ſed certe docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus

1 *Ut virtutes à noſtris, ſic doctrina ſunt ab illis petenda* Joan. nec multum abeunt excerp. Nov. 2 *Ratione dicendi ſic &c.* Nov. ad marg. Solum *de cujus dicendi ſic &c.* Joan. 3 *Ut contra voluntatem* Joan. Mag. Wag. 4 *Declamator* Joan. Mag. Nov. cum edd.

1 *Lyſias*

bus expolivit? non Plato? atque eum idem ille, non linguæ ſolum, verum etiam animi ac virtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliiſne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato, aliis Iſocrates clariſſimum virum Timotheum, Cononis, præſtantiſſimi imperatoris, filium, ſummum ipſum imperatorem, hominemque doctiſſimum? aut aliis Pythagoreus ille [1] Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſummum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Ageſilaum? aut [2] Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipſe Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam Magna vocitata eſt? *Equidem* non arbitror.

35. Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quæ eſſent homine erudito dignæ, atque eo qui in republica vellet excellere, fuiſſe doctrinam; quam qui accepiſſent, ſi iidem ingenio ad pronunciandum valuiſſent, & ſe ad dicendum quoque, non repugnante natura, dediſſent, eloquentia præſtitiſſe. Itaque ipſe Ariſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quod ipſe ſuas diſputationes, à cauſis forenſibus & civilibus, ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutavit repente totam formam prope diſciplinæ ſuæ, verſumque quendam de Philocteta paulo ſecus dixit: ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere, [3] cum Barbaros; hic autem, cum Iſocratem, pateretur dicere. Itaque ornavit & [4] illuſtravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque vero hoc fugit

1 *Tyſias* Joan. Mag. Wig. 2 *Philolaus Archytam Tarentinum* Bal. Both. Joan. Wig. 3 Ita Bal. & Joan. *cum barbaris* al. 4 *Illuſtravit ut doctrinam illam omnemque, rerumque cognitionem* &c. Joan. *illuſt. doctrinam illam, omnemque rerum cognitionem* Bal. Mag. Wig.

1 *Et*

fugit ſapientiſſimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, à quo eodem ille [1] & agendi acciperet præcepta, & loquendi. Nunc ſive qui volet, eum philoſophum, qui copiam nobis rerum orationiſque tradat, per me appellet oratorem licet; ſive hunc oratorem, quem ego dico ſapientiam junctam habere eloquentiæ, philoſophum appellare malit, non impediam; dummodo hoc conſtet, Neque infantiam ejus, qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat; neque inſcientiam illius, cui res non ſuppetat, verba non deſint, eſſe laudandam: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam, quam ſtultitiam loquacem. Sin quærimus, quid unum excellat [2] ex omnibus, docto oratori palma danda eſt; quem ſi patiuntur eundem eſſe philoſophum, ſublata controverſia eſt: ſin eos disjungent, hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto ineſt illorum omnis ſcientia; in philoſophorum autem cognitione non continuo ineſt eloquentia: quæ quamvis contemnatur ab eis, neceſſe eſt tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Hæc cum Craſſus dixiſſet, parumper & ipſe conticuit, & ceteris ſilentium fuit.

36. Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non poſſum queri, quod mihi videare aliud quiddam, & non id quod ſuſceperis, diſputaſſe: plus enim aliquanto attuliſti, quam tibi eſſet [3] tributum à nobis [4] ac denunciatum. Sed certe & hæ partes fuerunt tuæ, de illuſtranda oratione ut diceres; & eras

1 *Et vivendi* Joan. ſupra lineam, & Nov. ad oram. 2 *Ex omnibus doctoribus, oratori &c.* Bal Bod. excerp. Nov. & Wag niſi quod hic omittit *oratori.* 3 *Attributum* Joan. Mag. Wag. *attribuendum* Bal. 4 *Illud ac denunciatum* non eſt in Bal. Joan. Wag. Eſt in Nov. ſed ſtigmate notatum.

1 *Arripuit*

Digitized by Google

eras ipſe jam ingreſſus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem deſcripſeras: cumque de duabus primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas, celeriter exigueque dixiſſes, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primum ornate, deinde etiam apte, diceremus. Quo cum ingreſſus eſſes, repente te quaſi quidam æſtus ingenii tui procul à terra [1] abripuit, atque in altum à conſpectu pene omnium [2] abſtraxit; omnemque rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti: (neque enim fuit tam exigui temporis) ſed apud hos quid profeceris, neſcio; [3] me quidem in Academiam totum compuliſti: in qua velim ſit illud, quod ſæpe poſuiſti, ut non neceſſe ſit conſumere ætatem, atque ut poſſit is illa omnia [4] cernere, qui tantummodo adſpexerit: ſed etiam ſi eſt aliquanto ſpiſſius, aut ſi ego ſum tardior, profecto numquam conquieſcam neque defatigabor, ante quam illorum [5] ancipites vias rationeſque, & pro omnibus, & contra omnia diſputandi, percepero. Tum Cæſar, Unum, inquit, me ex tuo ſermone maxime, Craſſe, commovit, quod eum negaſti, qui non cito quid didiciſſet, umquam omnino poſſe perdiſcere: ut mihi non ſit difficile periclitari, & aut ſtatim percipere iſta, quæ tu verbis ad cœlum extuliſti; aut, ſi non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his noſtris poſſim eſſe contentus. Hic Sulpicius, Ego vero, inquit, Craſſe, neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſophorum quemquam, deſidero: vel me licet [6] exiſtimes deſperare poſſe iſta perdiſcere; vel, id quod

1 *Arripuit* noſtri ſere. 2 *Abſtraxit*; (*diſtraxit* Wag.) *omnem enim rerum* Bod. Joan Wag. *omnem etiam rerum* Mag. 3 *Me quidem Academiam totum compuliſti* Bod. *quidem in Academia totum* Joan. Wag. 4 *Tenere* al. 5 *Ancipites rationes & pro &c.* Bod. 6 *Exiſtimes deſiderare poſſe* Bod.

Digitized by Google

quod facio, contemnere. Mihi rerum forenſium & communium vulgaris hæc cognitio ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam; ex qua ipſa tamen permulta neſcio, quæ tum denique, cum cauſa aliqua, quæ à me dicenda eſt, deſiderat, quæro. Quamobrem, niſi forte es jam defeſſus, & ſi tibi non graves ſumus, refer ad illa te, quæ ad ipſius orationis laudem ſplendoremque pertinent; quæ ego ex te audire volui, non ut deſperarem me eloquentiam conſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem.

37. Tum Craſſus, Pervulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas, Sulpici: quis enim de iſto genere non docuit? non inſtituit? non etiam ſcriptum reliquit? ſed geram morem, & ea duntaxat, quæ mihi nota ſunt, breviter exponam tibi: cenſebo tamen ad eos, qui auctores & inventores ſunt harum ſane minutarum rerum, revertendum. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio [1] ſimpliciter videnda eſt, deinde conjunctæ: nam eſt quidam ornatus orationis, qui ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis conjunctiſque conſtat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria ſunt, & certa quaſi vocabula rerum, pene una nata cum rebus ipſis; aut iis, quæ transferuntur, & quaſi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus & facimus ipſi. In propriis eſt igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta atque obſoleta fugiat; lectis atque illuſtribus utatur; in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus: in quo

[1] *Simplex*; & ſtatim *conjuncta* excerp. Nov. *conjuncta* etiam Joan.

1 *Itaque*

quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. [1] Etiam hoc, quod vulgo de oratoribus ab imperitis dici ſolet, *bonis is verbis, aut aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua perpenditur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu judicatur; in quo non magna laus eſt vitare vitium, (quamquam id eſt magnum) [2] verum hoc quaſi ſolum quoddam atque fundamentum eſt, verborum uſus & copia bonorum. Sed quid ipſe ædificet orator, & in quo adjungat artem, id eſſe à nobis quærendum [3] atque explicandum videtur.

38. Tria ſunt igitur in verbo ſimplici, quæ orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem; aut inuſitatum verbum, aut novatum, aut tranſlatum. Inuſitata ſunt priſca fere [4] ac vetuſta, & ab uſu quotidiani ſermonis jam diu intermiſſa, quæ ſunt poetarum [5] licentiæ liberiora, quam noſtra; ſed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem: neque enim illud fugerim dicere, ut [6] Cœlius, *Qua tempeſtate Pœnus in Italiam venit*: nec *prolem*, aut *ſobolem*, aut *effari*, aut *nuncupari*, aut, ut tu ſoles, Catule, *non* [7] *rebar*, [8] aut *opinabar*; & alia multa, quibus loco poſitis, grandior atque antiquior oratio ſæpe videri ſolet. Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur ac fiunt: vel conjungendis verbis; ut hæc,

Tum pavor ſapientiam mihi omnem [9] *exanimato expectorat.*

[1] *Num*

1 *Itaque hoc* Joan. Wag. Nov. ad oram. 2 *Verumtamen hoc* Joan. Nov. Pall. pr. ſec. item Pith. qui adhuc adjicit *hujus*, ſed *verum jam* (etiam Bal.) *in hoc* Mag. Wag. excerp. Nov. cæterique Pall. 3 *Atque explicandum* deeſt in Joan. 4 *Ac vetuſtate ab uſu* Joan. 5 *Licentia liberiora, quam noſtra*: Bal. Nov. Wag. 6 *Lælius* Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. 7 *Verebar* Joan. & ad marg. Nov. 8 *Haud opinabar* al. 9 *Ex animo expectorat* edd. recentiores.

1 *Num*

[1] *Num non vis hujus me verſutiloquas malitias?* Videtis enim & *verſutiloquas*, & *expectorat*, ex conjunctione facta eſſe verba, [2] non nata; vel ſæpe ſine conjunctione verba novantur; [3] ut, *ille ſenius*; ut, *Dii genitales*; ut, *Baccarum ubertate incurveſcere.* Tertius ille modus, transferendi verbi, late patet, quem neceſſitas genuit, inopia [4] coacta & anguſtiis; poſt autem delectatio jucunditaſque celebravit: nam ut veſtis frigoris depellendi cauſa reperta primo, poſt adhiberi cœpta eſt ad ornatum etiam corporis & dignitatem; ſic verbi tranſlatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites*, *luxuriem eſſe in herbis*, *lætas ſegetes*, etiam ruſtici dicunt. Quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id tranſlato cum eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hæ tranſlationes quaſi mutuationes ſunt, cum, quod non habeas, aliunde ſumas. Illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid arceſſunt; quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

39. Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tamquam in ſuo, poſitum, ſi agnoſcitur, delectat; [5] ſi ſimile

 nihil

1 *Num vero me vis hujus* Pal. nonus. *Num metuis hujus verſut.* conjectura Guliel. haud quidquam variant noſtri, niſi quod *me* omittit Joan. 2 *Non nata* deſideratur in Wag. Statim *ſed ſæpe* Joan. Wag. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. quod minime diſplicet Grutero. *non nata. Sæpe ſine &c.* Mag. 3 *Ut ille Senius* fingebat Guliel. *ut ille Ennius, Dii genitales* Turneb. l. IX. c. 26. *ut illud diſerti ſenis, Dii Genitales* malebat Lambin. *ut ille ſenſus diſertus indegenitalis* vulg. à quo non longe abeunt Pall. poſteriores, & plerique noſtri, niſi quod ii fere *vidi genitalis* vel *genitabilis. Ut ille Ennius vidi* (*ut Dii* Nov.) *geni* Pal. nonus. Nov. *ut ille Ennius diſertus indigen.* Pal. tert. 4 *Acta* Joan. 5 *Si non ſimilitudinem habet* excerp. Nov.

nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem; ut illa omnia,

— inhorreſcit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctiſque [1] & nimbûm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruſcat, cælum tonitru contremit,
Grando micta imbri [2] largifluo [3] ſubita præcipitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, ſævi exſiſtunt turbines,
Fervit æſtu pelagus —

omnia fere, quo eſſent clariora, tranſlatis per ſimilitudinem verbis dicta ſunt: aut quo ſignificetur magis res tota, ſive facti alicujus, ſive conſilii; ut ille, qui occultantem conſulto, ne id, quod ageretur, intelligi poſſet, duobus tranſlatis verbis, ſimilitudine ipſa indicat,

Quandoquidem [4] iſte circumveſtit dictis, [5] ſepit ſedulo.

Nonnumquam etiam brevitas tranſlatione conficitur; ut illud, *ſi telum manu fugit*: imprudentia teli emiſſi brevius propriis verbis exponi non potuit, quam eſt uno ſignificata tranſlato. Atque hoc in genere perſæpe mihi admirandum videtur, quid ſit, quod omnes tranſlatis & alienis magis delectantur verbis, quam propriis & ſuis.

40. Nam ſi res ſuum nomen, & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, quod per

1 *Et umbrarum* Bod. 2 *Largifico* noſt. omn. 3 *Subito præcipitat turbines: Fervit &c.* Joan. *Subito turbine præcipitat: Undique* excerp. Nov. 4 *Is te circumveſtit* conjicit Gruter. 5 *Sapit ſedulo* Nov. *ſæpe ſedulo* idem in marg. & Joan.

1 *Sed*

per libram agitur, ut in uxore *divortium*; neceſſitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere: [1] ſed in ſuorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt ratione tranſlata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenii ſpecimen eſt quoddam, tranſilire ante pedes poſita, & alia longe repetita ſumere: vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima eſt delectatio: vel quod ſingulis verbis res ac totum ſimile conficitur: vel quod omnis tranſlatio, quæ quidem ſumta ratione eſt, ad ſenſus ipſos admovetur, maxime oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. Nam & *odor urbanitatis*, & *mollitudo humanitatis*, & *murmur maris*, & [2] *dulcedo orationis*, ſunt ducta à ceteris ſenſibus. Illa vero oculorum multo acriora, quæ ponunt pene in conſpectu animi, quæ cernere & videre non poſſumus. Nihil eſt enim in rerum natura, [3] cujus nos non in aliis rebus poſſimus uti vocabulo & nomine: unde enim ſimile duci poteſt, (poteſt autem ex omnibus) indidem verbum unum, quod ſimilitudinem continet, tranſlatum, [4] lumen affert orationi. Quo in genere primum fugienda eſt diſſimilitudo.

—*Cœli ingentes fornices*:

Quamvis ſphæram in ſcenam (ut dicitur) attulerit Ennius, tamen in ſphæra fornicis ſimilitudo non poteſt ineſſe.

—*Vive Ulyſſes, dum licet*:
Oculis poſtremum lumen [5] *radiatum rape.*

 non

1 *Sed cur ſuorum* Mag. Nov. 2 *Dulcetudo* noſt. quatuor cum Pall. aliquot. 3 *Cui non multa hujuſmodi & in aliis rebus ſint ſimilia: unde poſſumus in rebus diverſis eadem uti vocabulo & nomine: poteſt enim ex omnibus itidem verbum &c.* Nov. ad marg. 4 *Lumen afferre orationi* noſt. quinque. 5 *Radiantis* emendat Muret. Variant. Lect. l. XI. c. 9. *rape* non habent Joan. Pall. pr. ſec. Mem. membr. & ferri poſſe putat Gruter.

1 *Ad*

non dixit, *cape*; non *pete*: haberet enim moram ſperantis diutius eſſe ſeſe victurum; ſed *rape*: hoc verbum eſt [1] ad id aptatum, quod ante dixerat,

— *dum licet.*

41. Deinde videndum eſt ne longe ſimile ſit ductum. *Syrtim patrimonii*, *ſcopulum* libentius dixerim: *Charybdim bonorum*, *voraginem* potius: facilius enim ad ea, quæ viſa, quam ad illa, quæ audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel ſumma laus eſt [2] verbi transferendi, ut [3] ſenſum feriat id, quod tranſlatum ſit; fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui [4] audiunt, trahet ſimilitudo. Nolo morte dici Africani *caſtratam* eſſe rempublicam: nolo *ſtercus curiæ* dici Glauciam: quamvis ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Nolo eſſe aut majus, quam res poſtulet; *tempeſtas comiſſationis*: aut minus; *comiſſatio tempeſtatis*. Nolo eſſe verbum anguſtius id, quod tranſlatum ſit, quam illud [5] proprium ac ſuum.

Quidnam eſt obſecro? quid te adiri [6] abnutas?
Melius eſſet, *vetas, prohibes, absterres*: quoniam ille dixerat,

— illico iſtic,
[7] *Ne contagio mea bonis, umbrave obſit.*

Atque etiam ſi vereare, ne paulo durior tranſlatio eſſe videatur, mollienda eſt præpoſito ſæpe verbo; ut ſi olim M. Catone mortuo, *pupillum* ſenatum quis relictum diceret, paulo durius; ſin, *ut ita dicam,*

1 *Ad id, adeptum* Joan. 2 *In verbis transferendis* Pall. pr. ſec. Pith. Mem. Joan. Wag. & à ſec. manu Nov. ſecutuſque eſt Lambin. *Verbis transferendis*, ſine *in*, Pal. cert. Bal. 3 *Senſim* Lambin. 4 *Audiunt* Joan. Meg. Wag. *audierint* excerp. Nov. 5 *Proprium ad ſuum* Joan. excerp. Nov. 6 *Abnuitas* Pith. & ſatius *abnutas* putat Guliel. mox *obſit* in *obſiet* mutat idem. 7 *Ne contagione bonis* Bud.

1 *Irrupiſſe*

cam, pupillum, aliquanto mitius eſt. Etenim verecunda debet eſſe tranſlatio, ut deducta eſſe in alienum locum, non [1] irruiſſe; atque ut precario, non vi, veniſſe videatur. Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non eſt in uno verbo tranſlato, ſed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum ſit:

— Neque me patiar iterum
Ad unum ſcopulum, & telum claſſem Achivûm offendere.

Atque illud,

[2] *Erras, erras: nam exſultantem te, & præſidentem tibi,*
Repriment validæ legum habenæ, atque imperii inſiſtent jugo.

Sumta re ſimili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) [3] transferuntur.

42. Eſt hoc magnum ornamentum orationis, in quo obſcuritas fugienda eſt. Etenim [4] ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur Ænigmata. [5] Non eſt autem in verbo modus hic, ſed in oratione, id eſt, in continuatione verborum. Ne illa quidem traductio, atque immutatio, in verbo quandam fabricationem habet, ſed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro *Afris* eſt ſumta *Africa*. Neque factum verbum eſt; ut,

— Mare

1 *Irrupiſſe* Joan. 2 *Erras: nam & exſultantem te* Wag. *nam & videntem te, & præſidentem tibi* Joan. 3 *Referuntur* Joan. excerp. Nov. 4 *Ex hoc fere genere* Joan. Wag. 5 *Non eſt enim* Joan. Wag.

1 *Deſine*

Digitized by Google

— Mare ſaxifragis undis:

neque tranſlatum; ut,

Mollitur mare:

ſed ornandi cauſa proprium proprio commutatum,

[1] *Deſine Roma tuos hoſtes* —

Et — *Teſtes ſunt campi magni.* —

Gravis eſt modus in [2] ornatu orationis, & ſæpe ſumendus: ex quo genere hæc ſunt; *Martem belli eſſe communem*; *Cererem* pro frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro mari; *curiam* pro ſenatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro pace; *arma* ac *tela* pro bello. Quo item in genere & virtutes & vitia pro ipſis, in quibus illa ſunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irrupit; &, Quo *avaritia* penetravit; aut *Fides* valuit; *Juſtitia* confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque verbo res eadem enunciatur ornatius; cui ſunt finitima illa minus ornata, ſed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum; ut, pro ædificiis cum *parietes* aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem; ut cum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures,

At Romanus homo, tamen etſi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat: —

aut cum ex pluribus intelligitur unum,

Nos ſumu' Romani, qui fuimus ante [3] *Rudini*:

aut quocumque modo non ut dictum eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt.

43. Abutimur

1 *Deſine Roma triumphos ſequi campi magni* Nov. ad oram. 2 *Ornatione orationis* Nov. 3 *Rhodini* Pal. pr. *Rulini* Bal. Wag. *Runi* Bod. *Rutili* vel *Rutuli* Mag. Nov. & plerique Pall. cum ed. pr. *fuimus Rutuli*, excempto *ante*, edd. nuperæ.

1 Nom

Digitized by Google

43. Abutimur ſæpe etiam verbo, non tam eleganter, quam in transferendo; ſed, etiam ſi licentius, [1] tamen interdum non impudenter; ut cum [2] *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo, dicimus. Verum illa videtiſne eſſe non verbi, ſed orationis, [3] quæ ex pluribus, ut expoſui, tranſlationibus connexa ſunt? hæc autem, quæ aut immutata eſſe dixi, aut aliter intelligenda ac dicerentur, ſunt tranſlata quodammodo. Ita fit, ut omnis ſingulorum verborum virtus atque laus tribus exſiſtat ex rebus; ſi aut vetuſtum verbum ſit, quod tamen conſuetudo ferre poſſit: aut factum vel conjunctione, vel novitate; in quo item eſt auribus conſuetudinique [4] parcendum: aut tranſlatum, quod maxime, tamquam ſtellis quibuſdam, [5] notat & illuminat orationem. Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maxime, [6] collocationem primum, deinde modum quendam formamque, deſiderat. Collocationis eſt componere & ſtruere verba ſic, ut neve [7] aſper eorum concurſus, neve hiulcus ſit, ſed quodammodo coagmentatus & lævis: in quo [8] lepide ſoceri mei perſona luſit is, qui elegantiſſime id facere potuit Lucilius;

[9] *Quam lepide lexeis compoſtæ? ut teſſerulæ omnes,*
Arte pavimento, atque emblemate [10] *vermiculato.*

Quæ cum dixiſſet in Albucium [11] illudens, ne à me quidem abſtinuit,

Craſſum

1 *Non tamen interdum non pudenter* Bal. Wag. *non pudenter* etiam Bod. 2 *Grandem orationem pro longa* Joan. Mag. excerp. Nov. 3 *Cum ex pluribus* Mag. 4 *Parendum* Lambin. 5 *Illuſtrat & nobilitat orationem* Pall. pr. ſec. oct. non. excerp. Nov. *illuſtrat & notat* Joan. Wag. Pith. & Memm. 6 *Collationem*, & mox *collationis* Joan. 7 *Aſperior* Joan. & Nov. ad marg. 8 *Lepidi* Bal. Joan. Wag. 9 *Quam lepida ſynthesis compoſta* noſt. quinque. *quam lepide ex his compoſta* Joan. 10 *Vermiculata*, ut referatur ad *lexeis*, legit Joſeph. Scaliger; ſed invitis MSS. 11 *Impudens* Bal. Bod. Nov. 1 *Quam*

Craſſum habeo generum, ne rhetoricoteros tu ſis. Quid ergo? iſte Craſſus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? idem illud ſcilicet, ut ille voluit, & ego vellem; melius aliquanto, quam Albucius: verum in me quidem luſit ille, ut ſolet. Sed eſt tamen hæc collocatio conſervanda verborum, de qua loquor, quæ junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ lævem, quæ æquabiliter fluentem: [1] id aſſequemini, ſi verba extrema cum conſequentibus primis ita jungetis, ut ne aſpere concurrant, neve vaſtius diducantur.

44. Hanc diligentiam ſubſequitur modus etiam & forma verborum; quod jam vereor ne huic Catulo videatur eſſe puerile. Verſus enim veteres illi in hac ſoluta oratione [2] propemodum, hoc eſt numeros quoſdam nobis eſſe adhibendos, putaverunt: interſpirationis enim, non defatigationis [3] noſtræ, neque librariorum notis, ſed verborum & ſententiarum modo, interpunctas clauſulas in orationibus eſſe voluerunt; idque princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis atque aurium cauſa (quemadmodum ſcribit diſcipulus ejus Naucrates) numeris adſtringeret. Namque hæc duo muſici, qui erant quondam iidem poetæ, machinati ad voluptatem ſunt, [4] verſum, atque cantum; ut & verborum numero, & vocum modo, delectatione vincerent aurium ſatietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, & verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas pati poſſit, à poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud eſt vel maximum, quod verſus in oratione,

1 *Quam aſſequemini* Nov. 2 *Propemodum faciebant, & hos numeros* excerp. Nov. 3 *Noſtra cauſa: non librorum notis* excerp. Nov. 4 *Verſuum atque cantuum* Bal. Bod. Mag. Nov.

tione, [1] ſi efficitur conjunctione verborum, vitium eſt; & tamen eam conjunctionem, ſicuti verſum, numeroſe cadere, & quadrare, & perfici volumus: neque eſt ex multis res [2] una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque diſtinguat, quam quod ille rudis incondite fundit [3] quantum poteſt, & id, quod dicit, ſpiritu, non arte, determinat; orator autem ſic illigat ſententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur, & adſtricto, & ſoluto. Nam cum [4] vinxit modis, forma & relaxat, & liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata ſint quaſi certa aliqua lege verſus, neque ita ſoluta, ut vagentur.

45. [5] Quonam igitur modo tantum munus inſiſtemus, ut arbitremur nos hanc vim numeroſe dicendi conſequi poſſe? Non eſt res tam difficilis, quam neceſſaria: nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile ſequatur quocumque ducas, quam oratio: ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri, conficiuntur; ex hac hæc etiam ſoluta variis modis, [6] multorumque generum oratio: non enim ſunt alia ſermonis, alia [7] contentionis verba; neque ex alio genere ad uſum quotidianum, alio ad ſcenam pompamque, ſumuntur; ſed ea nos cum jacentia ſuſtulimus è medio, ſicut molliſſimam ceram, ad noſtrum arbitrium formamus & fingimus. [8] Itaque tum graves ſumus,

 tum

1 *Sic efficitur conjunctione verborum, ſic ut verbum numeroſe cadere, & quadrate, & perfici vol.* Bod. *numeroſe ſedere (cedere* Wag.*) & quadrare & perficere volumus* Bal. Nov. Wag. item Joan. niſi quod is *perfici.* 2 *Ulla* al. 3 *Quantum poteſt* deeſt in Joan. 4 *Vinxit forma & modis, relaxat* Joan. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. *forma, modis & relaxat* Bal. Bod. *modis & forma, relaxat* al. *modis, format & relaxat* Pal. ſep. *junxit modis formam, & relaxat* Wag. 5 *Quoniam igitur modo non minus inſiſtemus* excerp. Nov. *inimicis inſiſtemus* Joan. *tantum munus inſtituemus* al. 6 *Multorumque genera omnino eadem ratione tractantur: non enim &c.* excerp. Nov. 7 *Confectionis* Pal. pr. forſan *concionis* Gruter. 8 *Itaque tum graviſſimum, tum ſubtile, tum medium* Joan. & excerp. Nov.

1 Tantum

Digitized by Google

tum ſubtiles, tum medium quiddam tenemus: ſic inſtitutam noſtram ſententiam ſequitur orationis genus; [1] idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem, & animorum motum, mutatur & vertitur. Sed ut in pleriſque rebus incredibiliter hoc natura eſt [2] ipſa fabricata; ſic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in ſe continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel ſæpe etiam venuſtatis. Incolumitatis ac ſalutis omnium cauſa videmus hunc ſtatum eſſe hujus totius mundi atque naturæ, rotundum ut cœlum, terraque ut media ſit, eaque ſua vi nutuque teneatur; [3] ſol ut circumferatur, ut accedat ad brumale ſignum, [4] & inde ſenſim adſcendat in diverſam partem; ut luna acceſſu & receſſu ſuo ſolis lumen accipiat; ut eadem ſpatia quinque ſtellæ [5] diſpari motu curſuque conficiant. Hæc tantam habent vim, ut paulum [6] immutata cohærere non poſſint: tantam pulcritudinem, ut nulla ſpecies [7] ne excogitari quidem poſſit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam [8] ceterarum animantium, formam & figuram: nullam partem corporis ſine aliqua neceſſitate affictam, totamque formam quaſi perfectam reperietis arte, non caſu.

46. Quid in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia ſunt denique, niſi ad ſuam retinendam conſervandamque naturam? nuſquam tamen eſt ulla pars, niſi venuſta. Linquamus naturam, arteſque videamus: quid tam in navigio neceſſarium, quam latera, quam [9] carinæ, quam prora,

1 Tantum *Idque ad omnem aurium voluptatem* exhibent Joan. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. *itaque* pro *idque* habent Pall. ſequentes, cum Bal. 2 *Ita fabricata* Bod. Nov. *ipſa fabricatura* Joan. 3 *Sol ad eam circumferatur* Joan. Mag. excerp. Nov. 4 *Et inde adſcendat & in diverſam* excerp. Nov. *abcedat* al. 5 *Diſpares motu* Nov. 6 *Imminuta* Nov. ad oram. 7 *Ne* (*nec* Joan.) *cogitari* Joan. Mag. Nov. 8 *Exterarum* Mag. 9 *Caverna* noſt. omn. & Pall. fere. 1 *Quam*

Digitized by Google

prora, quam puppis, quam antemnæ, quam vela, [1] quam mali? quæ tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam voluptatis, cauſa inventa eſſe videantur. Columnæ, & templa, & porticus ſuſtinent; tamen habent non plus utilitatis, quam dignitatis. Capitolii faſtigium illud, & ceterarum ædium, non venuſtas, ſed neceſſitas ipſa, fabricata eſt: nam cum eſſet habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte aqua delaberetur, utilitatem templi faſtigii dignitas conſecuta eſt; ut, etiam ſi [2] in cœlo ſtatueretur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſtigio dignitatem habiturum fuiſſe videatur. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem, ac prope neceſſitatem, ſuavitas quædam & lepos conſequatur. Clauſulas enim, atque interpuncta verborum, animæ interclusio atque anguſtiæ ſpiritus attulerunt. Id inventum ita ſuave, ut ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. Id enim auribus noſtris gratum eſt inventum, quod hominum lateribus non tolerabile ſolum, ſed etiam facile, eſſe poſſet.

47. Longiſſima eſt [3] igitur complexio verborum, quæ volvi uno ſpiritu poteſt. Sed hic naturæ modus eſt, [4] artis alius: nam cum ſint numeri plures, jambum [5] & trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles, Catule, veſter; qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem ſermonemque noſtrum: ſed ſunt inſignes percuſſiones eorum numerorum,

[1] *Quam mali? quam reliqua? quæ* vulg. cum Pall. ſext. & nono. Mag. & excerp. Nov. *quam mali* excluſere Pith. & Memm. membr. & chart. *quam vela* Joan. [2] *In cœlo* (*cœlum* Nov.) *Capitolium ſtatueretur* noſt. omn. cum plurimis aliis MSS. & edd. [3] *Igitur turbatio complexio* Bal. Bod. Nov. Wag. [4] *Non artis: nam* al. [5] *Et tribrachum* al.

1 *Inimici*

Digitized by Google

merorum, & [1] minuti pedes. Quare primum ad heroum nos dactyli, & anapæſti, & ſpondei pedem invitat; in quo impune progredi licet [2] duo duntaxat pedes, aut paulo plus, ne plane in verſum, [3] aut ſimilitudinem verſuum, incidamus. [4] Aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum [5] verborum ſatis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo maxime pæon; qui eſt duplex: nam aut à longa oritur, quam tres breves conſequuntur; ut hæc verba, *definite*, *incipite*, *comprimite*: aut à brevibus deinceps tribus extrema producta atque longa; ſicut illa ſunt, *domuerant*, *ſonipedes*. Atque illi philoſopho ordiri placet à ſuperiore pæone, poſteriore finire: eſt autem pæon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, quod eſt acrius judicium & certius, par fere Cretico, qui eſt ex longa, & brevi, & longa; ut,

Quid petam præſidii, aut exſequar? quove nunc --

A quo numero exorſus eſt [6] Fannius, *Si, Quirites, minas illius* --- Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque ſyllaba terminari.

48. Neque vero hæc tam acrem curam diligentiamque deſiderant, quam eſt illa poetarum; quos neceſſitas cogit, & ipſi numeri ac modi, ſic verba verſu includere, ut nihil ſit, ne ſpiritu quidem minimo, brevius aut longius, quam neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, & plane, ut dicitur, ſic [7] & eſt, vere ſoluta; non ut fugiat tamen aut erret, ſed ut ſine vinculis ſibi ipſa moderetur. [8] Namque ego

1 *Inimici pedes* Joan. Mag. 2 *Duo duntaxat pedis* Pall. fere. *duo* etiam Joan. *duos* vulg. 3 *Aut in ſimilitudinem* noſt. tres. 4 *Altera* Pall. pr. ſec. Mem. Wag. *alta* Joan. 5 *Verborum* non viſitur in Pall. pr. ſec. Mem. Pith. aut Joan. 6 *Ennius* Bal. Nov 7 *Et* abſcindunt Bod. Joan. Mag. Wag. Pall. pr. ſec. totidemque Gall. *ſicut eſt*, *ſoluta*, omiſſis ceteris, conjicit Gruter. 8 *Nam neque ego* Bal. Nov. Wag.

1 *Atque*,

Digitized by Google

ego illud aſſentior Theophraſto, qui putat orationem, quæ quidem ſit polita [1] atque facta quodammodo, non adſtricte, ſed remiſſius numeroſam eſſe oportere. Etenim ſicut ille ſuſpicatur, & ex illis modis, quibus hic uſitatus verſus efficitur, poſt anapæſtus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior & divitior [2] fluxit dithyrambus; cujus membra & pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa. Et, ſi numeroſum eſt id in omnibus ſonis atque vocibus, quod habet quaſdam impreſſiones, & quod metiri poſſumus intervallis æqualibus, recte genus hoc numerorum, dummodo ne [3] continuum ſit, in orationis laude ponetur. Nam ſi rudis & [4] impolita putanda eſt illa ſine intervallis loquacitas perennis & profluens, quid eſt aliud cauſæ cur repudietur, niſi quod hominum aures vocem natura modulantur [5] ipſa? quod fieri, niſi ineſt numerus in voce, non poteſt: numerus autem in continuatione [6] nullus eſt: diſtinctio, & æqualium & ſæpe variorum intervallorum percuſſio, numerum conficit: quem in cadentibus guttis, [7] quod intervallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni præcipitante non poſſumus. Quod ſi continuatio verborum hæc ſoluta multo eſt aptior atque jucundior, ſi eſt articulis membriſque diſtincta, quam ſi continuata ac producta; [8] membra illa modificata eſſe debebunt: quæ ſi in extremo breviora ſunt, infringitur ille quaſi verborum ambitus: ſic enim has orationis converſiones

1 *Atque*, vel *aut fracta* Bal. Joan. Pall. pr. ſec. Pith. Mem. 2 *Fluxit Dyambus* Nov. *fluxit* deeſt in Mag. 3 *Continui ſint* Joan. 4 *Indocta* Bal. Mag. Nov. cum vulg. 5 *Ipſa* Joan. cum vulgatis. *hominum auribus vocem natura modulantur ipſa* Pith. Mem. excerp. Nov. *aures* aut *auris* noſt. omn. ſed *natura modulantur ipſa* exhibent, cum pleriſque è poſterioribus Pall. 6 *Nullius eſt diſtinctionis*; *& æqualium* Nov. ad marg. 7 *Quæ intervallis* Nov. 8 *Verba illa modificata* Bal. Bod, Mag. Nov. Wag. cum vulgatis.

Digitized by Google

converſiones Græci nominant. Quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis; aut, quod etiam eſt melius & jucundius, longiora.

49. Atque hæc quidem ab iis philoſophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta ſunt: quod eo ſæpius teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem? inquit Catulus; aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius? aut omnino dici ſubtilius? At enim vereor, inquit Craſſus, [1] ne hæc aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur; aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, [2] nos ea majora ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, ſi aut me, aut horum quemquam, putas à te hæc opera quotidiana & pervaga exſpectare: iſta, quæ dicis, dici volumus; neque tam dici, quam iſto dici modo; neque tibi hoc pro me ſolum, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo. Ego vero, inquit Antonius, [3] inveni tandem, quem negaram in eo quem ſcripſi libello me inveniſſe, *eloquentem*: ſed eo te, ne laudandi quidem cauſa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur. Hanc igitur, [4] Craſſus inquit, ad legem, cum exercitatione, tum ſtilo, qui & alia, & hoc maxime [5] ornat ac limat, formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt, quanti videtur: nec ſunt hæc rhythmicorum ac muſicorum acerrima norma dirigenda: & efficiendum eſt illud modo vobis, ne fluat oratio,

1 *Ne hæc aut difficilior iſtis diſciplina, nos ea majora &c.* mediis omiſſis, Bod. Nov. 2 *Ne ea &c. videantur* Wag. 3 *Inveni jam, quem* Joan. Wag. 4 Illud *Craſſus inquit* omittunt noſt. omn. *Hanc igitur à lege cum* Joan. *Hac igitur Craſſus lege* excerp. Nov. 5 *Ornate limat* Bal. *ornat hac lima* excerp. Nov.

1 *Inſidat*

Digitized by Google

oratio, ne vagetur, ne [1] inſiſtat interius, ne excurrat longius; ut membris diſtinguatur; ut converſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate, & quaſi converſione verborum; ſed ſæpe [2] carpenda membris minutioribus oratio eſt, quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda. Neque vos pæon, aut herous ille, conturbet: ipſi occurrent orationi: ipſi, inquam, ſe offerent, & reſpondebunt non vocati: conſuetudo modo illa ſit ſcribendi, atque dicendi, ut ſententiæ verbis finiantur, eorumque verborum junctio naſcatur à proceris numeris ac liberis, maxime heroo, & pæone priore, aut cretico; ſed varie diſtincteque conſidat. Notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo: & ſi primi & poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere, modo ne circuitus ipſe verborum ſit aut brevior, quam aures exſpectent; aut longior, quam vires atque anima patiatur.

50. Clauſulas autem diligentius etiam ſervandas eſſe arbitror, quam ſuperiora; quod in his maxime perfectio atque abſolutio judicatur: nam verſus æque prima, & media, & extrema pars attenditur; [3] qui debilitatur in quacumque ſit parte titubatum: in oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema plerique; quæ quoniam apparent & intelliguntur, varianda ſunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium ſatietate. Duo enim, aut tres ſunt fere extremi ſervandi & notandi pedes, ſi modo non breviora & præciſa erunt ſuperiora, quos aut chorios, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit, aut in pæone illo poſteriore,

1 *Inſidat* al. 2 *Capienda* Bal. Joan. Mag. ſtatimque *verbis minutioribus* Joan. & excerp. Nov. 3 *Qui, ſi quid debilitatur* Mag. excerp. Nov.

1 *Efficientur*

ſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. Horum viciſſitudines [1] efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis; nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quod ſi Antipater ille Sidonius, quem tu probe, Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros, alioſque, variis modis atque numeris, fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi ac memoris valuit exercitatio, ut, cum ſe mente ac [2] voluntate conjeciſſet in verſum, verba ſequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione & conſuetudine adhibita, conſequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipſo, magna quædam eſt vis incredibiliſque naturæ. Omnes enim tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte aut ratione, quæ ſint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant; idque cum faciunt in picturis, & in ſignis, & in aliis operibus, ad quorum intelligentiam à natura minus habent [3] inſtrumenti, tum multo oſtendunt magis [4] in verborum, numerorum, vocumque judicio; quod ea ſunt in communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit eſſe expertem. Itaque non ſolum verbis arte poſitis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum ac modorum? At in his ſi paulum modo offenſum eſt, ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus?

1 *Efficientur* Bod. Nov. Wag. 2 *Voluntate ejeciſſet* Joan. *voluptate erexiſſet* Nov. 3 *Inſtrumenti; oſtendunt* Joan. Nov. *inſtrumenti, multo oſtendunt* Wag. *inſtrumenti multo* (vel *multum*) *oſtenderint* ceteri noſt. 4 *In verbo numerorum* Joan. Wag. *in modo numerorum* Nov. *in verbo numeroque* excerp. Nov.

1 *Atque*

tibus, ut à multitudine & populo, non modò catervæ [1] atque conventus, ſed etiam ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes ejiciantur?

51. Mirabile eſt, cum plurimum in faciendo interſit inter doctum & rudem, quam non multum differat in judicando. Ars enim, cum à natura profecta ſit, niſi [2] natura moveat ac delectet, nihil ſane egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quam numeri atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & langueſcimus, & ad hilaritatem, & ad triſtitiam, ſæpe deducimur: quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, à Numa, rege doctiſſimo, majoribuſque noſtris, ut epularum ſollennium fides ac tibiæ, Saliorumque verſus, indicant: maxime autem [3] à Græcia vetere celebrata: quibus utinam, ſimilibuſque de rebus diſputari, quam de puerilibus his verborum tranſlationibus, maluiſſetis! Verum, ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt; ſic, ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit; ſed poetæ non ignoſcit, nobis concedit: [4] tacite tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus, cum circuitum & quaſi orbem verborum conficere non poſſent, (nam id quidem nuper, vel poſſe, vel [5] audere cœpimus) terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant; qui in illa infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, [6] tenebant tamen; ut & illa eſſent paria, quæ dicerent, & æqualibus interſpirationibus uterentur.

 52. Expoſui

1 *Atque concentus, ſed ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes* Joan. 2 *Naturam moveat* excerp. Nov. *natura commoveat* Wag. 3 *In Græcia* Bal. Wag. 4 *Taciti tamen* Joan. Nov. 5 *Audire* Bal. Bod. Joan. Wag. 6 *Tendebant* Bod. Joan. Wag.

1 *Non*

Digitized by Google

52. Expoſui fere, ut potui, quæ maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de ſingulorum laude verborum; dixi de conjunctione eorum; dixi de numero atque forma. Sed ſi habitum orationis etiam, & quaſi colorem aliquem, requiritis; eſt & plena quædam, ſed tamen teres; & tenuis, non ſine nervis ac viribus; & ea, quæ particeps utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris inſidere quidam venuſtatis [1] non fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus, debet color. Tum denique nobis hic orator ita conformandus eſt, & verbis, & ſententiis, ut quemadmodum qui utuntur armis, aut palæſtra, non ſolum ſibi vitandi, aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam, ut cum venuſtate moveantur: [2] ſic verbis quidem ad aptam compoſitionem & condecentiam, ſententiis vero ad gravitatem orationis utatur, [3] ut ii, qui in armorum tractatione verſantur. Formantur autem & verba, & ſententiæ pene [4] innumerabiles; quod ſatis ſcio notum eſſe [5] vobis: ſed inter conformationem verborum, & ſententiarum, [6] hoc intereſt; quod verborum [7] tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium atque mirabile, niſi in ſingulis verbis illa tria tenere, ut tranſlatis

1 *Non fuco illitus, ſed ſanguine, debet color.* Joan. 2 Illa *ſic verbis &c. utatur* non agnoſcit ed. pr. nec invenit in Pith duobuſve Memm. Gulielmius; nec in Pall. ſex Gruter. non magis quam ego in Bal. Bod. Joan. Wag. In Mag. vero & Nov. poſita ſunt ante *Formantur*; quomodo in Pall. ſext. & ſept. 3 Septem ſequentes voces, quamquam ſint in omnibus MSS. ſupervacuas eſſe putat Gruter. 4 *Innumerabiliter* Joan. 5 *Vobis, inter quos* (*qua* Nov.) *hoc intereſt: ſed inter &c.* Joan. Nov. & Wag. ſed in Nov. nunc punctis notantur. 6 *Hoc intereſt* deſunt in Joan. 7 *Tollitur venuſtas, ſi* Pall. ſept. oct. nonus.

1 *Sub*

Digitized by Google

tis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & conjunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda, & frequentanda omnis oratio, ſententiarum, atque verborum.

53. Nam & commoratio una in re permultum movet, & illuſtris explanatio, rerumque, quaſi gerantur, [1] ſub adſpectum pene ſubjectio; quæ & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: & huic contraria ſæpe [2] præciſio eſt; & plus ad intelligendum, quam dixeris, ſignificatio; & diſtincte conciſa brevitas; & extenuatio, & huic adjuncta [3] illuſio, à præceptis Cæſaris non abhorrens; & ab re non longa degreſſio, in qua cum fuerit [4] delectatio, tum reditus ad rem aptus & [5] concinnus eſſe debebit; propoſitioque quid ſis dicturus, & ab eo, quod eſt dictum, ſejunctio; & reditus ad propoſitum; & iteratio; & [6] rationis apta concluſio; tum, augendi minuendive cauſa, veritatis ſuperlatio atque trajectio; & rogatio, atque huic finitima quaſi percunctatio, expoſitioque ſententiæ ſuæ; tum illa, quæ maxime quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis [7] diſſimulatio, [8] quæ eſt perjucunda, cum in oratione, non contentione, ſed ſermone, tractatur; deinde dubitatio;

 tum

1 *Sub adſpectu* Bod. Mag. Wag. cum poſterioribus Pall. & chart. Memmii. 2 *Percuſſio* Pall. fere, & Pith. item Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. *percuſio* uterque Memm. *percurſio* conjicit Gruter. qui tamen malit vulgatum. *perciſio* Pal. octav. 3 *Incluſio* Joan. *Diviſio* Bod. Nov. 4 *Delectio* Bod. Joan. 5 *Concinus* Pal. pr. & oct. *continuus* ſec. cum Wag. *concinens* tert. Mem. chart. & inter lineas quarti, qui *continens* habet, quod conjec. Guliel. accedente Bal. *conveniens* quint. *concinnens* ſept. 6 *Orationis* Bod. Mag. Wag. 7 *Diſſimilitudo* Bod. 8 *Quæ eſt &c. tractatur* deſiderantur in Joan. 1 *Trajectio*

Digitized by Google

tum diſtributio, tum correctio, vel ante, vel poſt quam dixeris, vel cum aliquid à te ipſo rejicias: præmunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & [1] rejectio in alium; communicatio, quæ eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio; morum ac vitæ imitatio, vel in perſonis, vel ſine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime; ſæpe autem etiam ad commovendos: perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi: [2] deſcriptio, erroris inductio, [3] ad hilaritatem impulſio, ante occupatio: tum duo illa, quæ maxime movent, ſimilitudo, & exemplum: digeſtio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, vox quædam libera, atque etiam [4] effrenatior, augendi cauſa; iracundia, objurgatio, [5] promiſſio, deprecatio, obſecratio, declinatio brevis à propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio, purgatio, conciliatio, læſio, [6] optatio, atque [7] exſecratio. His fere luminibus illuſtrant orationem ſententiæ.

54. Orationis autem ipſius, tamquam armorum, eſt vel ad uſum comminatio, & quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias; & paulum immutatum verbum, atque deflexum; & ejuſdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum converſio; & in eadem verba impetus, & concurſio, & adjunctio, & [8] progreſſio; & ejuſdem verbi crebrius poſiti quædam diſpoſitio; & revocatio verbi; & illa, quæ ſimiliter deſinunt, aut quæ cadunt ſimiliter, aut quæ paribus paria

1 *Trajectio* Bal. Bod. Joan. Nov. *tractio* Wag. 2 *Diſeratio* Bod. Mag. 3 *In hilaritatem impulſio* Mag. Nov. *impreſſio* excerp. Nov. 4 *Effrenatio agendi cauſa* Bod. Joan. *agendi* etiam Wag. 5 *Permiſſio* al. 6 *Aptatio* Bod. Nov. ad marg. 7 *Obſecratio* Joan. *exercitatio* Bod. 8 *Praeceſſio* Joan. ſtatim *poſita quædam diſtinctio* Bod. Mag. Nov. Wag.

Digitized by Google

paria [1] referuntur, aut quæ ſunt inter ſe ſimilia. Eſt etiam gradatio quædam, & converſio, & verborum concinna tranſgreſſio, & contrarium, & diſſolutum, & declinatio, & reprehenſio, & exclamatio, [2] & imminutio, & quod in multis caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum refertur ad ſingula, & ad propoſitum [3] ſubjecta ratio, & item in diſtributis ſuppoſita ratio, & permiſſio, & rurſum alia dubitatio, & improviſum quiddam, & dinumeratio, & alia [4] correctio, & [5] diſputatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & ſibi ipſi reſponſio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, [6] & relatio, & degreſſio, & circumſcriptio. Hæc enim ſunt fere, atque horum ſimilia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quæ ſententiis orationem, verborumque conformationibus, illuminent.

55. Quæ quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quod nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus, & ſine exemplis, effudiſſe. Ego vero, inquit Craſſus, ne illa quidem, quæ ſupra dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed voluntati veſtrum omnium parui. His autem de rebus ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe jam præcipitans, me quoque hæc præcipitem pene evolvere coegit. Sed tamen hujus generis demonſtratio eſt, & doctrina ipſa vulgaris; uſus autem graviſſimus, & in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni [7] orationis, ſi non ſunt omnes patefacti, at certe commonſtrati loci:

1 *Deferuntur* Bal. Joan. Nov. Wag. 2 *Et immutatio* Bal. Bod. Mag. *invitatio* Wag. non omnino legitur in Joan. 3 *Delecta ratio* Bod. Mag. 4 *Correptio* Wag. ut & ſupra. 5 *Diſſipatio* Joan. & excerp. Nov. 6 *Et latio & digreſſio* Joan. *tranſlatio & digreſſio* Bod. Mag. Nov. Wag. 7 *Orationis ſunt omnes, ſi non patefacti, at certe* Joan.

1 *Nam*

Digitized by Google

loci: nunc, quid aptum ſit, hoc eſt, quid maxime deceat in oratione, videamus: quamquam id quidem perſpicuum eſt, non omni cauſæ, nec auditori, neque perſonæ, neque tempori, congruere orationis unum genus. [1] Nam & cauſæ capitis alium quendam verborum ſonum requirunt, alium rerum privatarum, atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud objurgatio, aliud diſputatio, aliud [2] hiſtoria deſiderat. Refert etiam qui audiant, ſenatus, an populus, an judices: frequentes, an pauci, an ſinguli: & quales [3] ipſi quoque oratores, qua ſint ætate, honore, auctoritate, debet videri: tempus, pacis, an belli: feſtinationis, an otii. itaque hoc loco nihil ſane eſt, quod præcipi poſſe videatur, niſi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id, quod [4] agimus, accommodatam deligamus: ornamentis iiſdem uti fere licebit, alias contentius, alias ſummiſſius: omnique in re poſſe quod deceat facere, artis & naturæ eſt: ſcire, quid, quandoque deceat, prudentiæ.

56. Sed hæc ipſa omnia perinde ſunt, ut [5] aguntur. Actio, inquam, in dicendo, una dominatur: ſine hac ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt; mediocris, hac inſtructus, ſummos ſæpe ſuperare. Huic primas dediſſe Demoſthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo eſſet primum; huic ſecundas; huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Æſchine dictum videri ſolet,

1 *Nam magnum genus, & cauſa capaces alium* Bod. Mag. *Nam & cauſa capaces alium* Wag. 2 *Hiſtoria deſiderant* Bod. 3 *Ipſique* (*qui* Mag.) *oratores qui ſunt ætate &c. debent* (vel *debet*) *videri* noſtri fere. 4 *Agemus* noſt. quatuor. 5 *Agantur* Bal. Joan. Wag.

Digitized by Google

let, qui cum propter ignominiam judicii ceſſiſſet Athenis, & ſe Rhodum contuliſſet, rogatus à Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in Cteſiphontem contra Demoſthenem dixerat: qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra à Demoſthene [1] pro Cteſiphonte edita: quam cum ſuaviſſima, & maxima voce legiſſet, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, ſi audiſſetis ipſum? Ex quo ſatis ſignificavit, quantum eſſet in actione, qui orationem eandem aliam [2] eſſe putaret, actore mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meminiſti, quod me puero tantopere [3] ferretur? *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine [4] redundat: an domum? matremne ut miſeram, lamentantemque videam, & abjectam?* Quæ ſic ab illo acta eſſe conſtabat oculis, voce, geſtu, inimici ut lachrimas tenere non poſſent. Hæc eo dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui ſunt veritatis ipſius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis, hiſtriones, occupaverunt.

57. Ac ſine dubio in omni re vincit imitationem veritas; ſed ea ſi ſatis in actione efficeret ipſa per ſeſe, arte profecto non egeremus: verum quia animi permotio, quæ maxime aut declaranda aut imitanda eſt actione, perturbata ſæpe ita eſt, ut obſcuretur ac pene obruatur, diſcutienda ſunt ea quæ obſcurant, & ea, quæ ſunt eminentia & prompta, ſumenda. Omnis enim motus animi ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum, &

1 *Pro Cteſiphonte* abeſt à Joan. 2 *Fore putavit* Pal. ſec. *fore putarit* Bal. Joan. Mag. Wag. Pall. pr. & tert. Pith. Mem. 3 *Efferetur* Lambin. 4 *Madet* Joan. & Nov. ad marg.

Digitized by Google

& geſtum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus, omneſque voces, ut nervi in fidibus, ita ſonant, [1] ut à motu animi quoque ſunt pulſæ. Nam voces, ut chordæ, ſunt intentæ, quæ ad quemque tactum reſpondeant, acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva: quas tamen inter omnes eſt ſuo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa ſunt ab his delapſa plura genera, læve, aſperum: contractum, diffuſum: continenti ſpiritu, intermiſſo: fractum, ſciſſum: flexo ſono, attenuatum, inflatum. Nullum eſt enim horum [2] ſimilium generum, quod non arte ac moderatione tractetur. Hi ſunt actori, ut pictori, expoſiti ad variandum colores.

58. Aliud enim vocis genus iracundia ſibi [3] ſumat; acutum, incitatum, crebro incidens;

[4] *Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer*
[5] *Manderem natos:* —

& ea, quæ tu dudum, Antoni, protuliſti,

Segregare abs te auſus? — &
Ecquis hoc animadvertit? vincite: —

& Atreus fere totus. Aliud miſeratio, ac mœror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?

& illa,

O

1 *Ut motu animi cumque ſunt pulſa* Joan. Pall. pr. ſec. Pith. 2 *Similium* non eſt in Joan. nec in Nov. à prima manu. 3 *Summat* Wag. & plures Pall. ejus loco *aliud* habent Bal. Pall. tert. quart. Pith. Memmii chart. 4 *Ipſe hortatur* Bod. Mag. Nov. 5 *Manderem* plerique noſt.

1 *Tanta*

Digitized by Google

O pater! o patria! o Priami domus!

& quæ ſequuntur:

Hæc omnia vidi inflammari;
Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus: demiſſum, & hæſitans, & abjectum;

Multi' modis ſum circumventus, morbo, exſilio, atque inopia:
Tum pavor ſapientiam mihi omnem exanimato expectorat:
Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum, & necem;
Quæ nemo eſt tam firmo ingenio, & [1] *tanta confidentia,*
Quin refugiat timido ſanguine, atque exalbeſcat metu.

Aliud vis: contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis;

Iterum Thyeſtes [2] *Atreum attractum advenit:*
Iterum jam aggreditur me, & quietum exſuſcitat.
Major mihi moles, majus miſcendum 'ſt malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimam.

Aliud voluptas: [3] effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum;

[4] *Sed mihi cum* [5] *tetulit coronam ob collocandas nuptias,*

1 *Tanta conſiderantia* Joan. 2 *Atreum ad tractatum advenit* Joan. *Atreum alter etiam tum advenit* Pall. ſext. ac ſept. *Atreum à Teretia tum venit ad tractum advenit* Mag. Solum *Atreum advenit* Bod. 3 *Eſfuſum & tenerum* Joan. *tenerum* abeſt à Bod. Mag. & Nov. In Nov. etiam notatur pro *lene* alias legi *tenerum*. 4 *Sed ſibi* Pal. pr. & ſec. *ſibi cum*, ſine *ſed*, Pith. *ſ.* (i. e. *ſcilicet*) *ſibi cum* Joan. 5 *Detulit* Bod. Nov. *retulit* Bal.

Digitized by Google

Tibi ferebat, cum ſimulabat [1] *ſeſe alteri dare;*
[2] *Tum ad te ludibunda docte, & delicate detulit.*

Aliud moleſtia: ſine commiſeratione grave quiddam, & uno preſſu ac ſono obductum;

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis,
Ego tum gravida expletis jam fere ad pariendum menſibus,
Per idem tempus Polydorum Hecuba partu poſtremo parit.

59. Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non hic verba exprimens ſcenicus, ſed univerſam rem & ſententiam, non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili, [3] non ab ſcena & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam à palæſtra. Manus autem minus arguta, digitis ſubſequens verba, non exprimens: brachium procerius projectum, quaſi quoddam telum orationis: ſupploſio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore ſunt omnia. In eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum: quo melius noſtri illi ſenes, qui perſonatum ne Roſcium quidem magnopere laudabant. Animi eſt enim omnis actio, & imago animi vultus eſt, indices oculi. Nam hæc eſt una pars corporis, quæ, quot animi motus ſunt, tot ſignificationes [4] & commutationes poſſit [5] efficere: neque

1 *Se ſibi Ajaci dare* Joan. Pall. pr. ſec. Pith. *ſeſe Ajaci dare* excerp. Nov. Wag. Pall. tert. non. Memmiani duo. *Sibi vati dare* Nov. ad marg. *ſeſe ad alaci Ajaci dare* Mag. *Alacri dari dare* Bal. 2 *Tunc ad te ludibundu' doctè* Lambin. *cum à te ludibunda docte* Pall. tres priores. Joan. Wag. *ludibunda dote* Nov. *voce* idem ad marg. 3 *Non obſcœna, & ab hiſtrionibus* Nov. 4 *Et commutationes* abjicit Joan. cum Pall. pr. ſec. Pith. Mem. nec requiri putat Gruter. 5 *Efferre* ad oram Nov.

1 Ita

Digitized by Google

que vero eſt quiſquam, qui eadem [1] contuens efficiat. Theophraſtus quidem Tauriſcum quendam dixit actorem averſum ſolitum eſſe dicere, qui in agendo [2] contuens aliquid, pronunciaret. Quare oculorum eſt magna moderatio: nam oris non eſt nimium mutanda ſpecies, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam, deferamur. Oculi ſunt, quorum tum intentione, tum remiſſione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum ſignificemus apte cum genere ipſo orationis: eſt enim actio quaſi ſermo corporis; quo magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis, ut equo [3] & leoni ſetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Quare in hac noſtra actione ſecundum vocem vultus valet: is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ ſunt actionis, ineſt quædam vis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari, maxime commoventur. Verba enim neminem movent, niſi eum, qui ejuſdem linguæ ſocietate conjunctus eſt; ſententiæque ſæpe acutæ non acutorum hominum ſenſus prætervolant: actio, quæ præ ſe motum animi fert, omnes movet: iiſdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iiſdem notis, & in aliis agnoſcunt, & in ſe ipſi indicant.

60. Ad actionis autem uſum atque laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet; quæ primum eſt optanda nobis; deinde, quæcumque erit,

1 Ita excerp. Nov. cum Pal. octav. *continens* cet. fere noſtri, cum aliis. *conveniens* al. *conivens*, quod eſſet *connivens*, Joan. & alii, quomodo conjecerat Guliel. & fere placet Grutero. Statim *bene hoc efficiat* Nov. 2 *Contuens aliud* conjicit Gruter. 3 *Aut leoni ſetas* Joan. Pall. duo. & Pith. Illud *ſetas* in *jubas* mutavit Lambin. cui accedunt excerp. Nov.

Digitized by Google

ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci ſerviatur; [1] equidem magnopere cenſeo ſerviendum. Sed illud videtur ab hujus noſtri ſermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime eſt utile, id, neſcio quo pacto, etiam decet maxime: nam ad [2] vocem obtinendam nihil eſt utilius, quam crebra mutatio; nihil pernicioſius, quam effuſa ſine intermiſſione contentio. Quid? ad aures noſtras, & actionis ſuavitatem, quid eſt viciſſitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus (quod potes audire, Catule, ex [3] Licino, cliente tuo, literato homine, quem ſervum ſibi ille habuit ad manum) cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occulte poſt ipſum cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut à contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & ſæpe ſum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam & ſcientiam. Ego vero, inquit Craſſus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in republica eſſe delapſos: quamquam ea tela [4] texitur, & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac [5] poſteritati oſtenditur, ut eorum civium, quos noſtri patres non tulerunt, jam ſimiles habere [6] cupiamus. Mitte obſecro, inquit, Craſſe, Julius, ſermonem iſtum, & te ad Gracchi fiſtulam refer, cujus ego nondum plane rationem intelligo.

61. In

1 *Equidem tamen magnopere* Joan. Wag. 2 *Vocem in dicendo obtinendam* vulgo. nec aliter Bal, & Bod. & à nupera manu Nov. 3 *Licinio* noſt. quatuor cum edd. Lambin, Gothofred. Gruter. *Erycino* ed. Stephanica, & Bal *exercitio* Bod. 4 *Texitur ea in civitate*, ceteris omiſſis. Joan. Pall. pr. ſec. Pith. ſicut opinabatur P. victorius Var. lect. l. 5. c. 7. 5 *Poſteritas oſtendetur* Mag. *poſteritatis* Joan. Pall. & Gall. nec diſplicet Grutero. 6 *Capiamur* Joan. 1 *Inferius*

Digitized by Google

61. In omni voce, inquit Craſſus, eſt quiddam medium, ſed ſuum cuique voci: hinc gradatim adſcendere vocem, utile & ſuave eſt; (nam à principio clamare, agreſte quiddam eſt) & illud idem ad firmandum eſt vocem ſalutare: deinde eſt quiddam contentionis extremum, quod tamen [1] interius eſt, quam acutiſſimus clamor, quo te fiſtula progredi non ſinet, & tamen ab ipſa contentione revocabit. Eſt item contra quiddam in remiſſione graviſſimum, quoque tamquam ſonorum gradibus deſcenditur. Hæc varietas, & hic per omnes ſonos vocis curſus, & ſe tuebitur, & actioni [2] afferet ſuavitatem. Sed fiſtulatorem domi relinquetis, [3] ſenſum hujus conſuetudinis vobiſcum ad forum deferetis.

Edidi quæ potui, non ut volui, ſed ut me temporis anguſtiæ coegerunt: ſcitum eſt enim, cauſam conferre in tempus, cum afferre plura, ſi cupias, non queas. Tu vero, inquit Catulus, collegiſti omnia, quantum ego poſſum judicare, ita divinitus, ut non à Græcis [4] didiciſſe, ſed eos ipſos hæc docere poſſe, videare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo; ac vellem, ut meus gener, ſodalis tuus, Hortenſius, affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Craſſus, Fore dicis? inquit: ego vero eſſe jam judico, & tum judicavi, cum, me conſule, in ſenatu cauſam defendit Africæ: nuperque etiam magis, cum pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem recte [5] vides, Catule: nihil enim iſti adoleſcenti neque à natura, neque à doctrina, deeſſe ſentio. [6] Quo magis eſt tibi, Cotta, & tibi, Sulpici,

1 *Inferius* vulgo. *ulterius* Nov. 2 *Deferet* Bod. Wag. excerp Nov. *defert* Mag. 3 *Sonum hujus conſuetudinis* Bal. 4 *Sumſiſſe* Bal. J. an. 5 *Vides*, & mox *ſentio*, deeſt in pleriſque noſt. 6 *Eoque magis* Bod. Mag. Wag.

Sulpici, vigilandum ac laborandum: non enim ille mediocris orator [1] veſtræ quaſi ſuccreſcit ætati; ſed & ingenio [2] peracri, & ſtudio flagranti, & doctrina eximia, & memoria ſingulari: cui quamquam faveo, tamen illum ætati ſuæ præſtare cupio; vobis vero illum tanto minorem præcurrere vix honeſtum eſt. Sed jam ſurgamus, inquit, [3] noſque curemus, & aliquando ab hac contentione diſputationis animos noſtros, curamque laxemus.

1 *Veſtram quaſi ſuccreſcit ætatem* Joan. 2 *Præclara* al. 3 *Noſque curemus elati, & aliquando* Mag.

G. S.

G. S. T. C. S. P. D.

PErlegi ſæpius partem illam M. T. *Ciceronis*, quam ſummâ cum curâ nuper recenſuiſti, quamque pro humanitate ſuâ dono mihi miſit Vir à literatâ juventute maximè colendus. Quàm vellem, erudite juvenis, ut miram tuam in ſtudiis hiſce diligentiam aut promovere potuerim aut remunerari! En paucas tamen excerpſi maculas, quæ inter edita Errata non enumerantur; Tales autem ſunt, quales humana natura parùm cavere facillimè potuit.

Pag. 8. *lin.* 3. *benedicendi. lege, bene dicendi. Pag.* 15. *lin.* 1. tum. leg. tu. *Pag.* 28. *lin.* 21. illi. leg. ille. *Pag.* 46. *lin.* 16. *eam finem. leg. eum finem. Pag.* 153. *lin.* 24. *vis. leg. vix. Pag.* 156. *lin.* 9. dicere? in *Gron.* & aliis interrogatio ſequitur viam. *Pag.* 203. *lin.* 2. *ſcriptaverunt. leg. ſcriptitaverunt. Pag.* 210. *lin. penult.* ergo. leg. ego. *Pag.* 211. *lin.* 14. qui potui. leg. quî potui. *Pag.* 258. *lin.* 6. *adventiciam. leg, adventitiam.*

Protinus ut moneam, ſi quid monitoris eges tu.

Videris mihi quibuſdam in locis nimis fideliter

Digitized by Google

ſideliter adhærere lectionibus *Gronovii*, prout,

Pag. 49. *lin.* 22. *contingit. melius contigit.* *Pag.* 53. *lin.* 6. *imprudentiæ. mel. impudentiæ.* *Pag.* 107. *lin.* 11. vere. mel. veri. *Pag.* 237. *lin.* 21. Iſocratem. leg. Socratem, vide enim paginam 233. *Pag.* 245. *lin. penult.* Quanto. alii legunt, Quantâ. *Pag.* 260. *lin.* 30. *Barbaris. mel. Barbaros.* αἰσχρὸν σιωπᾷν, ϗ Βαρβάρυς ἐᾷν λέγειν. *Pag.* 278. *lin.* 17. pervaga, alii leg. pervagata.

Non me latet poſteriora hæc ferè omnia inter variantes tuas lectiones obſervata eſſe, ſed tum aliæ editiones tum ratio ipſa ſuadent, ut in Textu potius corrigantur.

Hæc ut ab homine proveniunt tui amantiſſimo, ita neque à te in malam partem accipienda eſſe ſpero & propemodum confido. Vale.

Datum IV. Kal. Febr.

NB. Vir quidam Doctiſſimus primam Editionem perlegerat, unde has maculas deſcripſit, quæ in hac Editione partim corriguntur, quotquot Italico charactere diſtinximus; partim (abſente Editore cum his caſtigationibus, & nimium feſtinante Typographo) hinc corrigendæ relinquuntur.

W. R.

Variantes

Variantes quædam lectiones ab initio Nov. & Wag. qui ſerius in manus noſtras pervenerunt, deſumtæ.

Pag. Verſ.

1. 4. *QUOM & honoribus* Nov. *Qui eum in rep. commodo, & honoribus* Wag.

1. 7. *Ac nunc quidem mihi quoque initium* Nov. & Wag.

2. 2. *In ætatis flexu* Nov. ad marg. *etiam ætatis deflexu* Wag.

2. 16. *Redundarent* uterque.

3. 14. *In omnibus artibus* uterque.

3. 18. *Quis eſt enim, quin, ſi* &c. *vel utilitatem, vel magnitudinem metiri velit, non antepunat* &c. uterque.

3. 27. *Quamquam boni perdiu* Nov. ad marg.

4. 3. *Quamque multi ſint; facillime* uterque.

4. 8. *Ab omnibus doctiſſ.* uterque.

4. 19. *Nemo forte* Nov. Wag.

4. 23. *Se dedit* Nov. Wag.

4. 25. *Scientia & cognitione* Nov. *& cogitatione* Wag.

5. 5. *In medio poſita eſt, communique quodam in uſu, atque hom.* Wag.

5. 15. *Atque ut committam* Wag.

5. 26. *Ullam vim* Nov. Wag.

5. 29. *Orationibus Græcis* Wag.

6. 4. *Conſecutus eſſet* Wag.

7. 29. *Quæ, niſi ſit ab oratore* Wag.

8. 15. *Generi requiſitum, & multum diſputatum* Nov. Wag.

8. 23. *Sed quoniam illa pateant* uterque.

9. 1. *Memini dici mihi* uterque.

9. 3. *Veniſſe eodem ſocerum ejus, qui fuerat,* Nov. *eodem ſocrum ejus, qui fuiſſe* &c. Wag.

9. 10. *Tribunus plebis petebatur* uterque.

9. 22. *Tantus in loquendo lepos* Wag.

9. 25. *Et in ambulatione* (*ambulationem* ad marg.) *ventum eſſe dicebat* Nov.

Pag. Verſ.

10. 4. *Et quod illi duriſſimus pedibus fecit, ut à ſe* &c. Wag.

10. 11. *Laxarentur* Nov.

10. 30. *Perpolita* uterque.

11. 6. *Improbos* uterque.

11. 25. *Privatorum, & plurimorum* uterque.

12. 2. *Vereor haud tibi poſſum* Nov. *vereor aut tibi* Wag.

12. 12. *Aut in inſtituendis, aut in conſerv.* uterque.

12. 22. *Quod* deeſt in utroque.

13. 3. *Sed nuda,* uterque.

14. 4. *Genere* non eſt in Wag. nec quidem in Nov. niſi à nupera manu.

14. 5. *Ornati in dicendo,* ſine *homines,* Nov.

14. 15. *Teipſum negare cogeret* uterque.

14. 25. *Conjungitur* Wag.

15. 12. *Cum eam Carneades* Nov. Wag.

15. 16. *Ut ferebatur* Nov. Wag.

15. 19. Tres priores literæ τῦ *præclari* notis ſubducuntur in Nov.

16. 16. *Niſi ei, qui dicet, & ea, de quibus dicet* Nov. & Wag. niſi quod hic omittit *ea*.

16. 18. *Sicut & ferunt* Nov. *& fertur* idem ad marg. *ſicut efferunt* Wag.

16. 19. *Phyſica* Nov.

17. 1. *In hac dicendi arte alienam facultatem* Wag. *hanc dicendi ex arte alienam facultatem* Nov.

17. 3. *Quid diſcernes* Wag. *quo* al. *quod diſcernes* Nov. in margine.

17. 7. *Propriam, comp.* Wag. & ad marg. Nov.

17. 9. *Et diſpoſitione* uterque.

18. 4. *Putatur* Wag. & ad oram Nov.

18. 9. *Jam dixeram* uterque.

18. 30. *Et exiguo ſermone* uterque.

Digitized by Google

Pag. Verſ.

19. 18. *Depoſuerunt* Wag.
19. 20. *Dicam* abeſt à Wag.
19. 26. *Atque ſumendum* uterque.
20. 11. *Illuſtrari autem oratione* Nov. ad marg.
20. 13. *Eſt, tamquam ad Architecti potius, facultatem,* Nov. ſed illa *tamquam* &c. ſunt tantum nup. manûs additamentum.
20. 19. *Opere dicendum* uterque.
21. 4. *Quacumque res inciderint, qua ſint* Wag.
21. 5. *Prud. ac copioſe* Wag.
21. 8. *Ita propoſui* uterque.
21. 20. *Sin de jure civili tecum communicabit, te hominem* &c. uterque.
21. 28. *Communicarit* uterque.
22. 2. *Eſt tributa* Wag.
22. 4. *Relinq. atque largiamur* Nov. Wag.
22. 9. *Si quando volet* Nov. & extra lineam Wag.
22. 11. *Et ei tradita* Nov. Wag.
23. 16. *Sic in oratoribus hiſce* uterque.
24. 4. *Idemque (itemque* Nov. ad marg.*) ſi ad eas facultatem iſtam* uterque.
25. 21. *Pro ſe quiſque poterat,* ſine *ut,* Wag. *pro ſe, quantum quiſque poterat* Nov.
25. 22. *Et de ratione* uterque.
26. 8. *Sed cum maxime* Wag.
26. 22. *Dicebat* Nov. Wag.
26. 27. *In eorum libris inveniri* Nov.
27. 4. *Littera nulla in eorum libris inveniretur* Nov. & Wag. niſi quod hic *invenirentur.*
27. 12. *Ut qui audirent ſic aff. animis* Nov. ſed nupera manus adjecit *ii* poſt *ut.*
27. 28. *Hic reſpondebat* Nov.
28. 1. *Ferebat orationem* Nov. ad marg.
28. 4. *Ut & blandiri ſuppliciter his, quibus* Nov. *blandiri ſubtiliter inſinuari iis,* &c. idem ad marg. *ut & blandiri ſimpliciter his, quibus* Wag.
29. 9. *Quibus Carneades,* omiſſo *dicere,* Wag. Solum *Carneades* &c. omiſſis *quibus dicere,* Nov.
29. 10. *Admirari* Wag.

Quæ ſequuntur lectiones ſunt ex Nov.

29. 14. *Tum ego.*
29. 21. *Opinione hominum mirabili dicere.*
29. 25. *Quod ante quam.*
30. 3. *Scribendumque majore opera dederit.*
30. 6. Extra lineam notatur al. legi *par ingenio.*
30. 20. *Craſſe, tuo vero.*
31. 6. *Enimvero, inquit.*
31. 23. *Certioribus.*
32. 8. *Impeditis.*
32. 12. *Dicere auderent,* ad marg.
34. 21. *Promiſiſſe.*
34. 31. *Cum ipſum dicere,* addito *id* à nupera manu.
35. 12. *Sed ſi quis eſt.*
35. 17. *Dicam.*
35. 28. *Ita in iiſdem rebus habiles, ita natura muneribus ornati.*
35. 30. In marg. notatur alias legi *deo facti,* al. *electi.*
36. 4. *Qui non acutius.*
36. 5. *Vitia judicet, quam.*
36. 19. *Cumulatus.*
36. 25. *Indiligenter;* ſed duæ priores literæ punctis notantur.
37. 13. *Commoveatur.*
37. 15. Super *pudendo* ſcribitur *faciendo.*
38. 5. *Cur, quo orator plurimum poſſet, ita* &c. ad marg.
38. 12. Super *tum* imponitur *illud ipſum.*
38. 16. *Impeditos.*
39. 16. Super *prope* notatur alias legi *prudentium.*
39. 23. *Artif. & opera quam tenui.*
40. 32. *Tamen qui illud.*

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

Numerus Paginam deſignat.

A

A F. P. R. 183. à pueris 2. à me 18. abalienare ab aliquo 147. 154. à ſe judices 191. abalienari à rebus faſtidio &c. 245.
abducere animos à 187.
aberrare ab aliquo 137. ab alicujus inventis 140.
abeſſe à perfectione 40.
abhorrere à conſuetudine communis ſenſus 5. à ſenſibus 26. à re civili &c. 233. ab oratore 235. à ſermonis officio 292. abhorrens à præceptis Cæſaris 283.
abjecta verba 263. lamentans & abjecta 287. abjecto ſcuto fugere 188. abjectum genus vocis 289.
abjicere ſe in herbam 10. voluntatem diſcendi cum ſpe perdiſcendi 134. gloriam 159.
abjudico atque ejicio 121.
abnutas 268.
abripere procul à terra 262.
abſolutio perfectioque 40. 279.
abſona vox 227. abſoni voce 35.
abſtinere manus &c. ab alienis 60.
abſtrahere in altum 262. abſtrahi à conſuetudine dicendi 25.
abundare doctrina & ingeniis 233. otio 253.
abuti alicujus nomine 272.
Academia 14. 262. Academiæ mos patrius 26. 236. recentior ab Arceſila 236. eſt pro omnibus & contra omnia diſputare 26. nomen obtinuit Xenocrates 234. Academiæ ac Lyceo anteponere 31.
Academici 249. Academicorum nomen unum, ſententiæ duæ 236.
accedere ad publicas cauſas 238.
accendere animi motus 35.
accipio quod datur 149.
Accius 222.
accommodare coronam ad caput 173. inſtitutionem ad cujuſque naturam 225. accommodanda multitudinis auribus oratio 140. accommodata ſenſibus hominis oratio 18. ad vulgarem ſenſum 33. ad id, quod agimus 286. accommodate ad perſuadendum dicere 42. ad veritatem dicere 44. accommodatum urbanis ſermonibus 180. ad orationis laudem 203.
acerba recordatio 213. acerbum cor 289.
Achilles 232.
Achivum claſſis 269.
Acidinus 177.
acies mentis 140. ingeniorum 220.
acrius ſtudium 29. acrius quid perſequi 147. acerrima cogitatio 219. ſuavitas 246. acerrimi vir ingenii 190. acerrimus ad perdiſcendum 243.
actio eſt ſermo corporis 291. in dicendo dominatur 286. 287. omnis eſt animi 290. menti congruens eſſe debet 291. omnes, ſive barbari &c. ſint, movet 191.

Digitized by Google

191. quibus moderanda 7. varia, vehemens, plena ſpiritus, &c. 111. lenis, facilitatem ſignificans 148. actionis dignitas 21. ad actionis ſuavitatem nihil aptius varietate 292, 293. actioni primas &c. dedit Demoſthenes 286. multum tribuit Æſchines 287. actione maxime declaranda eſt animi permotio &c. *ibid.* in actione ſecundum vocem vultus valet 291, 287. actiones Hoſtilianæ 79.

actor jucunde imitatur veritatem 98. alienæ perſonæ 152. actorem malum in theatro non patiuntur 36. actore mutato, orationem eandem aliam eſſe, putavit Æſchines 287. actores intuendi oratoribus 47. actores ipſius veritatis 287. Tauriſcus actor 291.

acuere prudentiam 28. ingenia adoleſcentium 244. linguam 253.

aculei ſententiarum forenſium 107. contumeliarum 168. aculeos in audientium mentibus relinquere 259.

Aculeo 88. 177.

Aculeo C. 59. 88.

acumen ſervit inventioni 136. dialecticorum 39. acuminibus ſuis ſe compungere 140.

Acuſilas 104.

ad certam cauſam, tempuſque 22. ad hoc tempus 89. ad ſcopulum offendere 269. ad manum ſervus 292.

addere paullum alicui 30.

addictus 175.

adduci ad miſericordiam &c. 150. in diſcrimen 152. adductus opinione 29. ſtudio 111.

adhibere medicinam ægro 148. motus animi judici 149. dicendi faces 157. ſpeciem & pompam &c. 188. lumen rebus 230.

aditus, januaque patefacta 64.

adjudicare cauſam alicui 129.

adjumenti ſi plus habeat jocus, quam incommodi; dicendus; ſi contra, ejiciendus 121.

adminiſtrator belli gerendi 66.

admirabiles plures in omni genere, quam in dicendo 3. admirabilis videri debet orator 36.

admonitio familiaris in jocando 184. lenior objurgatio 202. admonitum venîmus te, non flagitatum 255.

admovere orationem ad ſenſus animi 20, 267. aurem 138. alicui faces verborum 214. admoto igni 150.

admurmuratum eſt 184.

adoleſcens: efferat ſe in adoleſcente fœcunditas &c. 116.

adſpectus paternus 151.

adſpergere mendaciunculis 169.

adſtringere orationem numeris 272.

adventat tempus 62.

adverſæ cicatrices 128. adverſus & averſus impudicus 175. adverſos caſus ſapienter ferre 205.

adverſaria oratori ſuſpicio artificii 138, 139. ex adverſario quomodo ducenda principia 152.

adulterio deprehendi 182.

adumbrare aliquid dicendo 152. genus orationis in ſermone 218.

advocatum invocare ad &c. 152.

ædilis curulis 19.

Ælius Sext. 62, 67, 77, 257.

Æmilius M. 153.

Æmilius fecit &c. 183.

Æmilius Porcina 13.

ænigmata 269.

æquabilitas communis juris 158. æquabiliter loqui 228. fluens oratio 272.

ærarii copiæ 143. ex ærariis eximere 179.

Æſchines 15, 128, 222, 286.

Æſchylus 222.

Æſopus 84.

æſtus ingenii 262. æſtu fervit pelagus 266.

ætatis ſunt verba efferveſcentia &c. 116. flexus 8. ætati concedere 155. ætatem conſumere in Academia 262. ætates ſingulæ ſingula dicendi genera extulerunt

Digitized by Google

ſunt 118.
æterna opinio tarditatis 38.
affectuum ratio 157, 158, &c. affectibus, ira, odio, &c. plurima judicant homines 152.
afferre ætatem 210. aliquid religionis 212. obſcuritatem & tenebras orationi 230. lumen orationi 267.
afficere animos ita, ut &c. 145. affici animis 27. dolore 155. affecta ætas 62. affectus ſenectute 236.
affingere alicui 215.
afflatus furoris 152.
afflicta & proſtrata virtus 159.
afflictos excitare 11, 51.
affluentes otio &c. 262.
Africa tremit tumultu, pro Afri 269. Africæ cauſam in ſenatu egit Hortenſius 293.
Africanus 174, 179, 180, 222, 243, 268.
Africanus P. 66, 68, 122, 138, 143. Major 273.
Africanus Æmilianus 180.
Africani 286.
ager novatus & iteratus 130. agreſtis vox 227. agreſte quiddam eſt &c. 293.
agere per ſeipſum 30. lege cum aliquo 14, 51. ſuum negotium 181. lege in hæreditatem 53. tragœdias in nugis 157. agitur cauſa apud &c. 154. agas aſellum 176.
Ageſilaus 203, 260.
aggredi ad cauſam 187.
agitare ſtultitiam alicujus 165.
Aglaophon pictor 222.
agnaſcendo rumpitur teſtamentum 78. agnationum jura 52.
Ajax Oileus 178.
Alabandenſis Apollonius 39. Menecles 119.
Albanum Bruti 163.
Albius 183.
Albucius 184, 271, 272.
album: in album efferre 104.
Alcibiades 118, 259.
Alexander 203, 261. Alexandri doctor Ariſtoteles 261. comes Calliſthenes 105.
alienos exiſtimare non poſſumus, quos defendimus 151.
aliquando tibi tuum &c. 181.
aliud exſpectatur, aliud dicitur 174, 177. aliud dicere, ac ſentias 180. alia dicentis, ac ſignificantis diſſimulatio 283. aliorum patroni noſtra tueri non poſſumus 249. aliis commodandi ſtudio favetur 157.
allicere mentes 10.
alligata lege verſûs verba 273.
alludere varie &c. 77.
alluviones, circumluviones, &c. 52.
alte repetita oratio 243.
amabo te, da mihi &c. 182.
ambigui cauſa quærenda 122. ambigua 124, 173, 174.
ambitionis occupatio 2. labor 215.
ambitus verborum 277.
ambroſia alendus 167.
ambulatio 9.
amentatæ haſtæ 78.
amnis præcipitans 277.
amoris ardor 41. conciliatio 157.
amplificatio ſumma laus eloquentiæ 248. amplificationis præcepta *ibid.*
anapæſti herous pes 276. procerior numerus 277.
Anaxagoras 232, 259.
ancipites viæ, rationeſque &c. 262.
anguſtiæ temporis 293. anguſtus ſpiritus 85, 275.
anhelata gravius verba 226.
animæ intercluſio 275.
animantium forma arte, non caſu, perfecta 274.
animatus 157.
animus acer, & præſens, & acutus &c. 115. minutus, *pro* parvo 271. lenis & remiſſus 152.
animi motus celeres 35. omnes ſuum habent vultum, & ſonum, & geſtum 287. iidem ſunt in omnibus 291. animi motus inflammare &c. 20, 147, 148. animi relaxatio, contentio 94. attentio 137. impetus 145, 149. incitatio 147. vis 149. permotio. 146, 148, 287. ardor 153. eſt omnis actio 290. imago vultus

Digitized by Google

vultus, indices oculi *ibid.* animo infuſum 190. animo ſuſpenſo, & occupato eſſe 77. effluere 190. animi defeſſi geſtiunt, & volitare cupiunt &c. 95. flectendi intenta oratione 159. animorum movendorum ratio 157, 158. animorum movendorum cauſa degredi ſæpe utile eſt 193. animis ea maxime affiguntur, quæ à ſenſu tradita ſunt 208. animos oblectare, impellere 140. abducere à, traducere in 187. afficere 145. trahere & rapere quocumque velit *ibid.* pertractare 97, 148. permovere 151. &c.

Annales maximi 104.

Annibal 66, 112.

antemnæ in navigio 275.

Antiochus 112.

Antipater Sidonius 104, 280.

Antipho, tibi has ſero 170.

antiquitas oratori tenenda 7, 47, 69. antiquarum tabularum illud horridum &c. nos tenet 246.

antiſtes artis 63.

Antiſthenes Cynicorum princeps 234.

Antiſtius M. Pyrgenſis 185.

Antonius M. 9. pro Coſ. Ciliciam proficiſcitur 25, 88. Antonii libellus 29. caput in roſtris poſitum 216. orationis genus 224.

Apelles pictor 222.

Apenninus 236.

aperire ſententiam ſuam 26. aperta ſit narratio 198.

Apollo Pythius 62.

Apollonius eloquentiæ doctor 23, 39. Apollonii præceptum 40.

apologorum narrationes 178.

appellere mentem ad philoſophiam 138.

Appius 171, 184.

applicare ſe ad aliquem quaſi patronum 54. ſe ad hiſtoriam ſcribendam 105. applicationis jus 54.

apte dicere ad rerum dignitatem 43, 225, 231. aptus & preſſus verbis 105. aptum in oratione quid ſit 231, 286. aptatum ad aliquid verbum 268.

apud ſe eſſe 67.

Apuleia lex 123, 155.

Aquilius M' 149. 152.

aquula 10, 141.

Aratus poeta 22.

arbitratu veſtro 32.

arborum partes omnes venuſtæ 274.

Arceſilas 236. Arceſilæ mos contra omne propoſitum differendi 240.

arceſſere ſplendoris aliquid orationi 265. arceſſitum ne ſit dictum 175.

Archimedes 257.

architecti artificium 20.

Archytas Tarentinus 260.

ardet orator 149. 150. ardens invidia ſenatus 216. ardentes ſtudiis 257.

Argonautæ 53.

argumenti & affectuum diverſa conſideratio 160. argumenti via 137. argumento qui reſiſtitur 160. difficili nonnumquam nihil reſpondendum 187, 188, 191. argumenta quænam debeant afferri 131. aut extrinſecus, aut intrinſecus promuntur 141. firmiſſima quæque tuenda 187. non tam numeranda, quam expendenda 192. firmiſſima quæque primo collocanda 193, 194. & in peroratione 194. vitioſa numquam adhibenda *ibid.* argumentorum puncta occultanda &c. 145. ordo & diſpoſitio 146, 192. argumenta ſuggerere cauſis 125. excogitare 140.

arguta manus 290.

aridum ſermonis genus 140.

Ariſtides 203.

Ariſtippus 237.

Ariſtophanes literator 257.

Ariſtoteles 14, 16, 18, 101, 105, 137, 140, 141, 234, 236, 260, 262, 275, 280. Ariſtotelia vis 257. Ariſtotelius mos de omnibus in utramque partem dicendi 240. Ariſtoteli turpe tacere, &

& Iſocratem pati dicere 260.
Ariſtoxenus Muſicus 257.
arma, pro bello 270. armorum ars ludicra 115. qui armis utuntur, non feriendi ſolum &c. ſed etiam venuſtatis rationem habent 282.
armamentarium Atheniense 20.
ars 28, 33. dicendi an ulla ſit? 28, 33, 34. adhibetur iis, quæ naturæ propria ſunt 43. inventioni inſervit 136. & quomodo 137. earum rerum eſt, quæ ſciuntur 97. bene diſſerendi, *vide* dialectica. major in dolore ficto requiritur, quam vero 150. fingendi 222. memoriæ 189, 206, 207. picturæ 222. numerorum & modorum 280. à natura profecta 281. non parit aliquid ingeniis, ſed quæ in iis ſunt educat & confirmat 207, 208. artis & naturæ munera diverſa 35, 207. ad artem redigi nihil poteſt, niſi &c. 57. artem eam quiſque docendus, ad quam aptus eſt 39, 40. quacumque de arte quæritur, de abſoluta & perfecta quæri ſolet 241. artes omnes uno vinculo continentur 220. mutæ 222. liberales 255. aliter tractantur ab iis, qui &c. 242. artium præcipua tradere ſufficit 109. magnitudines ſeparatione diminutæ 257. artes plures noſcit idem homo 68. omnes ſe ſcire gloriatus eſt Hippias 255.
articuli connectunt membra 209. articulis, membriſque diſtincta oratio 277.
artificium ex eloquentia natum, non ex eo eloquentia 44. artificii ſignificatio oratori adverſaria 89, 138, 139. occultari debet in tractatione 145. artificii alieni exiſtimator 241.
artubus omnibus tremere 37.
Aſclepiades medicus 20.
Aſellus 176, 179.
aſpectu ipſo conterrere 68.
aſpere loqui 72, 228. aſper verborum concurſus vitandus 271, 272. aſperitas judicialis 107. ruſtica vocis 228. contentionis, humanitate lenienda 160. aſperitates rerum 2. aſperis rebus dignitatem retinere 205.
aſſectari aliquem 77.
aſſequi facultatem dicendi 26.
aſſiduæ res admiratione dignæ non videntur 205.
aſſuefactus ſermone veterum 226.
aſſueti labore aſſiduo 232.
aſtrologia 58.
Athenæ doctrinarum inventrices 5. Athenis mos erat &c. 74. optimi quique in exſilium pulſi 105. domicilium tantum ſtudiorum manet 227. Athenienſes legatos philoſophos Romam miſerunt 139. ſuaviter loquendo ſuperant alios 227. myſteria referre noluerunt 238.
Atreus tragœdia 288. Atreum attractum advenit 289.
atrocitas mortis 217.
attendere procul quid narrarent 138.
attentio animi 137. attentus quando faciendus judex 196. attentiſſima cogitatio 219.
attentatum deſerere 250.
Attici excellunt facetiis 161. excellunt oris ſuavitate 227.
attingere Græcas literas 25.
avaritia luxuriæ filia 143. avaritia penetravit 270.
auceps ſyllabarum 76.
aucupari opiniones hominum 97. utilitatem 106. verba 175.
auctoritates perſcriptæ 215.
audere, fugiendum 244.
audiamus pulcellum &c. 177.
auferre reſponſum 77.
augurari conjectura 29.
Aurata C. Sergius 54.
aures hominum natura modulantur verſum 277. aurium judicio ponderanda verba 263, 264. ſatietatem vincere 272. menſura 276. ſatietate repudiari 279.
Aurifex L. 171.
aurificis ſtatera 140.

aurum

aurum defoſſum commonſtrare 144.
auſtera ſuavitas 247.

B.

Baccarum ubertate incurveſcere 265.
Balbi duo 239.
balnea Bruti 163.
barbaris forenſis 56.
beati, qui in negotio ſine periculo &c. 1. beati quoniam ſibi ita videntur 235.
belle, feſtive 247.
bellum indicere philoſophiæ 139.
bene dicere, quid ſit 89. bene loquendi conſuetudo 264. non habet definitam aliquam regionem 89. bene longus ſermo 209. bene ante lucem 176. bene, præclare 247.
beneficii præteriti commemoratio 157.
benivolus quando faciendus judex 114.
Beſtia reus 184.
bibliothecæ philoſophorum 61.
Bithyniæ regem defendit Hortenſius 193.
blandiri &c. poſſumus à natura 28.
bona exiſtimatio divitiis præſtat 143. bonus in ludo 242. boni quod habet cauſa amplectendum: à malo recedendum 187. boni viri ut videamur quibus efficitur 147. bona dicta 162, 163. verba 264. bonorum defenſio amorem conciliat 157. bonorum Charybdis; vorago 268.
brachium frangere 174. cum brachium concaleſecerit &c. 194. brachium procerius projectum, quaſi telum orationis 290.
brevis narratio 197. breviter dicere dum volui, obſcurius dixi 58. brevitas ſæpe obeſt in narrando 197. brevitatem unam dicendi laudem putabant veteres 104.
Brulla talis delectatur 243.
brumale ſignum 274.
Bruti libri reſponſorum 134. libelli do jure civili tres 163. accuſatio Cn. Planci 162.
Brutus L. 12, 164.
Bucculeius M. 54.
Byzantini faceti 161.

C.

Cadere in diſceptationem 89, 124. in aliquem 171. cecidit mihi inſperanti 30. mihi peropportune 92.
caduceo ornatum vel inter hoſtium tela incolumem verſari 63. non tam caduceo, quam nomine oratoris ornatus *ibid.*
Cæcilius 100.
Cælius 176.
Cælius C. 36.
Cæpionis caſus, odium 128, 153, 154, 156.
Cæſar facetiis excellens 161.
Cæſaris præcepta 283. genus orationis 223.
Caieta 94.
Caius: *vide* Cannius, Gracchus, &c.
calcaribus uti in aliquo 225.
Callimachus literator 257.
Calliſthenes Ariſtotelis diſcipulus 105.
Calvinus 172.
calvus ſatis eſt &c. 173.
campus Martius 175. campus, *pro* comitiis 270. Campi magni *ibid.*
Cannius C. 183.
cantilena ex ſcholis 33.
cantor formularum 76.
capere adverſantem & repugnantem 149. captus miſericordia 152.
capeſſendane reſpub. ſapienti? 250.
capitalis fraus 74, 154.
Capitolii faſtigium 275. ovantem in Capitolium adſcendere 152.
caput i. e. ſummum 27. caput artis eſt, decere 41. caput oratoris eſt &c. 27. caput magnum eſt 173. capitis judicium 74. cauſa 286. à capite arceſſere 125.
Carbo 143, 222. Carbo C. 46, 90, 122, 217. Carbo Cn. 13.

Digitized by Google

carinæ in navigio 274.
caritati hominum parcendum 168.
carmina non neglecta à Numa, & veteribus Romanis 281.
Carneades 15, 16, 26, 139, 141, 236, 262. Carneadea vis 257. Carneadis mos contra omne propoſitum diſſerendi 240.
Carvilius Sp. 172.
Caſſandra 178.
Caſtor & Pollux 206.
caſtra: in caſtra & aciem forenſem educenda oratio 47. qui numquam hoſtem, numquam caſtra vidiſſet 112.
caſtrata reſpublica morte Scipionis 268.
Cato 68, 72, 103, 104, 180, 183, 232, 258, 268. Cenſor 177. Catonis Origines 72. libri reſponſorum 134.
Catulus 91, 182, 216. Catuli orationis genus 223.
cave: &c. 183.
cavillatio 161.
cauſa quid ſit 113, 130. pendet ex genere quæſtionis, non &c. 131, 132, 133. ſimilis earum, quæ in forum deferuntur 44. ex quibus conſtet 249. cauſæ controverſia 113. natura primo videnda 130. cauſæ ne quid noceas maxime cavendum 188, 189, 190. cauſam deferre in forum 44. deferre ad aliquem 229. ponere 199. cognoſcere & diſcere 120, 121. conferre in tempus 293. cauſam quid faciat quomodo quærendum 130. cauſa cadere 50, 51. cauſæ præbent argumentum 143. majores 25. privatæ 121. capitis 286. cauſarum contentiones 110.
cauſidicus neſcio quis 63.
cedere argumento difficili 187, 188, 191. loco 287.
celebrari frequentia civium 62. celebravit delectatio 265.
cenabo apud te &c. 171.
cenſoris decretum 244.
Cento C. 185.
ceram olere 246. molliſſimam formare 273.
Ceres, *pro* frugibus 270.
certum genus quæſtionis 42, 101, 108, 131, 249.
Charmides, divinâ memoriâ 209.
Charybdis bonorum 268.
chorii pedes 279.
Chryſidis Terentianæ mors 198.
Chryſippus 16.
cicatrices adverſæ 128. cicatrices oſtendere 152.
Cicero L. patruus Marci 88. Ciceronis M. oratoris pater 178. Ciceronis adoleſcentuli commentariola 2, 3.
Cilicia 25, 88.
Cimbricum Marianum ſcutum 179.
cincinni oratoris aut poetæ 246.
Cincius M. 185. Cinciole *ibid.*
circuitus verborum 279, 281.
circumcidere, & amputare 21.
circumſcribere terminis jus ſuum 22.
circumveniri ab aliquo 173. circumventus ſum multi' modis, morbo &c. 289.
circumveſtit dictis 266.
Cirenaica philoſophia ab Ariſtippo 234.
citharœdi proemium 179.
cito quod quis diſcere non poterit, numquam omnino perdiſcet 243, 254.
civis ſatis aſper 242. civem interimere an liceat patriæ conſervandæ cauſa? 130, 131. civium ſuorum res anteferre extraneis 88.
civilis ferri crudelitas 217.
civitatis conſtituendæ prudentia 138. civitates primo ab eloquentibus conſtitutæ 11. civitatibus præeſſe 259.
clamare à principio agreſte quiddam eſt 293. clamatores odioſi 240. clamator 259.
claudicat, clodicat 172.
Claudii patricii 54.
clauſulæ orationis 275, 279, clauſulas ſyllaba longa terminari vult Ariſtoteles 276.
clepſydra 259.
Clitomachus 15.

Digitized by Google

coagmentatus quodammodo ſit verborum concurſus 271.
Cœlius 264. familiaris Craſſi 104.
cœlum rotundum 274. tonitru contremit 266. cœli fornices 267. ad cœlum verbis efferre 129, 261. in cœlo imber eſſe non poteſt 275.
coemptio certis verbis fit 76.
coercere cupiditates 60.
cogitandum alio tempore, alio dicendum 121. cogitatio acerrima atque attentiſſima 219. defixus in cogitatione *ibid.*
cognitionis tres modi 250.
cognoſcere cauſas decet oratorem 120, 121.
coguntur ea, quæ diſperſa ſunt 59. 134.
cohærens oratio 272.
cohorreſcere 215.
cohortatio in lite 108.
collachrymatio 150.
collationes ſignorum 96. collatio ad jocandum 178.
collectam à conviviis exigere 167.
colligere ſe 9. teſtes domeſtico præconio 116.
collocare tabernaculum vitæ ſuæ in philoſophia 239. oratorem in majorum ſuorum regno 255. filiam 257. nuptias 289. collocatio argumentorum 146. rerum, ac locorum 192. verborum 271.
colonia Narbonenſis 163.
color orationis 282. colorum pulchritudo diutius non delectat 245. colorari ſole 106.
colu & lana 282.
Comici veteres 259.
comiſſatio tempeſtatis 268.
comitas verborum adjuvat in oratore 147.
commendare aliquem alteri 90. commendari immortalitati 99. commendatio noſtra 125.
commentariola Ciceronis adoleſcentuli 2, 3.
comminatio 284.
commode ſcripta oratio 74. commodis hominis invidetur 157.
commoratio una in re 284.
commovere memoriam alicujus rei 94. commoveri præmiis 5. in dicendo 37. miſericordiâ 152. commotum genus orationis 224.
communicatio 284.
comparatio cum aliis in laudatione 205. comparationis duo modi 252.
compellere in exiguum gyrum 237.
compenſati gloria labores 218.
compilari mallem, quam venire 179.
compingere in piſtrinum 15.
complecti animo rei magnitudinem 7, 220. aliquid cogitando 208. vim doctrinæ 238. ſententiam numero quodam 275.
complexio verborum 275.
componere verba 272. compoſita oratio 17.
comprehendere vim oratoris 150. vim rerum &c. 256.
comprimere invidiam 158. cor alicujus 289.
compungunt ſe ſuis acuminibus 140.
concalefecit brachium &c. 194.
concertationes anguſtæ &c. 253.
conchas & umbilicos legere 94.
conciliandi animos judicum ratio 125, 129, 147. amoris ratio 154.
concio capit omnem vim orationis &c. 200. eſt quaſi ſcena oratori 201.
concipere ignem 150.
conciſum ſermonis genus 140.
concitare animos judicum 129. incendium 154. concitari animi motu 150, 291. concitatur riſus 167. concitatus populus 154.
concluſio verborum artificioſa 98.
concurrunt verba aſpere 272. concurſus verborum aſper vitandus 271, 272.
condere luſtrum 56, 179.
condire aſperitatem contentionis humanitate 160. conditus feſtivitate & lepore 165. condimenta ſermonum 180.

Digitized by Google

condoluit illi latus 215.
conduplicantur tenebræ 266.
confecto ſermone 9.
conferre otium ad 2. ſe ad hiſtoriam 105. ad cauſas 118. in otium, ſoliumque 134. ad talos &c. 232. omnia tela in 187. cauſam in tempus 293. contulit ſe Rhodum 287.
conficere tabulas 119. iter reliquum 186. totum 198.
confirmatio tertio loco ponitur 192.
conflare ſeditionem 128.
conformare aliquid in aliquo 225.
conformatio oris & corporis 35.
confugere ad oratoris facultatem 20.
conglutinare rem divulſam 58.
congruenter ad &c. dicere 225. congruens genus 231. menti actio 291.
conjectura modus cognitionis 250. ad jocandum 183. in quatuor genera diſpertitur 251. conjecturam de ſe facere 189.
conjectus oculorum 291.
conjicere ſe in verſum 280. conjici in mediam turbam &c. 194.
conjunctus familiaritate cum aliquo 9. linguæ ſocietate 291. conjuncta 142. conjuncte elatum 139. conjunctiſſime vivere cum aliquo 217. conjunctione facta verba 264, 265.
connubia conjungere 12.
Conon 260.
conſectari ſingula 11. vitium 227.
conſecutio modus cognitionis. 250, 251.
conſeneſcunt leges ſua vetuſtate 80.
conſenſus, concentuſque doctrinarum 220.
conſentanea ad argumentandum 143.
conſerere manu ex jure 13, 14.
conſidere varie, diſtincteque 279.
conſilia, pars hiſtoriæ 107. concilium dimittere 37.
conſolatio in lite 107.
conſperſa floribus verborum &c. oratio 245.
conſtituere jura, leges, civitates 109. conſtituendus in oculis civium 101. conſtituta res *ibid.*
conſtringere ſupplicio 63.
conſtruere nidum 95. conſtructis rebus 48.
conſuetudo gignitur ex exercitatione 208. ſcribendi, atque dicendi 279. bene loquendi 264. conſuetudinis vis 28, 45, 47, 98, 280.
conſul, qui conſulit patriæ 142. quaſi parens bonus, aut tutor fidelis ſenatus eſſe debet 214.
conſultatio 249.
conſumtus lateris dolore 215.
contagio ne bonis obſit &c. 268.
contendere cum aliquo interdicto 13. ſacramento juſto 14. ab aliquo, ut 50.
contentio cauſarum magnum quoddam opus 110. in verbi controverſia poſita 53. corporis 223. contentionis cupidiores quam veritatis 15.
conteri in negotiis &c. 81.
conterrere loquacitatem vultu 68.
contingi ſocietate alicui 14.
continuatio longa verborum obſcuritatem gignit 229.
contorquere aliquem ad lætitiam &c. 111. contortæ res 81.
contrarium ad argumentandum 143. ad jocandum 178.
contremiſcere mente, atque artubus 37.
controverſia ex quibus conſtet 249. verbi 15, 33.
contumeliarum aculei 163.
contundere cor alicujus 289.
convellere ea, quæ non poſſunt commoveri 157.
convenæ 12.
converſiones orationis 278, 279.
convertere populi motus &c. oratione 10, 11. orationem in &c. 154. animos judicum ad cauſam noſtram 135. ſe ad 259.
copiam conſilii ſui facere alicui 257.
Coponius M 133.
Corax 28, 240.
cordatus homo 62. corde ſuo trepidat

Digitized by Google

pidat 270.
Corinthii 177.
Cornelius P. 179.
corpus intelligi ſine motu non poteſt 208. corpus totum orationis 245. corporis motu aptus 40. vitia, materies ad jocandum 169. pars nulla ſine neceſſitate afficta 274. omnes motus &c. pendent à motu animi 288.
correctio 284.
corroborare impudentiam 244.
cortem in Palatio habes 178.
Coruncanius T. 257. Coruncanii 232.
coruſcat flamma &c. 266.
Coſſi fratres 120.
Cotta C. 9, 217. Cottæ orationis genus 223.
Cotta L. 153, 227, 228.
Crannon in Theſſalia 206.
Crantor 236.
Craſſus L. 9, 13, 24, 37. ſummus orator 30, 38, 127, 149, 224. Craſſi orationes de colonia Narbonenſi & lege Servilia 163. mors 216.
Craſſus M. prætor 50.
Craſſus P. 68, 77, 217, 257. ille Dives 51. Craſſum habeo generum &c. 272.
crearo, aluero, confirmaro 127. creatur odium 158.
creticus pes 276, 279, 280.
cretiones 31.
criminum cauſæ quomodo defendant 122.
Critias 118, 259.
Critolaus 15, 139, 140.
crocum olere 246.
crudior fuit 38.
Cteſiphon 287.
cuivis tempori homo 180.
cujus pecuniæ dies fuiſſet 51.
culpa una obruit omnia laudanda 36. maxime ſtabilis eſt ad memoriæ diuturnitatem 40.
cumulare omnem eloquentiam 243. cumulandus omni laude 7, 36. cumulatiſſime aliquid facere 248. cumulum afferre 261.
cupiditate flagrare 51. cupiditates coercere 60.
curia *pro* ſenatu 270. curiæ dies 91
Curiana cauſa 95. defenſio 262.
Curio 120.
Curius M' 55, 76, 133.
currentem incitare 148.
curſus verborum 48, 258. orationis 100.
cuſtodire literis 89.
cycnea vox 215.
Cynici ab Antiſthene 234.

D.

Dactyli herous pes 276.
Damon Muſicus 257.
dare ſalutem, regium eſt 11. operam, ut 121. operam *Græcis* rebus 137. ſignificationem artificii 138. ſe alicui 149, 185. vela ad id, unde aliquis flatus oſtenditur 149. conſilium de republ. 201. materiam ſuperbiæ &c. 203. arma furentibus 231. operam philoſopho 242.
de reliquo 31.
deambulatum ire 175.
debilitatus metu 37. debilitati à jure cognoſcendo 134.
decantare præcepta 112. prope decantatas habere cauſas 135.
Decemviri auctores XII tabularum 19.
deceptus exſpectatione 177.
decere caput eſt artis 41. tradi arte non poteſt *ibid.* quid deceat poſſe facere artis & naturæ eſt 286.
decernere pro ſua fortuna 155. decerni ferro 195.
decerpere aliquid de gravitate 165.
Decimus 95.
Decius 174.
Decius P. 130, 131.
declamatorio opere jactatus 23, 47.
declarare animi motus 291.
declinavit oratio 139. declinatio brevis à propoſito 284.
decocta ſuavitas 247.
decorari honoribus & præmiis 74. decoratur labor ſplendore &c. 60.
decurſus honorum 2.

dedere

Digitized by Google

dedere ſe ad ſcribendum &c. 29. ſe alicui ſtudio 232. dedit aliquem paterpatratus 56, 132. deditus ſtudiis his mirifice 19. dedita opera 219.
deducere voluntates unde velit 10. homines à fera vita ad 11. populum ab errore 63. deduci aliquo oratione 149. ad fletum, miſericordiamque *ibid.* à triſtitia &c. 202. ad hilaritatem & ad triſtitiam 281. deducta in alienum locum 269. rivis eſt oratio 221.
deeſſe alicui hortanti 2.
defatigari ſimilitudinis ſatietate 145.
defecere vires 62.
defendere rem in diſputationibus 141.
deferre cauſas in forum 44. cauſam ad aliquem 229. palmam alicui 165. deferri ad ineptias &c. 291. detulit coronam ad 290.
defigere mentem & orationem in aliqua re 223. defixa in mente & cogitatione 145. defixus quis in cogitatione 219.
definire terminis jus ſuum 22.
definitio quid ſit 59, 250. rei 123. verbi *ibid.* modus eſt cognitionis 142, 250, 251. in principio omnis diſputationis ponenda 65, 66. doctrinam redolet verba definire &c. 123.
defluere in mare 236.
deformitas corporis ſatis bella materies ad jocandum 168, 169. deformata civitas 216.
defringere ſurculum 250.
degredi animorum movendorum cauſa ſæpe utile 193. degreſſio 283, 285.
deguſtare mentes, ſenſuſque 71.
delabi in aliquem ſermonem 30. in fraudem 292.
delectare aliquem diſputationibus 32. delector ejus oratione 49. non ſolum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet 245.
delectus verborum 263.
delegare ad alium 128.
deliberatio inciditur ſi neceſſitas afferatur 201.
delinitus oratione 12.
Delphi 256.
Demetrius Phalereus 119.
Demochares 119.
Democritus 16. 148, 168, 232.
Democritici 14.
Demoſthenes 19, 85, 118, 119, 222, 237, 286. Platonis ſtudioſus 27. Demoſthenis orationes 27. oratio pro Cteſiphonte 287.
demovere odium à nobis 158.
depaſcere luxuriem orationis ſtilo 119.
deponere gloriam 159.
deprehenſus 65.
depromere 129.
depulſus tribunatu 217. de ſua poſſeſſione 249.
deſcendere ad omnem animi remiſſionem 94.
deſcribere leges, jura &c. 11. aliquid in partes 262.
deſidioſa delectatio 243.
deſine, Roma, tuos &c. 270.
deſpiciens ſui 211.
deterrere à doctrina 87. à diſcendo 134.
detexta retexere 130.
detrahere de arte &c. alterius 12. detractis omnibus vitiis 36.
detrimenta rebus publicis per homines eloquentes importata 12.
detrudere ad id, quod facere poſſit 40.
deus in dicendo 33, 146. deorum & hominum imploratio 153. deum inter homines putare 230. ſi diis placet 244. Dii genitales 265. Deorum judicio felicitatem tribui, laudationis eſt 205.
Dialectica, ars bene diſſerendi, & vera ac falſa dijudicandi 139. non invenit verum, ſed tantum judicat *ibid.* 140. in argumentis excogitandis muta nimium; in judicando nimium loquax 140. nihil adjuvat, ſed impedit oratorem *ibid.* Dialecticæ orationis genus exile, aridum, &c. *ibid.* Dialectici 124, 232. reperiunt ea, quæ non poſ-
ſunt

Digitized by Google

ſunt diſſolvere 140. Dialecticorum acumen 39.
dicax 174. dicacitas 161.
dicendo ut dicat fieri ſolet 45. dicitur turpiſſime de re, quam quis non novit 121. dicendi ratio in medio poſita &c. 5. vis exprimitur in excitandis, ſedandiſque mentibus 6. forma & figura 120. genus quale eligendum 245. ratio tribus ad perſuadendum rebus nixa eſt 125. faces 157. principia qualia eſſe debeant 194, 195, 196. præceptores iidem erant & vivendi 232. 237, 238. dicendum eſt accommodate ad perſuadendum 42. dicere, ſemper eſt ineptum, niſi cum eſt neceſſarium 34.
dicta, quæ proprio nomine appellentur 163. dicto facetum 169, 170, 171, 174.
dictio educenda ex domeſtica exercitatione &c. 47.
Didius T. 153.
diducuntur verba vaſtius 272.
difficultas navigandi 25.
diffluentes otio 257.
diffuſa patulis ramis 9. late 58. in omnem partem 233. diffuſus ſanguine color 282.
digerere in genera 59.
digitum ad fontes intendere 64. digito ſignificatur dolor 149.
dignitas maxime expetenda 200. actionis 21. vitæ 27. aut indignitas hominis extra quæſtionem eſt 132. amorem conciliat 157. contra utilitatem quomodo defendenda 201. motûs 223. dignitatis patrimonium 214. dignitati hominum parcendum in facetiis 161. dignitate nihil optabilius in ſuadendo 200.
dijudicare vera ac falſa 139.
diligentia præcurrit ætatem 110. in omnibus rebus plurimum valet 136. reliquas virtutes oratoris complectitur 137.
diligi: ne in eos dicas, qui diliguntur 168.
diloricare tunicam 128.
dilucide loqui 43.
diluere res odioſas riſu 168.
dimittere conſilium 37. ſua præſidia 191.
Dinarchus 118.
Diodorus Peripateticus 15.
Diogenes Philoſophus 139.
Dion Syracuſius 259.
Dionyſius tyrannus 105.
Diphilus 42.
diripere patrimonium 214.
diſcendi voluntatem cum ſpe perdiſcendi abjicere 134. facilè diſcendi ratio 243.
diſcernere genera rerum 133.
diſcindere tunicam 152.
diſcipuli ex eadem ſchola diſſimiles inter ſe 225.
diſcrepantia ridentur 183.
diſcus 94.
diſerti & eloquentes diverſi 29. à doctis diſtincti 237. diſertus nemo eſſe poteſt in eo, quod neſcit 20.
diſpenſare inventa momento quodam 43.
diſpoſitio, ſecunda pars facultatis oratoris 43. & ordo argumentorum 146. rerum, ac locorum duplex 192.
diſputare de omni re in contrarias partes 47, 93. diſputationis omnis initio explanari debet illud, de quo diſputetur 65, 66.
diſputationum laqueis irretitum tenere 14. ſeries 109. pugnax in diſputando 29.
diſſentire à bonis 143. diſſenſio nobilium 153.
diſſerendi ratio 4. ars 139. Carneadis mos contra omne propoſitum diſſerendi 240.
diſſimilitudo ad argumentandum 143. diſſimillimi in dicendo, tamen uterque optimus 128.
diſſimulatio ad jocandum 180. dicentis alia, ac ſignificantis 283. diſſimulationis integumenta 206.
diſſipare rempublicam 13. patrimonium 164.
diſſolvere 140, 168.

diſtinguere

Digitized by Google

diſtinguere orationem verborum inſignibus 99, 283. hiſtoriam varietate locorum 104. diſtincta perſonis narratio 198. articulis, membriſque oratio 277. diſtincta multarum rerum jucunda quadam varietate 69. diſtincte dicere 200.
diſtortus ſub Novis 179.
diſtricta ambitionis labore vita 215. negotiis, &c. 256.
dithyrambus 277.
diverſorium 167, 186.
divina memoria 209. divinitas in cauſis 210. oratoris perfecti 189.
diviſor 174.
divitiæ &c. nullam habent veram laudem 203. ne dent materiam ſuperbiæ *ibid.*
divortium in uxore, tranſlatum verbum 267. certiſne quibuſdam verbis, an novis nuptiis fiat 57. divortia doctrinarum 236.
diuturna opinio tarditatis 38.
docendo &c. judices ad noſtram ſententiam ducimus 125, 129, 193. docetur judex aliter ac commovetur 160. docere oratorem de ſua re 121. docere tantum velle videatur orator 193.
docilis quando faciendus judex 114, 196.
doctrina vetus eadem recte faciendi, & bene dicendi magiſtra 232, 237. tranſmarina, & adventicia 258. olim una erat omnium, quæ eſſent homine erudito &c. dignæ 260. doctrinarum conſenſus 220. divortia 236. doctrinis omnibus expolire 259, 260.
doctus, & rudis in faciendo plurimum diſtant, in judicando non 281.
dolare: perpolire opp. 104.
dolendum eſt oratori, ſi auditores vult dolere 149, 150, 153. dolor oculis, vultu, &c. ſignificatur 149, 150. ipſa oratione & ſcribendo excitatur 151, 152. injuſtus, pius 155 dolorem fictum ſuſcipere 150. refricare 154. dolore lateris conſumtus 115.
domeſtica exercitatio 47. domeſticum præconium 116.
domicilium imperii, & gloriæ 33. ſtudiorum 227.
dominatio eloquentiæ 10.
domini voluntate cenſus 56.
Domitius 166.
domus locuples & referta &c. 48.
dote verborum locupletaſti 75.
Draco 61.
Druſi tribunatus 8. vocatu ſenatus coactus 214.
dubitatio 283.
duces plures, quam oratores 3.
ducitur funus 184. duci populari laude 252. ductus opinione vulgi 218.
dulcior, etſi vehemens minus 105.
dulcedo orationis 267.
duo quærenda in cauſis 126.
Duronius M. 181.

E.

E pleniſſimum dicere 228.
è republica 128.
ecquid video? &c. 247. ecquis hoc &c. 288.
edere fœtus 130.
educere ex anguſtiis 255. educenda dictio ex hac umbratili exercitatione &c. 47.
efferre in album 104. in cœlum verbis 129, 230, 262. laudem alicujus 158. anum cum funere 164. verba 226. ſe in poteſtate 203, 258. efferri ad admirationem 179. iracundia 191. efferendo invidioſiora facere *ibid.*
effertur, imus &c. 198.
effervefcentia verba 116.
effingere aliquid imitando 117. mores oratoris 148. mores hominum 170. aliquid animo 207, 208.
effloreſcit oratio ex rerum cognitione 7. exordium ex cauſa 195.
effluere animo 190.
effrenatior vox 284.
effugere oratorem 145.
effundere 285. effuſa ſine im-

miſſione contentio 292.
Egilius 182.
egregius in procuratione civitatis 68.
ejero 184.
ejicere in viam 167. ejectus è civitate 217.
εἴρων 180.
elabi è manibus 156.
elaborare in ſingulis 7. in una parte 257.
elata pluribus 59.
electio verborum 6.
elegantia loquendi quomodo adquirenda 227.
elementa puerorum 49.
Eleus Hippias 255.
elicere verbum ex aliquo 30. id, quod veriſimile eſt 239.
eloquens virtutes omnes habet 26. & diſertus diverſi 29. eloquentis dominatio 10. eloquenti omnia bene dicenda ſunt 89. *vide* orator.
eloquentia eſt virtus 25, 231, 235. rivis deducta, non fontibus 221. quibus contineatur 3. varia, & ad popularem ſenſum accommodata 33. non ex artificio nata, ſed ex ea artificium 44. nulla poteſt eſſe, niſi acceſſit os 96. res eſt facultate præclara, arte mediocris 97 ſolius oratoris eſt 100. adhibenda in ſeipſa laudanda *ibid.* probitate, ſummaque prudentia jungenda 231. ſapientia Græcis nominata *ibid.* in clamore, &c. poſita 258. cumulum affert philoſophorum artibus 261. eadem eſt quacumque de re tractat 220, 221. *vide* Oratoria facultas. eloquentiæ laudes 98, 99, 230. ſtudia Romæ viguerunt 5. ſtudio maxima præmia expoſita 6. ars an ulla ſit? 2, 28, 33, 34, 97. membra quinque 113. & ſapientiæ eadem fuit olim doctrina 233, 237, 238. vires 239. ſumma laus eſt amplificare 248. ad eloquentiam natura vim affert maximam 35, 99. eloquentiâ florere nemo ſine omni ſapientia poteſt 89.
emas, Cai, ſi uti velis 185.
emblemate vermiculato 271.
Empedocles Phyſicus 69.
Ennius 46, 62, 139, 162, 182, 222. ſphæram in ſcenam attulit 167.
enucleatum genus orationis 224.
Epaminondas 66, 203, 260.
Epheſus 112.
Ephorus Iſocratis diſcipulus 105, 118, 225.
Epicurei 234, 235. Epicureorum philoſophia abeſt ab oratore 234. avocat à roſtris &c. *ibid.*
epilogi 26.
epulare deorum ſacrificium 238. epularum ſollennium fides, ac tibiæ 281. epulones 238.
equitatus Populi Romani, *de una* turma 270.
equites Romani judices 154.
equus Trojanus 118. equum adimere alicui 185. equo ſetas natura dedit ad motus animi declarandos 291.
erctum cietur certis *verbis* 76.
erectus & celſus 57.
Eretrici philoſophi 234.
erigere inclinantem 149.
eripere contra rempublicam 144.
eripite nos ex miſeriis &c. 71.
erepta ferro vita eſt 217.
erras, Scaure, &c. 178. erras, erras: nam &c. 269.
error noſter riſum movet 174, 177.
eruditio oratori neceſſaria 6. eruditus homo in philoſophia 21.
eruere argumenta 135, 144. memoriam, ſi nulla eſt 209.
erumpit riſus 167. erumpunt omnes venti 266.
Eſquilina porta 182.
ethologi mimi 170, 171.
Etruſcus hoſpes 216.
evanuit eorum memoria 119.
Euclides geometra 257.
evertere rem in diſputationibus 141.
evitari Priamo vitam vidi 289.
evocanda memoria 209.
evolare rus ex urbe 94. evolare: opp. relictum eſſe 158.

evolvere

Digitized by Google

evolvere aliquid 285. evolutas integumentis diſſimulationis 206.
Euripides 222.
Euxinus pontus 53.
ex tui animi ſententia &c. 177.
exacta ætate 151.
exædificatio hiſtoriæ 107.
exaggerare orationem 248. aliquid oratione 75.
exagitare aliquid 233.
exalbeſcere in principiis dicendi 37. metu mortis 282.
examinare populari trutina 140.
exanimata ne exeant verba 226.
excellentis ingenii adoleſcentes 33.
exceptio, cujus pecuniæ dies fuiſſet: Quod ea res antea in judicium venerat 51.
excerpere de numero 102.
excidit liber invito auctore 29.
excipere aliquid ex ſermone alterius 30. hominum voluntates 97. adverſarii verba 136. alicujus vocem 138. aliud ex alterius ſermone, ac ille vult 181.
excitare mentes 6. nova ſarmenta 116. reum conſularem 128. locos à mente 145. omnia dicendo 149, 150. mœſtum ac ſordidatum ſenem 152. iracundiam 158, invidiam, odium *ibid*. 150.
exclamatio, *Bene*! *praclare*! 247.
excludere pullos 240. excluſus à negotiis 232.
excogitare argumenta 140.
excurrit longiùs oratio 279.
excuſandi illum, qui arguitur, rationes vulgatæ 237.
exempla ex aliorum factis, &c ponenda 143. maxime movent 284.
exercitatio in eloquentia 28, 117, 119, 244, 278, ſtili 119. exercitationis vires 280.
exhedra 219.
exhæres paternorum bonorum 54.
exhorreſcere in aliquo 230.
exilitas in dicendo 17. exilis oratio 26, 140.
eximere ex ærariis 179.
exiſtimatio ingenii 151. bona 143.
exitu judicatur vis oratoris 111.
exoravit me frater 91.
exordiendi præcepta 113, 114. exordia dicendi qualia eſſe debeant 194, 195, 196. de exordio quando cogitandum 194, 195. exordium exile, nugatorium &c. 194.
expectorat 264, 289.
expers multorum ſermonis 228. omnis eruditionis 87.
expetendarum rerum quot genera 251.
expilatus ab aliquo 254.
explanari in principio debet illud, de quo diſputatur 65, 66, explanatio illuſtris 283.
explere alicujus exſpectationem 64. crudelitatem 71. expletis ad pariendum menſibus 290.
explicata recordatio 2. explicate dicere 230.
expolire aliquem doctrinis 260. expolitio 17.
exponere mandata 103. rem 192. ſententiam ſuam 139. expoſita præmia 6.
exprimere ſenſa dicendo 11. aliquem imitando 117. formam, figuramque dicendi 120. mores in oratione 147, 162. literas putidius 226. expreſſa ab aliquo imitatione 229.
exſorbetur ſanguis iniquo judicio 71.
exſpectamus aliud, aliud dicitur 174, 177, 184.
exſultans verborum audaciâ 225. exſultantem te, & præſidentem tibi &c. 269.
exſuſcitare quietum 289.
extenuatio 283.
extinguere motus animi 20.
extorquere ſententias de manibus judicum 111. definitionem è manibus 123.
extremum tempus diei 9. extrema membri debent eſſe aut paria, aut longiora primis 277, 278. extrema pars orationis præcipue cernitur 279.
extrinſecus argumenta promuntur 141, 144.
extrudere in viam 167.

Digitized by Google

exulcerare ea, quæ ſanare nequeunt 191.

F.

Fabii fornix 179.
Fabricii 186, 232.
Fabricius C 179.
facere coemptionem 76. cauſam 130. ſementem 177. de ſe conjecturam 189. partes 211. conſilii ſui copiam civibus 257.
faces dicendi 157. verborum 214.
facetiæ oratori neceſſariæ 6, 47, 48, 161, 162, &c. perpetuæ 170. in Re, & Dicto, *vide* res. ſunt impræmeditatæ 162 condimenta ſunt omnium ſermonum 180. in omni vitæ tempore verſari debent 180. maxime multitudinem movent 202. facetiarum duo genera 161, 169. in facetiis parcendum dignitati hominum, habenda ratio temporum, &c. 162. facetius omni de re, quam de ipſis facetiis diſputari poteſt 161. facetos natura ipſa creat 162. *vide* jocus, *&* ridiculum.
facilitatis &c. ſigna proferri, perutile eſt 147. facilitatem ſignificans actio 148. faciliùs ornari poſſunt ſi ſunt, quam fingi ſi non ſunt 147.
facinoroſi majori vi, quam ridiculi vulnerandi 168.
factumne ſit quæritur 42. facti controverſia 122. facta verba 271.
facultatis in dicendo tres rationes 129.
fallere ſpem conſiliorum alicujus 2. fallax hominum ſpes 215.
familiæ philoſophorum 14, 234.
familiariſſimus Dionyſii 105.
famoſæ 132.
Fannii annales 130. exordium 276.
faſtidioſe judicare 36. faſtidium ſequitur maximas voluptates 245, 246 faſtidio ſimilitudinis ſatiari 280.
faſtigium Capitolii, & ædium 275.
favere oratori judicem, maximum eſt 145
felicitatem Deorum judicio tribui, laudationis eſt 205.
feræ partus ſuos diligunt 143. feris præſtant homines per Sermonem 11.
feriatus à negotiis 232. feriæ forenſes 242.
ferire ſenſum 268.
ferre legem 177, 185. judices alicui 178, 184. quæſtionem in aliquem 72.
fervit æſtu pelagus 266.
ficti ab aliquo Deo 35. fictæ narrationes ponendæ 143.
fides ac tibiæ epularum 281.
fides valuit 270.
filiam collocare 257.
filum orationis 243. filo uberiore 118.
filius poſſetne exhæres eſſe, quem &c. 54.
Fimbria C. 117.
fingere nidos 95. puerorum mentes ad virtutem 233. fingendi ars 222.
finis juris civilis 58. orationis primo proponendus 125.
firmiſſima primo collocanda 193, 194. & etiam in peroratione 194.
fiſtulator Gracchi 292.
Flaccus M. 184.
flagrare ſtudio dicendi 6, 254. cupiditate 41. odio 150. flagrans bello Italia 216. ſtudium 294.
flamma invidiæ 217. flammam ore in ardente opprimere &c. 162.
flatus oſtenditur 149.
Flavius Cn expoſuit actiones 57.
flectere mentes oratione 157, 159.
flexanima, & omnium regina rerum oratio 149.
flexiones in cantu 246.
flexus ætatis 2.
florere rerum geſtarum gloria 1. laude ingenii, &c. 215. floreſcere ad ſummam gloriam eloquentiæ 217. florens fortuna 159.

flores

Digitized by Google

flores verborum ſententiarumque 245.
fœcunditas efferat ſe in adoleſcente 116.
fœnum eſſe &c. 167.
fontes atque itinera demonſtrare 64.
forenſis pulvis, clamor, acies &c. 47. forenſe inſtrumentum 244. forenſes feriæ 242. forenſium rerum infinitus labor 1. ſententiarum aculei 107.
forma & modus verborum 271, 272. forma & relaxat &c. 273. formam mihi fingere non potui; ingenium potui 177. formæ non debetur laus 203.
formula judicii 146.
fornix Fabii 179. fornices cœli 267.
fortem in miſeriis eſſe non poſſe 71.
fortunæ bona 102, 203. fragilitas, & varietas 215, 216, 217. fortunæ florenti invidetur 159.
frangere cupiditatem accuſando 99. objectum contentione 166. adverſarium 168. dum frangat ſe calor 86. franguntur hominum ſpes in medio ſpatio 215. fractum non eſſe fortuna 205. fractus metu 37.
fraus capitalis 74, 154 in fraudem delabi 292.
frenis uti in aliquo 225.
frequentare orationem verborum & ſententiarum luminibus 283.
frigus depellere 265.
fructus otii 2.
fucus puerilis 149. fuco illitus color 282.
Fuſius L. 54.
fugere ſcuto abjecto; rejecto 188. fugit manu telum 166.
fundos obire 80.
funus ducitur 184. cum funere effertur anus 164.
furax ſervus 172.
furem videre 162.
furere luctu 151. furentibus arma dare 231.
Furius L. 138.
Fuſius 117. cauſarum actor 219.
fuſum genus orationis 107, 140.
fuſum æquabiliter per omnem orationem 245.

G.

Galba Serg. 13, 19, 72, 73, 77, 83, 90, 178. Galbæ aſper ſtilus 222.
Gallus teſtis in Piſonem 178.
Gallus diſtortus in Mariano ſcuto 179.
gemmant vites 265.
gente ad eum rediit hæreditas 54. gentilitatis jus *ibid.*
genus quid ſit 58. genera tria ſunt, quæ in controverſiam cadunt 124 duo facetiarum 161, 169. genus ad argumentandum 142. quæſtionis infinitum; certum 101, 108. dicendi quale eligendum 245.
geometria 58.
geſtus qualis eſſe debeat 290. geſtûs ſignificatio *ibid.*
gladiatorium vitæ certamen 195
Glaucia 172, 178, 268.
gloria merces periculi 159. ſitne expetenda? 251. gloriæ cauſa mortem obire ſitne honeſtum? 252. gloriæ invidetur 158. gloriam abjicere; deponere 159. parere *ibid.*
Gorgias Platonis 15, 253.
Gorgias Leontinus 32, 256. doctor ſapientiæ 233.
Gracchus, *vide* Sempronius. Gracchus C. 122, 143, 180. Gracchus T. 122, 184. Gracchus Ti. pater 66. Gracchi orationes 46. actio 287. fiſtula 292.
gradatim adſcendere vocem utile, & ſuave eſt 293.
Græcia princeps eloquentiæ 5. Magna appellata 138, 260. vetus Italia 260. Græciæ ſeptem ſapientes 259. ex Græcia eruditos homines ſecum habebant Lælius &c. 138.
Græci partitionem artium fecerunt 8. *ineptum* dicere nequeunt 93. magnas res profitentur 138. Græcorum mos loquendi de omni re ex tempore 32. libri de

de facetiis 161. libri laudationum 203. diſſerendi conſuetudo 91, 93. lectio utilis 106. cognitio obeſt oratori 89, 138, 139. Græcas orationes explicare, utile eſt 46 Græcus doctor 111 Græcum aliquem adduxiſſem 32. à Græcis petenda doctrinæ exempla 259. Græculi contentionis cupidiores, quam veritatis 15. Græculus otioſus & loquax 32, 70.
grammatica 58. grammatici 4, 14.
grandis oratio, *pro* magna 271.
Granius 171, 174, 183.
Gratidianus 54, 177.
gravis ſic, ut in ſingulari dignitate adſit lepos 223. graves ſententiæ ex eiſdem locis ducuntur, quibus facetæ 172, 178 ita, ut gravitas facetiis non minueretur 223. gravitas linguæ 227. gravitate firmanda eſt lenitatis remiſſio 160.
gubernacula civitatis 15, 67.
gurges 163.
guſtare præcepta 44. cauſas 138.
guſtatus ſenſus maxime voluptuarius 246. cito reſpuit valde dulcia *ibid.*
guttæ cadentes faciunt numerum 277.
gymnaſia 93, 94.
gyrus. in gyrum compellere 237.

H.

Habenæ legum 269.
habere libidines domitas 60. quæſtionem 144. verba 153. rationem dignitatis, hominum, temporum &c. 93, 162, 165, 191.
habitare in tractanda aliqua re 141, 187. habitavit Lepos in labris Periclis 259.
habitus orationis 282.
hærere in jure 52. in cauſa 223.
hæſitantes lingua 35.
haſtarum jactatio 194, 195.
hebes in communi vita 80. atque impolitum genus 131.
Hecuba 290.
Helena 290.
Hellanicus 104.
Helmius Mancia 179.
Helvius Lamia L. 177.
herciſcundæ familiæ cauſa 76
Hercules à Polycleto fictus 110.
Herillii philoſophi 234.
Hermodorus 20.
Herodotus 105.
herous pes 279.
heus tu! &c. 77.
hexametri verſus 280.
Hierocles 119.
hilaritas benivolentiam conciliat 168.
Hippias Eleus 255.
Hippocrates Cous 257.
hiſtoria oratori cognoſcenda 47. erat nihil, niſi annalium confectio 103. munus oratoris eſt 99. 103, 107. temporum ordinem, &c. deſiderat 107. hiſtoriæ laus 99. leges 107. fundamenta; exædificatio *ibid.* hiſtoriam ſcribere 103. hiſtorici Græci 105.
hiſtrio veritatis imitator 287. hiſtrionis oculi ardentes ex perſona 151 hiſtrionum levis ars 7.
hiulce loqui 228. hiulcus verborum concurſus vitandus 271.
Homerus 252. Homeri libri à Piſiſtrato diſpoſiti 259.
homo feris præſtat maxime per ſermonem 11. fatuus &c. 181. es impudens &c. 182. Romanus, *pro* Romanis 270. hominis forma arte, non caſu, perfecta 274. homini nihil jucundius ſcientia 252. eidem plures artes ſcire licet 68.
honor, non præda, virtuti præmium 247. honores an expetendi? 252 honorum decurſus 2. perfunctio 215. ad honores adipiſcendos plerique nudi veniunt 258.
Hortenſius, gener Catuli &c. 293.
hoſpes in conſuetudine civitatis 130.
Hoſtilianæ actiones 79.
Hoſtilius Mancinus C. 76.
humanitatis mollitudo 267.

humilitatẽ

Digitized by Google

humilitati exſilium, vel mors anteponenda 73.
hydra 110.
hyperbole ad jocandum 179.
Hyperides 19, 118, 222.
Hypſeus 50.

I.

Jactare ſe in cauſis centumviralibus 52. ſe intolerantius 158.
Iambus 275.
id oneris 65. id ætatis homines *ibid.* id temporis eſt 212.
jejuna concertatio verborum 109. jejunior in dicendo 218. jejunum genus orationis 235. jejunitas bonarum artium 90.
ignem concipere 150.
ignominia levare 179.
ignoſci mihi volo, ceteris ipſe non ignoſco 40.
ille ſenius 265.
illigare ſententiam verbis 273.
illudere præcepta 27. in aliquem 271. illudi ab aliquo 28. illuſio 283.
illuminare orationem, tanquam ſtellis 221, 271. rem verbis 248. illuminate dicere 230.
illuſtrare orationem 243. doctrinam aliquam 161.
imago animi vultus eſt 290. imagines in funere Juniæ 164. ad jocandum 179. ad memoriam 208.
imbutus uſu 141.
imitatio in eloquentia 116, 117, 118. morum ac vitæ 284. imitatione exprimere ab aliquo 229. multi neminem imitantur 119, 120.
imminuere auctoritatem alicujus 139. imminuta majeſtas 123.
immortalitati tradere 233.
immutatio, joci genus 177, 269.
impellere voluntates quo velit 10. animos 140. mentes 148. judicem leviter 197. ad dignitatem 201. ſenſus voluptate 245.
imperatoris definitio 66. pro imperatore dicere 19. imperatores cari eſſe debent 142. imperatoriæ manubiæ 216.
imperio omnium conſtituto 5. imperii jugum 269.
impetus oratoris 105. impetu animi regi 145.
impius hortatur me frater &c. 288.
imploratio deorum & hominum &c. 153.
impolitum genus 131.
importare detrimenta rebuſpublicis 12.
importunum tempus 94.
impreſſi in oratore motus 150.
improbitas inſignis non ridetur 168.
impudentes qui 37. impudentiæ nomen qui effugiendum 37. ludus 245.
in diem vivere 143. in hæreditatem lege agere 53.
inanis labor 87. ſermonis elegantia 260.
incendere judicem 149. incenſus ſtudio alicujus 30. ſtudio diſcendi 87. incendium oratione concitare 153. non judicium, ſed incendium tradere 156.
inciditur omnis deliberatio neceſſitate 201.
incitare mentes 50. ingenium 136. currentem 148. incitatio acer & vehemens 147.
inclinatione voluntatis propendere in aliquem 129. inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare 149. inclinato reliqua incumbat oratio 197. inclinato in poſtmeridianum tempus die 219.
includere verba verſu 276. incluſa commentatio 47.
inconcinnus in aliquo genere 93.
incondita conſuetudo dicendi 272.
incondite fundere quantum poteſt 273.
incontroverſum jus 78.
increbuiſſet 25.
increpare fugam alicujus 154. increpuit diſcus 94.
incudem eandem tundere 141.
inculcare ſe auribus 93.
incunabula doctrinæ 8.
incurrere in eadem veſtigia 137.

Digitized by Google

in aliquid 146. incurrunt tempora in cauſam 133. pedes in orationem 275.
incurveſcere baccarum ubertate 265.
incutitur timor 158.
indicere bellum philoſophiæ 139.
indices animi ſunt oculi 290. indicibus librorum deceptus 106.
indignum majoribus ſuis &c. 185.
indiſerta prudentia 261.
inducere aliquid in mores 127. inductus alterius ſtudio 65. inductio ficta perſonarum 284. erroris *ibid.*
indulgentia in liberos 143.
ineptus 93. *ineptum* Græci non appellant 93. ineptum eſſe in petendo 34. ad ineptias deferri 291.
inertiæ vituperatio 121.
infantia 261.
inferri ſermonem de 10.
infitiatione defenduntur cauſæ 122.
infinitæ rei quæſtio 42, 101, 108, 131, 249. ad infinitam rei quæſtionem referuntur omnes controverſiæ 131.
infirmare teſtes &c. 126.
inflammare animi motus 20, 79, 147, 148, 150. populum in improbos 63. inflammari 289. inflammati amore 61.
inflare aliquem ſonum 292. inflata ne ſint verba 226.
inflexa vox ad miſerabilem ſonum 151.
influere in ſenſus audientium 244.
infringere tribunatum 8.
infucata vitia 246.
infulis depingere 240.
infundere in aures 207. infuſum animo 190
ingenium diligentia incitatur 136. firmum 289. ingenii exiſtimatio 151. admiratio 230. æſtus 262. celeritas magis apparet in reſpondendo 166. eſt oratio celer & concitata 116. fines immenſi 67. lucem porrigere 57. ingenio primæ conceduntur 136, ingenia Romana 6, 61. acuta, & acria ad eliciendum veriſimile 239. ingeniis uberrimis affluentes 232. ingenioſus homo 280.
ingenua timiditas 90.
ingredior ad aliquid 65. aliquo 262.
inhærere in rei natura 142. in cauſarum nervis 248.
inhibent remiges 46.
inhorreſcit mare, &c. 266.
initio firmiſſimum quodque ponendum 193, 194.
injurias ulciſci æquumne ſit? 252.
innuptæ nuptiæ 290.
inſcribere in animo 207.
inſequor ut erudiam 90.
inſerere in os 141.
inſervire artibus 5.
inſidere in memoria 127.
inſignia verborum 99. & lumina diſpoſita in oratione 245. inſignite loqui 205.
inſinuare ſuppliciter alicui 28. ſe penitus in cauſam 136.
inſiſtere imperii jugo 269. munus aliquod 273. inſiſtit interius oratio 279.
inſolens alicuius rei 65. in re nota 208. inſolentem eſſe in pecunia 203. inſolentia diſputationis 31. peregrina vocis 228. & turba verborum 229, 230. inſolentia & faſtidium invidiam inflammant 158.
inſtituere leges 19. civitates 27. opus 49. artem 58. tutorem filiorum orbitati 72. conſilium 142. ſermonem de aliquo 188. & erudire aliquos 225. aliquem artibus 260. inſtitutus liberaliter 141.
inſtruere ſe domeſticis copiis 100. aliquem ad liberandam patriam 260. inſtructus ingenuis artibus 23. actione 286. inſtructa plurimis rebus oratio 244. literis eloquentia 259. inſtruenda propriis præceptis 105, 106. inſtructiſſimus à natura ad dicendum 223.
inſtrumentum oratoris 50, 221.

Digitized by Google

forenſe 244.
inſulſitas ridetur 161.
integer, quietuſque judex 149. integræ ſententiæ 149. integros provocare 11. in integro eſſe 218.
integumenta diſſimulationis 206.
intendere aliquid 28. aliquo 41, 146. litem alicui 14. digitum ad fontes 64.
intercedere rogationi 153. interceſſerat annus 117.
interdicto contendere cum 13.
intereſſe ſermoni 218.
interpretandi &c. ſcriptores 47.
interpuncta ſermonibus narratio 198. interpunctæ clauſulæ 272. interpuncta verborum 275.
interrogationum laquei 14.
interſpiratio 272.
intervallis metiri orationem 277.
inteſtato mori 57.
intexere in cauſa 109.
intolerantius ſe jactare 158.
invehi in cauſam alicujus 8. contumelioſius in aliquem 191, 214. in judices 191.
invenire quid dicas 113. prima pars oratoris eſt 43, 113. non ſatis eſt, niſi & tractare poſſis 145. ad inveniendum tria ſunt 136.
inverſio verborum 177.
invidetur commodis hominum 157. maxime laudi, atque gloriæ 158. paribus, & ſuperioribus &c. 158, 159.
invidiæ motus acerrimus 158. quo modo comprimendus, & excitandus *ibid.* flamma 215. invidiâ ardens ſenatus 216.
invitus & coactus acer eſſe videaris 147.
invocare aliquem advocatum 152.
involare in alienam poſſeſſionem 253.
inuſitata verba 264. *vide* obſoleta.
inuſti in oratore motus 150.
jocus & facetiæ utiles oratori 161, &c. 165. naturæ ſunt, non artis 161. impræmeditatæ eſſe debent 162. jocus ne quid de gravitate decerpat 165. & riſus diſſolvunt res, quas argumentis diluere non facile eſt 168. ſcurrilis, & mimicus 169. non toties emittendus, quoties occurrit 171. ne ſit arceſſitus 175. ita, ut jocus magnitudine rerum non excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur 223. jocum tenere, cum occurrit, difficillimum eſt 162. jocoſo natura apta, & vultus, præcipuè ſeverus, requiritur 186. *vide* facetiæ.
Ionium mare ſuperum 236.
Iota litera 228.
iracundia 71. quomodo excitanda, & ſedanda 158. iracundiæ vocis genus 288.
irrauſerit 84.
irrepere in hominum mentes 283.
irretitus diſputationum laqueis 14.
irruere in alienas poſſeſſiones 142. in alienum locum 269. ne quo irruas, cavendum 190.
irrumpere in patrimonium alienum 249.
Iſocrates 237, 260, 272. abſtinens à republica, ſed docens 233. doctor Ephori, & Theopompi 105, 225. doctor Critiæ, & Theramenis 118. doctor Timothei 260. pater eloquentiæ 90. Iſocratis ſuavitas 222. de ſe dictum 90.
Italia referta Pythagoreorum 138. bello flagrans 216.
iteratio 283.
iterum Thyeſtes &c. 289.
Ithaca in ſaxo, tamquam nidulus, poſita 61.
jubere leges 19.
judicant homines plurima affectibus, odio, amore, &c. 145. in judicando non multum differt inter doctum & rudem 281.
judicem incendere 149. judices moveri, ſummum eſt 148, 160. qua ratione id fiat 157, 158. ut afferant aliquem affectum, optandum eſt 148. judices ferre alicui 178, 184.

Digitized by Google

judicialis aſperitas orationis 107. in judicium vocare aliquem 153.
jugum ſapientium 236. jugo imperii inſiſtere 269.
Julius C. frater Catuli 91. proditus ab hoſpite Etruſco 216.
Julii L. caput 217.
juncta oratio 272. junxit Helenam Paris innuptis nuptiis 290.
Junia anus 164.
jus Romanum omnium præſtantiſſimum 61. naturane ſit inter homines, an opinionibus? 251. idne ſit, quod maximæ parti ſit utile? 251. juris cognitio facillima 57. & ſuavis 60. oratori utilis 7, 47. finis eſt æquabilitatis conſervatio 58. interpretatio ſenectuti perfugium 62. oratori non prorſus neceſſaria 10, 81. &c. jure quæ defendantur 122. jura publica oratori nota eſſe debent 62, 63.
juriſconſulti domus oraculum civitatis 60. definitio 66. juriſconſultorum memoria 39.
juſtitia à civitatum moribus abhorrens 71. juſtitia confecit &c. 270. juſtitiæ laudatio 204.
juſto, pio dolore affectus 155.

L.

L L L, duo M M. 169.
Laborantibus ſuccurrere 51.
labores gloria compenſati mitigantur 218.
lacerat lacertum &c. 169.
laceſſitus. quæ laceſſiti dicimus probabiliora ſunt, quam quæ priores 165.
lacinia 250.
Lælia ſocrus L. Craſſi 228.
Lælius & Scipio ſoliti repueraſcere 94.
Lælius C. 11, 19, 66, 83, 138, 185, 203, 222.
lætæ ſegetes 265.
lævis verborum concurſus 271.
Lamia 17, 180.
languentem commovere 148.
lapides flere cogere 79. lapide percuſſus 153.
lapidatio 153.
laquei diſputationum, &c. 14.
largifluus imber 266.
largiri aliquid inertiæ ſuæ 22. pecunias, &c. 144.
Largius 169.
Latini 222. dicendi magiſtri Romæ 244. Latine loqui 43, 225. Latine loquendi præcepta 226, 229.
latrare ad clepſydram 259.
latus condoluit illi 215. lateris dolore conſumtus 215.
lavare: non lavantur puberes cum parentibus 163, 164.
laudatio 43, 101. an ſit tertium quæſtionis genus *ibid.* laudationis honor Popiliæ, Catuli matri primum contigit 101. laudationum ratio 203. quæ in homine laudanda 102, 203. &c. laudantur ea maxime, quæ ſine præmio ſuſcipiuntur 204.
Laurentum 94.
laus non formæ, divitiis, &c. ſed uni virtuti debetur 203. habeat umbram aliquam & receſſum, &c. 247. an divitiæ magis expetendæ 251. laudi invidetur 158.
lautos accumbere 9.
laxare modos 83. animos à contentione 294.
legendi conſuetudo verborum ſuavitatem confirmat 227. lectio veterum ad Latine loquendum multum valet 226, 229.
leguleius 76.
lenis actio 148. animus: dolens oppon. 152. oratio 104, 155, 159. lenitas in oratione 129, 227. vocis in oratore adjuvat 147. lenitatis remiſſio gravitate aliqua firmanda eſt 160. leniter loqui 228.
lente aliquid ferre: irate oppon. 150. lentum ridiculi genus 183.
Lentulus P. 66.
leoni ſetas dedit natura ad motus animi declarandos 291.
Lepidus M. 185. cenſor *ibid.*
lepos in omni vitæ tempore requiſitus

Digitized by Google

quiſitus 180. pellicit ſententias judicum 78 dicitur habitaſſe in labris Periclis 259. in jocando 9. oratori neceſſarius 6, 48, 67, 78. *vide* jocus.
levare aliquem invidia 179. errore 210.
lex Apuleia 123, 155. Cincia de donis & muneribus 185. Craſſi de civitate 163. Servilia 163. Thoria 184. annalis 177. legem ferre 177. lege agere 14, 51. leges XII tabularum laudantur 60, 61. hiſtoriæ 107. Manilianæ venalium vendendorum 80. aut ipſæ ſua vetuſtate conſeneſcunt, aut novis tolluntur *ibid.* legum habenæ 269. ſcientia oratori non negligenda 7, 47. leges inſtituere, jubere, vetare 19. ſcribere 27.
lexeis compoſtæ &c. 271.
Liber, *pro* vino 270.
liber, qui aliquando nihil agit 95. liberius loqui 121.
liberales doctrinæ 255. liberaliter inſtitutus 141, 254.
liberatus admiratione 210.
Libertini in urbanas tribus à Graccho patre tranſlati 13.
libidinis ſcopulus 138. libidines diſſipavere totum 164. domitas habere 60.
libra & tabulæ ad tutorem inſtituendum 72.
librariorum notæ 272.
liber excidit invito auctore 29. libri nugis referti 26.
Licinius Varus 173.
Licinus cliens Catuli 292.
limare de aliquo 225. limat aliquid ars 35.
linguæ ſocietate conjunctus 291. linguam acuere & procudere 253.
liquidum ſermonis genus 140.
litem alicui intendere 14. perdere 51.
literas putidius exprimere &c. 226.
literatus homo 292.
Livius Salinator 181.
locos communes paratos habere debemus 126, 135. 248. 249. locos capere ad memoriam 207, 208, 209. loci quibus prodeſſe poſſint 130.
Logica, *vide* Dialectica.
longa continuatio verborum obſcurat orationem 229.
Longinus 84.
loquendi elegantia quomodo adquirenda 226. conſuetudo confirmat verborum ſuavitatem 227.
lubricus eſt locus 128.
lucem ingenii & conſilii ſui porrigere 57.
lucide, breviterque definire 123.
Lucilius 174, 242, 271.
Lucilius C. 23, 95, 184.
luctari cum aliquo 23.
luctus filii i. e. *patris pro filio* 151.
ludere aliquem 149. cauſam 163. luduntur ea facillime, quæ &c. 169.
ludicra armorum ars 44.
ludus Lælii, & Scipionis 94. ludi Romani 9. ſcenici 213. ludorum epulare ſacrificium 238. quinquennalis ſollenitas 255. ludos facere 19.
lugere aliquem 154.
lumina domûs 54. verborum & ſententiarum 283.
luna accipit ſolis lumen 274.
luſcus 171.
luſtrum condere 56, 179.
Lutatius Q. 144.
luxuries in herbis 119, 265. quam in domum irrupit 270. mater avaritiæ 143.
Lyceum & Academia 31.
Lycurgus 61, 118. eloquens 19. ſapiens 231.
Lyſias ſubtiliſſimus & diſertiſſimus orator 74, 118, 222.
Lyſippus in fingendi arte præſtans 222.
Lyſis doctor Epaminondæ 260.

M.

Machinatione aliqua 111.
mæroris ac miſerationis vocis genus 288.

Digitized by Google

magiſtratus in populi poteſtate 142. magiſtratum petere 34.
magiſtrum aliquem eligere 116. magiſtri quo ſua quemque natura ferat videre debent 225. magiſtrorum, quibus liberi committuntur, hebes & impolitum genus 131.
Magius præfectus 178.
Magonis Carthaginienſis libri de agricultura 81.
majeſtas imminuta 123. majeſtatem minuere *ibid.* 142. 155.
major mihi moles, majus &c. 289. ex majore argumentum 143. majorum exempla 201.
male audire 182.
malim indiſertam prudentiam, quam ſtultitiam loquacem 261.
Mancia 181.
Mancinus C. 55, 76. 132.
mancipii lex 54.
mandare ſermonem libro 213. mandata exponere 103.
Manilius M' 67, 257. Manilianæ venalium vendendorum leges 80.
Manlius Cn. 128.
Manlius L. 177.
manubiæ imperatoriæ 216.
manus arguta in geſtu 290. manu conſerere in jure 13, 14. in manus hominum pervenire 29. manus lava, & cena 171.
Marcellus M. ædilis curulis 19. Marcellorum cum Claudiis contentio 54.
Mare inferum Tuſcum 236. Superum Ionium *ibid.* mare inhorreſcit 266.
Marius C. 21, 152, 216. Marianum ſcutum 179.
Marius Gratidianus 54.
Mars belli communis 270.
materiam orationis ſemper paratam habere debent ſtudioſi dicendi 135. dare ſuperbiæ &c. 203. materies nulla uritur niſi admoto igne 150.
mathematici recondita in arte verſantur 4, 14.
maturum cito non habet ſuccum diuturnum 116. maturrime 238.
Maximi 186.
Maximus Salinatori &c. 281.
me iſtorum nihil credere 185.
mederi morbo 148. vulneribus, oculis &c 257.
medici in medendo officium 148. medici alii morbis, alii vulneribus non medebantur 257.
medicinæ facultas 20. artis non eſt eloquentia 99.
mediocritas in dicendo laudatur 36.
meditata præſtat dicere, quam extemporanea 45. meditando perfecit 85. meditati *joci minus* ridentur 171.
medius fidius 181.
Megarici Philoſophi 234.
membra eloquentiæ quinque 113. membrorum extrema ne ſint breviora primis 277, 278. membris diſtincta oratio jucundior 277, 279. minutioribus carpenda nonnumquam *oratio* 279.
Memmius 178.
Memmius C. 169, 284.
memoria oratoris 207. theſaurus rerum omnium 7. oratori neceſſaria *ibid.* exercenda, & quomodo 47. 207. verborum 209. eorum obſcurata eſt, & evanuit 119. memoriæ veteris recordatio 2. ars 189. à quo, & qua ratione inventa 206, 207. princeps natura eſt 207. *memoriæ mandare*, membrum eloquentiæ 113. prodere 218. memoria tenere 87, 188. in memoria inſidere 127. memoriter 21.
mendaciunculis aſpergere 169.
Menecles Alabandenſis 219.
Menedemus 26, 27.
mentis permotio 146. 148. oculi 268. mente tota tremere 37. omni verſari in re aliqua 148. mentes pertractare 70. deguſtare 71. permovere, impellere 148. percutere 208.
mentiri aliquando, ſitne boni viri? 251.
mentum intorquere in dicendo 179.

Digitized by Google

179.
mercedula adducti 61.
meri principes 118.
meſſorum vox 228.
metaphora, *vide* tranſlatio.
Metellus Q. 66, 68, 142. L. F. 226.
metiri rerum, fructum utilitate 201. omnia voluptate 234.
Metrodorus 15, 238. Scepſius 209, 211.
metuere & *vereri* 252.
metus habet ſuum vocis genus 289. metu non traditur virtus 80. fractus, & debilitatus 37. exalbeſcere 289.
militis exhæredis cauſa 53, 79.
mimi ethologi 170, 171.
mimicus jocus 169.
Minervæ ſignum effictum à Phidia 111.
minima manſa 141. ex minore argumentum 144.
minuere majeſtatem 123, 155. auctoritatem ſuam 138. poteſtatem conſularem 154.
minutum ſermonis genus 140. minutus animus, *pro* parvo 271.
mirum ni cantem &c. 183.
miſcere animorum motus 70. omnia odio, invidia &c. 156. majus malum 289.
Miſenus 106.
miſerabilis ſonus 151. oratio 153. caſus *ibid.*
miſeranda oratio 183.
miſerationis & mœroris vocis genus 288.
miſeria non ridetur, nec illudendi miſeri 168.
miſericordiam commovere 152. 182. miſericordiæ movendæ ratio 159
mitigare triſtitiam & ſeveritatem 168 mitigantur labores gloriâ compenſati 218.
Mneſarchus auditor Panætii 15, 25.
moderata ſuavitas magis diu delectat 246 moderata ſint philoſophiæ ſtudia 139.
moderatio vocis, &c. 7.
modificata eſſe debent orationis membra 277.
modus, & forma verborum 272. voluptatis diutius delectat 246.
moleſtia habet ſuum vocis genus 290. moleſtiarum moles 2.
moleſtum argumentum 187.
moliri amorem &c. in judicum animis 157.
mollis vox 227. molliter & delicate recubans 234. mollitudo humanitatis 267.
mollire tranſlationem præpoſito verbo 268. mollitur mare 270.
momento quodam diſpenſare inventa 43.
morem alicujus ſtudio gerere 210.
mores civitatis crebro mutantur 201. oratoris, & rei probari, multum valet 146, 147. mores civitatis noſſe, caput eſt ad probabiliter dicendum 201. oratoris effingat oratio 148 morata bene reſpub. 26. morati bene viri 148.
mors donata, non erepta vita 216. mortis atrocitas 217. mortem gloriæ cauſa obire, ſitne honeſtum 252.
motus animi quiſque ſuum habet geſtum &c. 287. motûs dignitas 223. motu corporis &c. aptus 40. motus animi excitandi ab oratore 6. celeres 35. nulli eſſe debent ſecundum aliquos philoſophos: permediocres ſecundum alios 70. motus animi miſcere, atque agitare *ibid.*
movere riſum 162, 186. aliquem tribu 180 moveri judicem magnum eſt 150. movendi judicem præcepta 157, 158, &c.
Mucius P. 67, 69, 77, 104, 184.
Mucius Q. 9, 23, 62, 73.
mulieres incorruptam antiquitatem facilius ſervant 228.
mulſum frigidum bibere 184.
multitudo habet vim ad ornate dicendum 201, 202. facetiis facillime capitur 202. multitudinis auribus eſt accommodanda oratio 140.
multus in aliquo genere 93. in re nota 208. multi' modis cir-

Digitized by Google

cumventus ſum &c. 289.
Mummius cenſor 179.
Mummius P. 180
mundi omnes partes à ſe invicem pendent 220, 274. pulchritudo 274.
munionem citare 82.
munire viam ad audiendum 156.
murmur maris 267.
Muſcas abige 172.
muſica 58.
muſici 14. iidem olim poetæ 272. muſicorum norma acerrima 278.
mutatio crebra vocis utilis 292.
mutari lumina 55.
Myro in fingendi arte præſtans 222.
myſteria Athenis 238. dicendi 65.

N.

Nævius ignavus 178. Poeta 174, 183, 185, 228.
Narbonenſis colonia 163.
narratio reliquæ orationis fons eſt 199. narratione quando uti deceat *ibid.* narrationes fictæ ponendæ 143. narrationum ratio 113, 114, 178, 197, 198, 199.
naſci prius oportere, quam emori 78.
Naſica Ennii æqualis 182.
natura fingit homines facetos &c. 162. ſequenda in ſtudio deligendo 39, 40, 115, 116. ſua quòquemque ferat diligentiſſime videndum magiſtris 225 naturæ & artis dona diverſa 35, 207 vis ad recta &c. dijudicanda 280 donis omnes ſe vinci facile patiuntur 102.
naturalium rerum pulchritudo 274.
navalium opera 20.
navare operam 96.
Naucrates 118, 272.
navicula duorum ſcalmorum 53.
navigium parvum, & magnum 76. navigii partium venuſtas 274.
navis concitata 46. Argonautarum 53.
necem refugiunt omnes 289.
neceſſitas tollit deliberationem 201.
negligentiæ offenſio in cauſis 121.
nemo ingemuit &c. 73.
Neoptolemus apud Ennium 139. ad Trojam 175.
Neptunus, pro mari 270.
ne quid nimis 139, 245.
Neronianum dictum 172.
nervi cauſarum 248.
nexum, quod per libram agitur 266.
Nicander Colophonius poeta 22.
nidos fingere, & conſtruere 95. Ithaca in ſaxo, tamquam *nidulus*, poſita 61.
nihil ad hoc tempus 89. agere aliquando 95. nihil ad Perſium 96. nihil addo &c. 175. vides &c. 182.
nitidum verborum genus 25.
nobilior, mobilior 175. nobiliſſimi philoſophi 139.
nobilitatis non eſt patrimonio augendo ſtudere 164.
nocere cauſæ, maxime vitandum 188, &c.
non tibi moleſtus &c. 176. non amo nimium diligentes 181. non poteſt melius, exclamatio 247.
Norbanus C. 117, 122, 128, 141, 149, 154, 156.
norma juris 146. rythmicorum & muſicorum 278.
noſcere rempub. debet, qui conſilium vult de ea dare 201. debet orator rem, de qua dicturus eſt 121. mores civitatis, valet ad probabiliter dicendum 201.
notæ ac ſigna locorum 144.
notare orationem tamquam ſtellis quibuſdam 271. notari 181.
notus minime eſt quiſque ſibi ipſi 224.
novatus ager 130. novata verba 264. quot modis verba noventur *ibid.*
novus homo 36. novæ ſolum, & ſingulares res laude, & admiratione dignæ videntur 205.

Digitized by Google

nuces nudum legere &c. 178. ſi nucem fregiſſet &c. 179.
Nucula 174.
nudatus ſcientia 52. nudi & inermes 258.
Numa Pompilius 12, 238, 281. ante Pythagoram fuit 138.
Numantia 179. Numantinum fœdus 56.
numeri cognati ſunt mentibus 281. numeris excitamur, lenimur &c. 281. numerus verborum 272, 277. numerum conficere in oratione 231. diſtinctio facit, non continuatio 277. numero in aliquo eſſe 224. numeris adſtringere 272.
Nummius diviſor 175.
numquam ego recepiſſem &c. 181.
nuncium remittere uxori 57.
nuncupari 264.
nutrices minima manſa pueris in os inſerunt 141.

O.

O diem optatum! 42.
ô pater! ô patria! &c. 247, 289.
obcæcare orationem 199.
obeſſe cauſæ, maxime vitandum oratori 188, &c.
objectionem lepore elevare, potius quam contentione frangere 166.
obire judicia 52. fundos ſuos 80. mortem 252.
objurgatio in lite 103. ſi eſt auctoritas 202.
oblectare animos 140.
oblivisci Themiſtocli optabilius, quam meminiſſe 190, 206.
obrui ambitione 29. in ipſo curſu 219. obruit laudanda offenſum 36.
obſcœnitas oratori vitanda 170, 173.
obſcurata eſt eorum memoria 119.
obſcuritas orationis quomodo vitanda 229.
obſequi ſuis ſtudiis 2. ſtudio alterius rectiſſimo 31.
obſoleta verba quando adhibenda 226, 264, 271.
obſtrepere ſibi in dicendo 230.
obſtringere civitatem religione 179.
obtundere vocem 184. ingenia 244.
occæcat nigror noctis &c. 266.
occidit ille: adverſarium ... &c. 191.
oculi dominantur in ore oratoris 290. indices animi ſunt *ibid.* 291. oculorum ſenſus acerrimus 208, 267, 268. commendatione animis tradi 208. obtutus in cogitando 219. eſt magna moderatio 291. intentio, remiſſio, &c. 291
odium qui creatur 158. in alios ſtruere, à nobis demovere *ibid.* odio flagrare 150.
odor urbanitatis 267. odorari quid ſentiat aliquis 148.
offendere ad ſcopulum 269. offendi in aliqua re 246.
officia virtutum 204.
officina rhetoris 105.
olere peregrinum 228. ceram, crocum 246. olens male 173.
Olympia 255.
omnia non revocanda ad præcepta 101, 102, 103. una conſenſione naturæ conſtricta 220.
opacare locum 9.
operam ſuam multam exiſtimari volunt 121.
operarius orator lingua celeri 25[illegible]
Opimius Q. 142, 143, 182. Opimii cauſa 122, 130, 131.
oppido, pro valde 176.
opprimere memoriam 209.
oppugnare rem in diſputationibus 141.
optantur lepide quæ fieri non poſſunt 185.
optima præmittenda 193, 194.
oratio electione &c verborum conformanda 6. niſi ſubeſt res inanis eſt 7, 17. auditu &c. jucunda 10. accommodata ſenſibus hominum 18. ſpinoſa, exilis 26. educenda in medium agmen, atque aciem forenſem &c. 47. multitudinis auribus accommodanda eſt 140. fortis, placida, ſummiſſa 147. vehemens

Digitized by Google

mens lenitate condienda, lenis gravitate firmanda 160. ut facile intelligatur, quibus rebus adſequi poſſimus 229. confuſa & perturbata *ibid.* lumen debet adhibere rebus 230. tenera & flexibilis eſt 273. quibus ornetur 245. juncta, cohærens &c. 272. qua ratione talis reddatur *ibid.* mutatur ad aurium voluptatem 274. vere ſoluta eſt 276. ſit articulis, membriſque diſtincta 277. nonnumquam membris minutioribus carpenda 279. orationis vires 10, 149. tractus lenis, & æquabilis 104. genus fuſum, &c. 107. genus aridum, minutum &c. 140, 235. vis, ſi judex ſit integer 149. genus vehemens, atrox &c. 155, 159. genus ſæpe eſt mutandum, ut civitatis mores 201. genus aptum, & congruens 251. color & ſuccus &c. 245. ſeveritas 272. ornamenta 273, 284. converſiones 278. habitus, & color 282 unum genus non congruit omni cauſæ, tempori &c. 286. in oratione numerum quendam conficere 231. orationes eæ ſunt ornatiſſimæ, quæ &c. 253. orationum diverſa genera 221, &c.

orator actor ipſius veritatis 152, 287. doctus 261. quis ſit 16, 21, 85. verus, perfectus, ſolus 7, 19, 230, 240. debet eſſe vir probus 231. repellitur à civitatis gubernaculis à Peripateticis 15. melius de re dicet, quam ipſe, cujus eſt res 21. in omni parte humanitatis perfectus eſſe debet 22, 23. nihil eſt, niſi operarius lingua celeri 25. niſi ſapiens, eſt nemo *ibid.* 26, 89. quoties dicit, toties de eo judicatur 38. omnia amplificat &c. 70. ſit acutus & callidus 69, 71. unus ſatis in una familia 90. ſolus ornat, & variat orationem 99. ornamentum eſt univerſæ civitatis 115. quomodo à ſcurra diſtinguatur 171. præſtat philoſopho 261. ab imperito quomodo diſtinguatur 273. utatur verbis ad aptam compoſitionem &c. 282. orator verborum, actorque rerum 232. oratoris proprium 18 definitio 19, 21, 67, 85. difficultas 6, 39, 210, 241. ſapientiâ &c. ſalus reipublicæ continetur 11. vis in qua conſiſtat 16, 17, 18, 110, 111. caput eſt, ut ipſis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur 27, 145. qua ratione id fiat 27. peccatum, ſtultitiæ peccatum videtur 38. primum officium 42. *facultas* in quinque partes diſtributa 43. nomine, non caduceo, ornatus &c. 63. perfecti munera 98, 99. mores probari, multum valet 146, 147, perfecti divinitas 189. oratori locus de vita & moribus, perdiſcendus 22, 251. dolendum eſt, ſi auditores vult dolere 149, 150. virtutum omnium cognitio neceſſaria 205. materies ſubjecta, eſt hominum vita 231. docto palma danda 261. ad oratorem quæ requirantur 6, 7, 17, 20, 39, 47, 69, 115, 181, 253. oratore perfecto nihil præclarius 98. in oratore adjuvant lenitas vocis &c. 147. oratores pauciſſimi 3, 39. ſapientiam deſpexere poſt Socratem 287. veteres præclare locuti ſunt, etſi ornate non poterant 226. ſummi magis permoventur in dicendi exordio 38. ejus duæ cauſæ *ibid.* contrarias cauſas ſæpe defendunt 97. oratorum diverſitas 222, &c. lectio loquendi elegantiam auget 226, 229. eſt doctrina poſſeſſio 253.

oratoria facultas laudatur 10, 11. ejus neceſſitas &c. *ibid.* difficultas 39. civitates conſtituit primò 11. non conſtituit 12. ſed diſſipat 13. opinionibus, non ſcientiâ continetur 97. *vide* eloquentia.

orbitas ſenatus [illegible]

Digitized by Google

ordo & collocatio rerum & locorum 192. & diſpoſitio argumentorum 146. maxime affert lumen memoriæ 207.
Origines M. Catonis 72.
ornamenta orationis 283, 284. ornamentis iiſdem uti licebit aliàs contentiùs, aliàs ſummiſſiùs 286.
ornari facilius poſſunt ſi ſunt, quam fingi ſi non ſunt 147. quibus ornetur oratio 245.
ornate dicere 225, 231. ornatus orationis 245. nulla ſcientia ornatus 258.
os oratoris 96. oris preſſus 227. ſpecies non nimium mutanda in geſtu 291. in os inſerere 141. in ore ſunt omnia 290.
oſcitans & dormitans ſapientia 135.
oſtendam cujuſmodi ſis &c. 179.
oſtentare ſe 93. oſtentationis ſuſpicio vitanda 200.
otium ſenectutis belliſſimum ſubſidium 83. otii fructus eſt relaxatio &c. 94. in otium ſe de turba conferre 134. otio diffluentes 257.
ovantem in Capitolium adſcendere 152.

P.

Pacuvius 152, 222. Pacuvii Teucer 80. Zethus 139.
pæanem citare 82.
pæon duplex 276.
Palatium 178.
palæſtræ artificium 23. palæſtræ & olei 25. à palæſtra motus 290.
palmam alicui deferre 165. alicui dare 261.
Pamphilus 240.
Panætius 23, 239.
par, ad argumentandum 144. non parem alicujus ingenio gratiam referre &c. 218.
parcendum eſt dignitati alicujus 162. caritati hominum 168.
parentis eſt, quem produxit, eum veſtire &c. 127.
parere gloriam 159.
parietes, tecta, pro ædificiis 270.
Paris 290.
παρονομασία 175.
pars, ad argumentandum 142. partes generis 58. partes alicujus ſunt, ut &c. 96. partes facere 211. partibus meis tranſactis 92.
particeps opinionis alterius 52. ſermonis 293.
partitionis modus 142.
parvis rebus non adhibendæ dicendi faces 157.
pater patratus 56, 132. quibus nec pater, nec mater eſt 176. paternus adſpectus 151.
patiens genus ridiculi 183.
patriæ amor 61. mos & diſciplina nobis nota eſſe debet 61. conſervandæ cauſa an liceat civem interimere? 130, 131.
patrimonii ſyrtes; ſcopulus 268.
patrimonio augendo ſtudere non eſt nobilitatis 164.
patronus nobilis admodum ſtultus 183. patroni plures non adhibendi 193. aliorum, noſtra tueri non potuimus 249.
paucis philoſophari 139.
Paulli pugna 181.
pavor ſapientiam expectorat 264, 289.
paupertas an fugienda? 252.
pax: diuturnitas pacis otium confirmavit 5.
pectus maximarum rerum copia &c. onerandum 253.
pecunia expetitur 143.
pecus Lucilii 184. pecudis eſt, non hominis, Græcis aurem non admovere 138.
pedis ſupploſio 74, 228, 290.
Peleus 232.
Peliæ filiæ 288.
pellicere ſententias ſale 78.
pellis Herculis 110.
per tuam nobilitatem &c. 170.
peragrare per animos hominum 70.
perappoſita mimis 181.
percallere uſum rerum 136.
percellere aliquem 13.
percipit ignem materia 150. percipi

cipi

Digitized by Google

cipi auribus, aut cogitatione 208.
percurrere multa animo, cogitatione &c. 69. aliquid propere 145. percurſum animo habere 133.
percuſſiones numerorum 275.
percutere mentem 208.
perdam vocem &c. 184.
perdiſcere numquam poterit, qui non cito diſcit 262.
perdiu 3.
peregrinus murum ne adſcendat 120. peregrina inſolentia vocis 228. peregrinum ſonare: olere 228. peregrini in noſtra patria 81.
perennis laquacitas 277.
perfectos: quacumque de arte quæritur, de perfecta quæri ſolet 241.
perferens injuriarum 147.
perfidiæ offenſio in cauſis 121.
perfunctio honorum 215.
pergite ut facitis 11.
Pericles 68, 118, 233, 237, 259.
periculi merces gloria 159.
periodus *vide* membrum.
Peripatetici 14, 234, 249.
permanare ad mentes 193.
permanere in ſententia 95.
permovere mentes 148, 151, 193. permotio animi 146, 148, 287.
peroratio 192.
Perperna M. 177.
perpeti & perferre omnes 113.
perpetuare verba 275.
perpolire aliquod opus 104. perpolitus omnibus artibus 23.
perpugnax in diſputando 29.
perpuſillum rogabo &c. 171.
Perſius omnium fere Romanorum doctiſſimus 95.
perſona hiſtrionis 151. perſonarum ficta inductio 284. perſonas tres unus ſuſtineo 121. perſonatus 290.
perſpicua quomodo fiat narratio 199, 229.
perſtrinxi breviter 1 5.
perſuadent præcipue tria 125, 129. quibus ex locis ad ea ducatur oratio 127.
pertexere aliquod opus 135.
pertractare mentes, ſenſuſque 70. animos hominum 97, 148.
perturbatione animi regi 145.
pervaga 278.
pervagata 50, 129.
perverſe dicere perverſe dicendo diſcimus 45.
pervertere omnem vitæ ſpem morte 216.
pervolvitur animus in locis 136.
pes in nave 266. ante pedes poſita 267.
peſtis communis 2.
Phædrus Platonis 9.
Pherecydes 104.
Phidias 111.
Philippus 8, 162, 171, 173, 194, 213, 214.
Philippus rex Macedoniæ 203, 261.
Philiſtus Syracuſius 105, 118.
Philo architectus 20. Academicus 250.
Philoctetes tragœdia 260.
Philolaus 260.
philoſophari paucis 139.
philoſophia artium procreatrix &c. 4. in tres partes diſtributa eſt 22. moralis oratori neceſſaria 22, 70. præpotens & glorioſa 60. oratori valde utilis eſt 69, 70. rerum optimarum cognitio eſt 233. non eſt ſimilis artium reliquarum 239. philoſophiæ ſtudia laudanda, moderata modo ſint 139. eorum opinio oratori adverſaria *ibid.* philoſophiæ bellum indicere 139. philoſophiam timide adire 138.
philoſophus mollis, languidus, enervatus &c. 72. inferior oratore 261. philoſophi deſcriptio 67. multi & magni fuerunt 4. politici 26, 249. omnia gymnaſia tenent 94. partim negant motus in animis eſſe debere, partim mediocres eſſe dicunt 70. copiâ ſæpe abundant, ſed nulla dant dicendi præcepta 137. legati Romam miſſi ab Athenis 139. omnes Socraticos ſe dici vellent 234. eloquentiam deſpexerunt

Digitized by Google

ſpexerunt 237, 261. philoſophorum ſententiæ 39. inventa eloquenti neceſſaria 26. mos loquendi de omni re ex tempore 32, 93, 137. bibliotheca 61. variæ familiæ 234.
Phœnix apud Homerum 232.
Phormio Peripateticus 112.
Phrygio 184.
φυσικοί 69.
Pictor, hiſtoricus 103, 104.
pictoris ſummi ratione 209. pictores præſtantiſſimi 222.
picturæ ars, ratioque 222. umbra, & illuminatum 247. veteris color obſoletus hos tenet 246. pictura uti 23. in pictura ſufficit difficillima tradi 109.
pigmenta 149.
pignoribus ablatis coercere 214.
pila ludentes 23, 232. ludere 174.
Pinarius Ruſca M. 177.
pio dolore affectus 155.
Piſiſtratus 259.
Piſo 178, 184.
Piſo M. 32.
Piſo, hiſtoricus antiquus 103, 104.
piſtrinum: in piſtrinum detrudi 15. in eodem piſtrino vivere 135.
Pittacus 231.
Plancus Cn. 162.
plane loqui 43, 225, 226. præcepta plane loquendi 229.
platanus Craſſi 9, 10.
Plato 10, 15, 16, 69, 218, 220, 233, 234, 236, 256, 260. Platonis Phædrus 9. Gorgias 15, 254. civitas 71.
Plautus 228.
pœnæ æſtimatio 74.
Pœnus 164.
poeta bonus nemo ſine afflatu quodam furoris 152. oratori finitimus 22, 222. poetæ pauci 4. legendi ſunt 47. quaſi aliena lingua locuti 106. inter ſe diſſimiles 222. poetarum verba 39. licentia 264. veteris diligentia 276. lectio auget elegantiam loquendi 226, 229. Poetica facultas 21, 272.
Polemo 236.
polire orationem 20. politus humanitate 138. politus homo 168.
politici philoſophi 26, 249.
Polycletus 110, 222.
Polydorus 290.
pompam &c. adhibere 188.
Pompeius Phrygio 184.
Pompeius Q. prætor urbanus 51.
Pompeius Sext. philoſophus 21, 239.
Pomptinum 186.
pondus imaginum 209.
ponere omne ſtudium in 19. quæſtiunculam alicui 32. aliquid alicui in fraude capitali &c. 154. cauſam 199. tempus in 219. vitia 228.
pontifex maximus mandabat literis res ſingulorum annorum 104. pontificum libri 60. pontificium jus 258.
Popilia mater Catuli 101.
populi ſumma eſt dignitas 201. adverſa acclamatio vitanda 202. populo ſervire ſenatum 172. populari trutina examinare 140. laude duci ſitne ſapientis 252.
Porcius Naſica L. 177.
porrigere lucem ingenii ſui 57.
porticus & palæſtra 93. porticu inambulare *ibid.*
poſſe aliquid in dicendo 28. qui non poteſt aliquid, ad aliud ſe ſtudium transferat 39, 40, 115, 116. poteſt fieri, Sile, &c. 185.
poſthumus non natus &c. 133.
poſtliminium non eſt ei, quem &c. 56, 132.
præcepta ad pertractandos animos hominum 97. rhetorum contrita & communia 42.
præcidere dubitationem 96. præciſio 283.
præcipites caſus clariſſimorum virorum 218. præcipitans ſol 285.
præco actionum 76.
præcurrere alicui 294.
præcurrentia 143.
prædicatorem P. Lentulum 66.
prædiolum parvum & litigioſum 249.
præeſſe multis 13. alicui ſcientia

57, 61.
præfidens ſibi 269.
præmunitio orationis 191, 284.
præſcriptiones 81.
præſentem in rem venire 81.
præſidia naturæ; doctrinæ 13.
præſtare culpam 35. incommodum 54. conſilium, fidemque reipublicæ 258.
præterire ſatius, quam attentatum deſerere 250.
prætervolare ſenſus non acutorum hominum 291.
πραγματικοὶ 62.
prava acutius videntur, quam recta 36, 84.
premi invidia, odio 73. ab aliquo 184. premit aliquid cauſam 191.
precario venire 269.
prenſare 34.
preſſa oratio 119. preſſis verbis 105. preſſe loqui 228. preſſu oris 227, 290.
Priami domus 247, 289. Priamo vi vitam evitari 289.
primoribus labris attingere 27. primas alicui concedere 136.
princeps ſermonis ordiendi 30. omnium in ſuo genere 32. princeps hiſtoriam ornavit Herodotus 105.
principium ſit connexum reliquæ orationi 197. principia dicendi 193, 194. 195, 196. principiis lenioribus prætexuit ea natura, quæ ſiunt acerrime 195.
privare ſe vita 216.
privatæ cauſæ ſæpe obſcuriores 121.
Privernas fundus Bruti 163.
probabilior oratio 89, 138. ad probabiliter dicendum caput eſt, noſſe mores civitatis 201. ad probandum duplex materies 125.
probi ut videamur quibus efficitur 148. probitate jungenda eſt eloquentia 231.
procedere: eventus non ſatis procedit alicui 38.
procinctu teſtamentum facere 72.
proclamator 63.
procudere linguam 253.
procuratio reipublicæ 63. civitatis *ibid.* orbis terræ 256. procurator 81.
prodere aliquid memoriæ 218.
Prodicus Chius 255.
prooemia 26, 192, 197
proferre in medium 121. ſigna facilitatis &c. 147. artem aliquam 206.
profiteri multa 14.
profligare rempublicam 214.
profluens genus orationis 107, 140, 222.
profundere ſeſe nimium 116. ſe univerſum 195.
prohiberi opere 232.
proluſio ante pugnam 197.
promittere ad aliquem 96.
pronunciationis præcepta 226.
propendere in aliquem 129.
proponi oportet, quid afferas 145.
proprius timor interior quam communis 158. propria verba 263.
propugnator patrimonii *ſui* 79.
proſeminatæ diverſæ familiæ 234.
proſtrata & afflicta virtus maxime luctuoſa 159.
Protagoras 256.
proverbia 176.
provocatio, patrona civitatis &c. 154.
prudentia indiſerta optabilior ſtultitia loquaci 261. prudentis eſt ſcire quid, quandoque deceat 286.
Prytaneum Athenis 74.
puberes cum patribus non lavantur 163, 164.
Publicius C. 180.
Publico victum accipere, ſummus honos apud Græcos 74.
pudor Craſſi 37. Iſocratis 90. pudoris ſignificatio adjuvat in oratore 147.
pueri & lachrymæ 72, 73. puerorum mentes ad virtutem fingere 233. puerilis inſtitutio 87. pueriles verborum tranſlationes 281.
pugna & acies aliud, aliud ludus deſiderat 115.

pullos

pullos excludere 240.
pulvis forenſis 47.
puncta argumentorum occulenda 145.
pupillus filius 72. ſenatus relictus morte Catonis 268.
purus, dilucidusque ſermo 226. pure loqui 43.
puſillus teſtis 171.
putidiùs litteras exprimere 226.
Pyrrhonei philoſophi 234.
Pythagoras 138, 232, 260. Pythagorei 14, 138.

Q.

Qua de re quiſque vellet audire 256.
quacumque de re 21.
quadrare 273.
quæſo, adverſario da iſtum patronum &c. 183.
quæſtio eſt habita 144. quæſtionis controverſia 113. genus infinitum, certum 42, 101, 108, 131, 249. quæſtionem in aliquem ferre 72.
quæſtor eſt ſodalis, & liberûm loco proconſuli 155, 156.
quamdiu ad aquas fuit &c. 181.
quamvis bonus ipſe &c. 242.
quando tandem &c. 178.
quibus ſciam poteroque 21.
quid vocetur, quæritur 122 quid, & quomodo dicamus 126. quid tibi vis, inſane &c 180. quid ploras &c. 183. quid huic abeſt niſi res, & virtus? *ibid.* quid petam præſidii? 247, 276.
quietem, atque otium ſequi 232.
quo me miſer &c. 287. quo nunc me &c. 288.

R.

Rabula 69.
radiatum lumen 267.
rapere ad ſupplicium 169. lumen oculis 267 rapitur mortuus 184. non dixit *cape*; non *pete*; ſed *rape* &c. 268.
ratio oratoris 25. rationem alicujus dignitatis &c. non habere 98, 191. hominum, & temporum habere decet in facetiis 162.
recipere vocem ab acuto ad gravem ſonum 82. oppidum 180.
recitare tabulas 144.
reclamant tota theatra 280.
recolere artes inter nos 2.
reconditæ artes 3. res 115.
rectiſſimus in dicendo 138.
rector reipublicæ quis 66.
redigere in artem 134.
redolere doctrinam 123.
redundavit oratio hilaritate 162.
refellere teſtimonia 156. refellendi conſuetudo oratorum propria 86.
referre in commentarium 65. ad ſenatum de 214. ſe ad 192, 263.
reflectuntur mentes: oppon. incitantur 18, 193, 220.
refricare dolorem 154.
refugiunt omnes necem 289.
refutare domeſticis teſtibus 88.
reges exigere 154.
regina rerum oratio 149.
regium eſt dare ſalutem 11.
regno in tuo ſumus 13. 22.
rejectio in alium 284. rejecto ſcuto fugere 188.
relaxare triſtitiam & ſeveritatem 168. relaxat, & liberat immutatione ordinis &c. 273. relaxantur animi ex 10. relaxatio animi otii fructus 94.
religio opus cenſorium 212.
religione obſtringere 179.
remiſſus animus: oppon. dolens 152. remiſſiores facere cantus 83. remiſſius dicere *ibid.* remiſſiones vocis 85.
remiges inhibuerunt 46. remigem, aut bajulum oratorem deſcribere 100.
remotus à cauſis forenſibus 104. ab uſu judiciorum 191.
renovare animos ad odium alicujus 154. veterem animi curam 213.
renunciare aliquem conſulem 177.
repelli à gubernaculis civitatis 15.
repetere aliquid memoria 1. repetita

Digitized by Google

partita alte oratio 243.
reponere in numero diſertorum 19. in aliquo artis loco 155.
reprimere vim 12. hominum mentes 50. ſeditionem 128. reprimente te validæ legum habenæ &c. 269.
repudiare conſilium ſenatus à republica 214.
repueraſcere 94.
repugnantia ad argumentandum 143.
repulſam ferre 183.
res orationi ſubſit 7, 17. lumen non habet ſententiis verbis 220, 221. rei familiaris tabulæ 119. re ridiculum 169, 170, 172, 174. rerum copia verborum copiam gignit 254.
reſpondebunt non vocati 279. in reſpondendo major apparet ingenii celeritas 166. reſponſio eſt humanitatis 160.
reſpublica: ad conſilium dandum de republica, caput eſt noſſe rempublicam 201. rerum publicarum regendarum prudentia 26. rempub capeſſere ſapientis eſſe negant Epicurei 235.
reſtinguere incendium 155.
retexere ante exorſa, & prope detexta 140.
retruſa in media philoſophiâ 27.
reverti ad ſeipſum 159.
revocare illa, quæ de altero dicuntur, ad ſuas res 159. animos à temeritate, &c. 201. animos ab omni contentione 218. ſe ad ſuum penſum 252. aliquem à nimia contentione 192, 193. revocatur oratio 139. revocantur ea, quæ ſe nimium profuderunt 116. revocatio verbi 244.
revolvi 130, 132.
reus: ex reo quomodo ducantur exordia 196. rei quinam 146, 196. reos commendat oratio ſummiſſa 147.
rex & *tyrannus* 252.
Rex Q. 127.
rhetores nunc appellati 231. nihil tenent 26. rhetorici libri 18, 90, 254. agreſtes ſunt 90. rhetorici magiſtri 17. rhetoricæ inventor 28. rhetoricoteros 272.
Rhodus 23, 287. Rhodii faceti 161.
rhythmicorum norma acerrima 278.
ridiculi locus turpitudine, & deformitate continetur 168, 169. ridicula omnia non faceta 173. quænam maximè ridentur 168.
riſus frangit adverſarium 168. obruit teſtem 185. riſum quæ maxime moveant genera 172, 186. movere ſitne oratoris 167, 168. movere tenuiſſimus ingenii fructus eſt 162, 172. *de riſu quinque quæruntur* 167. *riſu res diſſolvere* 168. *vide jocus.*
rivulos conſectari; fontes non videre 125.
rogationi intercedere 155.
Roma domus virtutis &c. 61. deſine, Roma, tuos &c. 270. Romanus homo, *pro* Romani *ibid.* Nos ſumu' Romani &c. *ibid.* Romani generis certa vox 227, 228. Romani ſapientiſſimi in jure conſtituendo 61. philoſophiam numquam aſpernati ſunt 138. Romanorum ingenia ceteris præſtiterunt 6, 61. à Romanis repetenda virtutis exempla 259.
Romulus 12.
Roſcius 38, 39, 81, 83, 166, 247, 290. Roſcius in ſua arte 40.
roſtra à M. Antonio Cenſore manubiis imperatoriis ornata 216.
Rudini 270.
rudis in jure 13. in rudibus bonus 242.
ruptorum teſtamentorum jura 53.
rus ex urbe, tamquam è vinculis, evolare 94. ruſticari *ibid.* ruſtica vox 227, 228.
Ruſca 177.
Rutilius à Scauro accuſatus 183.
Rutilius P. tr. pl. 56.
Rutilius Rufus 72, 73.

S.

Sabinorum connubia 12.

ſacra-

ſacramento juſto contendere cum aliquo 14.
ſal *pro* facetiæ 161, 166.
Salamis 151.
Salinator 181.
Samnites gladiatores 197. Samnitium magiſter 242.
ſanguis fuſus in corporibus 193. ſanguine diffuſus 282.
Sannio 173.
ſapere, & dicere iidem olim docuerunt 233. ſapiens ſi algebis, tremes 185. optimine cujuſque, an populari laude ducatur 252. an ſapientis ſit capeſſere rempublicam 250. non eſſe dicunt Epicurei 235. ſapientia veterum Græcorum 231. conſtituendæ civitatis 138. oſcitans & dormitans 135. ſapientiæ laudem neminem conſequi ſine ſtudio 220.
ſarmenta 116.
ſatietas aufertur varietate 224, 279. ſatietate ſimilitudinis defatigari 145. ſatietate celerrime abalienamur ab iis, quæ ſpecie prima acerrime commovent 245, 246.
ſatisfacere cauſis 80. in geſtu 241.
ſaxifragæ undæ 270.
Scævola 162, 163, 184.
Scævola ſocer Craſſi 236.
Scævola P. 52.
Scævola Q. 55, 62.
Scaurus 67, 156. 175, 183, 184.
ſcenici ludi 213. ſcenicus geſtus oratori vitandus 290.
ſcientia rerum oratori neceſſaria 18, 19, 20, 25, 81. ſcientiæ ſuavitate nihil homini jucundius 232. ſcientiæ liberales uno ſocietatis vinculo continentur 220.
Scipio 83, 94, 176, 177, 179, 183, 184, 257.
Scipio M. Maluginenſis 176, 177.
Scipiones 232.
ſcitum eſt 293.
Scopas 206.
ſcopulus patrimonii 268.
ſcribere plurimum utile eſt 45.
Scribonius L. 72, 178.
ſcriptores bonarum artium pervolutandi &c. 47.
ſcriptum diſſidens à ſententia 42, 123. ſcripti interpretatio *ibid.* ſcriptum & æquitatem defendere 79. ſcriptis ludere 68.
ſcrutari locos 135.
ſcurrilis jocus 169. dicacitas 171. ſcurrile judicium *ibid.*
ſcutum Marianum 179. ſcuto non abjecto, nec quidem rejecto, fugere 188.
ſe: de ſe quiſque difficillime ſentit 224.
ſecare cauſas in plura genera 125.
ſecluſa aquula 141.
ſecundum hunc diem 86. ſecundum vocem 291.
ſedare mentes 6. iracundiam &c. 158.
ſeditiones multæ è republica 128. nonnullæ juſtæ &c. 154.
ſegregare abs te auſus &c. 151, 288.
ſementis 80. ut ſementem feceris, ita metes 177.
ſemidoctus 145.
Sempronius A. 12, 13, 171.
Sempronii T. & C. 12.
ſenatus eſt ſapiens conſilium 200. ſenatûs conſilium & fides 215. ſenatum ſervire populo! 72. in ſenatu quamodo ſe gerat quivis 200.
ſenectutis ſubſidium eſt juris interpretatio 62. non eſt 83. ſubſidium eſt otium 83, 242. ſenectute affectus 236. ſenes diſcentes 243. ſenis imitatio Roſciana 170. ſeneſcens laus 90.
Senius ille 265.
ſenſus quidam, ac ratio dicendi 148. videndi omnium acerrimus 208, 267, 268. ſenſum ferire 268. cum ſenſu tractatum 147. ea maxime affiguntur animo, quæ à ſenſu tradita ſunt 208. ſenſus in nimia voluptate ſatiantur 245. ſenſuum ſingulorum varia voluptas 221, 222. ſenſus habeat oratio 245. ad ſenſus admoveri 267. ſenſibus nihil percipi, tenent Academici

ei 236.
ſententiarum lumina 283, 284, 285. numero verborum numerum conſequi 105.
ſententioſè ridicula dicuntur 185.
Sentin' ſenem &c. 176.
ſeparatione magnitudines artium diminutæ 257.
ſepire ſe oppidis &c. 12. aliquid memoria 43. locum omnem cogitatione 136. ſepit ſedulo 266.
Septumuleius Anagninus 180.
Sergius Aurata C. 54.
ſeries diſputationum 109.
ſermo exſanguis 18. purus, dilucidus 226. ſermonis triſtitia 9.
ſerpere occulte 156.
Servilia lex 163.
Servilius M. 177.
ſervire venuſtati 195, 198. voci 291.
Servius Tullus 12.
ſervus ad manum 292.
ſeveritate non traditur virtus, ſed perſuadendo &c. 80. ſeverus vultus jocos commendat 186.
ſextantis non eſt 174.
Sextius C. Calvinus 171.
ſi quintum pareret &c 179.
ſibi quiſque minime eſt notus 224.
Siculus 182, 183. Siculi faceti 161.
Sicyonii calcei 74.
ſignificatio artificii 138. pudoris 147.
ſilva rerum 244, 248.
Silus 184, 185.
ſimilitudo ad argumentandum 142. ad ornandum 284. verbi 265. prius confirmanda 145. ne longe ſit ducta 267. duci poteſt ex omnibus 267. ſimilitudinis ſatietate defatigari 145, 280. ſimilitudines valde productæ pariunt obſcuritatem 229. à ſimili tranſlationes 265, 266, 267.
ſimpliciter dictum 139.
Simonides Ceius 206, 208.
ſitiens artium 238.
Socrates 9, 14, 74, 180, 218, 233, 236, 237, 253, 256. Socratis dictum 20, 64. à Socrate plures orti 133, 134. Socratici cauſarum actores à ſe ſeparaverunt 238. nominari omnes philoſophi vellent 234. Socraticis diſputationibus eruditi 259.
ſodali auxilium ferendum 155.
ſol circumfertur 274. præcipitans me admonuit 285. ſolis magnitudo 08. in ſole ambulare 106.
ſolida ſuavitas 247.
ſolitudo ſenectuti apta 83.
Solon 19, 61, 231.
ſoluta quomodo ſit oratio 276.
ſonare peregrinum 228. ſonans quiddam 263.
Sophocles 222.
Soranus 227.
ſordidatus ſenex 152.
ſpatiis duobus, tribusve factis 9.
ſpecies: ad ſpeciem multa ſiunt à gladiatoribus 195.
ſpes hominum fallaces 216. cum ſpe perdiſcendi voluntatem diſcendi abjiciunt 134.
Speuſippus 236.
ſphæram in ſcenam attulit Ennius 267.
ſpinoſa oratio 26.
ſpiritus anguſtior 85. infinitus 275. ſpiritûs anguſtiæ 275.
ſpoliare omni dignitate 217. ſpoliata ornamento civitas 134.
ſpondalia 151.
ſpondei herous pes 276.
ſt, tacete &c. 176.
ſtadium: in ſtadium ingredi 44.
Staſeas Peripateticus 32.
ſtatera aurificis 140.
Statius 175.
ſtatuâ aureâ Delphis honoratus Gorgias 256.
ſtellis quaſi quibuſdam notat & illuminat orationem 271.
ſtercus curiæ 268.
ſtilus optimus dicendi effector 45. ornat ac limat 278.
ſtipendia merere 176.
ſtipulatiuncula 53.
ſtirpis jus 54. ſtirpe ad eum rediit hæreditas *ibid.*
Stoici ab Antiſthene 234. dimittendi ab eloquentia 235. iraſci neſciunt

Digitized by Google

neſciunt *ibid* Stoicorum interrogationes 14. Stoicis renunciari 74
ſtomachari cum aliquo 179. ſtomachoſa ridicula 183.
ſtrictim aliquid adſpicere 49.
ſtruere odium in aliquem 158. verba 255. 271.
ſtudere juri civili 81. alicui rei, gloriæ &c. 164. ſtudium oratori neceſſarium 41, 201. nihil prodeſt niſi apta media adhibeantur *ibid.* ſtudium ponere in aliqua re 19. ſtudioſus audiendi Platonis 27. ſtudioſi juvenes 64.
ſtultitia excuſationem non habet, 38. ſtultus eſt nemo, quia crudus &c. *ibid.*
ſuadere aut diſſuadere graviſſimæ eſt perſonæ 200. ſuaſionis præcepta *ibid.*
ſuarum rerum incerti? &c. 62.
ſuavitas oris Atticorum, & Romanorum propria 227. verborum quomodo adquirenda *ibid.* acerrima ſatietatem citiùs adfert 246. auſtera, ſolida, &c. 247.
ſubacto ingenio opus eſt 130. ſubactio ingenii eſt uſus &c. *ibid.*
ſubauſcultare 138.
ſubductiones 130.
ſubjicere odio civium 63. ſubjectio rerum ſub adſpectum 284.
ſubiratus alicui 23
ſubitò dicere an utile? 45.
ſubnixi ambulant 79.
ſub novis 179.
ſubſicivis operis 210.
ſubturpia ridentur 178.
ſuccedere alteri in dicendo 65.
ſuccenſere alicui 238.
ſuccreſcit veſtræ ætati 294.
ſuccubuit orator philoſopho 256.
ſuggerere verba 124. argumenta cauſis 125.
Sulpicius Gallus C. 72.
Sulpicius P. 9, 217. Sulpicii genus orationis 223.
ſummiſſa oratio commendat reos 147
ſummum bonum 70.
ſuperbum, arrogans 142.
ſuperioribus invidetur 158.
ſuperlatio veritatis 283.
ſupploſio pedis 228, 290.
ſurculum defringere 250. ſurculos da mihi &c. 182.
ſus docebo oratorem 167.
ſuſcipere dolorem 150. patrocinium voluptatis 234.
ſuſpendere ſe 182.
ſuſpicio artificii oratori adverſaria 139.
ſuſtinere perſonam 121.
Syri venales 178.
Syrtis patrimonii 268.

T.

Tabernaculum vitæ in philoſophia collocare 239.
tabulæ XII. 19, 51, 60, 61, 79. & præſcriptiones 81. teſtamentorum 95. tabulas rei familiaris conficere 119. recito 144. pro tabulis, & contra tabulas dicere 126.
tacere ſapienter 190. tacito quodam ſenſu dijudicare 280.
tactus triginta minis 176. tactus vult modum mollitudinis 246.
talis videri debet orator, qualem ſe videri velit 27, 145.
talorum ludus 232, 243.
Tarentum 181.
Tarricina 169.
Tauriſcus actor 291.
taurum immolare 179.
tecta, pro ædificiis 270.
tela, pro bello 270. telum manu fugit 266. tela ea texitur 292.
Telamon 151.
tempeſtas comiſſationis 268.
temporis anguſtiæ, 293. in tempus cauſam conferre *ibid.*
tenebræ conduplicantur 266.
tenere vitæ curſum 1. hominum cœtus 10. ſemper arma 11. rempublicam 13. venas hominum 71. ignorare, oppon. 21, 26. teneri ſtudio pilæ 243.
Terentii locus 144, 198.
Terentius Veſpa 174.
terra media, ſuaque vi tenetur 274.

274.
teſſerarum ludus 232. teſſerulæ 271.
teſtamentum ſcribere 95. teſtamenta rupta 53.
teſtem lædere &c. 190.
teſtimonii dicti partes 102, 103. dicendi nulla præcepta 103. teſtimonia refellere 156.
Teſtius Pinarius 179.
Teucer Pacuvii 80.
texitur ea tela 292.
Thales Mileſius 259.
theatra tota reclamant 280.
Themiſtocles 189, 190, 205, 206, 233.
Theophraſtus 14,16,18,277,291.
Theopompus 105, 118, 225.
Theramenes 118, 233.
Theſſalia 206.
Thoria lex 184.
Thraſymachus 233, 255.
Thucydides 105, 118.
Thyeſtes 289.
tibicen ſine tibiis canere non poteſt 202. tibicinis modos tardiores facere 83.
Tiburs 178. Brutti 163.
Timæus 106.
timide ad dicendum accedere 37. timido ſanguine refugere necem 289. timoris incutiendi modus 178.
Timotheus Cononis filius 260.
tinctus literis 115. arte 126.
Tiſias inventor artis Rhetoricæ 28.
Titius 174, 243.
Titius Sext. 102, 178.
toga *pro* pace 270. togatorum literatiſſimus 227.
tolerabiliores 70.
toto capite annuit 185.
tractatio cauſæ varia eſſe debet 145.
tractus orationis 104, 107. verborum 156.
tradere artem alicui 189. aliquid immortalitati 233.
traducere orationem in &c. 174. animos ad 187. traductio 269
tragœdias in nugis agere 157. tragœdiis illis non perturbor 69, 73. tragœdorum vox 39. tragicas res comice tractare 223.
trahere & rapere animos quocumque velit 145.
trajectio 283.
tranſactis meis partibus 92.
tranſenna: quaſi per tranſennam aſpicere 49.
tranſferre aliò ſermonem 41. ſe ad aliud ſtudium 115, 232. artes ad uſum 241. Græcorum prudentiam ad noſtrum uſum 245. tranſferendorum verborum ratio 265, 266. &c.
tranſilire ante pedes poſita 267.
tranſire communis juris æquabilitatem 158.
tranſlatio, ſi durior, mollienda præpoſito verbo 268. verecunda eſſe debet &c. 269. tranſlatum verbum ne ſit anguſtius, aut latius proprio 268. quod tranſlatum eſt feriat ſenſum *ibid.* careat turpitudine *ibid.*
tranſlatis verbis magis delectamur, quam propriis 266, 267.
tranſverſo foro ambulare 257.
Treſviri Epulones 238.
tribus urbanæ 13. tribu movere 180.
triclinium 178.
Trinummus 100.
trochæus 275.
Trojanus equus 118.
trutina populari examinare 140.
Tubero Q. 205, 241.
Tullus Serv. 12.
tundere eandem incudem 140.
turbines ſævi exiſtunt &c. 266.
turmales diſplicere &c. 177.
turpe ad exiſtimationem 155. tacere, & Barbaros pati dicere 260. turpitudo, ridiculi locus 168. in verbis tranſlatis fugienda 268.
Tuſculanum L. Craſſi 9, 31. Cæſaris 91. Lælii 86. Tuſculani munus 253. requies 71.
Tuſcum mare inferum 236.
tutelæ turpe judicium 150.
Tutor, mimus vetus 176.
Tyndaridæ 206.

Tyſias,

Digitized by Google

Tyſias, *vide* Tiſias.

V.

Vacare ſtudiis 227.
vagatur & errat oratio 66, 229. vagantur verba 273.
valere apud aliquem auctoritate 2.
Valerius ſcenicus 242.
Valerius Soranus Q. 227.
Vargula 171.
varietas in actione utilis 292, 293. varietate diſtincta oratio 69. varietate orationis, nulla aurium ſatietate 224, 279, 280.
Varius Q. 36.
vaſtus homo 36. vaſti vultu, motuque corporis 35. vaſte loqui 228. vaſtius verba diducere 272.
ubertas in dicendo 17.
vehemens minus, at dulcior 105.
vela dare ad id, unde aliquis flatus oſtenditur 149
velle, primus gradus ad doctrinam 64. vellem hoc eſſet laborare 185.
Velleius C. 239.
Velocius Q. 242.
venas hominum tenere 71.
veniam hanc dabis 8. hanc nobis date 30.
venire in rem præſentem 81. ſub adſpectum 208.
venuſtatis color 282. cum venuſtate movere *ibid.*
verbi controverſia 15, 33. verbo facetum 172, 174. in verbo ſimplici tria ſunt &c. 264, 271, 282, 283. verba effervescentia, & redundantia 116. rerum vi pariuntur 135. ſemper ſatis ornata ſunt, ſi ea res ipſa peperit *ibid.* quaſi connectunt membra orationis 209. ſedem habere non poſſunt ſine re &c 220, 221. extrema cum conſequentibus primis ita jungenda, ut &c. 272. neque alligata, neque ſoluta 273. ſicut molliſſima cera formantur *ibid.* aut propria, aut tranſlata, aut novata 263. obſoleta quomodo adhibenda 226. rem ſequuntur 254, 255. verborum ratio 107, 263. ratio in hiſtoria 107. electio 6, 263. inſignia 99. concertatio jejuna 109. comitas 147. curſus 48, 258. audacia 225. ſuavitas quomodo acquirenda 227. continuatio ſit articulis membriſque diſtincta 277. continuatio longa vitanda 229. inſolentia ac turba 229, 230. eligendorum &c. ratio eſt facilis 244. floribus conſperſa oratio 145. propriorum eſt illa laus &c. 263. transferendorum ratio 265. vide tranſlatio. Continuatio duas res deſiderat, collocationem &c. 271. concurſus aſper, lævis &c. 271. modus & forma *ibid.* numerus 272. concluſio *ibid.* ambitus 277. junctio 279. circuitus *ibid.* 281. orbis 281. conformatio *ibid.* lumina 283. geminatio 284. tranſgreſſio concinna 285. conformatio quomodo differat à conformatione ſententiarum 282. verbis illuminare 255. tranſlatis magis delectamur, quam propriis 266, 267.
verecunda debet eſſe tranſlatio 269.
vereor ut tibi poſſim concedere 12.
veritas vincit imitationem 287.
veritatis ſimplex oratio 80.
vermiculatum emblema 271.
verſari in cogitatione, curaque aliqua 148. in hoſtium caſtris 191.
verſus, hoc eſt numeri quidam in oratione adhibendi 272. effectus conjunctione verborum in oratione, vitium 272, 273. facetè interponitur 175. atque cantus 272. verſibus propoſitis eam rem ipſam aliis verbis pronunciare 46.
verſutiloquus 265.
Veſtæ ſimulachrum 217.
veſtibula in ædibus proportione præponenda 196.
veſtigia alicujus perſequi 33.
veſtis primò frigoris cauſa, poſt &c. 265.

vetare leges 19.
veteres plus videbant, quam noſtri 220.
veterum lectio ad Latine loquendum valet 226, 229 verba addere ſolebant ad complendum circuitum 281.
vibrare haſtas ante pugnam 197.
viciſſitudines auferunt ſatietatem 230. utiles in actione 292.
victu publicè accepto vivere, ſummus apud Græcos honor 74.
videndi ſenſus acerrimus eſt 208, 267, 268.
Vigellius M. 239.
vigere memoria 207.
villa plena ornamentorum 48. villam in Tyburte &c. 178.
vincere, pro probare 14.
vincire ſententiam modis &c. 273. vincite 288.
vindex libertatis 154.
vindicare ab oblivione & à ſilentio 90. in libertatem 135. ab atrocitate mortis 217.
virtus ſola laudabilis 203. afflicta & proſtrata maxime luctuoſa eſt 159. ſemper libera eſt, victo corpore 72. hominibus perſuadendo, non vi, &c. traditur 80. in fortunæ bonorum uſu cernitur 203. ea eſt præſtantis viri, quæ eſt fructuoſa aliis, ipſi laborioſa &c. 205. ſuamne propter dignitatem expetenda? 250. num interire in homine poſſit? &c. 251. virtutis genera ad laudationem aptiora 203. ſpecies alia magis aliâ illuſtris 231. virtuti præmium honor, non præda 247. virtutes inter ſe connexæ 25. æquales & pares ibid. 231. pro illis, in quibus ſunt 270. virtutum ſingularum ſunt certa officia 204. cognitio oratori neceſſaria 205.
vis habet ſuum vocis genus 289.
vita non erepta, ſed donata mors 216. tranquilla ob ſcientiæ ſuavitatem delectat 232. Vita hominum oratori ſubjecta materies 231, 239. vitæ dignitas 27. veritas 70. tabernaculum collocare in philoſophia 239 vitam ſine ſtudiis nullam eſſe ducebant 94. oratoris & rei probari, multum valet 146, 147.
vitia acutiùs in dicente, quam recta, videntur 36, 84, 190. pro ipſis, in quibus ſunt, ſumuntur 270. vitioſis argumentis nuſquam oportet eſſe locus 194.
vituperandi ratio 205.
viva memoria 90.
vivere in diem 143. vivendi, dicendique eadem olim doctrina 232, 233, 237. vive Ulyſſes &c. 267.
ulciſci injurias æquumne ſit? 252.
Ulyſſes 236, 267.
umbilicos & conchas legere 94.
umbra facit ut id, quod illuminatum eſt, magis exſtare & eminere videatur 247.
umbratilis dictio 47.
unde i. e. pro quo 22.
unctionis cauſa 94.
unguenti acerrima ſuavitas minus diu delectat 246.
vocabulum, modus argumentationis 142.
vocare in judicium 153, 258.
voculæ falſæ in cantu 246.
volitare in foro 52, 121.
volubilitas verborum 6.
volucres cum aliquid effecerint, liberè volitant 95.
voluntatem defendere 55.
voluptas aurium 85. voluptatis patrocinium ſuſcipere &c. 234. genus vocis 289. voluptate ſenſus impellere 245. voluptatibus maximis finitimum eſt faſtidium 246. voluptatis ſenſus 246.
volutatus in veterum ſcriptis 226.
vorago bonorum 268.
vox plena, & ſuavis 40. oratori neceſſaria 82. inflexa ad miſerabilem ſonum 151. cygnea 215. muliebris, ruſtica &c. 227. maxime valet in actione 291. vocis exercitatio inter

Digitized by Google

Græcos 82. variatio utilis 292. vitia 227. lenitas *ibid.* inſolentia peregrina &c. 228. ſonus rectus & ſimplex *ibid.* moderatio 272. voci magnopere ſerviendum 292. vocem obtundere 184. in omni voce medium quiddam eſt; hinc gradatim &c. 293. voces à motu animi pelluntur 287, 288. vocum varia genera *ibid.*
urbanæ tribus 13. urbanitatis odor 267.
uſitata verba reddunt narrationem perſpicuam 199.
uſucapiones 52.
uſus magiſtrorum præcepta ſuperat 6. oratori neceſſarius 130. uſus nos docuit 157. uſum ætas affert 130. uſu venire alicui 65.
ut, pro quamvis 93, 102. ut ſementem feceris &c. 177. ut ita dicam 268.
uti lingua nuncupaſſet 79.
utiliſſima ſunt & digniora & venuſtiora 274, 292. utilitas amorem conciliat 157. dignitatem plerumque vincit 200. & honeſtas inter ſe pugnare videntur *ibid.* contra dignitatem quomodo defendenda *ibid.* 201. dignitate ſemper conjuncta eſt 201. utilitatis futuræ ſpem proponere 157.
vulgaris cognitio ſatis magna eſt &c. 263.
vulgus, ſi eſt peccatum in verſu, videt 281.
vultus adjuvat facetos 162. ab animi motu pellitur 287, 290. indicat animi ſenſus 136, 290. ſeverus jocis idoneus 186. imago animi eſt 290. oculis gubernatur 291. in actione præcipuè valet *ibid.*
uxorem prægnantem relinquere, alteramque ducere 56.

X.

Xenocrates Platonis diſcipulus 234, 236.
Xenophon Socraticus 105, 260.

Z.

Zethus Pacuvianus 139.
Zeuxis Pictor 222.

FINIS.

Digitized by Google

Codd. MSS. quibus in hac Editione uſus ſum.

Bal. Cod. in Bibliotheca Coll. Bal. *Oxon.*
Bod. Cod. in Bibliotheca Bodleiana.
Joan. Cod. in Bibliotheca Divi Joan. Bapt. *Oxon.* cujus librum primum, & ſecundum uſque ad caput ſexageſimum evolvit Gronov.
Mag. Cod. in Bibliotheca Coll. Magdal. *Oxon.*
Nov. Cod. in Bibliotheca Coll. Nov. *Oxon.* cui adjiciuntur Variantes lectiones neſcio unde excerptæ, quas *Excerp. Nov.* ſæpe vocamus.
Wag. Codex, quem pro ſuo litteras promovendi ſtudio mittendum curavit vir humaniſſimus D^us^ Wagſtaffe.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google